

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

DIZERTAČNÁ PRÁCA

19100/D/2010/0004560710

2010

Ing. Leonid Raneta

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE

FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

**KATEDRA MEDZINÁRODNÝCH EKONOMICKÝCH VZŤAHOV
A HOSPODÁRSKEJ DIPLOMACIE**

**POSTAVENIE MOLDAVSKEJ REPUBLIKY VO SVETOVOM
HOSPODÁRSTVE V KONTEXTE PODNESTERSKÉHO
KONFLIKTU**

Dizertačná práca

19100/D/2010/0004560710

Študijný odbor: 3.3.17 Medzinárodné ekonomické vzťahy

Doktorand: Ing. Leonid Raneta

Školiteľ: prof. JUDr. Stanislav Mráz, CSc.

Bratislava 2010

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Ing. Leonid Raneta
Študijný program: medzinárodné ekonomické vzťahy
Študijný odbor: 3.3.17
Typ záverečnej práce: doktorandská záverečná práca
Jazyk záverečnej práce: slovenský

Názov: Postavenie Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve v kontexte podnesterského konfliktu

Cieľ: Hlavným cieľom dizertačnej práce je preskúmať vybrané aspekty zapojenia Moldavskej republiky do svetového hospodárstva v kontexte existencie neuznaného štátu Podnesterskej moldavskej republiky. Analyzovať problémy, ktoré bránia dosiahnutiu vyššieho hospodárskeho rastu. Koncipovať širšiu poznatkovú základňu, na základe ktorej je možné predikovať potenciálny vývoj regiónu v krátkodobom a dlhodobom horizonte.

Anotácia: Dizertačná práca analyzuje vybrané aspekty sociálno-ekonomického vývoja Moldavskej republiky v tranzitívnom období rokov 1991 až 2008 a postavenie Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve v kontexte podnesterského konfliktu.

Odporúčaná literatúra: Crowther William: Moldova: caught between nation and empire, Cambridge University;

Chirtoaca Nicolae: Dilemmas in Chisinau. GUAM, Europe and New Trends in Regional Security Policy, Rumunská akademická spoločnosť;

Center for Strategic Studies and Reforms, www.cisr-md.org.

Vedúci: prof. JUDr. Stanislav Mráz, CSc.

Katedra: Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie

Vedúci katedry: prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc.

Dátum schválenia: schválil

Čestné vyhlásenie

Vyhlasujem na svoju česť, že som dizertačnú prácu vypracoval samostatne a že som uviedol všetku použitú literatúru.

V Bratislave 07.04.2010

.....
Ing. Leonid Raneta

ABSTRAKT

RANETA, Leonid: Postavenie Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve v kontexte podnesterského konfliktu (Dizertačná práca) — Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie. Fakulta medzinárodných vzťahov. Ekonomická univerzita v Bratislave. Doktorandský študijný odbor: Medzinárodné ekonomické vzťahy. Školiteľ: prof. JUDr. Stanislav Mráz, CSc. Bratislava: FMV EU, 2010. - 184 s.

Cieľom dizertačnej práce je analyzovať vybrané aspekty sociálno-ekonomického vývoja Moldavskej republiky v tranzitívnom období rokov 1991 až 2008 a postavenie Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve v kontexte podnesterského konfliktu. Osobitným cieľom výskumu je analýza podnesterského konfliktu a jeho vplyvu na ekonomický vývoj Moldavskej republiky, a aplikácia získaných poznatkov pre vypracovanie prognóz a odporúčaní. Práca je rozdelená do 5. kapitol. Obsahuje 64 grafov a 36 tabuliek. Výsledky výskumu naznačujú, že ekonomický vývoj a prosperita Moldavskej republiky je výrazne ovplyvnená nejednotnosťou krajiny a v budúcnosti závisí od mierového riešenia neurovnaného konfliktu v Podnestersku. Podnestersko de jure je súčasťou Moldavskej republiky, de facto má charakteristiky štátu. Podnesterský konflikt má výrazný negatívny vplyv na ekonomické výsledky „celého“ Moldavska, čo znižuje celkovú efektivitu a konkurencieschopnosť krajiny vo svetovom hospodárstve.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: Moldavská republika, neuznaná Podnesterská Moldavská republika, PMR, podnesterský konflikt, postavenie vo svetovom hospodárstve, sociálno-ekonomický vývoj.

РАНЕТА, Леонид: Положение республики Молдова в мировом хозяйстве в контексте приднестровского конфликта (Диссертация) — Кафедра международных экономических отношений и экономической дипломатии. Факультет международных отношений. Экономический университет в Bratislave. Специализация: международные экономические отношения. Куратор: prof. JUDr. Станислав Мраз, CSc. Братислава: FMV EU, 2010. - 184 стр.

РЕЗЮМЕ

Целью диссертации является анализ некоторых аспектов социально-экономического развития республики Молдова в период трансформации от 1991 до 2008 года, а также анализ положения республики Молдова в мировом хозяйстве в контексте приднестровского конфликта. Отдельная цель заключается в анализе приднестровского конфликта и его последствий в экономике Республики Молдова, и применение полученных знаний для формулировки прогнозов и предложений. Работа состоит из 5-ти разделов. Содержит 64 графика и 36 таблиц. Результаты исследований показывают, что развитие и благосостояние Республики Молдова в значительной мере страдает от разделения страны нерешённым конфликтом и во многом будет зависеть от мирного его разрешения. Приднестровье де юре является составляющей частью республики Молдова, а де факто имеет все признаки государственности. Приднестровский конфликт негативно влияет на экономические результаты «всей» Молдовы, что понижает общую эффективность и конкурентоспособность страны в мировом хозяйстве.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Республика Молдова, Приднестровье, приднестровский конфликт, положение в мировом хозяйстве, социально-экономическое развитие.

POĎAKOVANIE

Týmto sa chcem poďakovať prof. Ing. Ľudmile Lipkovej, CSc. za pripomienky a rady pri vypracovávaní dizertácie. Za inšpiráciu a pomoc taktiež ďakujem mojim priateľom a kolegom z Fakulty medzinárodných vzťahov.

Obsah

I. ÚVOD.....	11
1.1 Popis skúmaného problému	12
1.2 Ciele dizertačnej práce.....	13
1.3 Štruktúra dizertačnej práce.....	16
II. TEORETICKÉ VÝCHODISKA	18
2.1 Svetové hospodárstvo.....	18
2.2 Vplyv globalizácie na tranzitívne a rozvojové štáty.....	22
2.3 Región ako objekt regionálneho rozvoja a kritériá jeho vymedzenia.....	34
2.4 Neuznaný štát a vznik medzinárodnoprávnej subjektivity.....	37
2.4.1 Štáty ako subjekty medzinárodného práva.....	38
2.4.2 Neuznaný štát.....	42
III. SÚČASNÝ STAV RIEŠENEJ PROBLEMATIKY.....	44
3.1 Analýza ekonomiky Moldavskej republiky.....	44
3.2 Osobitosti štrukturálnych reforiem Moldavskej republiky.....	54
3.2.1 Prvá etapa štrukturálnych zmien v Moldavskej republike.....	55
3.2.2 Prvá etapa štrukturálnych zmien v Podnestersku.....	60
3.2.3 Druhá etapa štrukturálnych zmien v Moldavsku a Podnestersku.....	62
3.3 Analýza vybraných sektorov hospodárstva.....	67
3.3.1 Poľnohospodárstvo.....	67
3.3.2 Priemysel.....	74
3.3.3 Vinársky priemysel Moldavskej republiky.....	79
3.3.4 Ľahký priemysel	83
3.3.5 Energetický komplex.....	85
3.3.6 Finančný sektor Moldavskej republiky.....	92
3.4 Analýza vybraných aspektov medzinárodných vzťahov Moldavskej republiky.....	98
3.4.1 Vzťahy Moldavskej republiky a Európskej únie.....	103
3.4.2 Vzťahy Moldavskej republiky a Ruskej federácie.....	110
3.4.3 Zahraničný obchod.....	112
3.4.4 Investície.....	122
3.4.5 Medzinárodný pohyb pracovných síl a jeho význam pre Moldavskú republiku..	127
3.5 Charakteristika neuznanej Podnesterskej Moldavskej republiky.....	136
3.5.1 Podnesterský konflikt v historickej retrospektíve.....	140

3.5.2	Charakteristika hospodárstva Podnesterska.....	145
3.5.3	Platobná bilancia neuznanej Podnesterskej Moldavskej republiky.....	150
3.5.4	Priemysel neuznanej Podnesterskej Moldavskej republiky.....	157
IV.	VÝSLEDKY A DISKUSIA.....	161
4.1	Postavenie Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve.....	161
4.1.1	Postavenie Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve podľa energetickej vybavenosti pracovnej sily.....	161
4.1.2	Postavenie Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve podľa veľkosti HDP a jeho odvetvovej štruktúry.....	165
4.1.3	Postavenie Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve podľa indexu ekonomickej slobody a indexu ľudského rozvoja.....	169
4.2	Ekonomická kríza a jej vplyv na ekonomiky MD a neuznanej PMR.....	177
V.	ZÁVERY A ODPORÚČANIA.....	181
VI.	ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV.....	185
VII.	PRÍLOHY.....	192
Príloha č.1	: Zdrojové údaje „Index ekonomickej slobody“ vybrané štáty v tabuľkách....	192
Príloha č.2	: Globálna pracovná sila a nezamestnanosť.....	197
Príloha č.3	: Teritoriálna štruktúra exportu Moldavskej republiky.....	198
Príloha č.4	: Teritoriálna štruktúra importu Moldavskej republiky.....	200
Príloha č.5	: Počet obyvateľov zamestnaných v ekonomike.....	202
Príloha č.6	: Miera nezamestnanosti.....	203

ZOZNAM GRAFOV, TABULIEK A OBRÁZKOV

Zoznam tabuliek

- Tabuľka č. 1: Porovnanie štátov sveta podľa územia
Tabuľka č. 2: Počet obyvateľov v Moldavskej republike a vo vybraných krajinách
Tabuľka č. 3: Demografický vývoj v rokoch 2000-2015
Tabuľka č. 4: Zahraničnoobchodní partneri Podnesterska
Tabuľka č. 5: Celkový ročný príjem p.c. v Podnestersku
Tabuľka č. 6: Vývoj HDP v Moldavsku a vo vybraných štátoch
Tabuľka č. 7: Dynamika priemyselnej výroby v štátoch SNŠ
Tabuľka č. 8: Ukazovatele konkurencieschopnosti vybraných štátov producentov vína
Tabuľka č. 9: Stupeň závislosti na importu energetických surovín
Tabuľka č. 10: Zahraničný obchod Moldavskej republiky
Tabuľka č. 11: Teritoriálna štruktúra exportu od roku 1997 do 2008
Tabuľka č. 12: Svetový importéri podľa regiónov a vybraných štátov
Tabuľka č. 13: Teritoriálna štruktúra importu Moldavskej republiky
Tabuľka č. 14: Komoditná štruktúra exportu Moldavskej republiky
Tabuľka č. 15: Komoditná štruktúra importu Moldavskej republiky
Tabuľka č. 16: Počet obyvateľov zamestnaných v ekonomike
Tabuľka č. 17: Miera nezamestnanosti
Tabuľka č. 18: Priemerné prítoky remitencií do Moldavska
Tabuľka č. 19: Základné efekty migrácie
Tabuľka č. 20: Inflácia v ZSSR
Tabuľka č. 21: Porovnanie základných ukazovateľov MD a neuznanej PMR
Tabuľka č. 22: Platobná bilancia PMR
Tabuľka č. 23: Porovnanie základných ukazovateľov zahraničného obchodu MD a neuznanej PMR
Tabuľka č. 24: Teritoriálna štruktúra exportu PMR
Tabuľka č. 25: Teritoriálna štruktúra importu PMR
Tabuľka č. 26: Zahraničná zadlženosť PMR
Tabuľka č. 27: Produkcia ocele na „Moldavskom metalurgickom závode“
Tabuľka č. 28: Údaje o počtu pracovnej sily, spotrebe elektrickej energie a HDP
Tabuľka č. 29: Umiestnenie štátov podľa energetickej vybavenosti pracovnej sily
Tabuľka č. 30: Umiestnenie štátov podľa efektívnosti spotreby elektrickej energie
Tabuľka č. 31: Podiel HDP (v prepočte cez paritu kúpnej sily) vybraných krajín na svetovom HDP za jednotlivé roky a prognóza na rok 2009
Tabuľka č. 32: Vývoj HDP v Moldavskej republike a vo vybraných štátoch
Tabuľka č. 33: Moldavská republika podľa indexu ľudského rozvoja
Tabuľka č. 34: Dynamika vývoja Indexu ekonomickej slobody v Moldavskej republike
Tabuľka č. 35: Moldavska republika a poradie najvyspelejších štátov podľa indexu ekonomickej slobody
Tabuľka č. 36: Porovnanie vybraných makroekonomických ukazovateľov MD a PMR

Zoznam grafov

- Graf č. 1: Miera inflácie v Moldavskej republike v rokoch 1993-1997
Graf č. 2: Dynamika devízových rezerv CBM
Graf č. 3: Výmenný kurz moldavského LEU voči USD (1993-1997)
Graf č. 4: Úrokové sadzby v MD (1995-1997)
Graf č. 5: Porovnanie dynamiky HDP Moldavska, Podnesterska 1991-2008
Graf č. 6: Devalvačne a inflačne procesy v ekonomike PMR v rokoch 1994-2000

- Graf č. 7: Export Moldavskej republiky do EÚ a SNŠ
- Graf č. 8: Dynamika HDP Moldavska a Podnesterska 2000-2008
- Graf č. 9: Výmenný kurz podnesterského rubľa voči USD
- Graf č. 10: Majetková štruktúra poľnohospodárskej pôdy podľa foriem vlastníctva
- Graf č. 11: Štruktúra poľnohospodárskej výroby Moldavskej republiky
- Graf č. 12: Spotreba mäsa a mäsových výrobkov vrátane slaniny
- Graf č. 13: Spotreba mlieka a výrobkov z neho
- Graf č. 14: Spotreba chleba, múčnych výrobkov prepočítaných na múku
- Graf č. 15: Hodnota priemyselnej výroby v Moldavsku
- Graf č. 16: Dynamika priemyselnej výroby v Moldavskej republike
- Graf č. 17: Štruktúra priemyselnej výroby v Moldavsku
- Graf č. 18: Teritoriálna štruktúra priemyselnej výroby
- Graf č. 19: Export vína Moldavskej republiky
- Graf č. 20: Celková plocha vysadených viníc
- Graf č. 21: Celkové exporty vína vybrané štáty
- Graf č. 22: Export textilov v USD
- Graf č. 23: Priemerný mesačný plat v Moldavskej republike
- Graf č. 24: Teritoriálna štruktúra exportu textilov
- Graf č. 25: Spotreba energetických surovín a energie, vyjadrená v tonách uhlie
- Graf č. 26: Energetické zdroje
- Graf č. 27: Vývoj výmenného kurzu amerického dolára (USD) voči moldavskému LEU (MDL) za obdobie rokov 2000-2009
- Graf č. 28: Podiel objemu remitencií na HDP, vybrané štáty
- Graf č. 29: Miera návratnosti kapitálu (Return on Assets)
- Graf č. 30: Úrokové sadzby
- Graf č. 31: Likvidita finančného sektoru Moldavskej republiky
- Graf č. 32: Export Moldavskej republiky
- Graf č. 33: Export a import Moldavskej republiky
- Graf č. 34: Obchod Moldavska s Ruskou federáciou
- Graf č. 35: Vývoj zahraničného obchodu Moldavskej republiky
- Graf č. 36: Vývoj obchodnej bilancie Moldavskej republiky
- Graf č. 37: Pokrytie dovozu vývozom
- Graf č. 38: Prílev priamych zahraničných investícií do Moldavskej republiky
- Graf č. 39: Objem PZI na jedného obyvateľa vo vybraných štátoch v roku 2007
- Graf č. 40: Porovnanie vybraných štátov podľa HDP p.c. v údajoch za rok 2008
- Graf č. 41: Teritoriálna štruktúra PZI v Moldavskej republike v roku 2007
- Graf č. 42: Sektorová štruktúra PZI do Moldavskej republiky
- Graf č. 43: Vývoj dane zo zisku v jednotlivých regiónoch
- Graf č. 44: Porovnanie celkového daňového zaťaženia vybraných štátov
- Graf č. 45: Podiel remitencii na HDP, vybrané štáty
- Graf č. 46: Pracovná sila zamestnaná v ekonomike Moldavska
- Graf č. 47: Miera nezamestnanosti
- Graf č. 48: Prítok remitencií do Moldavskej republiky v mil. USD
- Graf č. 49: Vývoj cien na nehnuteľnosť v hlavnom meste Moldavska
- Graf č. 50: Vývoj kúpyschopnosti jednotlivých valút a zlata od 1910-2010
- Graf č. 51: Porovnanie štruktúry HDP Podnesterska v rokoch 1998 a 2007
- Graf č. 52: Komparácia štruktúry hrubej pridanej hodnoty v sektore služieb MD a PMR v rokoch 1998 a 2007
- Graf č. 53: Platobná bilancia PMR v mil. USD (2008)
- Graf č. 54: Porovnanie dynamiky priemyselnej výroby v Moldavskej republike, Podnestersku

a SNŠ od roku 1991

Graf č. 55: Podiel HDP (v prepočte cez paritu kúpnej sily) vybraných krajín na svetovom HDP za jednotlivé roky a prognóza na rok 2009

Graf č. 56: Štruktúra HDP a odvetvová štruktúra zamestnanosti Moldavskej republiky v 2008

Graf č. 57: Porovnanie štruktúry HDP Moldavskej republiky(2008), Japonska(2008) a Etiópie(2008)

Graf č. 58: Porovnanie sektorovej štruktúry zamestnanosti v Moldavskej republike(2008), Japonska(2008), Etiópii(2008)

Graf č. 59: Porovnanie dynamiky vývoja HDP a indexu ľudského rozvoja a indexu ekonomickej slobody v Moldavskej republike

Graf č. 60: Vybrané štáty podľa indexu ekonomickej slobody

Graf č. 61: Porovnanie dynamiky HDP a indexu ekonomickej slobody v Moldavskej republike od roku 1993 do roku 2008

Zoznam obrázkov

Obrázok č. 1: Etnické zloženie obyvateľstva Moldavskej republiky

Obrázok č. 2: Znázornenie magistrálnych plynovodov

Obrázok č. 3: Schematické znázornenie projektu NABUCCO

Obrázok č. 4: Podiel zahraničného obchodu na HDP jednotlivých štátov podľa údajov WTO

Obrázok č. 5: Basarabia a R.A.S.S.M. (1924-1940)

Obrázok č. 6: Rozloženie Európy podľa indexu ekonomickej slobody

ZOZNAM SKRATIEK

BRIC	Je to akronym od: Brazília, Rusko, India a Čína
CB PMR	Centrálne banky neuznanej Podnesterkej moldavskej republiky
CBM	Centrálne banky Moldavskej republiky
EBRD	Európska banka rekonštrukcie a rozvoja
EK	Európska komisia
ENP	European Neighbourhood Policy – Európska susedská politika
EÚ	Európska Únia
GUAM	Regionálne zoskupenie členmi ktorého sú Gruzínsko, Ukrajina, Azerbajdžan a Moldavsko (predtým GUUAM do vystúpenia Uzbekistanu)
HDP	Hrubý domáci produkt
IOM	Medzinárodná organizácia migrácie (International Organization for Migration)
MD	Moldavská republika
MDL	Moldavská mena - LEU
MFAEI	Ministerstvo zahraničných vecí a európskej integrácie Moldavskej republiky
MMF	Medzinárodný menový fond
MSSR	Moldavská sovietska socialistická republika
NABUCCO	Medzinárodný plynovod, ktorý začína v tureckom Erzurum a končí v Rakúsku
NATO	North Atlantic Treaty Organization – Organizácia severoatlantickej zmluvy
OBSE	Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development – Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj
OSN	Organizácia spojených národov
PMR	Podnesterická Moldavská republika
PMSSR	Podnesterická moldavská sovietska socialistická republika
PZI	Priame zahraničné investície
RF	Ruska Federácia
SNŠ	Spoločenstvo nezávislých štátov
TNK	Transnacionálne korporácie
WTO	Svetová obchodná organizácia
ZSSR	Zväz Sovietskych Socialistických republík

I. ÚVOD

Výskum práce sa zaoberá analýzou postavenia Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve v kontexte podnesterského konfliktu. Analyzujeme ekonomický vývoj Moldavska, vymedzujeme vplyv a dôsledky podnesterského konfliktu na hospodárstvo MD a neuznanej PMR. Táto tematika zostáva v posledných rokoch v strede pozornosti nielen v Moldavskej republike, ale aj na pôde medzinárodných inštitúcií. Toto potvrdzujú početné vyhlásenia politikov. Ide o uskutočnenie vedeckých konferencií a publikácií početných výskumných prác spojených buď s Moldavskou republikou a/alebo podnesterským konfliktom. Intenzifikáciu záujmu o túto tematiku sme zaznamenali po rozšírení Európskej únie v rokoch 2004 a 2007, nakoľko vonkajšie hranice EÚ sa bezprostredne posunuli k Moldavskej republike. Zároveň v roku 2008 bola venovaná značná pozornosť neuznaným štátom lokalizovaným na teritóriu bývalého ZSSR, najmä kvôli aktivizácii nevyriešených konfliktov postsovietskeho priestoru.

Moldavská republika predstavuje osobitný fenomén, a to nielen v ekonomickej ale aj v politickej a kultúrnej oblasti. Témou dizertačnej práce je „Postavenie Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve v kontexte podnesterského konfliktu“, to znamená, že hlavnou pozornosťou výskumu je ekonomický vývoj Moldavskej republiky, zároveň zvláštnym záujmom výskumu sú ekonomické dôsledky podnesterského konfliktu, ktorý svojou prítomnosťou výrazne ovplyvňuje postavenie Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve. Tému považujeme za aktuálnu, pretože od výsledkov a spôsobov riešenia podnesterského konfliktu bude závisieť nielen budúci vývoj Moldavska ale aj celkovo geopolitická situácia v tejto časti Európy.

Všeobecne problematika Moldavskej republiky priťahuje značnú pozornosť nielen v odbornej obci ale aj v médiách, spojené je to najmä s nečakanou aktivizáciou nevyriešených konfliktov na teritóriu bývalého Sovietskeho zväzu. Medzinárodné organizácie venujú značnú pozornosť Moldavskej republike nielen z pohľadu ekonomického rozvoja ale aj kvôli podnesterskému konfliktu, ktorý predstavuje v súčasnej geopolitickej štruktúre Európy problematiku s osobitným významom. Problematika neuznaných štátov a otázky spojené s ich existenciou sú na vysokých priečkach v agende politík rôznych štátov nielen európskych. Neuznané štáty sú regiónmi napätia a predstavujú koncentrovanú formu konkurencie medzi subjektmi globálnej politiky, organizáciami a niekedy aj civilizáciami.

1.1 Popis skúmaného problému

Pre analýzu postavenia Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve je dôležité skúmať teoreticko-konceptuálne aspekty svetového hospodárstva, postavenie jednotlivých subjektov, ich vzájomné pôsobenie, následne transponovať poznatky na región a bezprostredne na štát. Skúmanie svetového hospodárstva je dôležité pre vymedzenie „prostredia“¹, v ktorom sa rozvíja Moldavská republika. Analýza podstaty procesov prebiehajúcich v rámci svetového hospodárstva, ich kvalitatívnej náplne a existujúcich trendov umožní komplexne skúmať vplyv ekonomického prostredia na systém (v našom prípade Moldavsko). Na každej úrovni analýzy problematiky budeme akumulovať poznatky potrebné na formovanie komplexnej predstavy o problematike, podľa možnosti čo najbližšej k objektívnej realite, ktoré umožní prognózovanie budúceho vývoja.

Moldavská republika je subjektom svetového hospodárstva a je objektom pôsobenia globalizácie, ktorá je objektívnym procesom koncentrácie riadenia výrobných faktorov. Moldavskú republiku ovplyvňujú záujmy globálnych aktérov a globálnych procesov, ktorých konfrontácia (aktérov) a výsledky pôsobenia (procesov) spôsobuje paradoxne situácie a len analýza kontextu zložitých vzťahov, ekonomických problémov a iných výziev umožní syntetizovať kvalitné závery i prognózy. Samotný proces globalizácie sa realizuje vo svetovom hospodárstve na základe dominantnej koncepcie.

Od vzniku Moldavskej republiky sú hlavnými medzníkmi jej rozvoja zložitosti v ekonomickom rozvoji, v prekonaní klesajúcej životnej úrovne a zachovaní celistvosti štátu a samotnej jeho existencie. Synergia všetkých uvedených problémov ovplyvňuje politické a ekonomické riešenia vládnucich elít. Vnútorne problémy sú multiplikované a intenzifikované procesmi globalizácie, konkurencie svetových veľmocí a rôznych medzinárodných organizácií.

Existencia neuznaného štátu na teritóriu Moldavskej republiky, ktorý sa nazýva Podnesterská Moldavská republika, komplikuje ekonomicko-politickú a medzinárodnú situáciu celého Moldavska, ktoré si od svojho vzniku zvolilo vojenskú neutralitu ako koncepciu vývoja. Je potrebné podrobne preskúmať, ako vnútorné konflikty zhoršujú ekonomický a medzinárodno-politický potenciál krajiny. Podrobne preskúmať právny pojem „neuznaný štát“, vymedziť vplyv existencie neuznaného štátu v Moldavskej

¹ „Prostredie“ píšeme v úvodzovkách aby sme naznačili na to, že chápeme tento pojem širšie než jeho ekonomická interpretácia. Súčasťou „faktoru prostredia“ sú aj sociologicko-kultúrne, ideologické a civilizačné procesy a trendy. Zaužívaný pojem „svetové hospodárstvo“ v jeho rôznorodých definíciách poukazuje len úzku ekonomickú súčasť „faktoru prostredia“.

republike a jeho dôsledky na vývoj „celého“ Moldavska.

1.2 Ciele dizertačnej práce

Hlavným cieľom dizertačnej práce je preskúmať vybrané aspekty zapojenia Moldavskej republiky do svetového hospodárstva v kontexte existencie neuznaného štátu Podnesterskej moldavskej republiky. Analyzovať problémy, ktoré bránia dosiahnutiu vyššieho hospodárskeho rastu. Koncipovať širšiu poznatkovú základňu, na základe ktorej je možné predikovať potenciálny vývoj regiónu v krátkodobom a dlhodobom horizonte. Osobitná pozornosť bude venovaná problematike podnesterského konfliktu a jeho vplyvu na „celé“² Moldavsko. Výsledkom tohto konfliktu je neuznaný štát, ktorý vznikol na území Moldavskej republiky a nazýva sa Podnesterská Moldavská republika (ďalej len PMR).

Dizertačná práca má okrem hlavného cieľa stanovené aj **parciálne ciele**:

- Analyzovať sektorovú štruktúru hospodárstva Moldavskej republiky.
- Podrobne analyzovať medzinárodnú migráciu pracovných. Skúmať makroekonomické dôsledky medzinárodnej migrácie pracovných síl na Moldavskú republiku.
- Analyzovať medzinárodné vzťahy Moldavskej republiky v kontexte podnesterského konfliktu.
- Vedecky charakterizovať osobitosti ekonomického vývoja Moldavskej republiky a neuznaného Podnesterska.
- Analyzovať a komparovať postavenie Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve podľa jednotlivých ukazovateľov a medzinárodných indexov.

Z hľadiska identifikácie cieľa a jeho jednotlivých fragmentov sme sa preto rozhodli pri skúmaní praxe nastoliť nasledujúce hypotézy:

Hypotézy

H1: Ekonomický rozvoj a prosperita Moldavskej republiky je ovplyvnená nejednotnosťou krajiny.

H2: Ekonomický význam podnesterského regiónu je veľmi podstatný pre Moldavsku republiku a mierové riešenie podnesterského konfliktu je kľúčovým pre prosperitu „celého“ Moldavska.

² Slovo „celé“ Moldavsko píšeme v úvodzovkách, pretože tým myslíme Moldavsko vrátane Podnesterska, ktoré je de facto „neuznaným štátom“. Otázky spojené s týmto štatútom analyzujeme v podkapitole 2.4.2 tejto práce.

Zvolene metódy spracovania. Z hľadiska použitých metód bude v počiatočnom štádiu predmetom skúmania stav rozpracovania problematiky. Z existujúceho dostupného a zaužívaného súboru vedeckých metód v tejto dizertačnej práci budeme používať nasledovne:

- analyticko-syntetickú metódu na posúdenie súčasného stavu riešenej problematiky;
- logicko-historickú metódu na analýzu vývoja vzájomných vzťahov a spolupráce;
- induktívno-deduktívnu metódu, keď nám indukcia umožní z viacerých jedinečných či čiastočných výsledkov odvodzovať všeobecné závery, formulovať hypotézy, a naopak pri dedukcii odvodíme menej všeobecné výsledky a závery zo všeobecného záveru;
- metódu komparácie na porovnanie hospodárskeho a politického vývoja medzi jednotlivými štátmi;
- matematicko-štatistické metódy pri spracovaní dostupných štatistických údajov, predovšetkým v rámci analýzy zahraničnoobchodnej spolupráce.

Z pohľadu cielene zvolenej metodiky sme sa usilovali, aby dizertačná práca predstavovala jednotný celok, v rámci ktorého funkčne využijeme jednotlivé súčasti súboru metód vedeckého skúmania. V záverečnej fáze bude kladený dôraz na analýzu³ a syntézu⁴ nadobudnutých poznatkov a formulovanie záverov výskumu.

Úroveň spracovania danej tematiky v domácich zdrojoch je pomerne slabá, a preto vo vlastnom výskume budeme vychádzať zo zahraničných zdrojov, najmä z oficiálnych vládnych dokumentov, štatistických ročeniek centrálnych bánk a štatistických úradov, oficiálnych dokumentov medzinárodných organizácií a iných oficiálnych publikácií. Nasledovne použijeme analýzu teoretických poznatkov získaných z knižných publikácií, medzinárodných zmlúv, štatistických údajov a štúdií medzinárodných organizácií.

³ V kontexte súčasnej práce pojem „analýza“ chápeme nasledovne: Analýza alebo rozbor je jedna zo základných metód a myšlienkových operácií. Je to rozklad nejakého celku na jeho zložky, súčasti, ktorý smeruje k nejakým relatívne najjednoduchším zložkám, za ktoré sa ďalej už nepokračuje (prvky). Čiže pojmy časti, celku a prvku tvoria jadro matrice kategórií aplikovaných v priebehu analyzovania.

⁴ V kontexte súčasnej práce pojem „syntéza“ chápeme nasledovne: Syntéza je spájanie, spojenie jednotlivých častí, zložiek do celku jedna zo základných metód a myšlienkových operácií, spočívajúca v spájaní častí do celku. Syntéza je jedným z hlavných postupov tvorby pojmov. Syntéza poznatkov je ucelením poznatkov, ich vytriedením a hierarchizovaním.

Z hľadiska použitých metód bol v počiatočnom štádiu predmetom výskumu stav rozpracovania danej problematiky v slovenských a zahraničných prácach, vrátane štúdia dokumentov medzinárodných organizácií. Postupy, ktoré boli použité pri vypracovaní tejto dizertačnej práce, boli založené na teoretických podkladoch. Podrobne analyzujeme hospodárstvo, sociálno-politický vývoj a celkovú medzinárodno-politickú a bezpečnostnú situáciu v štáte a regióne. Súčasne s analýzou a syntézou bola použitá aj abstrakcia⁵, ktorú sme použili najmä, pokiaľ ide o také témy, ako základné aspekty globalizácie a svetového hospodárstva. Ďalšou metódou použitou pri vypracovaní dizertačnej práce bola metóda komparácie. Táto metóda sa uplatnila najmä v tretej kapitole, kde sú porovnávané hlavné ukazovatele rôzneho druhu.

V súčasnosti v Slovenskej republike neexistuje rozsiahla práca, ktorá by komplexne analyzovala problematiku Moldavskej republiky v súvislosti existencie neuznaného štátu, ktorý sa nazýva Podnesterská Moldavská republika. Táto téma je veľmi rozsiahle rozobratá v moldavských a ruských zdrojoch, kde sa tejto oblasti venuje značná pozornosť, hlavne čo sa týka ekonomicko-politickej a bezpečnostnej situácie v regiónoch existencie neuznaných štátov. Značnú pozornosť v tejto oblasti venujú medzinárodné a mimovládne organizácie, ktoré skúmajú problematiku ekonomického vývoja a politickej situácie v neuznaných štátoch ako i v Moldavskej republike. Komplexné práce boli rozpracované takými medzinárodnými organizáciami ako sú OSN a OBSE, ktoré sú partnermi Moldavskej republiky, taktiež pravidelne sledujú vývoj a publikujú rozsiahle práce ako napríklad: Svetová banka, MMF, EBRD a Európska komisia. Existujú analytické štúdiá na akademickej pôde Cambridgeskej univerzity: Crowther, William, „Moldova: caught between nation and empire“, ďalším príkladom je „Rumunská akademická spoločnosť“ s publikáciou: Chirtoaca Nicolae: „*Dilemmas in Chisinau. GUAM, Europe and New Trends in Regional Security Policy*“. Rozpracované práce týkajúce sa Moldavskej republiky je možné nájsť v ruských, rumunských, anglických a samozrejme i v moldavských zdrojoch a publikáciách.

⁵ „Abstrakcia“ v kontexte tejto práce je ponímaná nasledovne: Abstrakcia je forma poznania, spočívajúca v myšlienkovom odhliadnutí od mnohých vlastností predmetov a ich vzťahov a v oddelení, vyčlenení nejakej vlastnosti. Abstrakcia je jednou zo základných myšlienkových operácií, pri ktorej sa napríklad z nejakého pojmu izoluje jeden prvok a všetky ostatné sa vylúčia, abstrahuje sa od nich. Pritom sa najčastejšie vylučujú premenné, náhodilé podrobnosti konkrétnych vecí a javov; odtiaľto protiklad abstraktný—konkrétny.

1.3 Štruktúra dizertačnej práce

Dizertačná práca je rozdelená do piatich kapitol. Z pohľadu vedeckej štruktúry sleduje štandardnú štruktúru vedeckých prác⁶:

- úvod
- teoretické východiská
- súčasný stav problematiky
- výsledky a diskusia
- závery a odporúčania

Z pohľadu dichotomickej štruktúry dizertačná práca je rozdelená na teoretickú a výskumnú časť:

Teoretická časť je venovaná vymedzeniu a definovaniu základných teoretických pojmov spojených so svetovým hospodárstvom a procesom globalizácie, ktorý objektívne⁷ prebieha v rámci svetového hospodárstva. Svetové hospodárstvo predstavuje ekonomické prostredie pre jednotlivé subjekty. „Faktor prostredia“ vplyva na vývoj subjektov. Objektívne procesy, prebiehajúce v rámci „prostredia“, sú nielen nezanedbateľné, ale niekedy rozhodujúce na vypracovanie kvalitnej analýzy, syntézy a na účely vypracovávania prognóz. Z pohľadu Moldavska svetové hospodárstvo predstavuje prostredie, do ktorého sa zapája Moldavská republika prostredníctvom medzinárodnej deľby práce. Skúmame postavenie tranzitívnych a rozvojových ekonomík vo svetovom hospodárstve cez prizmu globalizácie.

Zároveň analyzujeme medzinárodnoprávnu subjektivitu štátov. Ich vznik a zánik z pozície medzinárodného práva, čo dodá práci medzidisciplinárny rozmer. Venujeme sa medzinárodnoprávnym zvyklostiam nadobúdania subjektivity. Rozoberáme podstatu pojmu „neuznaný štát“, pretože to má bezprostredný vzťah na Moldavskú republiku, kvôli tomu, že výsledkom podnesterského konfliktu bol vznik neuznaného štátneho útvaru.

Predmetom skúmania **výskumnej časti** je vedecká charakteristika Moldavskej republiky vrátane analýzy vývoja ekonomiky, sektorovej štruktúry, sociálnej situácie, skúmanie problematiky podnesterského konfliktu a medzinárodných vzťahov.

Zvláštna pozornosť je venovaná vplyvu podnesterského konfliktu na región a na „celé“ Moldavsko. Analyzujeme aj problematiku urovnávania konfliktu.

⁶ GONDA, V.: *Metodika vedeckej práce pre doktorandov*. Ekonom 2006.

⁷ Pojem „objektívny“ v rámci tejto práce znamená: proces, ktorý prebieha bez nášho zasahovania a bez iného riadiaceho pôsobenia zo strany iných (celkom určitých subjektov).

Rozoberáme záujmy iných subjektov medzinárodného práva, zúčastnených na rokovacom procese okolo Podnesterska. Pozornosť je taktiež venovaná ekonomike neuznanej Podnesterskej Moldavskej republiky jej platobnej bilancii a významným sektorom ekonomiky. Analyzujeme hospodárske efekty existencie neuznaného štátu pre celú Moldavskú republiku. Preskúmaný bude aj privatizačný proces v PMR, jeho následky na hospodárstvo regiónu a prípadne výzvy pre vzájomné vzťahy centrálnej vlády a neuznanej PMR.

II. TEORETICKÉ VÝCHODISKA

2.1 Svetové hospodárstvo

Moto: „Zdôrazníme raz a navždy,
že v oblasti financií sú vynálezy nemožné.“

N.I. Turgenev, 1818 r.⁸

Na vypracovanie komplexnej analýzy postavenia Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve je potrebné teoreticky definovať obsah pojmu svetové hospodárstvo a procesy, ktoré sa odohrávajú v jeho rámci.

V odbornej literatúre nachádzame nasledujúce definície svetového hospodárstva:

Ľudmila Lipková vo svojej knihe „Medzinárodné hospodárske vzťahy“ používa túto definíciu: „Svetové hospodárstvo tvoria pôvodne dva typy subjektov tzv. základné - to sú jednotlivé národné ekonomiky, a odvodené. V súčasnosti k subjektom svetového hospodárstva môžeme radiť i integračné zoskupenia. Odvodené subjekty predstavujú transnacionálne spoločnosti. Význam transnacionálnych spoločností vo svetovom hospodárstve neustále rastie.“⁹

Ľudmila Lipková uvádza taktiež vo svojej knihe niektoré z príčin vzniku svetového hospodárstva: „Svetové hospodárstvo sa začalo formovať až na určitom stupni ekonomického rozvoja krajín. Pod vplyvom rozvoja výrobných síl dochádzalo k rýchlemu rastu výroby spojenej s prehlbujúcou sa spoločenskou deľbou práce nielen vo vnútri krajín, ale i medzi nimi navzájom. Výsledky výroby sa začali vymieňať medzi jednotlivými subjektmi svetového hospodárstva a sformovali svetový trh.“ V tomto kontexte je dôležité uviesť, že Moldavsko ako „celok“ (čiže vrátane Podnesterska) sa intenzívne zúčastňuje vo svetovom obchode, takým spôsobom zahraničný obchod predstavuje 110 % podiel na HDP a v prípade Podnesterska tento ukazovateľ dosahuje 261,8 % podiel na HDP.¹⁰

⁸ Rossija v global'nom krizise, 19.01.2009, ««Заметим однажды и навсегда, что в области финансов открытия невозможны», — 1818 г., Н.И.Тургенев, декабрист-заочник (в день восстания находился за рубежом и был осужден заочно).» <http://www.posit.su/?tpl=print&lan=ru&id=101&pub=19212>

⁹ LIPKOVÁ, Ľ. a kol.: *Medzinárodné hospodárske vzťahy*, Sprint 2006 Bratislava, ISBN 80-89085-55-5

¹⁰ Zahraničný obchod ako podiel na HDP je vypočítaný ako priemerná hodnota za roky 2005-2007. zdroj: DENIS MATVEEV, GALINA ŞELARI, ELENA BOBCOVA, BIANCA CSEKE: *Moldova–Transdnistria: Working Together for a Prosperous Future. Economic Aspects*. Publishing House 2009, ISBN 978-9975-4036-9-6

Taktiež Ľ. Lipková¹¹ píše, že do svetového hospodárstva sa začleňujú všetky existujúce ekonomické celky bez ohľadu na ich ekonomickú vyspelosť a rozsah ich vzájomných ekonomických vzťahov. K rozvoju svetového hospodárstva sú potrebné nasledovné prvky: rozvinutá medzinárodná deľba práce, svetový obchod a svetový trh, svetové peniaze, menové a úverové vzťahy, svetové (medzinárodné) hospodárske inštitúcie a organizácie.

Peter Baláž definuje svetové hospodárstvo nasledovne: „Svetové hospodárstvo nie je teoretickým výplodom, ale predstavuje reálne prostredie¹² pre medzinárodné podnikanie firiem aj pre vývoj ekonomík. Na jednej strane je tvorené vývojom ekonomík, vzťahmi medzi štátmi, pôsobením medzinárodných (osobitne menovo-finančných) organizácií; súčasne medzinárodnými ekonomickými aktivitami firiem zapadajúcimi do medzinárodných ekonomických vzťahov a do fungujúcich tovarových i finančných medzinárodných trhov. Na druhej strane má význačný spätný vplyv na všetky subjekty a na všetky vzťahy, ktoré v ňom vznikajú. Je to až dominantný vplyv z toho hľadiska, že žiadnemu subjektu nie je vývoj svetového hospodárstva určiteľný¹³ a že sa mu treba prispôbovať. Z toho vlastne vyplýva, že firmy i ekonomiky, ktoré majú ambície úspešne sa rozvíjať, existovať v svetovom hospodárskom prostredí, musia poznať svetové hospodárstvo - jeho mechanizmy a štrukturálne dlhodobé trendy – v súčasnosti a najmä do budúcnosti. Je to priam nevyhnutnosť v podmienkach internacionalizácie hospodárskeho života, integračných procesov, neustáleho rozširovania a zintenzívňovania medzinárodných ekonomických vzťahov, pri otvorenosti trhových ekonomík a s ohľadom na ich vzájomnú závislosť, prepojenosť regiónov a medzinárodných trhov.“¹⁴ Ďalej vo svojej charakteristike svetového hospodárstva Peter Baláž hovorí, že v modernom systémovej poňatí sa svetové hospodárstvo poníma „ako veľmi zložitý celosvetový organizmus ekonomickej i politickej povahy, tvorený ekonomickými komplexmi a vzťahmi medzi nimi, najmä medzinárodnými ekonomickými.“

Z prvej uvedenej definície svetového hospodárstva vyplýva, že svetové hospodárstvo je „reálnym prostredím“, v ktorom existujú nielen štáty (ako je Moldavská

¹¹ ĽIPKOVÁ, Ľ. a kol.: *Medzinárodné hospodárske vzťahy*, Sprint 2006 Bratislava, ISBN 80-89085-55-5

¹² Peter Baláž zdôrazňuje objektivnosť procesov, ktoré sú označované pojmom svetového hospodárstva, z našej strany chceme zdôrazniť to, že pre uskutočnenie riadenia procesov je potrebná merateľnosť, ktorá je možná len vo vzťahu k objektívne existujúcim procesom. Subjektívne procesy sú nemerateľné.

¹³ Ešte raz Peter Baláž zdôrazňuje objektivnosť procesov tvoriacich svetové hospodárstvo. Objektívnym je proces, ktorý prebieha bez nášho zasahovania a bez iného riadiaceho pôsobenia zo strany iných (celkom určitých subjektov).

¹⁴ BALÁŽ, P. a kol.: *Medzinárodné podnikanie*, Štvrté vydanie, Sprint, Bratislava 2005, ISBN 80-89085-51-2

republika) ale aj iné subjekty. Kvalitatívna analýza postavenia Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve vyžaduje nielen vymedzenie pojmu svetové hospodárstvo, ale aj definovanie procesov (trendov) existujúcich v rámci neho. Vymedzenie charakteristík prostredia, v ktorom účinkuje subjekt, je kľúčovou podmienkou na vymedzenie spôsobov, akými prostredie vplýva na subjekt.

Významným trendom vo svetovom hospodárstve v podmienkach globalizácie je tendencia rastu efektivity výrobných procesov. Efektívnejšie výrobné procesy zvyšujú globálnu nezamestnanosť.¹⁵ Globálna nezamestnanosť rástla v rokoch 1995-2005 a existujú predpoklady, že nezamestnanosť vo svetovej ekonomiky bude rásť rýchlejšie v nasledujúcich rokoch (od 2009 ďalej).¹⁶ Tento trend má pre Moldavskú republiku mimoriadny význam kvôli tomu, že migrácia pracovnej sily je významným javom pre ekonomiku MD.¹⁷

Na základe vyššie spomínaných údajov môžeme urobiť záver, že informačná revolúcia vytvorila podmienky pre vysokú produktivitu práce, úroveň ktorej sa principiálne odlišuje od industriálnej epochy. Počas industriálnej epochy každý zaškolený pracovník bol generátorom pridanej hodnoty. Informačná revolúcia spôsobuje to, že podstatne menší počet pracovníkov je spôsobilý produkovať rovnakú alebo väčšiu pridanú hodnotu. Teoreticky by sa nadbytočná pracovná sila mala zapojovať do vedecko-výskumnej činnosti, ale v praxi vidíme rast nezamestnanosti. Pre Moldavskú republiku tento trend znamená, že ekonomický rast ťahaný remitenciami nie je dlhodobo udržateľný (podrobnejšie o pracovnej migrácii a remitencii pozri nižšie v tejto práci), pretože spolu s rastom svetovej nezamestnanosti bude pravdepodobne v cieľových štátoch moldavskej pracovnej migrácie sprísnená migračná legislatíva, čo spôsobí návrat pracovných migrantov a zvýšenie sociálneho napätia v samotnom Moldavsku (veľmi aktuálna otázka pre Moldavskú republiku).

¹⁵ Podľa údajov Centrálnej informačnej služby USA svetová nezamestnanosť bola na úrovni 30% v roku 2007, pravdepodobne v poslednom období sa ešte zvýšila, o čom hovoria aj spomínané vyššie štúdie. CIA, World Factbook, údaj o svetovej nezamestnanosti je vypočítaný ako podiel nezamestnaných na celkovej pracovnej sile.

¹⁶ Medzinárodná organizácia práce (ILO) prognózuje pokračovanie rastúceho trendu nezamestnanosti vo svete aj v roku 2010, v ktorom podľa prognóz ILO globálna nezamestnanosť môže dosiahnuť 210-230 mil. osôb. Podľa prognóz ILO nezamestnanosť mládeže dosiahne 14-15 %, zároveň v rokoch 2009-2015 na svetový trh práce ročne bude prichádzať približne 45 mil. osôb, čo znamená, že v tomto období je potrebné vytvoriť vo svete 300 mil. pracovných príležitostí (tieto údaje sú dôležité v kontexte rastúceho trendu globálnej nezamestnanosti od roku 1995).

¹⁷ OECD prognózuje rast nezamestnanosti v štátoch OECD, ktorý v roku 2010 dosiahne 10 %, čiže najväčších hodnôt od druhej svetovej vojny.

Na základe vyššie uvedených definícií môžeme syntetizovať komplexnú vlastnú definíciu:

Súhrnný pojem „svetové hospodárstvo“¹⁸ je používaný na vyjadrenie podstaty objektívne existujúceho medzinárodno-ekonomického prostredia, ktoré pozostáva zo vzťahov navzájom pôsobiacich mnohoovetvových otvorených systémov, ako napríklad: štáty, veľké korporácie (TNK), a medzinárodné organizácie rôzneho druhu. Tieto procesy sú objektívne a merateľné¹⁹ pomocou rôzneho druhu ekonomických kvantitatívnych a kvalitatívnych ukazovateľov.²⁰

Kvantifikácia procesov v rámci svetového hospodárstva umožňuje skúmanie ekonomických ukazovateľov a na ich základe analyzovanie jednotlivých národných ekonomík a regiónov.

Ekonomické ukazovatele sú základným pilierom ekonómie ako vednej disciplíny. Všetky objektívne procesy sú merateľné prostredníctvom ukazovateľov, v našom prípade ekonomických. Bez nich sa nezaobídeme.

¹⁸ Nektorí autori v anglických zdrojoch používajú iné pojmy na definovanie týchto procesov, avšak aby sme zamedzili pojmovému rozptylu budeme sa držať pojmu „svetové hospodárstvo“. Napríklad „The New York Times“ v článku „U.S. and Global Economies Slipping in Unison“ používa pojem „globálne ekonomiky“.

¹⁹ Pravdou je to, že je možné merať len objektívne procesy. Subjektívne procesy sú nemerateľné.

²⁰ Ako klasické príklady týchto ukazovateľov slúžia:

kvantitatívne ukazovatele: hrubý domáci produkt (HDP), priame zahraničné investície (PZI), objem exportu priemyselnej výroby, objem dovozu poľnohospodárskej výroby;
kvalitatívne ukazovatele: odvetvová štruktúra exportu, importu alebo investícií, komoditná štruktúra exportu a importu, ľudský kapitál.

2.2 Vplyv globalizácie na tranzitívne a rozvojové štáty

Od 90. rokov 20. storočia sa začal používať pojem „*globalizácia*“ na označovanie niektorých objektívne prítomných procesov nielen v rámci svetového hospodárstva ale aj v spoločnosti ako takej. Pretože Moldavská republika je subjektom svetového hospodárstva a pôsobia na ňu aj procesy označované ako globalizácia, považujeme za nutné integrovať do súčasnej práce definíciu globalizácie a analýzu jej podstaty.

Súčasná ekonomická literatúra vníma globalizáciu ako nový jav, ktorý vznikol s nástupom nových technológií. S dynamickým nástupom vedecko-technického pokroku a aplikáciou jeho výsledkov do výrobných a spoločenských procesov od konca 70. rokov, t. j. pod vplyvom ropných šokov, dochádza vo svetovom hospodárstve ku kvalitatívne novým javom. Tieto javy sa od konca 70. rokov 20. storočia označujú v literatúre pojmom „*globalizácia*“. Avšak ak sa pozrieme na spomínané javy cez prizmu príčin, je zrejmé, že proces koncentrácie riadenia výrobných faktorov (alebo proces integrácie výrobných faktorov spoločnosti) má svoje začiatky veľmi dávno v dejinách ľudstva. Zrýchlenie vedecko-technického pokroku je intenzívnou fázou objektívneho procesu integrácie výrobných faktorov.

Procesy, ktoré v súčasnosti sú nazývané globalizáciou, v druhej polovici 19. storočia boli nazývané „*internacionalizáciou*“. V tomto období sa medzinárodné tovarové a kapitálové toky **vzhľadom k svojmu rozsahu** odlišovali od rozsahu existujúcemu koncom 20. začiatkom 21. storočia. Porovnaním obsahu a rozsahu medzinárodnej deľby práce pred sto rokmi a súčasného stavu tovarových a kapitálových tokov pohybov vo svetovom hospodárstve treba priznať, že pojem internacionalizácia a globalizácia nepomenúvajú totožný vývojový stupeň istých procesov. Každý z uvedených pojmov definuje rôzny vývojový stupeň vzťahov a ich intenzity medzi subjektmi svetového hospodárstva, avšak procesy, ktoré sú základom týchto vzťahov, sú totožné. Skúmanie bolo realizované len vzhľadom na technickú úroveň výrobných prostriedkov, ktorá následne ovplyvňuje i úroveň vlastníckych vzťahov. Technická úroveň výrobných prostriedkov v 19. storočí, podobne ako v 20. storočí, určuje rozsah a intenzitu „*internacionalizácie*“.

V tejto časti budeme analyzovať, aké procesy ekonomického a spoločenského života sú nazývané pojmom „*globalizácia*“, a následne budeme syntetizovať vlastnú

komplexnú definíciu.

V odbornej literatúre nachádzame nasledujúce definície rôznych autorov napríklad Václav Mezřický²¹ charakterizoval „globalizáciu“ ako: „Spontánny, neriadený proces, ktorý v istej miere vedie k **vzájomnej integrácii** niektorých spoločností na vyššiu, globálnu úroveň. Rastúca vzájomná ekonomická závislosť krajín vo svetovom meradle v dôsledku rastúceho objemu a druhu cezhraničných transakcií tovarov a služieb a toku medzinárodného kapitálu, ako aj rýchlejšieho a rozsiahlejšieho šírenia technológií.“²² Súhlasíme s autorom v tom, že *globalizácia je proces „integrácie spoločností“*. Václav Mezřický vidí globalizáciu ako objektívne²³ existujúci proces, ktorý sa podľa neho rozvíja „spontánne“ a je „neriadené“. S takým ponímaním nemôžeme súhlasiť, pretože „globalizácia“ fakticky existuje na základe niektorých ideí alebo ideológií²⁴ obsiahnutých v spoločnosti, ktoré sú zároveň jej (globalizácie) bezštruktúrnym riadiacim mechanizmom²⁵.

L. Mlčoch píše: „Kvalitatívne zmeny v svetovom hospodárstve, umožnené pokrokom informačných, komunikačných a počítačových technológií, ktoré znamenajú,

²¹ MEZŘICKÝ, V. : „Globalizace“, Vydavatelství Portál 2003, ISBN: 80-7178-748-5

²² tamtiež

²³ Pojem „objektívny“ v rámci tejto práce znamená: proces, ktorý prebieha bez nášho zasahovania a bez iného riadiaceho pôsobenia zo strany iných (celkom určitých subjektov).

²⁴ V kontexte tejto práce pojem „ideológia“ je ponímaný následne: Ideológia je sústava názorov, ideí a teórií v ktorých ľudská spoločnosť vyjadruje, uvedomuje si a zdôvodňuje svoje ekonomické a spoločenské postavenie a záujmy.

²⁵ Štruktúrne a bez-štruktúrne spôsoby riadenia:

1. Štruktúrny spôsob riadenia – počas riadiaceho procesu, systém a jeho súčasť (systém riadenia) vytvárajú štruktúru, ktorá je podriadená cieľovému vektoru a zároveň je nosičom koncepcie riadenia, ktorá pozostáva z cieľových funkcií. Kvalita riadenia je zabezpečená: I. architektúrou štruktúry a hierarchickou usporiadanosťou jej elementov; II. pracovnými charakteristikami a schopnosťami elementov štruktúry. Pri štruktúrnym riadení sa používa adresné rozširovanie funkcionálnej informácie spomedzi elementov štruktúry. Príklady: administrácia závodu alebo univerzity.

2. Bezštruktúrny spôsob riadenia – tento typ riadenia je možné realizovať len v rámci systému-systémov alebo super-systému. Každý element super-systému môže byť buď systémom alebo tiež super-systémom. Každý element super-systému má možnosť pravdepodobnostným spôsobom zapamätávať informáciu prechádzajúcu cez neho a taktiež rozširovať informáciu pravdepodobnostným spôsobom iným podobným elementom. Platí to, že: **I.** elementy sú samoriadené na základe informácie obsiahnutej v ich pamäti; **II.** elementy je možné riadiť z vonku, pretože oni sú schopné prijímať informáciu do pamäte (podľa I.); **III.** elementy môžu riadiť iné elementy, pretože sú schopné vydať informáciu z pamäti iným elementom množstva (podľa I. a II.). Keď sú splnené vyššie uvedené podmienky platí: Cirkulačné rozširovanie informácie (to znamená, že tá istá informácia prechádza množinou elementov) pravdepodobnostným spôsobom zmení informačný stav pamäte elementov množiny, čo bude viesť k zmene ich štatistických charakteristík samoriadenia. Rozdiel štruktúrneho a bezštruktúrneho spôsobu riadenia spočíva v tom, že pri štruktúrnym spôsobe štruktúra je vytvorená direktívne a adresné do začiatku procesu riadenia, na strane druhej pri bezštruktúrnym spôsobe, štruktúra sa vytvorí prevažne na osnove bezadresného cirkulačného spôsobu rozširovania informácie. Príklad: organizácia kontroly v MHD pri pomoci sprievodcu(štruktúra) a bez pomoci sprievodcu na základe samoobsluhy cestujúcich. Podrobné tieto skutočnosti sú rozobraté v „Koncepcie spoločenskej bezpečnosti“ prezentovanej v Štátnej Dume Ruskej federácie 28 novembra 1995 parlamentskou komisiou pre bezpečnosť, ktoré boli odporúčané Dumou pre implementáciu, taktiež sú dostupne na internetovej stránke: http://dotu.ru/2004/06/23/20040623-dotu_red-2004/.

že naša generácia ako prvá vníma svet ako jeden vzájomne prepojený celok.“²⁶ Autor tejto charakteristiky si uvedomuje nový informačný stav spoločnosti, ktorý nemôže neovplyvňovať aj procesy vo svetovom hospodárstve. Tento nový informačný stav je spôsobený inováciami a technologickým pokrokom. Zároveň nový informačný stav spoločnosti umožňuje transnacionálnym korporáciám (TNK) efektívne koncentrovať riadenie čoraz väčšieho objemu svetových výrobných faktorov a permanentne rásť. Potvrdením toho je publikácia M. Šikuly „*Konkurencieschopnosť v súradniciach globalizácie*“ : „Začiatkom 90. rokov existovalo približne 37 000 TNK so 170 000 zahraničnými pobočkami. Do roku 2004 vzrástol počet TNK na takmer 70 000 s najmenej 690 000 zahraničnými pobočkami. Obrat zahraničných pobočiek v pomere ku svetovému HDP sa zvýšil z 84 % v roku 1960 na 226 % v roku 2002. Na TNK pripadala v roku 2002 takmer polovica (46 %) svetových výdavkov na výskum a vývoj a zhruba dve tretiny (69 %) týchto výdavkov, ktoré vynaložila podnikateľská sféra enormné zvýšenie aktivít a vplyvu TNK na fungovanie svetovej ekonomiky v posledných dekádach minulého a začiatkom tohto storočia...“²⁷

Anthony Giddens píše o týchto procesoch následne: „Zintenzívnenie celosvetových sociálnych vzťahov, ktoré spájajú vzdialené lokality takým spôsobom, že miestne udalosti sú formované udalosťami, ktoré sa dejú mnoho kilometrov ďaleko a naopak. Ide o dialektický²⁸ proces, pretože miestne udalosti sa môžu vyvíjať úplne opačne ako veľmi vzdialené vzťahy, ktoré ich formujú.“²⁹ Pravdepodobne Giddens Anthony hovorí o tom, že globalizácia je dialektický proces, pretože v podmienkach globalizácie je nutné analyzovať udalosti, rozoberať ich súvislosti, ich podstatu a odlišovať pravdivú informáciu od klamlivej, pretože v globálnom svete sa všetky udalosti navzájom dotýkajú.

Drahoš Šíbl vo „Veľkej ekonomickej encyklopédii“³⁰ definuje globalizáciu nasledovne: „Globalizácia je rozvoj a prehĺbovanie medzinárodných ekonomických vzťahov v celosvetovom meradle. Prispieva k rastu technologického pokroku. Tento trend je podporovaný liberalizáciou a rastom konkurencieschopnosti, najmä v komunikačných a dopravných službách.“ Veľká ekonomická encyklopédia definuje

²⁶ MLČOCH, L.: *Globalizace jako hospodářský proces a civilizační výzva*, In: Mezřický V.: *Globalizace*. Praha: Portál 2003, str.71–92, ISBN: 80-7178-748-5

²⁷ ŠIKULA, M.: *Konkurencieschopnosť v súradniciach globalizácie*, Ekonomický časopis 54/2006, s.965, ISSN 0013-3035

²⁸ **Pierre Abélard** : *Dialektika* je umenie rozlišovať pravdu od lži. Predmetom dialektiky je slovo ako vyjadrenie myšlienok a myšlienky ako pojmy, ktoré zodpovedajú predmetom.

²⁹ GIDDENS, A.: *Unikající svět*, Praha: Sociologické nakladatelství 2000, ISBN 80- 858550-91-5

³⁰ ŠÍBL, D. a kol.: *Veľká ekonomická encyklopédia*, Sprint, Bratislava 2002, ISBN 80-89085-04-0

globalizáciu ako: „Rozvoj a prehĺbovanie medzinárodných ekonomických vzťahov v celosvetovom meradle“, avšak uvedené procesy sú realizovateľné len za existencie dostatočného stupňa koncentrácie riadenia spoločenských procesov. Uvedený „Rozvoj a prehĺbovanie medzinárodných ekonomických vzťahov“ je očividným výsledkom objektívneho procesu koncentrácie riadenia výrobných faktorov spoločnosti (aj spoločenských procesov), čomu potvrdením je rast TNK a rozšírenie ich vplyvu. Transnacionálne korporácie sú prítomné aj v Moldavsku, napríklad energetické distribučné siete sú vlastnené španielskou TNK „Union Fenosa“, ďalším príkladom sú ruské TNK prítomné na moldavskom energetickom trhu: „Lukoil“, „Inter-RAO“, „Gazprom“ a iné.

Peter Baláž definuje globalizáciu nasledovne: „Globalizácia ekonomických procesov: prepojenosť ekonomických prostredí, ekonomík, a rozvinutosť medzinárodných ekonomických vzťahov do celosvetového rámca, svetový hospodársky cyklus a osobitne rozvinutosť medzinárodných tovarových i finančných trhov až v celosvetovom meradle. Globalizácia sa ďalej týka pôsobnosti a rozhodovania TNK, medzinárodných politických vzťahov a globálnej politiky najdôležitejších štátov (a ich integračných zoskupení), činnosti tzv. univerzálnych, celosvetových organizácií, prehĺbovania globálnych problémov a globálneho myslenia (ekonomického, ekologického) ako aj budovania svetových komunikačných sietí. Globalizácia je teda spojená s rozvíjaním svetového hospodárstva do „šírky“ a do „hĺbky“, s rastom významu svetového hospodárskeho prostredia, keď naša zemeguľa - celý svet - sú čím ďalej tým viac popretkávané hustou sieťou ekonomických i politických vzťahov, väzieb a závislostí.“³¹ Globalizácia je objektívnym procesom, ktorý nezačal existovať zavedením tohto pojmu, naopak tieto procesy objektívne existovali aj predtým a pojem „globalizácia“ bol zavedený len vtedy, keď tieto procesy nadobudli výrazný charakter.

Dospeli sme k záveru, že globalizácia je objektívnym procesom, znamená to, že existujú niektoré všeobecné zákonitosti a myšlienky uznávané všetkými subjektmi, ktoré tvoria hlavný zámer a rámeček princípov, čiže koncepciu, na základe ktorej sa proces vyvíja – na ich označenie použijeme pojem „koncepcia“ globalizácie.

L. Lysák definuje globalizáciu nasledovne: „Pojem globalizácia sa napriek vysokej frekvencii jeho používania chápe veľmi rôznorodo. V závislosti od stupňa poznania zložitých procesov v medzinárodných vzťahoch ho odlišne interpretujú aj

³¹ BALÁŽ, P. a kol.: *Medzinárodné podnikanie*. Sprint, štvrté vydanie, Bratislava 2005, ISBN 80-89085-51-2

odborníci z ekonomických a spoločenských vied i hospodárskej praxe.“³²

Taktiež L. Lysák zdôrazňuje: „Niektorí autori upozorňujú na zdanlivo podstatný rozdiel medzi takou internacionalizáciou a integráciou pri výmene myšlienok, informácií, technológií a produkcie, ktorá posilňuje miestne štruktúry, a takým procesom globalizácie, pri ktorom ide o systematické odstraňovanie prekážok pre voľný pohyb tovaru a kapitálu, ktoré stanovujú vo svojom záujme veľké, spravidla transnacionálne korporácie (TNK). V prvom prípade ide o globálnu tendenciu, ktorá rozširuje medzinárodnú spoluprácu a akceptuje i lokálne záujmy, čo vedie k názoru, že ide o fragmentáciu, či presnejšie, glokalizáciu. V druhom prípade ide o takú formu globalizácie, ktorá lokálne aspekty neakceptuje a stavia štát proti štátu, obec proti obci a človeka proti človeku. Podľa nášho názoru globalizácia je pokračovaním procesov integrácie a internacionalizácie v ekonomickej a spoločenskej oblasti, ako aj v ďalších oblastiach ľudskej pôsobnosti od lokálneho a regionálneho rozmeru až po celosvetový – globálny rozmer.“³³

Ďalej L. Lysák upozorňuje, že v dejinách ľudstva od starodávnych čias, keď svet bol dezintegrovaný, a zdôrazňuje to, že proces globalizácie je dávno prítomný v ľudskej spoločnosti, napríklad cez také známe osobnosti ako Alexander Veľký a Džingischán alebo súčasných novodobých „globalizátorov“, akými sú medzinárodné organizácie a transnacionálne korporácie. S týmto nemôžeme nesúhlasiť, pretože ako sme už spomínali, globalizácia je objektívny proces, ktorý sprevádza vývoj ľudskej spoločnosti, ktorý nemôžeme ani zakázať, ani odmietnuť, a ktorý môžeme len usmerňovať pomocou nástrojov riadenia (nástrojov: ako štruktúrneho tak aj bezštruktúrneho riadenia).

Zároveň L. Lysák vidí protitrend globalizácie, ktorý definuje nasledovne: „Súbežne s procesom globalizácie prebieha proces diferenciácie či **glokalizácie** (zvýraznené nami pri citovaní), rozčleňovania (fragmentácie) niektorých existujúcich celkov a ich právomocí na menšie časti, a to v teritoriálnej i substanciálnej polohe. Tomuto javu sa doteraz venuje podstatne menšia pozornosť pre jeho rôznorodosť až amorfnosť.“ Podľa nás uvedený proces, nazvaný glokalizáciou, nie je protitrendom globalizácie, ale skôr ide o dočasnú a/alebo regionálnu korekciu v rámci hlavného trendu globalizácie. Tú istú myšlienku nachádzame aj v uvedenej práci³⁴ ale v inej definícii: „Napriek všetkej protirečivosti procesu globalizácie je však zrejmé, že ide o **proces**

³² LYSÁK, L.: *Globalizácia versus glokalizácia*, Ekonomický časopis, 51, 2003, č.8, s. 931-946

³³ LYSÁK, L.: *Globalizácia versus glokalizácia*, Ekonomický časopis, 51, 2003, č.8, s. 931-946

³⁴ LYSÁK, L.: *Globalizácia versus glokalizácia*, Ekonomický časopis, 51, 2003, č.8, s. 933

nezvratný (podľa kontextu proces globalizácie). *S istou dávkou zjednodušenia možno súhlasiť s konštatovaním, že globalizácia je fakt, nie otázka voľby* (zvýraznené nami pri citovaní).“ S týmto výrokom súhlasíme v plnom rozsahu a budeme s tým počítať pri syntéze vlastnej definície objektívnej náplne pojmu globalizácie.

Po analýze vyššie uvedených definícií môžeme syntetizovať vlastnú komplexnú definíciu pojmu „globalizácia“ a procesov na definovanie, ktorých je používaný:

Globalizácia je objektívny proces integrácie výrobných faktorov spoločnosti, alebo proces koncentrácie riadenia výrobných faktorov³⁵ spoločnosti (ľudstva), ktorý je riadený bez-štruktúrnym spôsobom prostredníctvom dominantnej koncepcii³⁶.

Postavenie tranzitívnych a rozvojových štátov v procesoch globalizácie nie je rovnaké. Moldavská republika je tranzitívnym štátom, ale môžeme povedať, že ona zdieľa niektoré z charakteristík rozvojových štátov ako napríklad: nízka dosahovaná úroveň všetkých významných makroekonomických ukazovateľov, ide najmä o:

- nízku úroveň tvorby HDP/p.c. (Moldavsko \$2500 v roku 2008)³⁷, napríklad Angola \$7800 (2007 cez PPP), India \$2600 (2007 cez PPP), Mozambik \$800 (2007 cez PPP), Ekvádor \$7200 (2007 cez PPP)³⁸;
- relatívne jednostrannú komoditnú štruktúru exportu (v Moldavsku dôležitou súčasťou exportu je poľnohospodárstvo a potravinársky priemysel 37,5% na celkovom exporte), vysoký podiel primárnych odvetví na tvorbe HDP.

Existujú aj odlišnosti medzi tranzitívnymi a rozvojovými štátmi. Napríklad v Moldavsku je vysoká úroveň gramotnosti (99,1% a väčšina obyvateľov ovláda dva a viac jazykov)³⁹, na porovnanie v Angole gramotnosť je 68%⁴⁰, v Indii gramotnosť je 61% a v Mozambiku gramotnosť je 47,8% populácie.

Niektoré z rozvojových štátov, vďaka svojej hospodárskej politike, naštartovali dynamický hospodársky rast. Ide najmä o niektoré ázijské a štáty Latinskej Ameriky.

Osobitnou skupinou rozvojových krajín sú novo-industrializované krajiny. Jednou z ich

³⁵ Integrácia vo svojej podstate je procesom koncentrácie riadenia. Keby sme sa abstrahovali od ekonomickej terminológie, bolo by možné povedať, že globalizácia je proces koncentrácie riadenia spoločenských procesov vo všeobecnosti.

Príkladom toho je používanie IT technológií a mobilných telefónov, marketingových postupov a spôsobov riadenia výrobných procesov, dokonca aj spôsobov relaxovania, stravovania a zábavy. Dnes do všetkých civilizácií (východná, moslimská, ruská...) prenikajú vyššie spomínané skutočnosti, ktoré menia kultúru a svetonázor ľudí, čo tiež je spôsobom bez-štruktúrneho riadenia.

³⁶ **Koncepcia** : významový útvar (sústava názorov, spôsob nazerania na niečo, spôsob ponímania niečoho), osnova, hlavný zámer alebo konštrukčný princíp pri nejakej činnosti.

³⁷ CIA World factbook, www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/

³⁸ tamtiež

³⁹ tamtiež

⁴⁰ tamtiež

charakteristik je, že sa vymanili zo „začarovaného kruhu chudoby“.

Geograficky ich môžeme rozdeliť na novo-industrializované štáty juhovýchodnej Ázie a Latinskej Ameriky. Hospodárske úspechy ázijských novo-industrializovaných štátov sú oveľa výraznejšie než štátov Latinskej Ameriky, čo sa prejavuje v dosiahnutej úrovni HDP na obyvateľa.

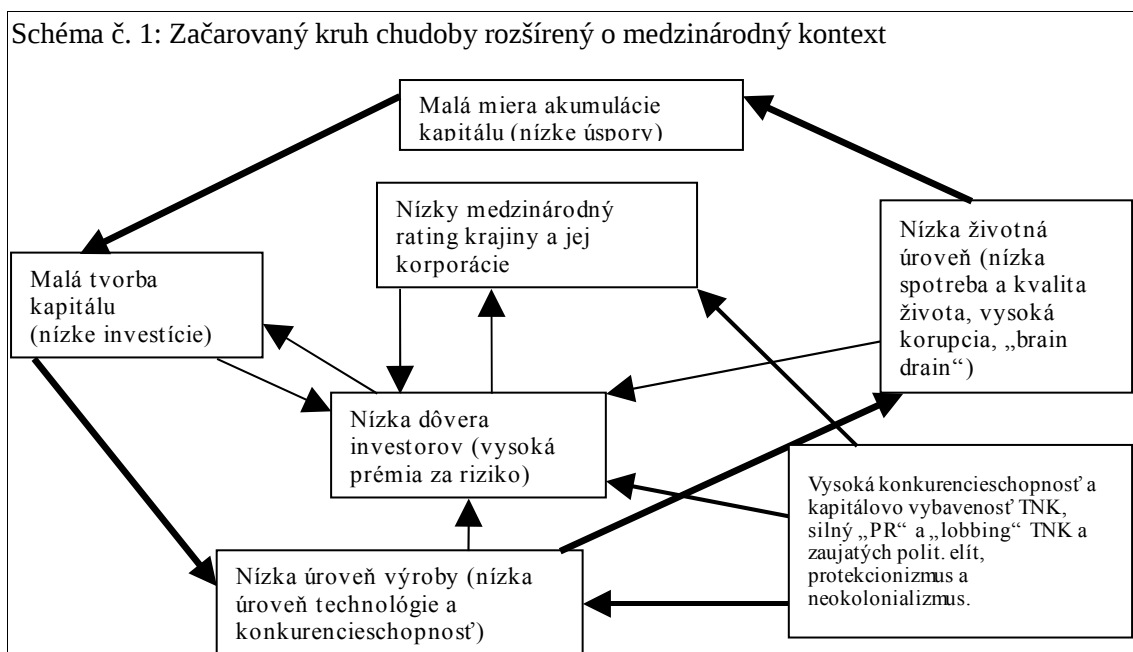

Schéma č.1 poukazuje na nedostatky „začarovaného kruhu chudoby“⁴¹, ktorý je často spomínaný v súvislosti s rozvojovými štátmi v kontexte globalizácie. Uvedená schéma rozširuje „začarovaný kruh“ do hĺbky, pretože objektívne nemôže existovať len statika, v týchto procesoch je možná aj degradácia, relatívna degradácia alebo evolúcia. Na schéme je taktiež uvedené pôsobenie svetového hospodárstva (ako medzinárodného prostredia) na rozvojové štáty, schéma má za cieľ poukázať na to, že vo svetovom hospodárstve sú vytvorené podmienky na systematické zdržiavanie rozvoja v chudobných regiónoch a spôsoby zdržiavania sú veľmi odlišné, čo potvrdzujú práce nielen Josepha E. Shtiglitzu.

Podľa C. Ackah a O. Morrissey z Univerzity v Nottinghamu, ktorí píšú vo svojej práci *„Trade Policy and Performance in Sub-Saharan Africa Since The 1980s“*, že väčšina rozvojových štátov neprofituje z medzinárodných kapitálových tokov, *ale ich hospodárska situácia sa zlepšuje minimálne alebo dokonca je prítomna degradácia.*

⁴¹ Teóriu „začarovaného kruhu chudoby“ desiatky rokov presadzoval a zastával Paul Samuelson, ktorý tvrdil, že chudobné krajiny potrebovali na rozvoj kapitálové dotácie, pretože nemajú zdroje, ktoré by mohli ušetriť a investovať do kapitálu.

DILORENZO, T.: *Tsunami a zahraničná pomoc – prečo škodia rovnako?*, preklad Richarda Ďurana, Eunie.sk, <http://www.eunie.sk/modules.php?name=News&file=article&sid=252>

Napríklad podiel afrických štátov na svetovom obchode poklesol od roku 1990 z 3,1 percent na 2,3 v roku 2000⁴². Vyše pol miliardy obyvateľov Zeme, ktorá žije v 48 najchudobnejších krajinách, živorí a je odsunutá na perifériu hospodárskeho pokroku.

Posledných tridsať rokov bol hospodársky rast rozvojových štátov veľmi pomalý a výrazne zaostával za rastom ich obyvateľstva. Do ekonomík, v ktorých je vysoká negramotnosť, nevybudovaná infraštruktúra a politicko-ekonomická nestabilita, investori nemajú záujem investovať, pretože nie sú vytvorené podmienky pre efektívne fungovanie zahraničného kapitálu. V prípade, ak sa pozrieme na Moldavsko v tomto kontexte, je možné povedať, že ono disponuje gramotným obyvateľstvom (väčšina ktorého ovláda dva a viac jazykov) a relatívne dobrou infraštruktúrou, otáznou však zostáva politicko-ekonomická nestabilita.

Globalizácia a liberalizácia predstavujú pre zaostalé štáty nebezpečenstvo. V nových ekonomických podmienkach, kde sa odstraňujú bariéry, objavujú sa noví, silnejší súper v Ázii, Latinskej Amerike a strednej Európe. Ich priemysel nie je schopný čeliť výkonnej medzinárodnej konkurencii a nemá dostatok vlastných prostriedkov, aby zvýšil svoju konkurencieschopnosť.

Globalizácia ako objektívny proces koncentrácie riadenia výrobných faktorov spoločnosti. Má jednoznačný prospech iba pre hospodársky vyspelé štáty. Prospech „najvyspelejších ekonomík“⁴³ je nesporný. Súčasne považujeme za nutné ešte raz pripomenúť, že postavenie najchudobnejších štátov sa relatívne zhoršuje.

Globalizácia prospieva predovšetkým „bohatým štátom“⁴⁴. Súčasný stav je taký, že 20 % najbohatších obyvateľov Zeme vlastní 80 % celosvetového bohatstva, zatiaľ čo 20 % najchudobnejších obyvateľov Zeme vlastní iba 1,4 % celkového svetového bohatstva. Zároveň je očividné z historických reálií, že pri vzniku cyklických a iných spádov v globálnej ekonomike ťažšie budú postihnuté chudobné štáty. V minulosti takmer vždy⁴⁵ platilo pravidlo – v krízovom období bohatý sa stáva bohatší

⁴² ACKAH, C. - MORRISSEY, O.: *Trade Policy and Performance in Sub-Saharan Africa Since The 1980s*, Centre for Research in Economic Development and International Trade, University of Nottingham, <http://www.nottingham.ac.uk/economics/credit/research/papers/cp.05.13.pdf>

⁴³ Autori si uvedomujú, že aj vo „najvyspelejších ekonomikách“ rozdelenie bohatstva je veľmi nerovné, preto formuláciu: „Prospech najvyspelejších ekonomík je nesporný.“ - chápeme všeobecne vo vzťahu k ekonomickým subjektom buď to súkromné alebo verejné TNK. Prospech, aj keď je nesporný pre nejakú ekonomiku, nemusí sa prejavovať na blahobyt všetkých obyvateľov.

⁴⁴ Tak ako na medzinárodnej scéne je stratifikácia štátov, tak isto v samotných „bohatých štátoch“ existuje razantná stratifikácia spoločností podľa úrovne spotrieb a blahobytu.

⁴⁵ Použili sme slovo „takmer“ kvôli tomu, že v histórii tak isto boli prípady, keď zdanlivo kontrolovateľná „kríza“, zhodou okolností prerastala do revolúcie, ktorá respektíve zlikvidovala svojich prvotných organizátorov.

a chudobnému sa prehľbuje jeho chudoba.

Postavenie tranzitívnych ekonomík v procesoch globalizácie možno dokumentovať ich podielom na svetovom exporte tovaru a služieb, ktorý dosahuje 4,1 %⁴⁶. Je to podiel veľmi nízky a nezodpovedá ich reálnej ekonomickej sile. Nízky podiel tranzitívnych ekonomík na svetovom obchode je však dôkazom ich nízkej konkurenčnej schopnosti na svetových trhoch. Bude závisieť od samotných tranzitívnych ekonomík, ako sa vysporiadajú so súčasnými hospodárskymi problémami a do akej miery sa budú ochotné v týchto procesoch angažovať hospodársky vyspelé krajiny, aby svojimi prostriedkami napomohli zvýšeniu podielu týchto štátov v procesoch globalizácie. Do procesov globalizácie zasahujú iba pasívne, t. j. prijímaním priamych zahraničných investícií a zahraničných úverov, exportom kvalifikovaného ľudského potenciálu, predajom strategických odvetví hospodárstva a predajom surovín. Zapojenie tranzitívnej ekonomiky Moldavskej republiky do svetového obchodu rastie v poslednom období (2000-2008), zvyšuje sa import a export, ale na druhej strane obchodný deficit rastie neudržateľným tempom a v exporte dominujú výrobky s nízkou pridanou hodnotou (podrobnejšie pozri analýzu sektorovej štruktúry hospodárstva Moldavskej republiky, ktorá je súčasťou tejto práce).

Okrem uvedených následkov, z ktorých mnohé majú pozitívne vplyvy na vývoj svetového hospodárstva, má globalizácia aj iné následky. Predovšetkým expanziou nadnárodných spoločností globalizácia unifikuje vzorce spotreby (čo naznačuje, že globalizácia nie je len ekonomickým procesom ale aj spoločenským) takmer vo všetkých štátoch sveta. V dôsledku liberalizácie tovarových a kapitálových tokov sa najsilnejšie firmy presadzujú v celosvetovom meradle (predstavujú nielen integráciu výrobných faktorov ale aj spoločenských javov). Zanikajú malé národné spoločnosti, ktorých štruktúra výroby odrážala i národnú kultúru v spotrebe. Unifikuje sa spotreba a rýchlo sa stierajú národné špecifiká slabších národov i v ich domácej spotrebe. Stráca sa rôznorodosť v spotrebe. Tento jav treba jednoznačne pokladať za jedno z najvýznamnejších negatív globalizácie.

L. Lysák píše v Ekonomickom časopise⁴⁷ o kritike globalizácie následné: „Faktom je, že polovica obyvateľov zemegule musí v súčasnosti vyžiť z menej ako dvoch dolárov na deň a približne jedna miliarda ľudí dokonca z menej než jedného dolára. Priepasť medzi bohatými a chudobnými na tejto planéte je čoraz väčšia. Úplná chudoba je na postupe, a to nielen v rozvojových, ale čiastočne aj vo vyspelých štátoch.

⁴⁶ LIPKOVÁ, L. a kol.: *Medzinárodné hospodárske vzťahy*, Sprint 2006 Bratislava, ISBN 80-89085-55-5

⁴⁷ LYSÁK, L.: *Globalizácia versus globalizácia*, Ekonomický časopis, 51, 2003, č.8, s. 935

J. Stiglitz tvrdí, že príčinou tohto vývoja nie je ani tak globalizácia, ale spôsob, akým sa realizuje. Princípy, ktoré sa pritom uplatňujú, sú podľa neho vo svojom jadre nečestné a globalizácia je založená na nečestných pravidlách hry. Napríklad Svetová obchodná organizácia (WTO) neprebojáva zásady voľného obchodu. Svoje záujmy si v nej presadzujú práve silné priemyselné štáty. V poslednom kole jej rokovaní dosiahli, že najchudobnejšie štáty sveta boli prinútené otvoriť svoje trhy pre produkty hospodársky vyspelých štátov, avšak USA a EÚ si ochranné bariéry pre svoje vysokosubvencované poľnohospodárstvo zachovali. Podľa Stiglitz nejestvuje nijaký empirický dôkaz, že nezávislé centrálné banky majú najväčšie prednosti v zaručení hospodárskeho rastu a vysokej zamestnanosti. Tento svetoznámy ekonóm považuje za oveľa dôležitejšie, aby aj peňažná politika bola spojená s demokratickou zodpovednosťou.

Globalizácia, ako sme už uviedli, vytvára predpoklady na sústredovanie bohatstva v rukách nevelkého počtu bohatých, ktorí si vytvárajú súostrovie na rozširujúcich sa priestoroch chudoby a biedy. Globalizácia ekonomiky umožňuje i globalizáciu moci do takej miery, že si nárokuje utváranie nového svetového poriadku podľa potrieb a predstáv úzkej, rozhodujúcej skupiny v rámci nevelkého počtu veľmocí či dominantnej supervelmoci, ktorá sa pokladá za prirodzeného lídra svetového spoločenstva. Z uvedených skutočností vyplýva, že globalizácia priniesla a prináša veľa bohatým, ale jej dôsledkom je aj veľa chudobných štátov.

Na tieto negatívne stránky globalizácie, pri pozoruhodnej analýze jednotlivých etáp tohto procesu, poukazuje vo svojej práci M. Šikula, ktorý okrem iného upozorňuje na obrovské rozmery deformačného vplyvu špekulačných a „kasínových“ transakcií na reálne ekonomické procesy, napríklad pri podhodnocovaní prírodných zdrojov, ekologických nákladov, pri oceňovaní konkurenčnej spôsobilosti štátov, čo umelo zvýhodňuje silnejšie ekonomiky. Pri charakteristike liberalizačných prúdov Šikula výstižne konštatuje: *„Realita globalizačnej liberalizácie a jej dôsledky sú na míle vzdialené od predpokladov a účinkov tejto koncepcie liberalizmu, ktorou hlavní globalizátori a ich propagandisti presviedčajú svet pri presadzovaní svojich záujmov.“*

Na konkrétne formy a aktérov, ktorí v mene nezvratnej globalizácie nadobúdajú zlu väčšiu ekonomickú i politickú moc, poukazuje aj kolektív autorov v práci „Odvrátená strana Európskej únie“. Na základe niekoľkoročného skúmania autori dokumentujú nárast moci TNK do takej miery, že prienikom do vlád jednotlivých štátov i do kľúčových medzinárodných organizácií, vrátane do EÚ a OSN. Je ohromujúce, že prostredníctvom lobistických akcií v Európe sa upravila legislatíva týkajúca sa

používania biotechnológií podľa ich predstáv. Nedostatok demokratickej kontroly umožňuje lobistickým skupinám neúmerne veľký vplyv na politiku nielen Európskej únie, ale aj iných dominantných aktérov svetového hospodárstva.

George Monbiot dokonca v predhovore svojej knihy vyslovuje vážnu obavu, že „*najdôležitejším konfliktom 21. storočia bude zápas medzi korporáciami a demokraciou.*“ Uvedené skutočnosti platia pre tranzitívne a rozvojové štáty kvôli tomu, že ich lobistická činnosť je oveľa slabšie predstavená.

Ešte jedným značným negatívom globalizácie vo svetovom hospodárstve pre tranzitívne krajiny je „carry trade“⁴⁸, ktorý predstavuje fenomén rastu zadlženosti hospodárskych subjektov v cudzej mene a centrálna banka príslušnej krajiny bojuje s infláciou zvyšovaním úrokovej miery a sterilizáciou peňažnej masy, namiesto toho, aby aktívne kontrolovala činnosť špekulatívneho kapitálu, ktorý fakticky odoberá značnú časť suverenity krajiny a zachytáva ekonomickými nástrojmi riadenie kľúčových odvetví prijímajúceho štátu.⁴⁹

Počas 20. storočia vo svetovom hospodárstve prebiehali kvalitatívne zmeny, ktoré podľa nášho názoru kardinálnym spôsobom ovplyvnia dlhodobo existujúce pravidla a zákonitosti aj vo svetovom hospodárstve a taktiež ovplyvnia do budúcnosti spôsoby realizácie globalizácie. Nižšie podrobne prezentujeme odôvodnenie tohto názoru.

Analýza týchto procesov je dôležitá nielen pre Moldavsku republiku, pretože to sú objektívne procesy, ktoré pôsobia ako súčasť „faktoru prostredia“ na všetky subjekty svetového hospodárstva, a to bez ohľadu na ekonomickú vyspelosť alebo veľkosť. Adekvátne plánovanie, prognózovanie je nemožné bez podrobnej analýzy faktoru prostredia. Svetové hospodárstvo je prostredím, v ktorom globalizácia predstavuje dominantnú tendenciu, ktorú zanedbať bez dôsledkov nemôžu ani najväčšie subjekty svetového hospodárstva. Keď začíname hovoriť o úlohách organizácií riadenia alebo o organizácii samoriadených procesov určitého systému, tieto úlohy sú v princípe neriešiteľné v tom prípade, ak subjekt, ktorý pretenduje na uskutočnenie riadenia, nie je schopný predpovedať reakciu systému na jeho vzruch pomocou nástrojov riadenia.

Pre prosperitu Moldavskej republiky je potrebné vykonanie analýzy koncepcie globalizácie, odhalenie jej slabých a silných stránok, prípadne vypracovanie a prechod na

⁴⁸ Je to finančno-úverový fenomén pri ktorom dochádza k požičiavaniu v mene s nízkou úrokovou sadzbou (napríklad JPY alebo CHF) a investovaním v menu s vysokou úrokovou sadzbou (napríklad AUD, ISK alebo HUF).

⁴⁹ Príkladom je Island, hospodárstvo ktorého bolo veľmi postihnuté v roku 2008 práve nepomerným „carry trade“.

alternatívnu koncepciu, ktorá by bola adekvátne objektívnym procesom prítomným v spoločnosti a niesla by menší krízový potenciál pre spoločnosť.

Táto skutočnosť je aktuálna pre Moldavskú republiku, ktorá sa nachádza v ťažkej sociálno-ekonomickej⁵⁰ a politickej⁵¹ situácii od momentu vzniku. Máme všetky dôvody hovoriť o tom, že Moldavská republika od roku 1991 sa nachádza v permanentnej ekonomickej kríze, pretože HDP po svojej kvantitatívnej a kvalitatívnej stránke zďaleka nedosiahol úroveň roku 1991, zároveň životná úroveň je v klesajúcom trende od vzniku Moldavska (pozri analýzu hospodárstva v príslušných podkapitolách). Veľké množstvo akútnych problémov Moldavska potrebujú neštandardné riešenie.

⁵⁰ Keď hovoríme ťažká sociálna ekonomická situácia, myslíme tým komplex problémov ktoré boli rozpracované v obsahu súčasnej práce ako napríklad: ekonomické, demografické, migrácia, chudoba, korupcia a t. d'.

⁵¹ Keď hovoríme ťažká politická situácia, myslíme tým komplex problémov, ktoré boli rozpracované v obsahu súčasnej práce ako napríklad: problémy teritoriálnej celistvosti, Podnestersko, Gagauzsko, zároveň postavenie na hranici medzinárodného konfliktného potenciálu medzi NATO a Ruskou federáciou a t. d'.

2.3 Región ako objekt regionálneho rozvoja a kritériá jeho vymedzenia

V odbornej literatúre je všeobecná zhoda v tom, že základnou jednotkou, na ktorú možno členiť priestor je región.

Región možno charakterizovať ako dynamický prvok väčšieho celku (národného hospodárstva), ktorého skutočné rozmery nie sú navždy dané a skutočná veľkosť je daná intenzitou pôsobenia ekonomických síl. Región je priestorovo zviazaný systém, pričom systém znamená množstvo premenných, ktoré sú medzi sebou v silnejšej interdependencii ako iné premenné. Ako premenné vystupujú množstvá výrobkov a služieb a ich ceny, a interdependencia znamená meniaci sa účinok premenných navzájom. Podľa Maiera a Tödtlinga⁵² môže pojem región opisovať tri veľmi odlišné druhy priestorových útvarov, a to *subnacionálne*, *supranacionálne* a *transnacionálne* územia. Pri subnacionálnych územiach sa uvažuje o čiastkových územiach jedného štátu, ako sú napr. krajiny v Spolkovej republike Nemecko alebo kantóny vo Švajčiarsku. Regióny v zmysle supranacionálnych území predstavujú zoskupenia štátov, ako je napr. Stredná Amerika alebo Pobaltie. Transnacionálne územia obsahujú čiastkové územia dvoch alebo viacerých štátov, presahujú teda štátne hranice. Príkladom je „európsky región Tirolsko“, ktorý zaberá časti Rakúska a Talianska.⁵³ Čiže tieto regióny zobrazujú priestorové rozdelenie odlišné od štátnej zvrchovanosti. Subnacionálne regióny sú charakteristické tým, že si menu, colnú reguláciu, právny systém a pod. delia s ostatnými regiónmi štátu. Supranacionálne a transnacionálne regióny majú väčšinou rôznu menu, colnú reguláciu a pod.

Pri vymedzení regiónu je potrebné uplatniť interdisciplinárny prístup, nakoľko región možno charakterizovať ako bohato štruktúrovaný celok, ktorý sa vyznačuje ekonomickými, geografickými, sociálnymi, kultúrnymi, historickými, národnostnými i ďalšími znakmi. Pritom na región sa možno pozeráť z každého uvedeného hľadiska, ktoré pri svojej dominantnosti len do určitej miery rešpektuje i ostatné znaky, charakterizujúce región.⁵⁴

Jednotlivé regióny teda majú rôzne lokalizačné predpoklady na hospodárske aktivity. Súvislo s regionálnym rozvojom sú lokalizačné predpoklady a priestorové štruktúry dôležité preto, lebo predstavujú predpoklady na rozvoj oblasti. Regióny

⁵² MAIER, G., TÖDTLING, F.: *Regionálna a urbanistická ekonomika*, Bratislava, ELITA, 1998, ISBN 80-8044-049-2, s.31

⁵³ MAIER, G. TÖDTLING, F.: *Regionálna a urbanistická ekonomika*, Bratislava, ELITA, 1998

⁵⁴ TVRDOŇ, J., HAMALOVÁ, M., ŽÁRSKA, E.: *Regionálny rozvoj*, Bratislava 2005, str. 18

s vhodnými lokalizačnými predpokladmi a štruktúrami sa budú môcť lepšie rozvíjať ako regióny s nevhodnými predpokladmi, pričom štruktúry, ktoré sú pre určité rámcové podmienky vhodné, môžu sa pre iné javiť ako nevhodné.⁵⁵ Rozvojový proces na druhej strane mení priestorovú štruktúru, takže máme do činenia s obojstrannou závislosťou priestorovej štruktúry a regionálneho rozvoja.⁵⁶

Primárnymi charakteristikami *ekonomického regiónu* sú preto nevyhnutné *ekonomické charakteristiky*– sektorová a odvetvová štruktúra hospodárskej činnosti, objem vytvoreného produktu a jeho úroveň na obyvateľa, úroveň a štruktúra zamestnanosti, kúpyschopný dopyt, miera inflácie, nezamestnanosti atď. Za predpokladu určitého funkčného prepojenia výrobných a nevýrobných činností a ich spádového ohraničenia, však na takéto čisto ekonomicky vymedzené územie národného hospodárstva, postačuje *kategória ekonomickej oblasti*.

Premietnutie týchto teoretických úvah do podmienok regionálneho územného celku nás vedie k dvom záverom. Po prvé, čím je väčšia súdržnosť medzi všetkými štruktúrnymi prvkami regionálneho systému, tým silnejšie je aj vnútorné povedomie regionálnej spoločenskej komunity, a tým cieľavedomejšie je táto schopná formulovať a presadzovať svoje (regionálne) záujmy. Po druhé, čím dlhšia je nemennosť regionálnych štruktúr v čase, tým nepružnejšie (neschopnejšie) reagujú na vnútorné i vonkajšie podnety k zmene ustáleného stavu.

Ekonomický región preto podľa Tvrdoňa, na rozdiel od ekonomickej oblasti, budeme charakterizovať ako lokálne územie národohospodárskeho systému vymedzené spádovou oblasťou určujúcej ekonomickej činnosti a vyznačujúce sa určitou socio-kultúrnou štruktúrou, ktorá v dynamickej interakcii s vývojom ekonomických charakteristík daného regiónu formuluje na samosprávnom princípe určitý regionálny dlhodobý alebo krátkodobejší ekonomický záujem, a stáva sa jeho nositeľom vo vzťahu k štátnym hospodársko-politickým a správnym orgánom. Subjektom regionálnych ekonomických záujmov sú v bežnej praxi obce a mestá, resp. ich druhostupňové regionálne zoskupenia (združenia).⁵⁷

Kritériá pre vymedzenie regiónov sú podľa Tvrdoňa v zásade účelové a na ilustráciu možno uviesť základné používané hľadiská a im zodpovedajúce druhy regiónov:

⁵⁵ MAIER, G., TÖDTLING, F.: *Regionálna a urbanistická ekonomika*, Bratislava, ELITA, 1998, ISBN 80-8044-049-2

⁵⁶ MAIER, G., TÖDTLING, F.: *Regionálna a urbanistická ekonomika*, Bratislava, ELITA, 1998

⁵⁷ TVRDOŇ, J., HAMALOVÁ, M., ŽÁRSKA, E.: *Regionálny rozvoj*, Bratislava 2005, str. 19

- ekonomické regióny vymedzené na základe ekonomických kritérií a väzieb;
- administratívno-správne (okresy, kraje);
- etnické;
- prírodno-geografické;
- prihraničné a vnútrozemské;
- problémové a rozvíjajúce sa.

Vymedzenie regiónu predstavuje v tomto zmysle variabilnú koncepciu, ktorá sa musí prispôbiť a definovať v súlade s konkrétnymi požiadavkami. Bežne chceme spájať do regiónov také územné celky, ktoré „sa k sebe hodia“, teda majú dôležité spoločné znaky. Územné jednotky sa tak zoskupujú do regiónov, aby si boli podľa možnosti čo najpodobnejšie a čo najviac sa odlišovali od iných regiónov. Tieto spoločné črty môžu pochádzať z dvoch smerov, z ktorých potom vyplývajú aj dve kritériá pre regionálne ohraničenie, a to:

1. kritérium homogenity a
2. kritérium funkčnosti.

Podľa kritéria homogenity sa územné celky spájajú do homogénnych regiónov, ktoré sú podľa určitých indikátorov veľmi podobné.⁵⁸ Príklady takýchto indikátorov sú: stupeň nezamestnanosti, príjmová úroveň, vysoký podiel zamestnanosti v určitých hospodárskych sektoroch, ako je poľnohospodárstvo, cudzinecký ruch alebo ťažký priemysel. Podľa kritéria funkčnosti spájame územné celky do funkčných regiónov, ktoré sú vzhľadom na určité indikátory veľmi úzko späté. Ich spoločnou charakteristikou je mimoriadne veľká vzájomná závislosť. Na ohraničenie funkčných regiónov sa veľmi často používa kritérium dennej dochádzky.⁵⁹ Kritérium ohraničenia by sa nemalo voliť ľubovoľne, ale podľa problému, ktorý chceme riešiť. Zmyslom územného ohraničovania a regionalizácie je zjednodušenie komplexného obrazu reality.

⁵⁸ MAIER, G., TÖDTLING, F.: *Regionálna a urbanistická ekonomika*, Bratislava, ELITA, 1998, ISBN 80-8044-049-2

⁵⁹ MAIER, G. TÖDTLING, F.: *Regionálna a urbanistická ekonomika*, Bratislava, ELITA, 1998

2.4 Neuznaný štát a vznik medzinárodnoprávnej subjektivity

Pojem „neuznaný štát“ je používaný v predloženej práci na označenie určitého štatútu, ktorý má Podnesterská Moldavská republika. V tejto podkapitole si stanovujeme za cieľ definovať tento pojem a analyzovať tie nevýhody, ktoré prináša zo sebou štatút „neuznaného štátu“ pre Podnesterskú Moldavskú republiku.

Pri analýze Moldavskej republiky, respektíve podnesterského konfliktu vznikajú následné otázky: „Čo je neuznaný štát? Aké charakteristické črty má taký štát?, Čím sa odlišuje neuznaný štát od uznaného?, V čom sa spočívajú nevýhody tohto štatútu?, Ako vznikajú nové subjekty medzinárodného práva?“. Na tieto otázky sa pokúsime odpovedať v tejto časti práce.

Otázka – Koho považovať za subjekt práva a v dôsledku toho mu priznávať spôsobilosť na práva a právne úkony – patrí k základným otázkam každého právneho odvetvia. Zatiaľ čo vo vnútroštátnom práve bývajú subjekty jednoznačne definované, *v medzinárodnom práve neexistuje norma, ktorá by určovala, koho považovať za jeho subjekty*. O otázkach subjektivity štátov sa veľa diskutovalo v období po skončení studenej vojny. Dezintegrácia štátov v juhovýchodnej a východnej Európe vyzdvihla do popredia otázky medzinárodnoprávnej subjektivity novovzniknutých entít. K odpovedi na otázku – Koho je možné považovať za subjekt medzinárodného práva – sa dostávame nepriamo na základe zistenia, komu a v akej miere medzinárodné právo priznáva spôsobilosť mať práva a povinnosti, ako aj spôsobilosť na právne úkony.

V súčasnom stave vývoja všeobecného medzinárodného práva je medzinárodnoprávna subjektivita štátu neoddeliteľne spojená so suverenitou (zvrchovanosťou). Ideu suverenity rozpracovali teoretici absolutizmu v súvislosti so zápasom feudálnych panovníkov o sústredenie neobmedzenej a nezávislej moci vo vnútri krajiny proti domácim feudálom a ich bojom voči iným feudálno-absolutistickým štátom. Od tých čias prešla idea suverenity podstatným vývojom, počas ktorého sa menil jej obsah, jej spoločenská funkcia i nositeľ suverenity.

Historické podmienky formovania novodobých štátov viedli v západnej Európe k tomu, že sa tieto politicky organizovali podľa národného princípu. Tak sa stalo, že jeden národ obvykle vytvoril jeden štát (napr. francúzsky národ francúzsky štát). Nebolo preto treba rozlišovať politický pojem národa.

V strednej a východnej Európe naopak vznikli v iných historických

podmienkach mnohonárodné štáty. Popri pojmu štátnej suverenity došlo za týchto okolností k formulácii pojmu suverenity národa, ako požiadavky plne rozhodovať o vlastnom osude tých národov, ktoré nemohli dovedy vytvoriť vlastný štát. Tieto národy si mohli podľa svojej slobodnej voľby vytvoriť vlastný národný štát, alebo sa spojiť s inými národmi v spoločnom mnohonárodnom štáte (ako členský štát federácie alebo v autonómnej časti mnohonárodného štátu). Politický význam suverenity národa významne stúpol v období národnooslobodzovacieho zápasu koloniálnych národov. Myšlienka suverenity národa našla svoje vyjadrenie v zásade sebaurčenia národov. Táto zásada je zakotvená v Charte Organizácie spojených národov (61. 1 ods. 2) a v Deklarácii zásad priateľských vzťahov a spolupráci medzi štátmi z roku 1970.⁶⁰

V súčasnosti možno za subjekty medzinárodného práva považovať štáty, národnooslobodzovacie hnutia, povstalecké hnutia, medzinárodné medzivládne organizácie a jednotlivcov. Medzinárodné právo pozná aj ďalšie „sui generis“ subjekty, akými sú Svätá stolica, Rád Maltézskych rytierov, prípadne Medzinárodný Červený kríž, ktoré však nezohrávajú významnejšiu úlohu.⁶¹

Pokiaľ ide o vzájomné vzťahy subjektov medzinárodného práva, štáty ako jeho pôvodné, plnoprávne a trvalé subjekty sú oprávnené posúdiť, aké potreby medzinárodného spoločenstva v určitom období vyžadujú vznik ďalších subjektov s obmedzenou a zvyčajne dočasnou medzinárodnoprávnou subjektivitou. Je to tak preto, že ako pôvodné a plnoprávne subjekty môžu časť svojej medzinárodnoprávnej subjektivity postúpiť iným „nositeľom“, ktorí sa v dôsledku toho sami stávajú subjektmi medzinárodného práva.

2.4.1 Štáty ako subjekty medzinárodného práva

Štáty boli a sú tradičnými a po dlhé obdobie (až do začiatku 20. storočia) aj jedinými subjektmi medzinárodného práva verejného. Predstava štátu ako subjektu medzinárodného práva je úzko spätá s rozpadom feudálneho systému, keď koncom 18. storočia (pod vplyvom myšlienok Francúzskej revolúcie) nastupuje koncepcia štátu ako subjektu odlišného od osoby panovníka so svojimi právami a povinnosťami, akými sú právo na suverenitu a nezávislosť, právo na sebaobranu, právo na medzinárodné styky a zodpovedajúce pocty a pod. Charakteristika medzinárodného práva upravujúceho predovšetkým vzťahy medzi štátmi sa nezmenila ani v priebehu

⁶⁰ MRÁZ, S.: Slovenská republika a Európska únia. Zakarpatská štátna univerzita. 2004. Medzinárodná konferencia: Rozširovanie Európskej únie, nové reality a perspektívy v medzinárodnom obchode, rozvoj osvety a vedy.

⁶¹ KLUČKA, J.: Medzinárodné právo verejné. Vyd. 2004. 52s. ISBN 80-890437-90-4

20. storočia aj napriek vzniku ďalších subjektov. V známom prípade Lotus⁶² Stály dvor medzinárodnej spravodlivosti (SDMS) v roku 1927 uviedol, že „medzinárodné právo upravuje vzťahy medzi nezávislými štátmi. Právne normy zaväzujúce štáty odrážajú ich slobodne prejavenu vôľu“ („Lotus“, Rozsudok SDMS c. 9, 1927, Series A, No. 10, 18).⁶³

Štáty sú primárnymi (pôvodnými), plnoprávnymi, v niektorých prípadoch suverénnymi, subjektmi medzinárodného práva s faktickou základňou medzinárodnoprávnej subjektivity. Pod štátnou suverenitou sa rozumie nezávislosť štátnej moci na akejkoľvek inej moci, a to ako v oblasti medzištátnych vzťahov tak i vo veciach vnútorných.⁶⁴ Vo svojej nezávislosti navonok (zahraničnej politike) a samostatnosti vo vnútri (vnútornej politike) nie je štát ničím iným obmedzený, len suverénnymi právami iných štátov, všeobecným medzinárodným právom a slobodne prevzatými medzinárodnými záväzkami. Inak má voľnosť konania.

Vonkajšia suverenita štátu sa prejavuje v tom, že štát je plnoprávnym subjektom medzinárodného práva, rovnoprávnym voči všetkým ostatným suverénnym štátom a rovnoprávnym členom medzinárodného spoločenstva.

Vnútorná suverenita štátu sa vyznačuje tým, že štátu prináleží výlučná moc na jeho území voči všetkým osobám a veciam (územná suverenita). Akékoľvek akty cudzieho štátu sú na území suverénneho štátu zakázané s výnimkou, že dal súhlas.

Suverenita štátu je však len faktickou skutočnosťou, pokiaľ ju charakterizujeme ako moc, ktorá navonok, vo vzťahu k iným suverénom nie je obmedzená inak, než vlastným potenciálom a vnútri ju chráni vnútroštátne právo daného nositeľa suverenity. *Medzinárodné relevantná je iba suverenita chránená aj medzinárodným právom*, teda suverenita, ktorá je predmetom medzinárodnoprávnej úpravy. Medzinárodnoprávna ochrana suverenity štátu spočíva v tom, že:

a) vnútroštátnu sféru chráni právnymi zákazmi nezasahovania (princíp nezasahovania), avšak zároveň ju obmedzuje svojimi normami, ktoré je štát povinný plniť vo svojej vnútornej sfére. Tým sa zužuje suverénna voľnosť štátov upravovať si svoje vnútorné veci podľa svojej výlučnej vôle. Voľnosť štátov vo vnútorných veciach je však napriek tomu stále veľmi rozsiahla, medzinárodné právo v tejto oblasti ustanovuje záväzky skôr výnimočne, avšak v súčasnosti je zrejмый trend podstatne rozširovať počet

⁶² V roku 1927, vec ohľadom kolízie francúzskej lode S. S. Lotus a tureckej lode S. S. Boz-Kourt, bola predstavená pred Stálym dvorom medzinárodnej spravodlivosti, ktorý bol inštitúciou Spoločnosti národov.

⁶³ KLUČKA, J.: Medzinárodné právo verejné. Vyd. 2004. 53, 54s. ISBN 80-890437-90-4

⁶⁴ POTOČNÝ, M.: Mezinárodní právo veřejné, Zvláštní část, C.H. Beck 1996. — Praha, s. 12

týchto záväzkov;⁶⁵

b) vo vonkajšej sfére vzťahov k iným štátom oprávňuje suveréna na medzinárodnú normotvornú činnosť princíp suverenity štátov. Normy medzinárodného práva čoraz väčšmi obmedzujú výlučnú voľnosť štátov v ich správaní a nahradzujú ju systémom oprávnení a povinností medzinárodnoprávnej povahy t.j. medzinárodnoprávnymi vzťahmi. Rozsah voľnostných vzťahov sa v súčasnosti obmedzuje len na výnimky.⁶⁶

Trvalý výkon zvrchovanej moci štáty odlišuje od iných subjektov medzinárodného práva, ktoré síce tiež kontrolujú územie, ale iba dočasne (povstalci, národnooslobodzovacie hnutia) aj od tých subjektov, ktoré žiadny faktický základ svojej subjektivity nemajú (medzinárodné organizácie, jednotlivci). *Efektivita a trvalosť výkonu suverénnej moci nad štátnym územím a obyvateľstvom zaručuje reálne plnenie medzinárodných záväzkov štátu, a tým aj riadne „fungovanie“ medzinárodného práva v praxi* (zvýraznené nami pri citovaní).⁶⁷

Plnú medzinárodnoprávnú subjektivitu štátov môže obmedziť iba ich slobodné rozhodnutie, ktorým sa vzdávajú jej časti v prospech iného subjektu medzinárodného práva (napr. medzinárodnej organizácie), ako aj v rámci tzv. zložených štátov (federácia, únia, spolok), pokiaľ sa ich členské štáty dohodli. K dočasnému obmedzeniu medzinárodnoprávnej subjektivity štátov proti ich vôli v medzinárodnom práve dochádza pri vojenskej okupácii počas ozbrojeného konfliktu, v rámci právnej úpravy mierových zmlúv po skončení ozbrojeného konfliktu, prípadne ako súčasť kolektívnych opatrení medzinárodného spoločenstva voči štátu – agresorovi.

Štáty sú pôvodné a plnoprávne subjekty medzinárodného práva, hoci v medzinárodnom práve niet pravidla, ktoré by určovalo podmienky, za ktorých môžu nadobúdať práva a získať spôsobilosť na právne úkony, zároveň neexistuje ani orgán, ktorý by záväzne rozhodol, že nový útvar treba považovať za štát podľa medzinárodného práva. V tom spočíva výrazný rozdiel medzi medzinárodným a vnútroštátnym právom, keďže vnútroštátne právo definuje svoje subjekty a upravuje aj podmienky, za ktorých nadobúda spôsobilosť na práva a právne úkony. O tom, či určitý politicky útvar možno považovať za štát, rozhodujú štáty samy, a to buď na mnohostrannej úrovni v rámci prijímacieho konania do Organizácie Spojených národov alebo do iných medzivládnych

⁶⁵ TOMKO, J. a kol.: Medzinárodné verejne právo, Obzor 1988, s. 106

⁶⁶ TOMKO, J. a kol.: Medzinárodné verejne právo, Obzor 1988, s. 106

⁶⁷ MRÁZ, S.: Slovenská republika a Európska únia. Zakarpatská štátna univerzita. 2004. Medzinárodná konferencia: Rozširovanie Európskej únie, nové reality a perspektívy v medzinárodnom obchode, rozvoj osvetly a vedy.

organizácií, alebo na dvojstrannej úrovni prostredníctvom jeho uznania. Skúsenosti štátov, ako aj doktrína medzinárodného práva však potvrdzujú, že kladné hlasovanie členských štátov, resp. medzinárodnej medzivládnej organizácie za prijatie nového člena nemá účinok uznania štátu⁶⁸.

Pokiaľ ide o medzinárodnoprávnu definíciu štátu, vo vede medzinárodného práva sa najčastejšie uvádza 1. článok regionálneho Dohovoru z Montevidea o právach a povinnostiach štátov z roku 1933, podľa ktorého treba za štát považovať subjekt, ktorý má:

- a) stále obyvateľstvo,
- b) vymedzené štátne územie,
- c) vládu,
- d) spôsobilosť nadväzovať styky s inými štátmi.

Na tejto definícii „štátnosti“ sa za dlhé roky od jej prijatia nič nezmenilo, hoci posudzovanie splnenia jej jednotlivých prvkov vždy závisí od konkrétnych okolností a historického kontextu, v ktorom sa žiadosť o „priznanie štátnosti“ posudzuje. Prax štátov a medzinárodných organizácií potvrdzuje, že za štáty ako nové subjekty medzinárodného práva boli uznané aj politické útvary, ktoré nespĺňali viaceré z uvedených prvkov, ale politické alebo iné potreby ich uznania napokon prevážili.

Vzhľadom na faktický základ medzinárodnoprávnej subjektivity štátu na jej vznik nemá žiadny vplyv jeho uznanie alebo neuznanie inými štátmi. Uznáním štátu sa rozumie jednostranný akt uznávajúceho štátu, ktorý berie na vedomie vznik nového subjektu medzinárodného práva a prejavuje svoj úmysel nadviazať s ním vzťahy. *V súčasnom medzinárodnom práve sa uplatňuje deklaratórna teória uznania, v zmysle ktorej uznávajúci štát iba berie na vedomie vznik nového štátu a nadviazaním vzťahov sa s ním súčasne „osvedčuje“, že spĺňa kritériá štátnosti.*

V dôsledku toho má uznanie štátu význam pre praktické uplatňovanie medzinárodnoprávnej subjektivity nového štátu, pretože aj keď je nový štát od počiatku viazaný kogentnými pravidlami medzinárodného práva (napr. má právo na rešpektovanie svojej územnej zvrchovanosti a politickej nezávislosti, nezasahovanie do vnútorných záležitostí), ako aj inými všeobecné záväznými pravidlami medzinárodného

⁶⁸ V priebehu šesťdesiatich rokov bola do Organizácie Spojených národov prijatá skupina afrických štátov, ktoré vznikli po víťazstvách národnooslobodzovacích hnutí, hoci u viacerých z nich pretrvávali pochybnosti o naplnení základných prvkov ich štátnosti (Rwanda, Burundi, Kongo, Zaire), nejasne vymedzené štátne hranice nebránili v roku 1949 prijatiu Izraela do OSN, v roku 1992 došlo k uznaniu Chorvátska štátmi Európskych spoločenstiev napriek tomu, že jeho vláda fakticky ovládala len jednu tretinu jeho súčasného štátneho územia a pod.

práva (napr. námorného), do zmluvných vzťahov s inými štátmi môže vstúpiť len vtedy, ak ho tieto považujú za stabilného a dôveryhodného člena medzinárodného spoločenstva (čo v praxi vyjadrujú jeho uznaním).

2.4.2 Neuznaný štát

Neuznaný štát⁶⁹ má iba obmedzené možnosti využívania svojej medzinárodnoprávnej subjektivity, napríklad prostredníctvom tvorby noriem medzinárodného práva nemá diplomatické zastúpenie v iných štátoch, jeho občania nemajú povolený vstup do iných štátov, nedisponuje zodpovedajúcou zmluvnou základňou na rozvoj svojich vzťahov s inými štátmi a pod. Základnou skutočnosťou, ktorú štáty zohľadňovali pri uznávaní nových štátov, bola ich schopnosť efektívne vykonávať moc nad štátnym územím a obyvateľstvom, a tak garantovať plnenie záväzkov vyplývajúcich pre ne z medzinárodného práva (tzv. princíp efektivity).

Základný princíp efektivity výkonu štátnej moci sa však od tridsiatych rokov 20. storočia začína postupne rozširovať o ďalšie kritériá týkajúce sa spôsobu vzniku nového štátu z hľadiska medzinárodného práva, to znamená, či nový subjekt nevznikol v rozpore so základnými zásadami medzinárodného práva, ako aj s hodnotami, na dodržiavanie ktorých má záujem medzinárodné spoločenstvo ako celok (napr. či jeho vznik nie je dôsledkom agresie a následnej anexie územia iného štátu, či skutočne predstavuje realizáciu práva národa na sebaurčenie a či nebol vytvorený „umelo“⁷⁰ len pre potreby určitého politického zoskupenia a pod.).

Začiatkom deväťdesiatych rokov 20. storočia boli tieto kritériá uznania ďalej rozšírené členskými štátmi Európskych spoločenstiev, ktoré v procese uznania nových štátov strednej a východnej Európy, bývalého Zväzu sovietskych socialistických republík, ako aj bývalej Socialistickej federatívnej republiky Juhoslávia, zdôraznili nutnosť rešpektovania ľudských a menšinových práv, ako aj medzinárodných hraníc zanikajúcich štátov. Ak štáty medzinárodného spoločenstva zistili, že tieto kritériá nový štát nespĺňa, odmietali jeho uznanie a nadviazanie stykov s ním. Z obdobia šesťdesiatych rokov možno spomenúť Južnú Rodéziu, v prípade ktorej Bezpečnostná rada OSN vo svojich rezolúciách (č. 216, 217 z roku 1965, 277 z roku 1970) vyzvala členské štáty OSN neuznať jednostranné vyhlásenie jej nezávislosti z roku 1965, ako aj Severocyperskú tureckú republiku, ktorej „nezávislosť“ bola vyhlásená v roku 1983, keď

⁶⁹ Podnesterská Moldavská republika (PMR) má štatút neuznaného štátu (v momente napísania súčasnej práce), ktorý brzdí rozvoj „celého“ Moldavska.

⁷⁰ Pojem „umelo“ sme dali do úvodzoviek, pretože tento pojem je subjektívny.

tak Organizácia Spojených národov, ako aj Výbor Ministrov Rady Európy vyzvali štáty, aby deklaráciu o vyhlásení jej nezávislosti považovali za „právne neplatnú”.⁷¹

Štáty sú trvalými subjektmi medzinárodného práva a na ich medzinárodnoprávnej subjektivite nič nemení ani skutočnosť, že v dôsledku vnútroštátnych alebo medzinárodných udalostí (občianska vojna, povstalecké hnutie, medzinárodný konflikt) môžu dočasne stratiť schopnosť vykonávať suverenitu nad celým svojím územím. Doterajšia prax tiež potvrdzuje, že ani dočasná strata stabilnej a efektívnej vlády nič nemení na „štátnosti“ už raz uznaného štátu (Kambodža, Libanon, Afganistan, Irak), a napokon na medzinárodnoprávnu subjektivitu štátu nemá vplyv ani zmena v počte obyvateľstva alebo vo veľkosti štátneho územia.

Zánik medzinárodnoprávnej subjektivity býva preto spojený so zánikom štátu samého, napríklad v dôsledku jeho „rozdelenia alebo rozpadu“⁷² (Rakúsko - Uhorska po Prvej svetovej vojne, Českej a Slovenskej federatívnej republiky v roku 1992, bývalej Socialistickej federatívnej republiky Juhoslávie v priebehu deväťdesiatych rokov minulého storočia), alebo spojenia a vytvorenia nového subjektu medzinárodného práva (Egypt a Sýria v roku 1958, Tanganika a Zanzibar v roku 1964).

Neuznané štáty vzniknuté po rozpade ZSSR (vrátane PMR), spĺňajú niektoré podmienky stanovené prvou regionálnou dohodou z Montevidea o právach a povinnostiach štátov z roku 1933, ako napríklad stále obyvateľstvo, vymedzené štátne územie a vláda. Na druhej strane nespĺňajú podmienku spôsobilosti nadväzovania stykov s inými štátmi. Táto skutočnosť vyplýva z faktu oficiálneho neuznania ich subjektivity inými štátmi a subjektmi medzinárodného práva. V prípade neuznaných republík podmienka uznania je kľúčovým bodom v procese získania oficiálnej medzinárodnoprávnej subjektivity.

⁷¹ KLUČKA, J.: Medzinárodné právo verejné, Vyd. 2004. 56, 57s. ISBN 80-890437-90-4

⁷² Zdanlivo podobné termíny: rozpad a rozdelenie, avšak použitie pojmu „rozpad“ skrýva podstatu riadenia procesov, napríklad: „rozpad ZSSR alebo Rakúsko – Uhorska“ hovorí o „živelnom“ charakteru procesov. Použitie pojmu „rozdelenie ZSSR alebo Rakúsko – Uhorska“ hovorí o riadenej podstate týchto procesov a predpokladá existenciu toho, kto riadi a nevylučuje jeho zodpovednosť za výsledok.

III. SÚČASNÝ STAV RIEŠENEJ PROBLEMATIKY

3.1 Analýza ekonomiky Moldavskej republiky

Táto časť práce je venovaná komplexnej analýze ekonomiky Moldavskej republiky. Moldavská republika je súčasťou svetového hospodárstva, fakticky je to malá otvorená ekonomika, ktorá sa nachádza v procese transformácie. Komplexná analýza si vyžaduje venovať značnú pozornosť udalostiam v neuznanej Podnesterskej Moldavskej republike⁷³ a v niektorých prípadoch, kde to umožňujú štatistické údaje aj porovnanie.

Tabuľka č. 1: Porovnanie štátov sveta podľa územia	
Štát	Rozloha v tis. km ²
Rusko	17075
Kanada	9971
Čína	9561
Spojené štáty americké	9373
Brazília	8512
Austrália	7682
India	3287
Argentína	2767
Kazachstan	2717
Sudán	2506
...	...
Moldavsko	33,8

zdroj: podľa
Štatistickej ročenky 2
008 (ISBN 978-9975-
9786-8-2),
Štatistického úradu
Moldavskej republiky

Moldavská republika (33,843 tis. km²; 4,324 mil. obyvateľov⁷⁴) je najchudobnejšou európskou krajinou. Objem HDP Moldavska v roku 2008, t. j. hodnota vyprodukovaného tovaru a služieb vyjadrená v USD (v prepočte podľa parity kúpnej sily), predstavoval 10,76 miliard USD. Pre porovnanie nižší objem HDP z európskych krajín vykazujú už len krajiny ako: Malta (9,801 mld. USD)⁷⁵, Andorra (2,7 mld. USD)⁷⁵, San Marino (1,4 mld. USD)⁷⁵, Monako (0,97 mld. USD)⁷⁵ a Lichtenštajnsko (\$4,16 mld.)⁷⁵. Pri podrobnejšom pohľade zistíme, že Malta má desaťkrát menej obyvateľov (397 tisíc) ako Moldavsko, nehovoriac o Andorre (68 tis.), a ďalších spomínaných európskych malých krajinách. Po prepočítaní HDP na jedného obyvateľa sa Moldavsko nachádza na poslednom mieste v Európe 2,500 USD/p. c. (údaje sú za rok 2008, pre porovnanie HDP/p. c. v Slovenskej republike v roku 2008 predstavoval 22600 USD/p.c.⁷⁵). Tretinový podiel na tvorbe HDP Moldavska v roku 2005 (30,5 %)⁷⁶ predstavovali remitencie, ktoré zaslali domov svojim príbuzným rodinní príslušníci, pracujúci v zahraničí, najmä v krajinách EÚ a v Ruskej federácii. Pritom finálna spotreba

⁷³ Na označenie neuznanej Podnesterskej Moldavskej republiky budeme používať skratku PMR. Zároveň budeme používať označenie podľa hlavného mesta napríklad: „Vzťahy Kišiňova a Tiraspolu“, tým budeme myslieť vzťahy Moldavskej republiky a neuznanej Podnesterskej Moldavskej republiky.

⁷⁴ Údaje sú uvedené za Moldavskú republiku ako celok (vrátane Podnesterska). *Podnestersko má celkovú plochu 4163 kilometrov štvorcových a počet obyvateľstva je 533 tis., vyhlásilo nezávislosť od Moldavskej SSR 2. septembra 1990.*

⁷⁵ Údaje sú za rok 2007-2008, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>

⁷⁶ SVETOVÁ BANKA: *Moldova: Country Brief 2006*, <http://www.worldbank.org/>

obyvateľstva na HDP v roku 2005 sa podieľala až 91,6 %⁷⁷. Podľa odhadov Svetovej banky od roku 1991 opustilo krajinu zhruba 25 % ekonomicky aktívneho obyvateľstva.⁷⁸ V roku 2008 prítok remitencií bol na úrovni 1,4 mld. USD⁷⁹.

Jednou z hlavných príčin súčasnej zložitej sociálno-ekonomickej situácie štátu sú občianske nepokoje a krátka, avšak veľmi intenzívna, občianska vojna v rokoch 1991-1992 a vznik nezávislého Moldavska. Výsledkom ozbrojeného konfliktu bolo prehlásenie v roku 1990 Podnesterskej Moldavskej republiky (ďalej len „PMR“), medzinárodne neuznanej ale de facto od roku 1992 nezávisle existujúcej s hlavným mestom Tiraspol, nachádzajúcom sa na ľavom brehu rieky Dnester⁸⁰.

Z hľadiska hospodárskeho rozvoja má Podnestersko pre Moldavskú republiku veľký význam, pretože do rozpadu ZSSR to bol najviac priemyselne rozvinutý región bývalej sovietskej republiky (MSSR⁸¹). Samozrejmosťou je však aj skutočnosť vysokej miery integrácie regiónov v rámci ZSSR. V roku 1990, rok pred rozdelením ZSSR, sa Podnestersko podieľalo 40 %⁸² na tvorbe HDP a 90 % na produkcii elektrickej energie v Moldavskej SSR.⁸²

Tabuľka č. 2: Počet obyvateľov v Moldavskej republike a vo vybraných krajinách

Názov	Počet obyvateľov	Podiel jednotlivých krajín na celkovom počte
Zem celkovo	6,790,062,216	100.0000%
Čína	1,338,612,968	19.7143%
India	1,166,079,217	17.1733%
USA	307,212,123	4.5244%
Indonézia	240,271,522	3.5386%
Brazília	198,739,269	2.9269%
Pakistán	176,242,949	2.5956%
Bangladéš	156,050,883	2.2982%
Nigéria	149,229,090	2.1978%
Rusko	140,041,247	2.0624%
Japonsko	127,078,679	1.8715%
Moldavsko	4 320 748 (3581000)	0.0636%

poznámka: v prípade Moldavska, počet obyvateľov je uvedený spolu s Podnesterskom, v zátvorkách bez PMR.
zdroj: CIA World Factbook, a Štatistickej ročenky 2008 (ISBN 978-9975-9786-8-2), Štatistického úradu Moldavskej republiky

Hlavnou príčinou snahy o osamostatnenie v prípade Podnesterska i Gagauzsksa bolo zavedenie rumunského jazyka ako štátneho jazyka v Moldavsku v roku 1989 a požiadavka na zjednotenie Moldavska s Rumunskom, ktorú presadzoval Ľudový

⁷⁷ tamtiež

⁷⁸ International Monetary Fund, údaje sú za rok 2008.

⁷⁹ Moldova Finance: Объем денежных поступлений в Молдову с января по октябрь составил 1 млрд. 400 млн. долл. <http://finance.salut.md/index.php?contid=1043>

⁸⁰ V podkapitole pod názvom „Neuznaný štát.“ definovali sme poňatie „neuznaný štát“ – ktorý spĺňa rôzne kritériá charakterizujúce štáty, ale nespĺňa kritérium spôsobilosti nadväzovania stykov s inými subjektmi medzinárodného práva.

⁸¹ MSSR – Moldavská sovietska socialistická republika

⁸² Centrum strategického výskumu a reforiem: Moldavská a Podnesterská ekonomika – od konfliktu smerom ku perspektívam mierového rozvoja. Moldavsko a Podnestersko: dva modely ekonomického rozvoja, Kišinev 2007. 4 s.

front, hlavná opozičná sila, ktorá sa sformovala počas politiky „Perestrojky“ v ZSSR počas druhej polovice 80. rokov. V prípade, že by niekedy v budúcnosti malo dôjsť k spojeniu Moldavska a Rumunska, zákon z roku 1994 (rovnako ako i ústava schválená v júli 1994) garantuje Gagauzsku právo na štátne sebaurčenie. Tá istá Ústava predpokladá udelenie štatútu územnej autonómie i Podnestersku, samozrejme za predpokladu, že sa znova stane súčasťou Moldavska nielen medzinárodne de iure ale i de facto.⁸³ Problém územnej integrity, ktorý sprevádza vznik Moldavska od rozdelenia ZSSR a stále nie je vyriešený, je hlavným faktorom politickej nestability a zároveň i jednou z hlavných príčin súčasnej ťažkej sociálno-ekonomickej situácie.

Separatizmus na území Moldavska vznikol v oblastiach kompaktne obývaných prevažne etnickým nemoldavským, resp. nerumunským obyvateľstvom (Rusi a Ukrajinci tvoria zhruba 60 % obyvateľstva Podnesterska a turkotatárske obyvateľstvo tvorí viac ako 80 % obyvateľstva Gagauzsk¹⁰) ako reakcia na kultúrnu i politickú „rumunizáciu“ krajiny po rozdelení ZSSR, presadzovanú národne orientovanými (pravícovými) politickými silami opozičnými voči sovietskemu režimu, ktoré sa sformovali počas „demokratizačného procesu“ v ZSSR, počas druhej polovice 80. rokov minulého storočia. „Diskusia o národnej

identite“ a opozičný politický program, ktorý obsahoval požiadavku štátoprávnej budúcnosti Moldavska ako súčasť „zjednoteného veľkého Rumunska“, nielenže postavil proti sebe väčšinové obyvateľstvo na jednej strane a menšinové slovanské a gagauzské obyvateľstvo na strane druhej, ale i samotné väčšinové obyvateľstvo rozdelil na dve skupiny: Moldavcov s rumunskou národnou identitou a Moldavcov s moldavskou národnou identitou. Moldavci s moldavskou národnou identitou sa považujú za príslušníkov samostatného

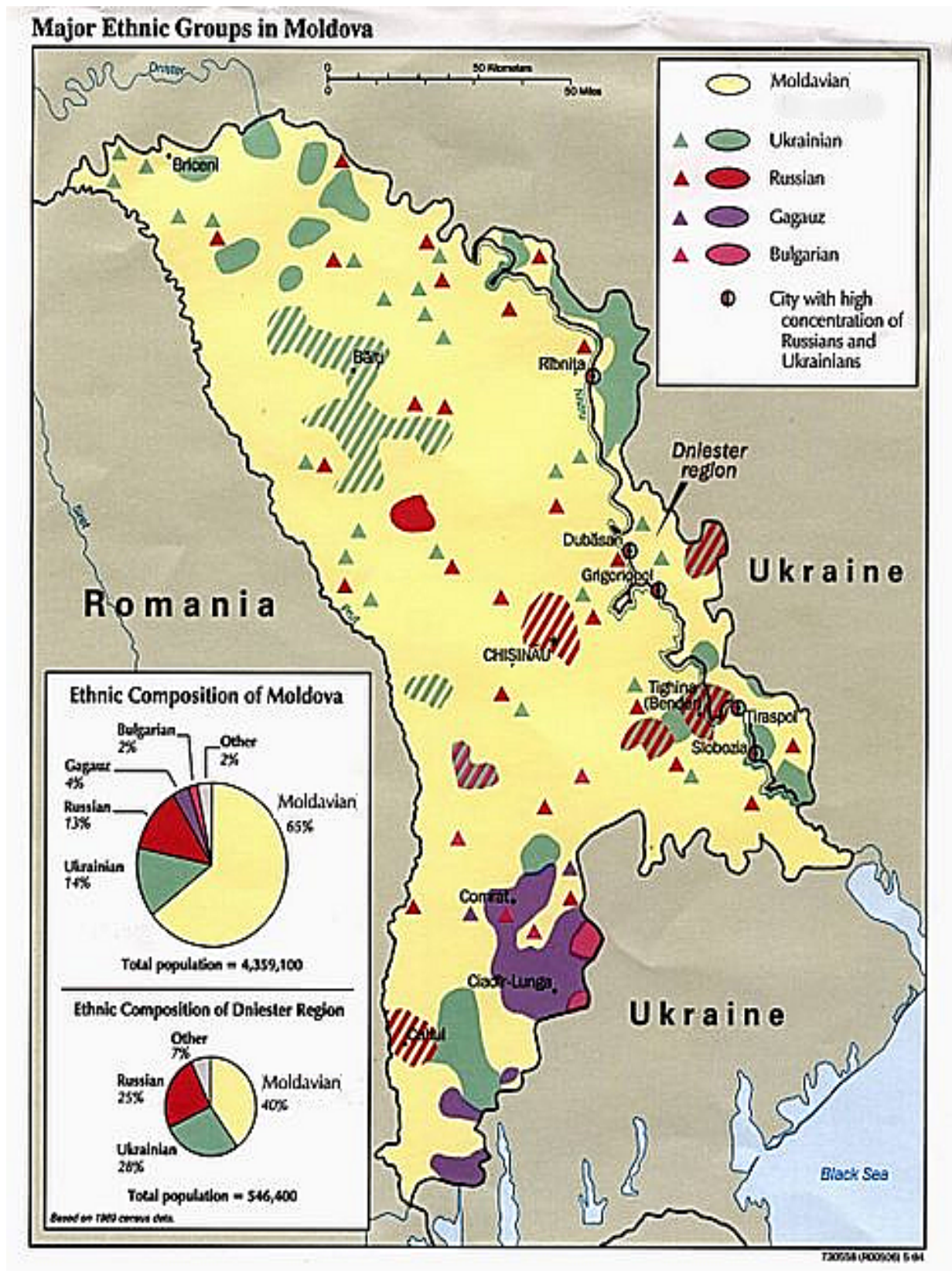
⁸³ KING, CHARLES: „Eurasias Nonstate States“, in East European Constitutional Review, Vol. 10, No. 4.

a etnický svojbytného národa, ktorý nie je súčasťou rumunského etnického národa, chcú mať nezávislý moldavský štát a vylučujú úvahy o možnom spojení Moldavska s Rumunskom v budúcnosti. Stúpenci rumunskej národnej identity i politického štátno-právneho programu integrácie s Rumunskom tvrdia, že moldavská „etnická” národná identita neexistuje, že moldavský jazyk je iba dialektom rumunského a že ideológia tzv. „moldavanizmu” je umelou ideovou i národno-štátnou konštrukciou, ktorý presadzuje Rusko s cieľom udržať si vplyv v krajine i regióne a zabrániť zjednoteniu „historických území” Rumunska.

Proces, podobný tomu, čo sa odohrávalo v Podnestersku, hrozil i v prípade Gagauzska (hlavné mesto: Komrat), regiónu obývaného obyvateľstvom tureckého pôvodu, ktoré ešte v stredoveku konvertovalo z islamu na pravoslávie. Toto obyvateľstvo bolo presťahované z oblasti súčasného severného Bulharska (Dobruďža) na územie dnešného Moldavska v prvej polovici 19. storočia, v období, keď sa územie dnešného Moldavska (historický názov Besarábia) nachádzalo pod správou cárskoho Ruska. Gagauzsko, podobne ako i Podnestersko, vyhlásilo v roku 1990 nezávislosť. Avšak, na rozdiel od Podnesterska, problém gagauzského separatizmu sa podarilo vyriešiť mierovou cestou a dohodou medzi centrálnymi orgánmi vlády v Kišiňove a regionálnou politickou elitou v Komrate. V decembri 1994 schválil parlament Moldavska zákon o osobitnom právnom postavení Gagauzska, ktorý poskytol regiónu štatút „územnej autonómie”. Napriek tomu, napätie medzi Kišiňovom a Komratom je trvalou súčasťou Moldavskej politiky.⁸⁴

⁸⁴ CROWTHER, WILLIAM: „Moldova: caught between nation and empire,” in Bremmer, Ian, and Ray Taras, eds., *New States, New Politics*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1997).

Obrázok č. 1: Etnické zloženie obyvateľstva Moldavskej republiky

zdroj: wikipedia.org

Odstredivé problémy v Podnestersku a Gagauzsku, rovnako ako i „vnútorný moldavský spor o národnú identitu“⁸⁵, ktorý sa stal súčasťou štátoprávneho a politického sporu o budúcnosti krajiny, t. j. o tom, či Moldavsko má zostať nezávislým štátom, alebo sa má usilovať o spojenie s Rumunskom, paralyzovali postsovietsku modernizáciu, hospodársky rozvoj, budovanie demokratických inštitúcií a politickú stabilitu krajiny po rozdelení ZSSR. Ani „elita“ ani verejnosť však neprejavili schopnosť strategicky plánovať⁸⁶ a nesformovali jednotnú koncepciu dlhodobého vývoja krajiny, ktorá by odrážala vôľu „multietnického národa“ a naznačovala kľúčové postupové momenty, ako tieto ciele dosiahnuť v ich hierarchickom usporiadaní. „Spor o identitu“ a neexistencia jednotnej ideológie v moldavskej spoločnosti potvrdzuje domnienku neexistencie pochopenia súčasného stavu. Tento fakt znemožňuje strategické plánovanie a **oslabuje** štátnosť a konsolidovanosť spoločnosti.

* * *

V súvislosti s analýzou daného problému sme uviedli niektoré definície. „Spor o národnú identitu“⁸⁷ je pojem, ktorý je využívaný v rôznych zdrojoch. Podľa nás uvedený

⁸⁵ Podľa nášho názoru, Moldavsko sa nachádza vnútri hraničného pásma dvoch civilizácií, ktoré vo svojej podstate majú rôzne svetonázorové sústavy. Je to ruská civilizácia a západná civilizácia, napriek tomu, že západná civilizácia pre seba ruskú civilizáciu neobjavila ako civilizáciu. Ruská civilizácia, vzhľadom na historické okolnosti, je obsiahnutá v rámci hraníc jedného štátu, zároveň v ruskej civilizácii, funkcia riadenia štátu a civilizácie sú koncentrované v jednotnom centre, práve preto západná civilizácia ju nevníma ako civilizáciu. V západnej civilizácii proces riadenia jednotlivých štátov a proces riadenia civilizácie nie sú sústredené v jednom centre, dokonca počas dejín sa centrá riadenia západnej civilizácie menili. Ďalšou odlišnosťou je spôsob, akým je realizovaný proces riadenia oboch civilizácií.

Rozsah tejto práce neumožňuje podrobne vymedziť charakteristiky oboch spomínaných civilizácií. Podrobne tieto aspekty sú rozobraté v „Koncepcie spoločenskej bezpečnosti“ prezentovanej v Štátnej Dume Ruskej federácie 28. novembra 1995, dumskou komisiou pre bezpečnosť, taktiež sú dostupné na internetovej stránke: http://dotu.ru/2004/06/23/20040623-dotu_red-2004/. Najmä vychádzame z teoretických osnov, ktoré sú ohlásené v „Koncepcie spoločenskej bezpečnosti“, a to: „Dostatočne všeobecná teória riadenia“ a jej súčasť „Teória supersystémov“.

⁸⁶ Pre realizáciu plánovania je nutné vypracovať pochopenie súčasného stavu a následne vypracovať priority rozvoja v ich hierarchickom usporiadaní.

⁸⁷ Nachádzame aj slovenských autorov, ktorí sa zaoberajú touto problematikou.

Napríklad: Ako uvádza P. Zajac, problémom sa môže stať aj nepochopenie skutočnosti, že Slovenská republika si bude môcť vybudovať identitu, zodpovedajúcu pomerom na začiatku 21. storočia len za niekoľkých podmienok. Prvou je uvedenie si faktu, že k zhode národných a štátnych záujmov môže dôjsť len vtedy, keď bude národným záujmom Slovákov reálna rovnocennosť všetkých národnostných a etnických menšín so slovenským národom. V opačnom prípade hrozí, že vzniknú dve priepasti – prvá medzi Slovákami a národnostnými menšinami, najmä Maďarmi, druhá, oveľa nebezpečnejšia sa týka Rómov a spočíva v možnom vzniku dvoch fakticky izolovaných civilizačných okruhov v rámci jednej spoločnosti. Ohrozením tiež môže byť pokračujúca výrazná prítomnosť modelu národnej identity ako kolektívneho individua, ktorá posilňuje tradičný historický stereotyp monolitného, uzavretého národa, ohrozuje občiansky mier, narúša stabilitu štátu a vzdďaľuje Slovenskú republiku od západoeurópskych civilizačných a kultúrnych štandardných trendov. V konečnom dôsledku vedie k národnému a štátnemu izolacionizmu. Dôležité bude prekonávanie nedostatočnej kultúrnosti politických elít, ktorá pramení z podceňovania významu rozvoja národnej kultúrnosti a vzdelanosti.

VIRTUÁLNE LABORATÓRIUM ELEKTRONICKÉHO PODNIKANIA: *Národná identita a kultúra, národné a štátne záujmy, 16 kapitola.* <http://www3.ekf.tuke.sk/re/Dopady%20vstupu%20do%20EU/V>

pojmem predpokladá, že z tohto „sporu“ niekto môže byť víťazom, čo fakticky znamená priznanie „národnej identity“ druhého účastníka sporu menej prínosnej alebo cennej (čo je podľa nás prejavom nacionalizmu), popritom sú potrebné odpovede na otázky: Ako postupovať v tomto spore, keď kultúra a civilizácia sa vytvárali počas storočí? Čo ak „spor o národnú identitu“ bude trvať storočia? Ako majú spolunažívať subjekty v rámci jedného štátu v tom prípade, ak ich „národné identity“ sú odlišné? Pri pomoci akej metodológie vypracovávať riešenia prijateľné pre príslušníkov rôznych „národných identít“? To sú otázky aktuálne nielen pre Moldavsko.

Podľa nás, v Moldavskej republike sa neodohráva spor subjektov o svoju subjektívnu identitu, ale skôr je prítomné stretnutie dvoch civilizácií (ruskej civilizácie a západnej civilizácie), dvoch odlišných svetonázorových sústav a dvoch odlišných koncepcií. Tým by sme mohli vysvetliť aj spomínané rozdelenie názorov v rámci jednej etnickej skupiny: Moldavcov s rumunskou národnou identitou a Moldavcov s moldavskou národnou identitou. V opačnom prípade, keby všetci obyvatelia moldavskej etnickej skupiny patrili do jednej z dvoch civilizácií a svetonázorových sústav, pravdepodobne by dominoval konsenzus ohľadom budúceho vývoja Moldavského štátu, aspoň v rámci etnickej skupiny, ako to vidíme napríklad v Poľsku, Slovinsku alebo Maďarsku.

* * *

Výrazný vplyv na všetky oblasti života má sociálno-ekonomická situácia v republike. Moldavsko je najchudobnejšia krajina Európy s najnižším dosiahnutým HDP na obyvateľa (\$2,500 v roku 2008 podľa parity kúpnej sily). Srbsko, Albánsko a Bosna a Hercegovina, ktoré sú spolu s Moldavskom najchudobnejšie európske krajiny, napriek tomu v porovnaní s Moldavskom vykazujú dvakrát vyšší ukazovateľ HDP na obyvateľa než Moldavsko.⁸⁸ Moldavsko je preto zákonite i nízko príjmová krajina s hrubým národným príjmom na osobu vo výške \$720 v roku 2004, \$810 in 2005⁸⁹ a v roku 2007 výška HDP p. c. v prepočte cez paritu kúpnej sily dosiahla \$2,300⁹⁰. Zložitá sociálno-ekonomická situácia v Moldavsku je sčasti dôsledkom narušenia vysokej miery integrácie hospodárstva ZSSR⁹¹, ktorá sa prejavila najmä likvidáciou kooperačných vzťahov v priemysle, stratu odbytových trhov pre poľnohospodársky sektor Moldavskej republiky.

[%EDzia%20v%FDvoja%20SR%20do%20roku%202020_IVO/16_narodna_identita.pdf](#)

⁸⁸ CIA World Fact Book, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/md.html#Econ>

⁸⁹ SVETOVÁ BANKA: *Moldova: Country Brief 2006*, <http://www.worldbank.org/>

⁹⁰ CIA World Fact Book, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/md.html#Econ>

⁹¹ Vysoká miera integrácie v rámci ZSSR bola podcenená politickou elitou pred začatím reforiem. Iná otázka je zámerne alebo omylom?

Rozdelenie ZSSR, krátka občianska vojna a nevyriešený Podnesterský konflikt kardinálne zmenili výhľad Moldavska. V roku 2008 bolo Moldavsko vybavené zaostalou ekonomickou infraštruktúrou, prevažne poľnohospodárskeho charakteru krajiny, pridaná hodnota v národnej ekonomike je nízka, zraniteľnosť moldavskej ekonomiky pred vplyvom vonkajších faktorov je vysoká. Uvedené negatívne tendencie sú výsledkom nezvládnutých politických a hospodárskych reforiem v 90. rokoch a separácie priemyselne rozvinutého regiónu Podnesterska, ktorý sa pred rozdelením ZSSR podieľal 40 %⁹² na tvorbe HDP zväzovej republiky MSSR⁹³. Zároveň podnesterský región predstavoval 12,4%⁹² celkovej plochy a 15,4%⁹² celkového obyvateľstva zväzovej republiky. Moldavská sovietska socialistická republika, niekedy úspešný región Sovietskeho zväzu s vyspelým poľnohospodárstvom, rozvinutým priemyslom a ľudským potenciálom, sa v priebehu transformácie na začiatku 21. storočia premenil na neúspešný najchudobnejší štát Európy.

Najväčším problémom Moldavska je chudoba, najmä na vidieku a v malých mestách, hoci miera chudoby klesla od roku 1999 z úrovne 73 %⁹² populácie na 29 %⁹² v roku 2007, naďalej je vysoká na vidieku (42,5 % populácie) a v malých mestách (48,5 %). Ešte v roku 2001 45 %⁹⁴ obyvateľov štátu žilo v absolútnej chudobe, t. j. ich príjmy nestačili na zabezpečenie základných životných potrieb. Priemerná mesačná mzda dosiahla v roku 2004 \$95,2⁹⁴, v roku 2005 zhruba \$100.⁹⁴ Chudobné obyvateľstvo je tiež najviac postihnuté úpadkom systému vzdelávania, zdravotníckeho sektora a iných verejných služieb. Ekonomické problémy, chudoba a nízke príjmy spôsobili, že sa Moldavsko stalo jedným zo zdrojov pracovnej migrácie v Európe, pričom z krajiny odchádzajú najmä mladí a vzdelaní ľudia.

Tabuľka č. 3: Demografický vývoj v rokoch 2000-2015 (odhad priemerného ročného prírastku v %)

Najrýchlejšie rastúca populácia		Najrýchlejšie klesajúci počet obyvateľstva		
	V % p.a.		V % p.a.	
1	Západný breh rieky Jordán a Gaza	3.82	Estónsko	-0.91
2	Jemen	3.27	Lotyšsko	-0.88
3	Libéria	3.25	Bulharsko	-0.59
4	Afganistan	3.21	Maďarsko	-0.43
5	Somálsko	3.21	Rumunsko	-0.39
6	Omán	3.19	Ukrajina	-0.35
7	Uganda	3.06	Taliano	-0.34
8	Kongo	2.94	Litva	-0.28
9	Niger	2.94	Bielorusko	-0.26
10	Angola	2.83	Slovinsko	-0.23
21	Togo	2.71	Moldavsko	-0.08

zdroj: samostatné spracovanie podľa údajov CIA World Factbook a Štatistickej ročenky 2008 (ISBN 978-9975-9786-8-2), Štatistického úradu Moldavska

⁹² Centrum strategického výskumu a reforiem: Moldavská a Podnesterská ekonomika – od konfliktu smerom ku perspektívam mierového rozvoja. Moldavsko a Podnestersko: dva modely ekonomického rozvoja, Kišinev 2007. 4 s. Prekl. z rus. origin. Молдавская и Приднестровская экономики – от конфликта к перспективам мирного развития. Молдова и Приднестровье: две модели экономического развития: Center for Strategic Studies and Reforms, www.cisr-md.org

⁹³ MSSR – Moldavská sovietska socialistická republika

⁹⁴ SVETOVÁ BANKA: *Moldova: Country Brief 2006*, <http://www.worldbank.org/>

Podľa odhadov Svetovej banky, zhruba 25 % ekonomicky aktívneho obyvateľstva opustilo krajinu od roku 1991.⁹⁵ Prudký pokles životných štandardov a migrácia pracovnej sily spôsobili to, že Moldavská republika patrí medzi krajiny s dlhodobým trendom prirodzeného poklesu obyvateľstva. Podľa odhadu moldavských úradov ide zhruba o 600 až 800 tisíc moldavských občanov, z ktorých asi 250 tisíc pracuje v Rusku a ostatní, t. j. okolo 400 až 600 tisíc v krajinách EÚ.⁹⁶ Sprievodným javom chudoby sú nedostatočne vybavené štátne inštitúcie, nefungujúce súdnictvo a vysoká miera korupcie. Podľa rebríčka krajín na základe hodnotenia indexu percepcie korupcie, ktorý pravidelne zostavuje International Transparency, Moldavsko patrí ku krajinám s najväčšou mierou korupcie v Európe.⁹⁷

Na strane druhej, Moldavsko je bohaté na úrodnú pôdu a má mierne klimatické podnebie, čo ho dlhodobo predurčuje na rozvoj poľnohospodárstva. Profesor ekonomiky z Harvardu – Dani Rodrik predpokladá, že geografická poloha Moldavska je dokonca taktiež katalyzátorom podnesterského konfliktu. Argumentuje svoje stanovisko tým, že napriek miernemu podnebiu a úrodnej pôde približne 1,5 mil. hektárov úrodnej pôdy alebo 59 % od celkovej rozlohy⁹⁸ sú ohrozené eróziou.⁹⁹ Celková rozloha erózie pôdy predstavuje viac než 850 tis. hektárov, viac než 350 tis. hektárov sú veľmi erodované. Rast erózie úrodnej pôdy je 0,5-1 %¹⁰⁰ ročne, najmä kvôli odlesňovaniu, „neadekvátnym“ poľnohospodárskym postupom (v niektorých oblastiach kvôli nadmernej fertilizácií a irigácií). V Podnestersku podiel úrodného černozeu predstavuje 90 % úrodnej pôdy, čiže aj v tejto oblasti existuje strategický záujem. Podiel poľnohospodárstva a potravinárstva na tvorbe HDP Moldavska sa pohybuje na úrovni okolo 30 % z HDP, čo dodatočne potvrdzuje význam tohto odvetvia pre Moldavskú republiku.

Veľkým problémom Moldavskej republiky je vysoká externá zraniteľnosť moldavskej ekonomiky, ktorá je plne závislá na dovoze strategických energetických surovín z Ruska a Kazachstanu. Moldavský export je naopak založený predovšetkým na poľnohospodárskych a potravinárskych výrobkoch, textilných a odevných výrobkoch, výrobkoch z kože a pod., čo sú všetko produkty s nízkou pridanou hodnotou. Väčšina

⁹⁵ tamtiež

⁹⁶ GRIBINCEA – GRECU: *Moldova: Situation analysis and trend assessment*, 2004 UNHCR

⁹⁷ TRANSPARENCY INTERNATIONAL: *Corruption Perceptions Index 2008*, Moldavsko 109 priečka, http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2008

⁹⁸ SAVCEAC, O.: *Transnistria-Moldova Conflict*, <http://www1.american.edu/ted/ice/moldova.htm>

⁹⁹ V niektorých častiach krajiny približne 90 % úrodnej pôdy je ohrozené eróziou.

¹⁰⁰ SAVCEAC, O.: *Transnistria-Moldova Conflict*, <http://www1.american.edu/ted/ice/moldova.htm>

exportu smeruje do krajín SNŠ a hlavne Ruskej federácie a Ukrajiny. Ruská finančná kríza v roku 1998 mala pre Moldavsko veľmi negatívne dôsledky, rovnako ako i rozhodnutie ruskej vlády obmedziť dovoz moldavských potravinových výrobkov v roku 2006. Výsledkom je skutočnosť, že záporné saldo zahraničného obchodu Moldavska v roku 2008 predstavovalo 3,23 mld. USD¹⁰¹, čiže viac než 50 % HDP (HDP bol 6,124 mld. USD v 2008)¹⁰². Moldavsko má veľmi nízke domáce a zahraničné investície, čo je spôsobené hlavne nedokonalým podnikateľským prostredím a vysokou mierou korupcie. Celkový vonkajší dlh Moldavska (štátny a súkromný) predstavoval 4,125 mld. USD so stavom k 31. decembru 2008 vrátane verejnej vonkajšej zadĺženosti 1,3 mld. USD¹⁰³.

V každom prípade Moldavsko čakajú ešte veľmi náročné politické a hospodárske reformy. Od roku 2008 ide nielen o presadenie zásadných štrukturálnych hospodárskych reforiem, ale i o vykonaní tohto v podmienkach klesajúcej ekonomickej aktivity. Je potrebné budovanie stabilných demokratických inštitúcií, ktoré budú schopné skvalitniť verejné služby a potlačiť korupciu. V tomto smere existuje najväčší priestor pre pomoc zo strany Európskej Únie i Slovenska.

¹⁰¹ Centrálna banka Moldavskej republiky, http://www.bnm.md/ru/payment_balance_comments/2008

¹⁰² tamtiež

¹⁰³ tamtiež

3.2 Osobitosti štrukturálnych reforiem Moldavskej republiky

Za pomerne krátke obdobie samostatnosti sa v Moldavskej republike uskutočnili štrukturálne reformy, cieľom ktorých bol prechod na trhové hospodárstvo a vytváranie demokratických inštitúcií¹⁰⁴. Výsledky štrukturálnych zmien by sme mohli hodnotiť ako z pozitívnej tak aj s negatívnej strany. V každom prípade s istotou je možné povedať, že počas obdobia samostatnosti pretrvávala snaha o transformáciu hospodárstva Moldavskej republiky. Zároveň v Podnestersku od roku 1990 bola prijatá „Konceptia prechodu k trhovej ekonomike“, čiže sa začal proces reformovania a transformácie. V tom čase sa prejavili ekonomické záujmy podnesterského regiónu, v ktorom sa usilovali o realizáciu modelu priamych rozpočtových vzťahov s centrom ZSSR¹⁰⁵. Dôvody boli významné, pretože ako sme už zdôrazňovali v roku 1990 podnesterský región produkoval približne 40% z HDP MSSR. Ekonomická a politická situácia sa rýchlo menila a začali sa objavovať náznaky ekonomickej krízy. V roku 1991 bol prijatý „Program prechodu na trhové hospodárstvo v MSSR“, ktorý predpokladal zrýchlenie reforiem a uskutočnenie transformácie za obdobie 1,5-2 rokov.

V praxi sa ukázalo, že hospodárska kríza sa len prehĺbila. Pri vypracovaní transformačných programov bol podhodnotený stupeň integrácie a kooperácie v rámci ZSSR. Rýchla transformácia porušila vzťahy a priviedla ku kumulatívne poklesu HDP o 29%¹⁰⁶ v rokoch 1991-1993.

V roku 1992 bola realizovaná liberalizácia cien (v roku 1992 inflácia dosahovala 800% p. a.¹⁰⁷), čo môžeme považovať za začiatok transformácie. Tieto reformy sa ešte zrealizovali na teritóriu „celého“ Moldavska¹⁰⁸. Štrukturálne zmeny, ktoré nasledovali v Moldavskej republike a v neuznanej Podnesterskej Moldavskej republike sa odlišovali svojou metodológiou a praktickou náplňou. Tieto odlišnosti a vývoj štrukturálnych zmien budeme analyzovať nižšie.

¹⁰⁴ Na označenie tohto procesu ešte sa používajú: transformácia, tranzícia a „perestrojka“.

¹⁰⁵ Dostatočne rozšírený model v 80. rokoch nazývaný regionálnym chozrasčotom.

¹⁰⁶ Štatistické údaje Ministerstva hospodárstva Moldavskej republiky

¹⁰⁷ tamtiež

¹⁰⁸ Tým myslíme Moldavsko vrátane Podnesterska

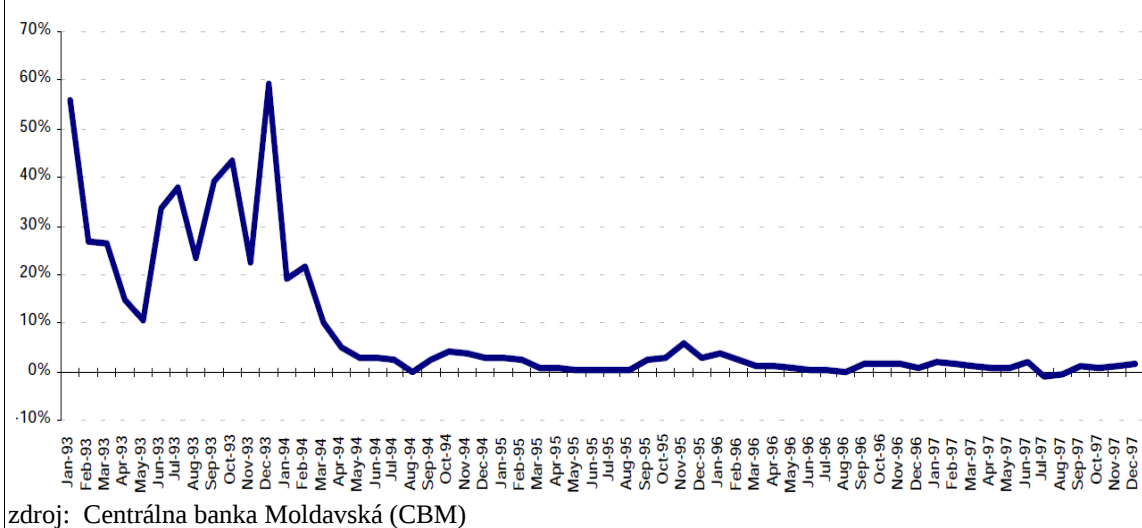
Pri analýze štrukturálnych reforiem v „celom“ Moldavsku môžeme pozorovať značné rozdiely medzi spôsobmi transformácie, ktoré boli použité v Kišiňove a Tiras-pole¹⁰⁹. Periodizácia týchto reforiem má dve etapy:

		Moldavská republika	Podnestersko
I	1992-1999	Etapa vytvárania trhového hospodárstva (výrazná kontrakcia ekonomiky)	Etapa administratívnej ekonomickej stabilizácie a kontrakcie ekonomiky (výrazná kontrakcia ekonomiky)
II	2000-2007	Etapa rastu hospodárstva	

3.2.1 Prvá etapa štrukturálnych zmien v Moldavskej republike

Počas prvej etapy (1992-1999) boli všetky reformy v Moldavsku zamerané na vytvorenie trhového hospodárstva, reformovanie štruktúry vlastníctva a na makro-ekonomickú stabilizáciu. V roku 1992 za pomoci Svetovej banky a MMF bol začatý prechod na trhové hospodárstvo. Zároveň bola realizovaná intenzívna legislatívna príprava: prvý program stabilizácie (1993), zavedenie národnej meny, prvý program privatizácie (1993), druhý program privatizácie (1995), reštrukturalizácia priemyslu (1995). Celkovo v tomto období bolo schválených viac než 400 zákonov a v roku 1994 bola prijatá Ústava Moldavskej republiky. Zároveň boli vytvorené inštitúcie trhového hospodárstva: dvojúrovňový bankový systém, burza, privatizačné investičné fondy a auditorské firmy. Bola realizovaná hromadná privatizácia obyvdlia, boli zrušené exportné a importné obmedzenia a bola realizovaná liberalizácia cien.

Graf č. 1: Miera inflácie v Moldavskej republike v rokoch 1993-1997

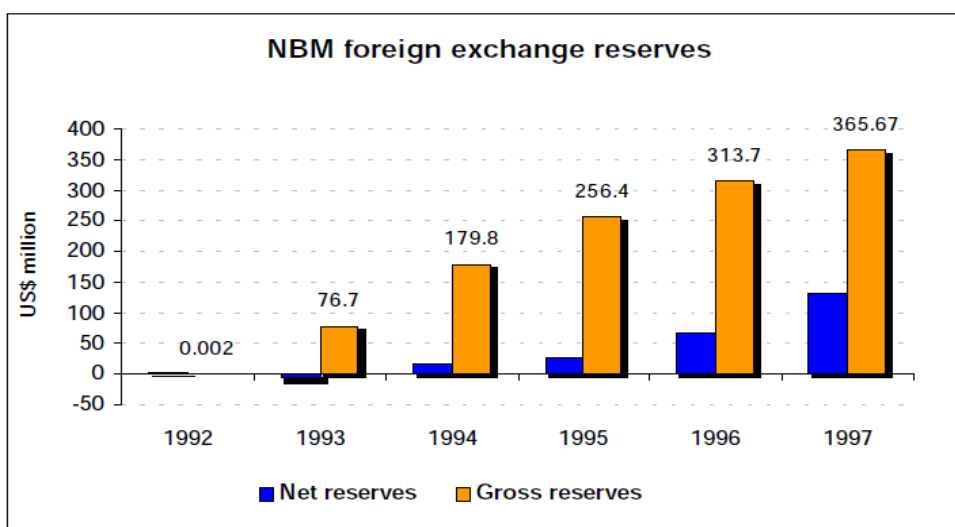
Moldavsko, podobne ako ostatné postsocialistické štáty, vstúpilo do tranzitívneho

¹⁰⁹ Kišiňev je hlavným mestom Moldavskej republiky. Tiraspol je hlavným mestom Podnesterska.

obdobia s vysokou mierou inflácie a výrazne klesajúcou ekonomickou produkciou (v roku 1992 inflácia dosiahla 1280 %). V podobných podmienkach financovanie deficitu rozpočtu pri pomoci extenzívnej monetárnej politiky priviedlo k rastu neproduktívnej spotreby zo strany neefektívnych štátnych podnikov, ktoré potrebovali reštrukturalizáciu.

Vláda nemala potrebné nástroje na uskutočnenie radikálnych reforiem. Zároveň prechod na trhové hospodárstvo sa uskutočňoval v podmienkach hyperinflácie. Vytvorenie peňažného systému sa muselo uskutočniť od úplného začiatku. Pri získaní nezávislosti v roku 1991 neexistovali ani devízové rezervy, ani rezervy zlata, zároveň neexistovala ani centrálna banka ani devízový trh. Ako v ostatných republikách bývalého Sovietskeho zväzu boli v obehu sovietske bankovky. V Moldavsku existovala pobočka „Gosbak ZSSR“ a niekoľko štátnych špecializovaných bánk (sporiteľňa, financovanie poľnohospodárstva a priemyslu, rozpočtová inštitúcia). Financovanie týchto finančných inštitúcií bolo realizované priamo z Centrálnej banky ZSSR. Toky devíz boli pod striktnou kontrolou a voľný obeh devíz nebol povolený.

Graf č. 2: Dynamika devízových rezerv CBM

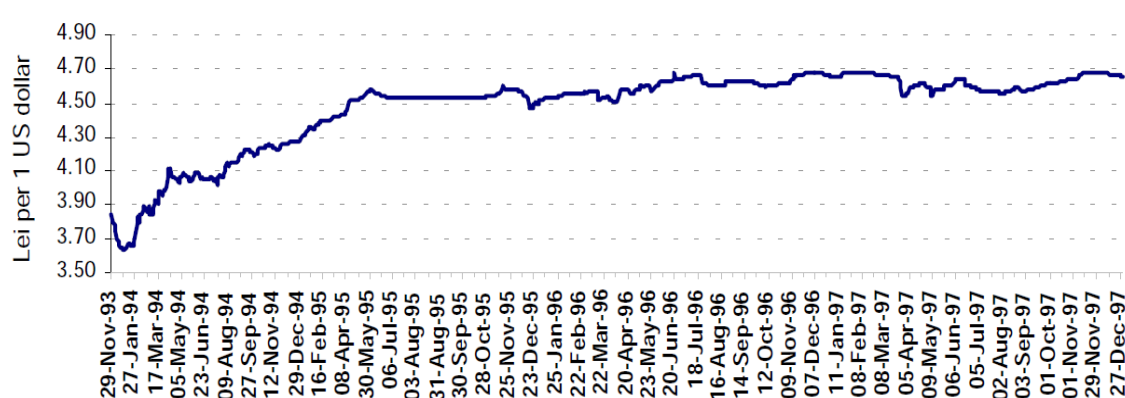
zdroj: Artur Radziwiłł, Octavian Șcerbațchi, Constantin Zaman: Financial Crisis in Moldova - Causes and Consequences, Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych, Warsaw 1999, s.17.

V týchto podmienkach sa začali štrukturálne zmeny a prechod na trhové hospodárstvo. V roku 1991 bol schválený „Zákon o centrálnej banke Moldavskej republiky“ a „Zákon o bankovej činnosti“, ktoré založili osnovu finančného systému. Neskôr v roku 1995 bol schválený „Zákon o národnej banke“ a „Zákon o finančných inštitúciách“, ktoré boli vypracované v súlade s medzinárodnými štandardmi. Podľa týchto zákonov Centrálna banka Moldavska (CBM) je nezávislá od vlády a podáva správu len pred parlamentom. Spolu s tým má monopolnú funkciu emisie peňazí a implementuje monetárnu

politiku.

Moldavská republika zaviedla vlastnú menu „moldavský LEU“ (MDL) 29. novembra 1993 a výmenný kurz bol stanovený na úrovni 3,85 MDL za 1 USD. Režim pružných výmenných kurzov bol implementovaný, pretože Moldavsko vtedy nedisponovalo výraznými devízovými alebo zlatými rezervami.

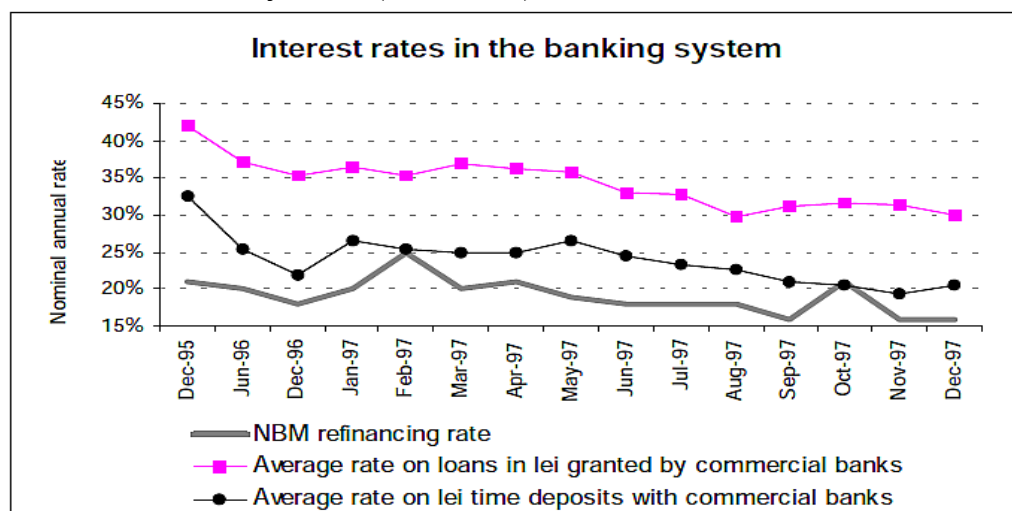
Graf č. 3: Výmenný kurz moldavského LEU voči USD (1993-1997)

zdroj: Artur Radziwiłł, Octavian Șcerbațchi, Constantin Zaman: Financial Crisis in Moldova - Causes and Consequences, Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych, Warsaw 1999, s.18.

Po zavedení vlastnej meny monetárna politika zostávala reštriktívnou (sadzba refinancovania na aukciách centrálnej banky dosiahla 377 % p.a. vo februári 1994, následne mala klesajúcu tendenciu a dosiahla 16 % ku koncu roka 1997).

Graf č. 4: Úrokové sadzby v MD (1995-1997)

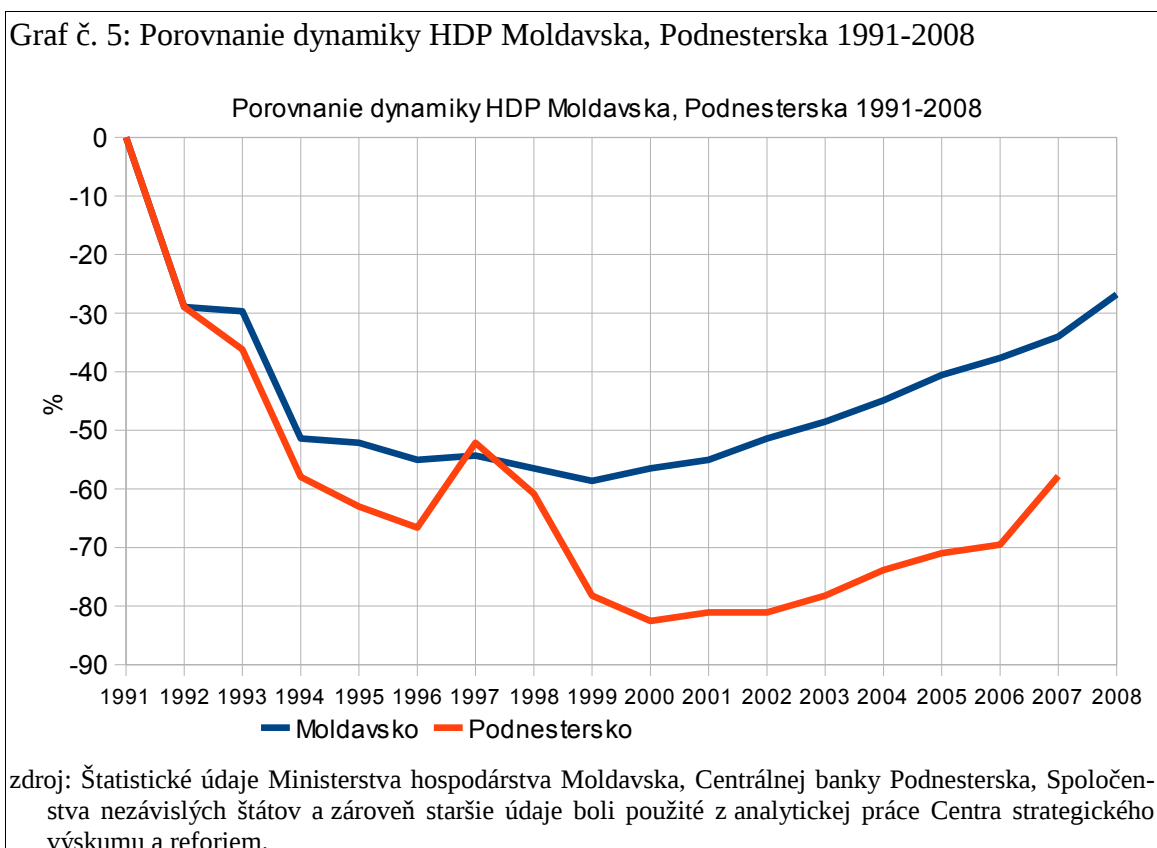

zdroj: Centrálna banka Moldavská (CBM), www.bnm.md

Nominálny výmenný kurz MDL zostával stabilným: oslabenie predstavovalo 14,8 %¹¹⁰ v roku 1994, 5,3 % v 1995, 3,2 % v 1996 a 0,2 % v roku 1997. Devízové rezervy rástli od takmer nulových, v roku 1992 na 366 mil. USD v roku 1997.

¹¹⁰ Centrálna banka Moldavská (CBM)

Od roku 1995 deficit štátneho rozpočtu bol financovaný prevažne z emisie štátnych dlhopisov, ktoré sa predávali na aukciách. Objem vydaných dlhopisov neustále rástol a táto prax nemohla pokračovať nekonečne. V roku 1998 objem emitovaných dlhopisov nepokrýval ani objem výplat potrebných na splácanie úrokov z predchádzajúceho obdobia. Vytvorila sa krízová situácia, ktorá bola zosilnená krízou v Rusku, najmä poklesom exportu na trh RF, podiel ktorej bol dominantným z pohľadu vtedajšej teritoriálnej štruktúry exportu.

Podľa obsahovej stránky reforiem môžeme konštatovať, že v Moldavsku bola realizovaná transformácia na základe liberálnej monetaristickej teórie. Štát sa prakticky stiahol z ekonomiky a koncentroval úsilie na vytvorenie inštitucionálnej základne. Po ohlásení bolo súkromné vlastníctvo a podnikanie nazývané hybnou silou ekonomiky, avšak v realite štát nezabezpečil ochranu proti kriminálu, nezabezpečil stimuláciu úvermi a fiškálnymi nástrojmi. Biznis sa kriminalizoval, kapitál bol vyvezený do zahraničia, čo viedlo k nezamestnanosti, k poklesu reálnych dôchodkov a k majetkovej polarizácii spoločnosti.¹¹¹

V Moldavsku sa počas rokov 1996 – 1997 spomalil proces štrukturálnych refo-

¹¹¹ Podľa MMF a Svetovej banky Moldavsko v rokoch 1992-1995 bolo lídrom „dobrých reforiem“.

riem. V parlamente neboli prijaté zákony o kúpe a predaje pôdy, o konkurznom konaní (bankrotu) a dôchodková reforma. V ekonomike Moldavska sa spomalil spád, ale očakávaný ekonomický rast sa neobjavil, a sociálne napätie sa zosilnilo. V roku 1996 Moldavsko vstúpilo do WTO. Pri realizácii štrukturálnych reforiem Svetová banka poskytla úver SAL II vo výške 100 mil. USD, čo dovolilo liberalizovať niektoré tarify a začať reformovanie niektorých hospodárskych subjektov.

Prvýkrát od vzniku bol v Moldavsku a Podnestersku registrovaný ekonomický rast po roku 1997: prírastok HDP bol 1,6% (Moldavsko)¹¹² a 42% (Podnestersko)¹¹³, a od vzniku bola registrovaná najnižšia inflácia: 11,2% v Moldavsku a 46,5% v Podnestersku. Popritom pomalá reštrukturalizácia hospodárskych subjektov, nárast tieňovej ekonomiky a rastúca korupcia nedovoľovali dosiahnuť skutočnú stabilizáciu.

Stabilná depresia v polovici 90. rokov bola narušená finančnou krízou v Ruskej federácii, ktorá sa uskutočnila na jeseň v roku 1998. Kríza spôsobila pokles zahranično – obchodnej činnosti, ktorú pocítili podnikatelia a obyvatelia oboch brehov Dnestra (MD a PMR). Koncom roka 1998 sa prudko znížili devízové rezervy Moldavska – kontrakcia devízových rezerv bola takmer -70% v porovnaní s obdobím pred krízou. Moldavská mena zlacnela na dve tretiny. Táto kríza poslúžila katalyzátorom ekonomických reforiem. Boli spustené reformy poľnohospodárskeho sektoru, začali sa privatizačné procesy v energetike, potravinárskom priemysle a bola uskutočnená administratívna reforma. Následky finančnej krízy ovplyvnili hospodárske výsledky aj v roku 1999. Snahy o oživenie reálneho sektoru ekonomiky nepriniesli žiadny výsledok. Negatívne tendencie pretrvali vo všetkých sektoroch ekonomiky: v priemysle, v poľnohospodárstve a v sektore služieb.

Všeobecne neefektívna ekonomika krajiny aktivizovala hromadný odtok pracovných síl do zahraničia za prácou. Kvôli tomu, že pracovná migrácia má dôležitý vplyv na ekonomiku Moldavska, problematike pracovnej migrácie a jej podrobnejšej analýze je venovaná osobitná podkapitola.

V roku 1999 ekonomika „celého“ Moldavska¹¹⁴ dosiahla najnižší bod pádu: objem HDP predstavoval 41% z objemu HDP v roku 1991, v Podnestersku 20% z objemu roku v 1991.

¹¹² Štatistické údaje Ministerstva hospodárstva Moldavska

¹¹³ CENTRÁLNA BANKA PMR: *Vestník*, č.7 (122), júl 2009, www.cbpmr.net

¹¹⁴ Týmto myslíme obidva moldavské regióny: MD a PMR.

3.2.2 Prvá etapa štrukturálnych zmien v Podnestersku

Prvá etapa reformovania v Podnestersku (1992-1999) bola veľmi zložitá. V tomto období sa riešili otázky existencie PMR ako samostatnej jednotky. Ekonomická transformácia fakticky prebehala počas vytvárania inštitucionálnej štruktúry a právneho systému štátu (hoci aj neuznaného).

Podstata reforiem v Podnestersku sa odlišuje metodologicky od reforiem vykonaných v Moldavskej republike. V PMR sa rozhodli zachovať princípy regulovaného hospodárstva a nebola zvolená neliberálna cesta transformácie.¹¹⁵

Ku koncu roka 1995 Podnestersko sa ocitlo na pokraji finančnej krízy: hodnota HDP poklesla na 60% v porovnaní s rokom 1991. Menový kurz podnesterského rubľa (sovietske ruble s dodatočným kolkom), v tomto období, bol stanovený skôr z konjunktúrnych potrieb než z ekonomických záujmov.¹¹⁶ Výsledkom týchto krokov bol 400-násobný¹¹⁷ rast spotrebiteľských cien a prudké znižovanie životnej úrovne obyvateľstva.¹¹⁸

Mimoriadne ťažká situácia potrebovala mimoriadne riešenia. Počas rokov 1992-1997 bolo podpísaných viac než 30 bilaterálnych dohôd s Moldavskou republikou, spomedzi nich 12 dohôd v ekonomickej oblasti. Výsledkom spolupráce bolo podpísanie „Memoranda o základoch normalizácie vzťahov medzi Moldavskom a Podnesterskom“¹¹⁹.

„Zákon o štátnom rozpočte na rok 1996“ bol prvým krokom, ktorý bol vykonaný v PMR v smere k zlepšeniu rozpočtových vzťahov, zvyšovaniu sociálnej ochrany obyvateľov a stimulovaniu podnikateľskej činnosti. Je možné konštatovať, že tento zákon položil základ ekonomických zmien v podnesterskom regióne. Musíme dodať, že zmeny, ktoré boli zakotvené týmto zákonom, sa dotýkali nielen rozpočtovej tematiky (znižovanie dani z príjmov, daní zo zisku, zrušenie exportných ciel, výška ktorých predtým bola porovnateľná s daňou zo zisku atď.), ale zároveň zákon zakotvil aj zmeny v monetárnej politike: používanie meny, ktorej kurz bol stanovovaný Centrálnou bankou PMR.

¹¹⁵ CENTRUM STRATEGICKÉHO VÝSKUMU A REFORIEM: *Ekonomika Podnesterska a jej vplyv na ekonomiku a politiku Moldavskej republiky*, Kišinev 2005. 9s. Prekl. z angl. origin. Transnistrian Market and its Impact on Policy and Economy of the Republic of Moldova: Center for Strategic Studies and Reforms, www.cisr-md.org

¹¹⁶ tamtiež

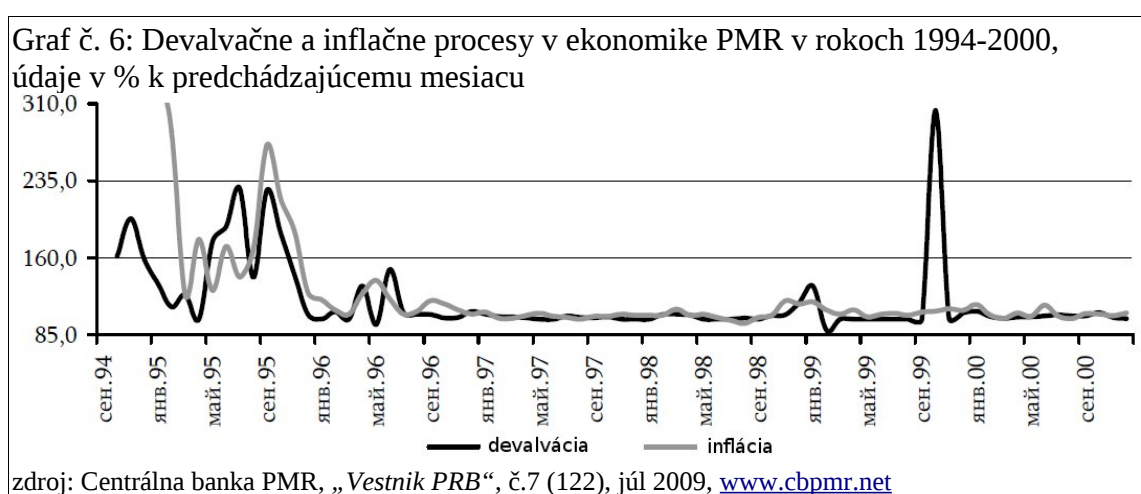
¹¹⁷ MINISTERSTVO HOSPODÁRSTVA PMR: *Ekonomika podnesterska, 2004-2005*, prekl. z angl. origin. Transnistrian Economy, Monthly Edition of the Ministry of Economy, 2004-2005

¹¹⁸ tamtiež

¹¹⁹ Dokument ktorý obsahoval základné princípy vysvetľovania štatútu Podnesterska, jeho značnú finančnú samostatnosť, zakotvil právo na udržiavanie vonkajších ekonomických, vedeckých a kultúrnych stykov.

Právnické osoby dostali právo na obchodovanie na devízovej burze a bol zvýšený vplyv Centrálnej banky PMR. Čiastočne bola usporiadaná peňažná emisia.

Boli vykonané kroky na zabezpečenie základov pre vznik v PMR neštátnych foriem vlastníctva. Pre tieto potreby boli schválené nasledujúce zákony: „Zákon o akciových spoločnostiach“, „Zákon o lízingu“, „Zákon o zahraničných investíciách“ a iné. Bola vykonaná zmena verejných podnikov na akciové spoločnosti. Napriek tomu taká forma odštátnenia nepriniesla požadovaný výsledok. Kvôli mnohým deformáciám a chybám proces privatizácie v regióne bol pozastavený v apríli v roku 1997. Tento krok Najvyššej rady PMR len posilnil nekontrolovateľný presun majetku a ešte silnejšie zaplietol majetkové vzťahy.

Finančná kríza v Ruskej federácii (1998) sa veľmi razantne odrazila na ekonomike Podnesterska. V Podnestersku vláda reagovala na finančnú krízu sprísnením štátnej regulácie ekonomickej činnosti: počas roku 1999 bol trikrát zmenený výmenný kurz podnesterského rubľa, pritom zmena bola prezidentským nariadením. V podmienkach používania fixného výmenného kurzu, obmedzovania peňažnej ponuky a používania rôznych výmenných kurzov pre výplatu dôchodkov a pre zahraničnoobchodnú činnosť naštartovala sa inflačná špirála, ktorá uviedla devízový trh do „šedej zóny“, čo znamenalo, že neoficiálny výmenný kurz rástol v porovnaní s oficiálnym a niekedy ho prevyšoval 2 krát.¹²⁰ Banky boli nútené odísť z devízového trhu. Počas krízy bol registrovaný značný odtok kapitálu, v roku 1998 približne 32 mil. USD¹²¹ (pre porovnanie celkový objem PZI do regiónu bol 15 mil. USD p. a.)¹²². Hospodárskym subjektom bolo nevýhodné exportovať a spolu s tým aj vyrábať. Finančná kríza prinútila vládu neuz-

¹²⁰ CENTRÁLNA BANKA PMR: *Vestník*, číslo 7, júl 2009, www.cbpmr.net

¹²¹ CENTRÁLNA BANKA PMR: *Vestník*, číslo 12, december 2001, www.cbpmr.net

¹²² CENTRÁLNA BANKA PMR: *Vestník*, číslo 12, december 2001, www.cbpmr.net

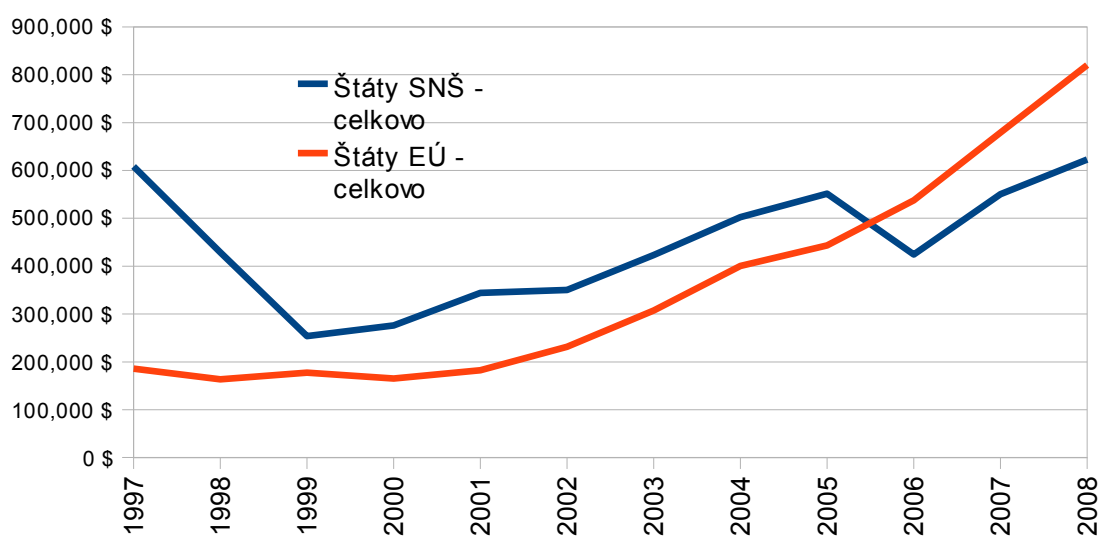
naného Podnesterska vrátiť sa k otázke reformovania majetkových vzťahov. Najprv bol schválený „Zákon o malej privatizácii“ (jún 1999) a následne „Zákon o odštátnení a privatizácii“ (december 1999).

Parlament PMR prijal v októbri v roku 1999 nariadenie „O prvoradých opatreniach pre stabilizáciu finančnej a ekonomickej situácie v PMR“, a už v novembri bol schválený program jeho realizácie: komplexné opatrenia boli schválené na usporiadanie rozpočtových vzťahov, fiškálnej oblasti a v oblasti úverových podmienok.

3.2.3 Druhá etapa štrukturálnych zmien v Moldavsku a Podnestersku

Počas druhej etapy (2000-2007) sa ekonomický spád zastavil a naštartoval rast ekonomiky. Ekonomický rast Moldavska a Podnesterska v roku 2000 bol spôsobený niekoľkými príčinami. Po prvé, ekonomické reformy začali pracovať s osem ročným meškaním. Po druhé, naštartoval sa ekonomický rast v Ruskej federácii a štátoch SNŠ (export do štátov SNŠ sa zvýšil z 276 mil. USD v roku 2000 na 623 mil. USD v roku 2008)¹²³, ktorý spôsobil zvýšenie dopytu po moldavských výrobkoch, zároveň naštartoval rast exportu do EÚ (export do štátov EÚ sa zvýšil zo 165 mil. USD v roku 2000 na 820 mil. USD v roku 2008)¹²⁴.

Graf č. 7: Export Moldavskej republiky do EÚ a SNŠ

zdroj: Štatistický úrad Moldavskej republiky: Štatistická ročenka 2008, ISBN 978-9975-9786-8-2

Po tretie, začal hrať významnú úlohu faktor pracovnej migrácie. Remitencie od spoluobčanov zamestnaných v zahraničí zvýšili dopyt po spotrebiteľskom tovare a spôsobili rast

¹²³ ŠTATISTICKÝ ÚRAD MOLDAVSKEJ REPUBLIKY: *Štatistická ročenka 2008*, ISBN 978-9975-9786-8-2

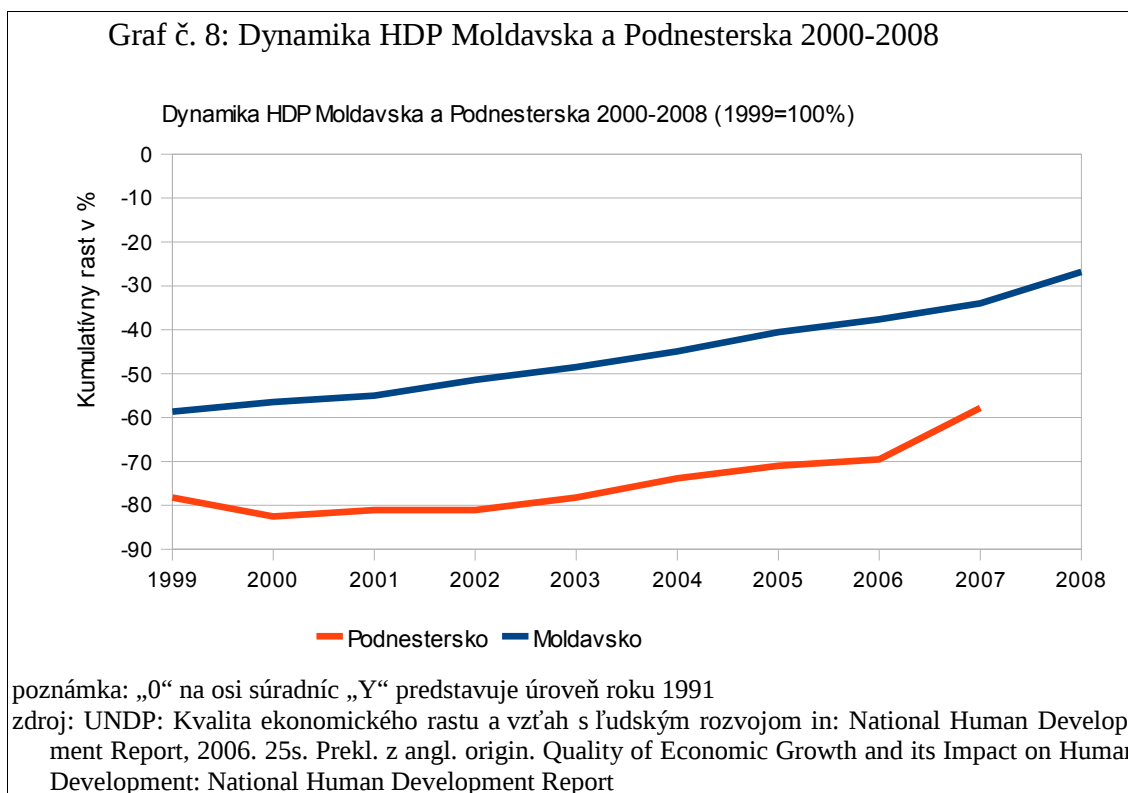
¹²⁴ tamtiež

importu. Po štvrté dohody, ktoré boli dosiahnuté v rokoch 1995 – 1997 medzi Moldavskom a PMR pomohli značne oživiť obchod vnútri Moldavska.

Výsledok bol taký, že Moldavsku a Podnestersku sa podarilo obnoviť ekonomický rast v priemyselných odvetviach na 7,7%¹²⁵, respektíve 16,5%¹²⁶. Rástli príjmy rozpočtov, stabilizovali sa menové kurzy.

Je možné konštatovať, že v roku 2000 ekonomiky Moldavska a Podnesterska „sa odrazili od dna“ a prekonal bod zvratu v svojom postkrízovom vývoji. Napriek pozitívnym skutočnostiam zostali vážne problémy na ceste ekonomického rastu: problematika znižovania počtu obyvateľov (kvôli masovej pracovnej migrácii do zahraničia), nízka investičná aktivita a vysoká zahraničná zadlženosť.

Hoci v roku 1999 bola inflácia vyše 100%, podarilo sa ju znížiť pod 15% a vďaka/napriek ekonomickým reformám od roku 2000 rastie HDP.

Rok 1999 bol pomalý na reformovanie. Zlyhanie prijatie zákona o privatizácie vinárskeho sektoru a sektoru výroby tabaku. V roku 2000 významný pokrok bol dosiahnutý privatizáciou energetického sektora ekonomiky. V októbri 2000 bola schválená privatizácia kľúčových vinárskych vyrob a výroby tabaku, aj keď ozajstná privatizácia mala iba pomalý pokrok. Uskutočňovali sa prípravy na privatizáciu národnej telekomuni-

¹²⁵ ŠTATISTICKÝ ÚRAD MOLDAVSKEJ REPUBLIKY: *Štatistická ročenka 2008*, ISBN 978-9975-9786-8-2

¹²⁶ CENTRÁLNA BANKA PMR: *Vestník, číslo 6(121) 2009*, www.cbpmr.net

kačnej spoločnosti. Dodnes (2009) však zostala v štátnom vlastníctve.

Významný pokrok bol dosiahnutý v pozemkovej reforme. Do roka 2001 viac než 2/3 poľnohospodárskej pôdy boli v súkromnom vlastníctve. Nasledujúcim krokom v pozemkovej reforme je vytváranie nových súkromných spoločností (fariem, „joint-ventures“ atď.). Začali procesy obnovenia a zavádzanie formálnych konkurzných konaní pre niektoré priemyselne podniky, ktoré majú veľké dlhy s vypršanou splatnosťou voči štátnemu rozpočtu.

Reformy priviedli väčšinu moldavského obyvateľstva do chudoby a spôsobili silnú polarizáciu spoločnosti a migráciu občanov za prácou do zahraničia. Prítok remiten- cií zohráva dôležitú úlohu v ekonomike Moldavska. Ekonomický rast ťahaný remiten- ciami nesie značné nevýhody a riziká ako napríklad: nedostatok pracovnej sily, značné inflačné tlaky a pasívnu obchodnú bilanciu krajiny. V decembri v roku 2004 Národná rada Moldavskej republiky prijala stratégiu ekonomického rastu a znižovania úrovne chudoby. Základnou tézou tohto zákona je prechod od modelu rastu, ktorý je založený na remitenciách a spotrebe, na modeli rastu založenom na investíciách, „substitúcia importu“ a zvyšovanie exportu. Hlavné komparatívne výhody Moldavska (pre expanziu exportu) sú sústredené v oblastiach ľahkého priemyslu a vinárskeho priemyslu, kvôli dôležitosti týchto odvetví pre moldavskú ekonomiku budeme sa im venovať v samostat- ných podkapitolách.

V zhrnutí môžeme povedať, že počas druhej vymedzenej etapy (štatistické roky 2001 – 2007) boli celkovo úspešné pre ekonomiku Moldavska:

- Kumulatívny rast HDP viac než na 40% (od 2001 do 2007)¹²⁷;
- Výška príjmov štátneho rozpočtu sa zvýšila 2-krát (od 4,3 mld. Lei do 22,3mld. Lei, pri zohľadnení devalvácie moldavskej valuty nárast príjmov štátneho rozpočtu predstavuje viac než dvojnásobné zvýšenie);
- Bol pozorovaný rast PZI, ktorý bol rýchlejší než rast HDP o 50%;
- Export presiahol 1 mld. USD, európska súčasť v teritoriálnej štruktúre exportu narástla (1997 – 13,4%; 2005 – 30%);
- Devízové rezervy presiahli 597 mil. USD v roku 2007 a dosiahli takmer 2 mld. USD v roku 2008¹²⁸;
- Vzrástli 2-krát reálne príjmy pracujúcich¹²⁹.

¹²⁷ Údaje sú zo zdrojov Ministerstva hospodárstva Moldavskej republiky a štatistických zdrojov Centrálnej banky Moldavska

¹²⁸ Centrálna banka Moldavskej republiky, www.bnm.md

¹²⁹ Údaje sú zo zdrojov Ministerstva hospodárstva Moldavskej republiky a štatistických zdrojov Centrálnej banky Moldavska

Podnestersko od roku 2001 prežilo niekoľko vonkajších šokov, ktoré boli spojené s politickým a ekonomickým napätím vzniknutým medzi Moldavskom a PMR.

Potreby trhu boli pochopené a implementované v rade liberálnych zákonov prijatých v rokoch 2001 – 2005, ktoré liberalizovali podnikateľské prostredie, znížili daňovú záťaž a uľahčili procedúry certifikácie. Boli spustené programy privatizácie.

Podnestersku sa podarilo za pomoci privatizácie nedopustiť ekonomický kolaps a štatistické údaje rokov 2001 – 2006 ukazujú na pozitívne tendencie:

- Kumulatívny rast HDP 60%;
- Vyrástli 2-krát reálne príjmy pracujúcich;
- Rozpočtové príjmy sa zvýšili 3-krát;
- Bol pozorovaný rast PZI, ktorý bol rýchlejší než rast HDP;

Tabuľka č. 4: Zahraničnoobchodní partneri Podnesterska

Zahraničnoobchodní partneri Podnesterska

	2000	2001	2002	2003	2004
Vyvoz do RF, Moldavska a Ukrajiny, v mil. USD	116.2	180.3	108.8	178.8	220.6
Koncentrácia exportu, v %	35.4	47.7	44.7	41.3	41.2
Dovoz z RF, Moldavska a Ukrajiny, v mil. USD	266.8	314.1	263.0	370.9	484.9
Koncentrácia importu, v %	54.5	58.1	58.5	62.6	63.9
Vyvoz do RF, Moldavska, Ukrajiny, Nemecka, Talianska a Rumunska v mil. USD	151.5	217.8	148.0	266.6	302.2
Koncentrácia exportu, v %	46.2	57.7	60.8	61.6	56.5
Dovoz z RF, Moldavska, Ukrajiny, Nemecka, Talianska a Rumunska v mil. USD	361.8	388.1	326.3	453.4	584.6
Koncentrácia importu, v %	74.0	71.7	72.6	76.5	77.1

zdroj: CENTER FOR STRATEGIC STUDIES AND REFORMS: *Transnistrian Market and its Impact on Policy and Economy of the Republic of Moldova*, www.cisr-md.org

- Export v roku 2006 prevýšil 800 mil. USD, export do EÚ v roku 1997 – 9,9%; v roku 2006 – 18,1%. Dôležitejšie je to, že sa podarilo nadviazať obchodné vzťahy nielen so štátmi SNŠ (export do SNŠ dosiahol v roku 2008 511 mil. USD), ale aj s EÚ (export do EÚ v roku 2008 dosiahol 319 mil. USD);

- Narástli reálne mzdy v ekonomike¹³⁰;

Tabuľka č. 5: Celkový ročný príjem p.c. v Podnestersku (údaje sú v USD)

	2001	2002	2003	2004	2005
Celkový ročný príjem p.c. v USD	275.0	388.2	479.3	527.5	740.3

zdroj: Center for Strategic Studies and Reforms, *Transnistrian Market and its Impact on Policy and Economy of the Republic of Moldova*, www.cisr-md.org

- Menový kurz podnesterského rubľa sa stabilizoval.

Napriek pozitívnym štatistikám a plne reformovanej legislatíve (odstúpilo sa od používania starých zákonov ZSSR) nie je schválený kompletný program reforiem a tiež neexistuje jasná koncepcia konečnej vízie reforiem – ako by mala vyzerat' ekonomika po reformovaní.

Ekonomická transformácia v PMR do roku 2006 bola analogická procesom transformácie iných štátov SNŠ.

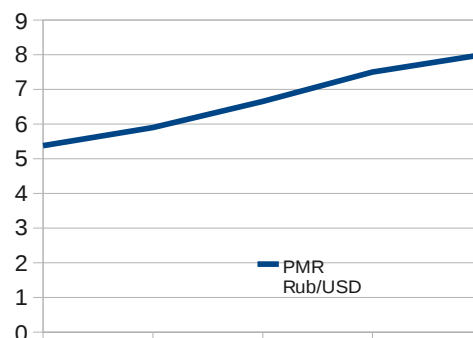
Bez ohľadu na to, že existujú odlišnosti v modeloch transformácie dvoch regiónov: Moldavskej republiky a neuz-

naného Podnesterska (PMR), trendy ekonomických ukazovateľov týchto regiónov boli veľmi podobné: prudký spád priemyselnej výroby (podrobnejšie pozri podkapitoly o priemysle v Podnestersku a podkapitoly o priemysle v Moldavskej republike), adaptácia k trhovej ekonomike, a dosiahnutie relatívnej stability v roku 1997. Obidva regióny pocítili spád spôsobený finančnou krízou v Ruskej federácii v roku 1998 a následne od roku 2000 ekonomický rast. Vysvetliť tieto skutočnosti je možné tým, že existuje skrytá prepojenosť oboch subregiónov, tak isto ich exportno - importná prepojenosť s krajinami SNŠ a najmä s Ruskou federáciou (dôležitým obchodným a investičným partnerom).

Počas obdobia transformácie Moldavská republika¹³¹ získala jedinečné skúsenosti liberalizácie, zmeny vlastníckych vzťahov. Neštandardná situácia potrebovala jedinečné neštandardné riešenia.

Graf č. 9: Výmenný kurz podnesterského rubľa voči USD

	2001	2002	2003	2004	2005
PMR Rub/USD	5.38	5.9	6.65	7.5	8

zdroj: Center for Strategic Studies and Reforms, *Transnistrian Market and its Impact on Policy and Economy of the Republic of Moldova*, www.cisr-md.org

¹³⁰ Údaje sú z pravidelných publikácií Centrálnej banky PMR

¹³¹ V roku 1990 región Podnesterska (ktorý rozlohou predstavuje 12,4 percent z celého Moldavska a podiel na obyvateľstve bol 15,2 percent) dosahoval 40 percentný podiel na celkovom HDP MSSR (Moldavskej sovietskej socialistickej republiky v sústave ZSSR).

3.3 Analýza vybraných sektorov hospodárstva

3.3.1 Poľnohospodárstvo

Odvetvie poľnohospodárstva je významnou časťou moldavskej ekonomiky. Podľa údajov Ministerstva hospodárstva a obchodu Moldavskej republiky podiel poľnohospodárstva na HDP predstavuje 15%¹³². Podiel poľnohospodárskeho spracovateľského priemyslu predstavuje 15% HDP. Spolu ich podiel na celkovom exporte je 50%.

Počet pracovnej sily, zamestnanej v poľnohospodárstve, predstavuje 33% z celkovej pracovnej sily ekonomicky aktívneho obyvateľstva.

Podľa údajov štatistického úradu začiatkom roku 2009 rozloha poľnohospodárskej pôdy predstavovala 2506 tisíc hektárov alebo 74% celkovej rozlohy. Približne 75% poľnohospodárskej pôdy predstavuje černoziem. Moldavskej černoziem bol priznaný „etalón kvality“ pôdy na medzinárodnom trhu v Paríži v roku 1893.¹³³

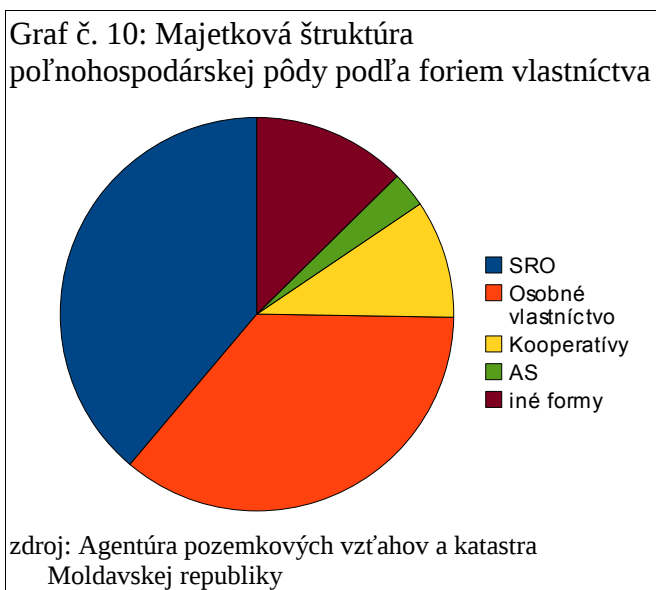
Podľa štruktúry vlastníctva približne 40% celkovej poľnohospodárskej pôdy je vo vlastníctve spoločností s ručením obmedzeným, 37% v osobnom vlastníctve, 10% vo vlastníctve kooperatívov, 3% vo vlastníctve akciových spoločností a 13% iné formy vlastníctva.

Podľa legislatívy platnej z roku 2008, presnejšie „Zákonu č. 198-XV z 15.05.2003“, môžu

zahraniční investori brať pôdu do dlhodobého prenájmu na dobu do 30 rokov.

Poľnohospodárstvo Moldavskej republiky disponuje nasledujúcimi komparatívnymi výhodami:

- a) priaznivé klimatické podmienky;
- b) Moldavská republika disponuje pôdou dobre vybavenou humusom a dostatoč-

¹³² Ministerstvo hospodárstva a obchodu Moldavskej republiky

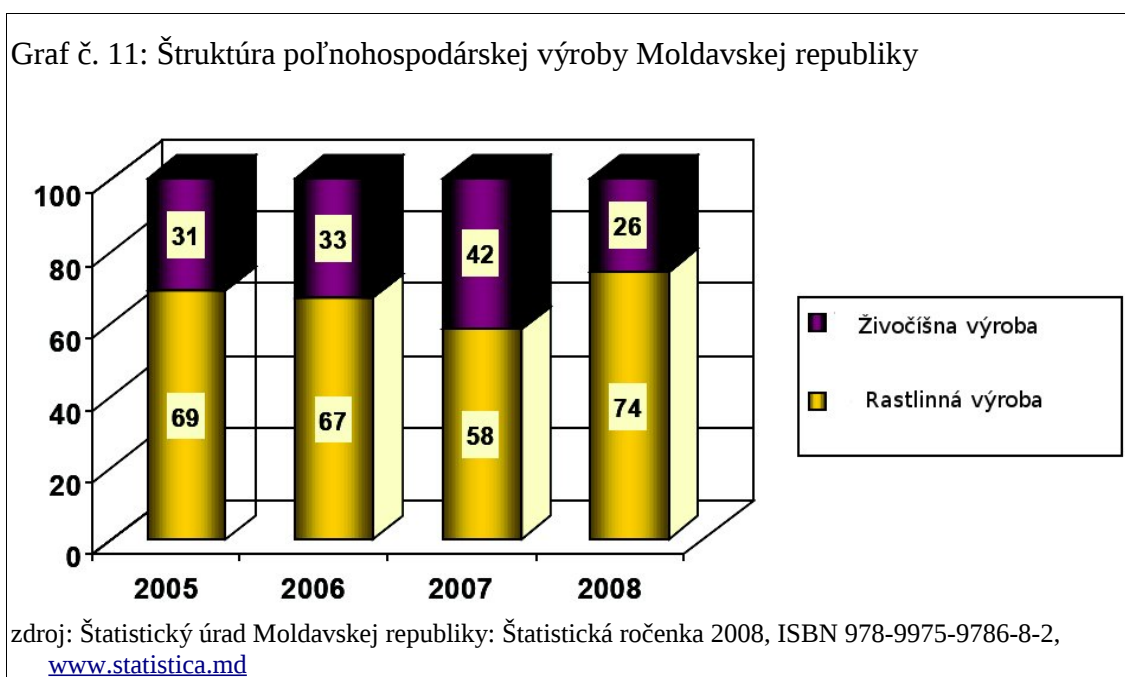
¹³³ Agentúra pozemkových vzťahov a katastra Moldavskej republiky

nými vodnými zdrojmi;

c) obyvateľstvo Moldavskej republiky disponuje skúsenosťami v oblasti pestovania ovocia, hrozna a tabaku;

d) vedeckovýskumné inštitúcie akumulovali bohaté skúsenosti a technológie v oblasti rozvoja poľnohospodárstva.

Štruktúra poľnohospodárskej výroby je rozdelená nasledovne: 70% predstavuje produkcia rastlinnej výroby a 30% produkcia živočíšnej výroby. V roku 2008 bola registrovaná odchýlka v týchto pomerne stabilných ukazovateľoch kvôli rozsiahlej suchote v roku 2007, podiel rastlinnej výroby predstavoval 74% a podiel živočíšnej výroby poklesol na 26%.¹³⁴

V období rokov 2001-2008 priemerný ročný objem vypestovaného ovocia bol na úrovni 400 tis. ton, z ktorých jadrovité predstavujú 309 tis. ton a kôstkové predstavujú 90 tis. ton. Približne 24,7% z celkového objemu vypestovaného ovocia bolo exportované čerstvé. Spracovateľský priemysel spracoval 44% vypestovaného ovocia. Domáca spotreba čerstvého ovocia predstavovala 31,3% z celkovej produkcie.¹³⁵

¹³⁴ ORGANIZÁCIA PODPORY EXPORTU A INVESTÍCIÍ MOLDAVSKEJ REPUBLIKY (MIEPO), <http://www.miepo.md/libview.php?l=ro&idc=124&id=286>

¹³⁵ tamtiež

Moldavská republika je jedným z najväčších európskych výrobcov a exportérov orechov. Objem exportovaných orechov dosahuje 9 tis. ton alebo 30 mil. EUR. Orechy sú pestované na rozlohe 5000 hektárov a sú exportované do 25 štátov sveta vrátane štátov EÚ, Blízkeho východu, a do niektorých aziatských štátov.¹³⁶

Zelenina predstavuje približne 6% celkovej poľnohospodárskej produkcie a je pestovaná na ploche 42 tis. hektárov. Ročná úroda zeleniny predstavuje približne 370 tis. ton. Približne 4,5-5% vypestovanej zeleniny sú exportované čerstvé, 8-10% sú použité v potravinárskom spracovateľskom priemysle a 86-88% sú spotrebované na vnútornom trhu.¹³⁷

Výroba vína je jednou z najväčších odvetví Moldavskej ekonomiky, ktoré zabezpečuje naplnenie približne 15% štátneho rozpočtu. Celková rozloha viníc predstavuje 156 tis. hektárov a v roku 2008 bolo vysadených približne 26 tis. hektárov nových viníc. Viac než 95% viníc sa nachádza v súkromnom vlastníctve. Ročná úroda hrozna predstavuje približne 400-500 tis. ton. Okrem toho každý rok je vypestované 75-80 tis. ton stolového hrozna.

Pestovanie obilia a pekársky priemysel sa zameriavajú najmä na produkciu a spracovanie pšenice, jačmeňa a kukurice. V roku 2008 predstavovala rozloha na pestovanie obilia 985,6 tis. hektárov, z ktorých 384 tis. hektárov predstavovala kukurica a 450 tis. hektárov pšenica. Úroda obilia dosiahla v roku 2008 približne 3160 tis. ton obilia, z ktorých 1400 tis. ton pšenice a 1500 tis. ton kukurice. Vnútorý dopyt po obilí sa nachádza na úrovni 1500 tis. ton, ostatné obilie sa exportuje. Pekársky priemysel zabezpečil v roku 2008 výrobu 350 tis. ton pekárskej produkcie.¹³⁸

Pestovanie tabaku je tradičným odvetvím pre moldavskú republiku. Výrobné kapacity umožňujú výrobu 81 tis. ton fermentovaného tabaku a približne 8 mld. cigariet ročne.

Živočíšna výroba v Moldavskej republike je väčšinou zabezpečená produkciou drobných fariem a samostatne hospodársky činných roľníkov, vo vlastníctve ktorých sa nachádza väčšia časť živočíšnej výroby napríklad: výroba mlieka 87%, chov dobytka a vtáctva 80%, výroba vajec 70%. Majetková štruktúra živočíšnej výroby má nasledovnú

¹³⁶ Štatistický úrad Moldavskej republiky, <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=129>

¹³⁷ tamtiež

¹³⁸ ŠTATISTICKÝ ÚRAD MOLDAVSKEJ REPUBLIKY, <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=129>

štruktúru: v súkromnom vlastníctve sa koncentruje 94% chovu dobytky, 77% chovu ošípaných a 97% chovu oviec.

Začiatkom roku 2009 bol počet kusov dobytky na úrovni 217,7 tisíc. Chov dobytky je jedinou oblasťou poľnohospodárstva, ktorá je prijímateľom čiastkového financovania zo štátneho rozpočtu. Podľa údajov Ministerstva poľnohospodárstva v roku 2009 pre potreby financovania chovu dobytky a vtáctva boli rezervované približne 2,5 mil. USD.¹³⁹

Chov ošípaných a oviec sú tradičné pre obyvateľstvo moldavských dedín. V roku 2008 bolo vyprodukované približne 66 tis. ton bravčového mäsa. Celkový počet ošípaných predstavuje 283 tis. a počet oviec je približne 866 tis. so stavom na začiatku roku 2009. Chov oviec zabezpečuje príjmy a zároveň potravinovú bezpečnosť pre chudobné vrstvy moldavskej spoločnosti najmä na vidieku. Chov oviec taktiež zabezpečuje surovinovú základňu pre ľahký priemysel.

Včelárstvo je intenzívne sa rozvíjajúcou oblasťou poľnohospodárstva. Počet včelích kolónií vrástol z 98,3 tis. v roku 2007 na 119,1 tis. v roku 2008. Ročná produkcia medu v Moldavskej republike predstavuje 2000-2500 ton ročne, z ktorých 300-400 ton predstavuje export.

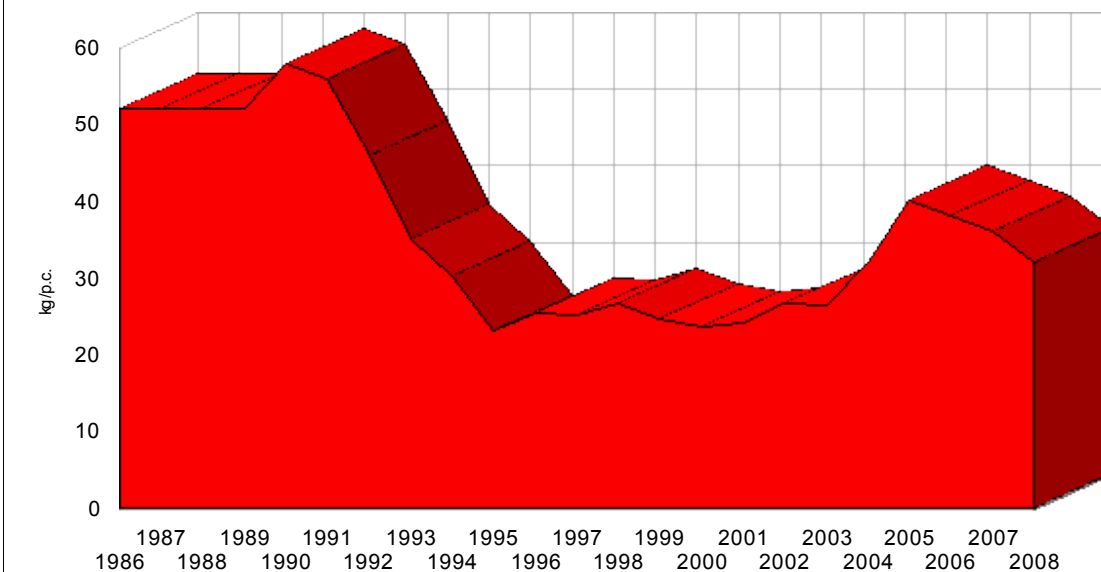
Pri analýze dlhodobých¹⁴⁰ trendov vnútornej spotreby poľnohospodárskych produktov si môžeme urobiť konklúziu o vývoji kúpnej sily obyvateľstva a životnej úrovni, pretože pri rastúcej životnej úrovni a kúpnej síle na jednej strane rastie úroveň spotreby poľnohospodárskych produktov a na strane druhej spotreba sa premiestňuje smerom k produktom s vyššou pridanou hodnotou, čiže rastie spotreba produktov živočíšnej výroby.

Analyzovali sme dlhodobý vývoj spotreby mäsa p. c. ročne v období od roku 1986 roku do roku 2008 a objavili sme niektoré trendy v tejto oblasti (pozri graf nižšie).

¹³⁹ NOVOSTI-MOLDOVA: *Молдавские животноводы смогут с 2010 года полностью обеспечить потребности внутреннего рынка отечественной продукцией*, Кишинёв 15 júla 2009, http://www.newsmoldova.ru/news.html?nws_id=828477&date=2009-07-15

¹⁴⁰ Keď hovoríme dlhodobých rozumieme obdobie od 1981-2008

Graf č. 12: Spotreba mäsa a mäsových výrobkov vrátane slaniny, v kg/p.c.

zdroj: Štatistický úrad Moldavskej republiky, <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=129>

V rokoch 1981-1990 priemerná spotreba mäsa a produktov z neho dosahovala 52 kg/p.c. ročne a v roku 1990 predstavovala 58 kg/p.c. ročne. Ekonomická kríza, ktorá spela k rozdeleniu ZSSR, ovplyvnila úroveň spotreby obyvateľstva, čo sa odrazilo aj na spotrebe mäsa, ktorá v priebehu piatich rokov poklesla o 60% a v roku 1995 dosiahla úroveň 23 kg/p.c. ročne. Zároveň v priebehu privatizácie moldavská spoločnosť sa výrazne polarizovala na bohatých a chudobných¹⁴¹, čiže pre veľkú časť obyvateľstva spotreba mäsa sa premenila skôr na výnimočnú udalosť, čo znamená horšie stravovanie a negatívne demografické tendencie¹⁴² v celej spoločnosti. Päť rokov (1995-2000) trvala stabilizácia objemov spotreby na úrovni 25 kg/p.c. ročne. Od roku 2003 môžeme pozorovať mierny nárast spotreby mäsa, avšak dodnes (2009) spotreba mäsa v priemere predstavuje len 50% z objemu, ktorý bol zaznamenaný v roku 1990.¹⁴³

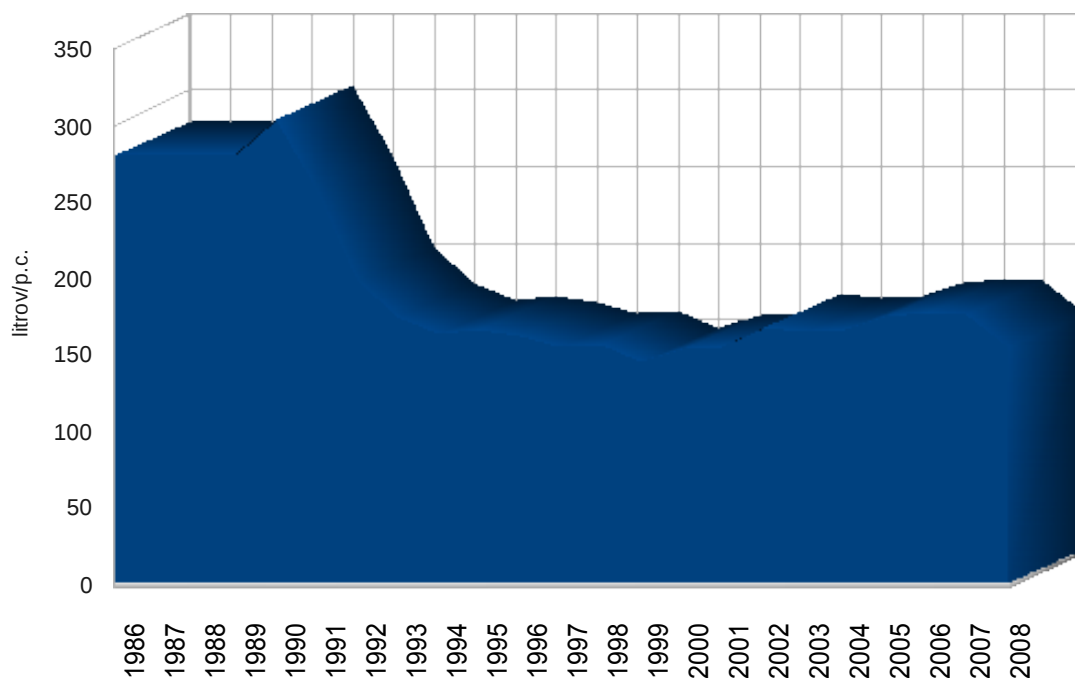
Podobná situácia existuje aj v prípade iných poľnohospodárskych produktov, napríklad v prípade mlieka a výrobkov z neho (pozri graf nižšie).

¹⁴¹ Približne v tomto období polarizácia moldavskej spoločnosti bola na úrovni afrických štátov a dosahovala Podľa indexu GINI – 40 bodov, čo zodpovedá takým štátom ako je Keňa (42,5), Senegal (41,3) alebo Mali (40,1), zároveň v porovnaní s európskymi štátmi je to výrazne silnejšia polarizácia spoločnosti, tak napríklad Švédsko (23), Dánsko (24) a Nórsko (25). Štatistické údaje: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>

¹⁴² Negatívny demografický trend pokračoval v roku 2009, v ktorom bol zaznamenaný pokles obyvateľstva o 0,079%. Štatistické údaje: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>

¹⁴³ Štatistické údaje sú zo verejných dostupných zdrojov Štatistického úradu Moldavskej republiky, www.statistica.md

Graf č. 13: Spotreba mlieka a výrobkov z neho

poznámka: výrobky z mlieka boli prepočítané na litri mlieka

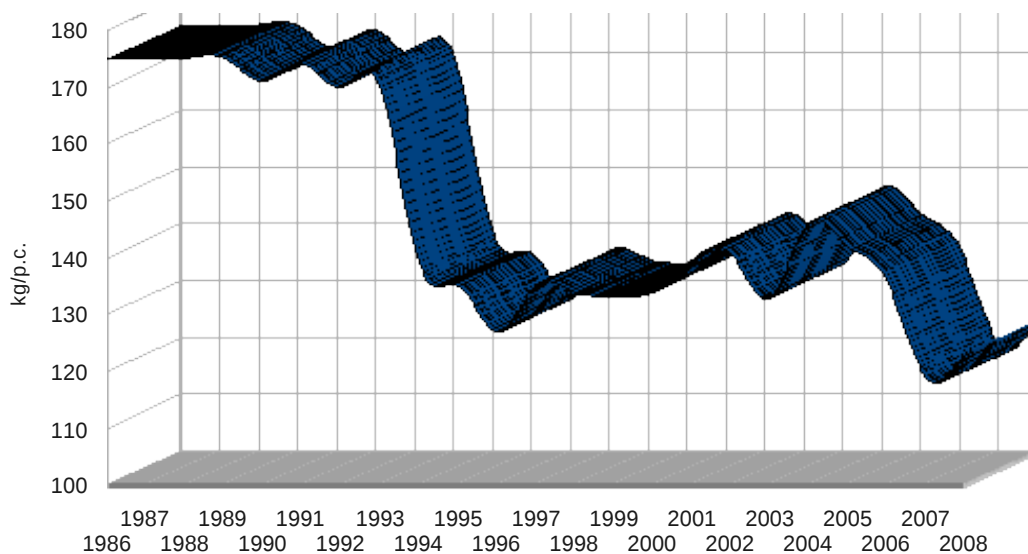
zdroj: Štatistický úrad Moldavskej republiky, <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=129>

Spotreba mlieka a výrobkov z neho (prepočítaných na litre mlieka) v roku 1990 dosiahla úroveň 303 litrov/p.c., následne prudký pokles spotreby mlieka za 10 rokov o 52% a v roku 1999 spotreba predstavovala len 145 kg/p.c ročne. Po miernom náraste v rokoch 2000-2008 spotreba mlieka dosiahla úroveň 155 kg/p.c. ročne, čo predstavuje len 51% zo spotreby v roku 1990. Pokles spotreby bol zaznamenaný aj v prípade mliečnych výrobkov, podobne ako aj v prípade mäsitých výrobkov, čo znamená, že pokles spotreby mäsových výrobkov nie je subjektívnym výkyvom preferencií spotrebiteľov, ale je to výsledok objektívneho poklesu životnej úrovne obyvateľstva.

Aká je situácia v prípade spotreby rastlinných výrobkov? Nižšie analyzujeme spotrebu chleba a múčnych výrobkov v identickom časovom úseku.

Podobné klesajúce trendy môžeme pozorovať aj v oblasti spotreby chleba a múčnych výrobkov (pozri graf nižšie).

Graf č. 14: Spotreba chleba, múčnych výrobkov prepočítaných na múku v kg/p.c.

zdroj: Štatistický úrad Moldavskej republiky, <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=129>

V roku 1991 spotreba chleba a múčnych výrobkov predstavovala 174 kg/p.c. ročne, v prepočte múčnych výrobkov na kilogramy múky nasledoval pokles na 133 kg/p.c. ročne v rokoch 1991-1997 a najnižšiu hodnotu dosiahol v dôsledku suchoty 119 kg/p.c. v roku 2007. Na uvedenom grafe vidíme klesajúci trend objemu spotreby.

Nízke objemy spotreby poľnohospodárskych produktov v Moldavsku sú, podľa nás, *kontrolnými parametrami pre hodnotenie výsledkov reforiem* a kvality riadenia štátu¹⁴⁴, z toho môžeme urobiť konklúziu, že ekonomická kríza v Moldavskej republike, ktorá sa začala rozpadom ZSSR, nie je ešte prekonaná.

¹⁴⁴ Vychádzame z toho, že výroba má za cieľ napĺňovanie potrieb ľudí. Potreby sa naplňujú v dôsledku prehlbovania špecializácie jednotlivých pracovísk a zapojenia pracovnej sily do výrobného procesu a následnej distribúcie/spotreby. Z toho vyplýva, že blahobyť je spojením navzájom pôsobiacich procesov výroby a distribúcie/spotreby. Rast kvality riadenia ekonomických procesov v spoločnosti môžeme hodnotiť na základe rastu kúpnej sily jednotlivcov tvoriacich spoločnosť. Ak kvalita samo-riadenia v rámci výrobné-spotrebiteľského ekonomického systému stúpa, objavujú sa na dvoch úrovniach protichodné tendencie:

- na makroekonomickej úrovni je to rast cien na vyrábanú produkciu, pritom tento rast sa odohráva vo vzťahu k cenám na suroviny, polotovary a prácu využitú vo výrobe;
 - na úrovni spotrebiteľov a domácností je to rast ich kúpyschopnosti, buď v dôsledku rýchlejšieho rastu príjmov v porovnaní s infláciou, alebo v dôsledku poklesu cien v porovnaní s ich príjmami.
- Základnou úlohou makroekonomickeho riadenia je neustále riešenie vyššie-uviedeneho konfliktu a kontrolným parametrom kvality makroekonomickeho riadenia je spotrebiteľ ako vo výrobnéj oblasti tak aj v oblasti distribúcie. Preto je dôležité udržiavať kúpyschopnosť ako výrobcov tak ak spotrebiteľov na úrovni, ktorá by zabezpečovala dynamiku a rozvoj výroby, a tým by pozitívne pôsobila na demografickú situáciu (ako už sme spomínali, demografický trend v Moldavsku je negatívny).

3.3.2 Priemysel

Priemysel je dôležitou súčasťou ekonomicky Moldavskej republiky napriek tomu, že toto odvetvie bolo najviac postihnuté zánikom ZSSR a následnej hospodárskej krízy. Podiel priemyslu na tvorbe HDP Moldavskej republiky predstavoval 39% v roku 1993¹⁴⁵, ktorý v dôsledku ekonomickej krízy a dezindustrializácie ekonomiky poklesol na 17% HDP v roku 1998 a 14,8% HDP v roku 2008¹⁴⁶. Musíme si zároveň uvedomovať, že poklesol nielen podiel priemyslu na HDP ale aj samotný HDP, ktorý poklesol od roku 1991 do roku 1998 o viac než 50%¹⁴⁷, čiže fakticky nastal kolaps priemyslu v Moldavskej republike. Tento proces by sme mohli označiť *dezindustrializáciou*.

Pre porovnanie počas veľkej hospodárskej krízy v USA pokles HDP dosiahol 31% v období rokov 1929 – 1932¹⁴⁸, alebo môžeme toto obdobie porovnať s poklesom HDP v ZSSR počas Veľkej vlasteneckej vojny (1941-1945), keď v období rokov 1940 – 1942 hrubý domáci produkt Sovietskeho zväzu poklesol približne o 32%¹⁴⁹.

Tabuľka č. 6: Vývoj HDP v Moldavsku a vo vybraných štátoch, stále ceny v %

Štát	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Bielorusko	-7,6	-11,7	-11,3	2,8	11,4	8,4	3,4	5,9	4,7	5,0	7,0	11,4	11,5	10,0	8,2	9,2	8,0
Brazília	4,9	5,9	4,2	2,2	3,4	0,0	0,3	4,3	1,3	2,7	1,1	5,7	3,2	3,8	5,4	5,2	3,5
Čína	14,0	13,1	10,9	10,0	9,3	7,8	7,6	8,4	8,3	9,1	10,0	10,1	10,4	11,6	11,9	9,7	9,3
India	4,9	6,2	7,4	7,6	4,6	6,0	6,9	5,7	3,9	4,6	6,9	7,9	9,1	9,8	9,3	7,9	6,9
Moldavsko	-1,2	-30,9	-1,4	-5,9	1,6	-6,5	-3,4	2,1	6,1	7,8	6,6	7,4	7,5	4,8	4,0	6,5	6,5
Rumunsko	1,5	3,9	7,1	3,9	-6,1	-4,8	-1,2	2,1	5,7	5,1	5,2	8,5	4,2	7,9	6,0	8,6	4,8
Rusko	-8,7	-12,7	-4,1	-3,6	1,4	-5,3	6,4	10,0	5,1	4,7	7,3	7,2	6,4	7,4	8,1	7,0	5,5
Ukrajina	-14,2	-22,9	-12,2	-10,0	-3,0	-1,9	-0,2	5,9	9,2	5,2	9,6	12,1	2,7	7,3	7,6	6,4	2,5

zdroj: Medzinárodný menový fond: Svetová ekonomická baza dát (International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2008), vrátane prognózy na rok 2009

Podľa iných odhadov, napríklad z analytickej práce Centra strategických štúdií, (ktorý pôsobí v rámci projektu „Peace Building Framework Project“¹⁵⁰), pokles HDP

¹⁴⁵ CENTRUM STRATEGICKÉHO VÝSKUMU A REFORIEM: *Moldavská a Podnesterská ekonomika – od konfliktu smerom ku perspektívam mierového rozvoja. Moldavsko a Podnestersko: dva modely ekonomického rozvoja*, Kišinev 2007. 19s.

¹⁴⁶ ŠTATISTICKÝ ÚRAD MOLDAVSKEJ REPUBLIKY: *Štatistická ročenka 2008*, ISBN 978-9975-9786-8-2

¹⁴⁷ tamtiež

¹⁴⁸ WIKIPEDIA, Veľká hospodárska kríza, http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%B4%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%81%D0%B8%D1%8F

¹⁴⁹ HARRISON, M.: *The Economics of World War II: Six Great Powers in International Comparison*, Cambridge University Press 1998.

¹⁵⁰ PEACE BUILDING FRAMEWORK PROJECT: financovaný „Globálnym fondom vlády Veľkej Británie na zamedzenie konfliktov v Rusku a štátoch SNS“ anglická skratka GCPP.

v Moldavskej republike od roku 1991 do roku 1999 dosiahol 59%¹⁵¹, v Podnestersku pokles HDP od roku 1991 do roku 1999 dosiahol 83%¹⁵² a v tom prípade, ak by sme analyzovali Moldavskú republiku ako celok, vrátane Podnesterska, pokles HDP v období rokov 1991-1999 v „celom“ Moldavsku predstavoval približne 65-70% a v priebehu posledných ôsmich rokov rastu (2000-2008) hrubý domáci produkt ešte nedosiahol úrovne roku 1991.

Tabuľka č. 7: Dynamika priemyselnej výroby v štátoch SNŠ

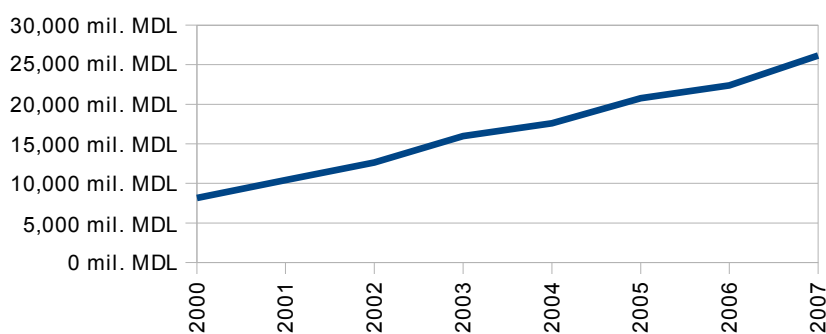
SNŠ	Dynamika priemyselnej výroby v % (predchádzajúci rok je 100%)					Dynamika priemyselnej výroby v % (rok 2000=100)				
	2001	2005	2006	2007	2008	2001	2005	2006	2007	2008
Azerbajdžan	105.1	133.5	136.6	124	106	105	163	223	276	293
Arménsko	105.3	107.6	99.1	102.6	102	105	153	152	156	158
Bielorusko	105.9	110.5	111.4	108.7	110.8	106	152	169	184	204
Gruzínsko	95	116.4	...	104.9	...	95	148
Kazachstan	113.8	104.8	107.2	105	102.1	114	159	170	179	182
Kirgizsko	105.4	87.9	89.8	107.3	114.9	105	101	91	97	112
Moldavsko	113.7	107	95.2	98.7	101.5	114	169	161	158	161
Rusko	102.9	104	103.9	106.3	102.1	103	130	135	144	147
Tadžikistan	115	109.7	105.5	109.9	96	115	173	182	201	193
Turkménsko	130	122	130
Uzbekistan	107.6	107.3	110.8	112.1	112.7	108	146	161	181	204

zdroj: ŠTATISTICKÁ DATABÁZA SNŠ, <http://cisstat.com/0base/frame-rus.htm>

Od roku 2000 sa moldavská ekonomika stabilizovala a naštartoval ekonomický rast (2,1% HDP) a rast priemyselnej výroby (7,7% HDP).¹⁵³ Stabilizácia nastala aj v ostatných štátoch SNŠ, najmä sa stabilizovala ekonomika Ruska, veľký odbytový trh moldavských tovarov, zdroj investícií a úverov.

Stabilizácia situácie v priemysle nastala v roku 1999, v ktorom pokles priemyselnej výroby dosiahol najnižší bod poklesu. Od roku 2000 nasledoval rast priemyselnej výroby a v roku 2008 celkové zvýšenie dosiahlo 161% hodnoty roku 2000.

Graf č. 15: Hodnota priemyselnej výroby v Moldavsku (bežné ceny)

zdroj: Štatistický úrad Moldavskej republiky

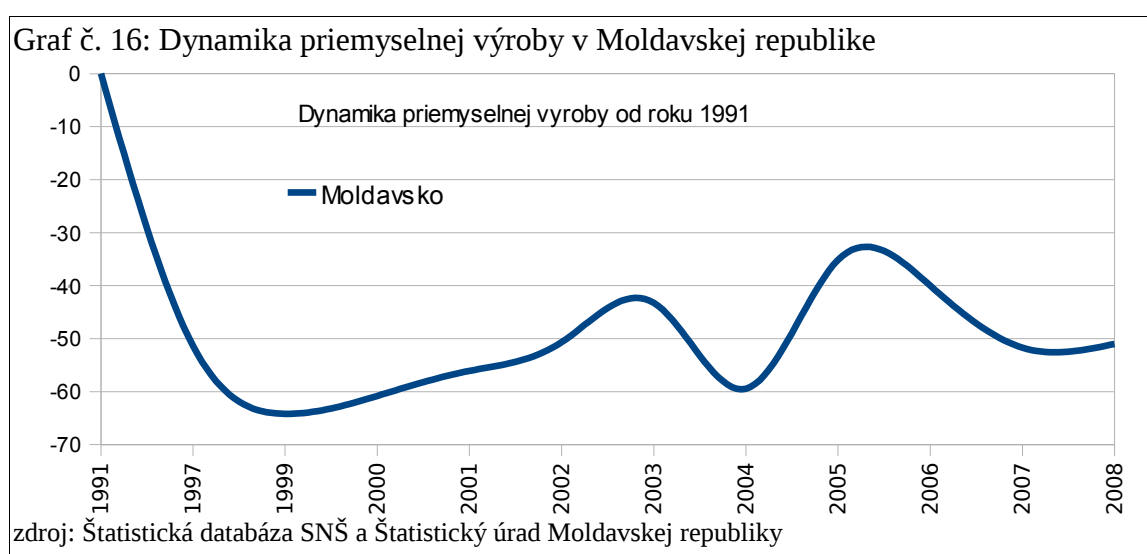
¹⁵¹ tamtiež

¹⁵² tamtiež

¹⁵³ ŠTATISTICKÝ ÚRAD MOLDAVSKEJ REPUBLIKY: *Štatistická ročenka 2008*, ISBN 978-9975-9786-8-2

Hodnota priemyselnej výroby vyjadrená v bežných cenách predstavovala v roku 2000 8168 mil. MDL, ktorá sa zvýšila do roku 2007 na 26174 mil. MDL¹⁵⁴ alebo nárast 3,2 krát. Výrazný nárast priemyslu je možné vysvetliť tým, že priemysel Moldavskej republiky zaznamenal veľký prepád v období 1991-1999, v ktorom kumulatívny pokles priemyselnej výroby dosahoval 64% (pozri graf nižšie).

Napriek výraznému prírastku priemyselnej výroby v poslednom období pri hlbšej analýze je možné pochopiť, že priemysel Moldavska stále neprekonal úroveň, ktorú dosahoval v roku 1990. Táto skutočnosť umožňuje tvrdiť, že napriek niektorým pozitívnym tendenciám, hospodárska kríza v oblasti priemyslu pretrváva od začiatku 90. rokov dodnes (2008).

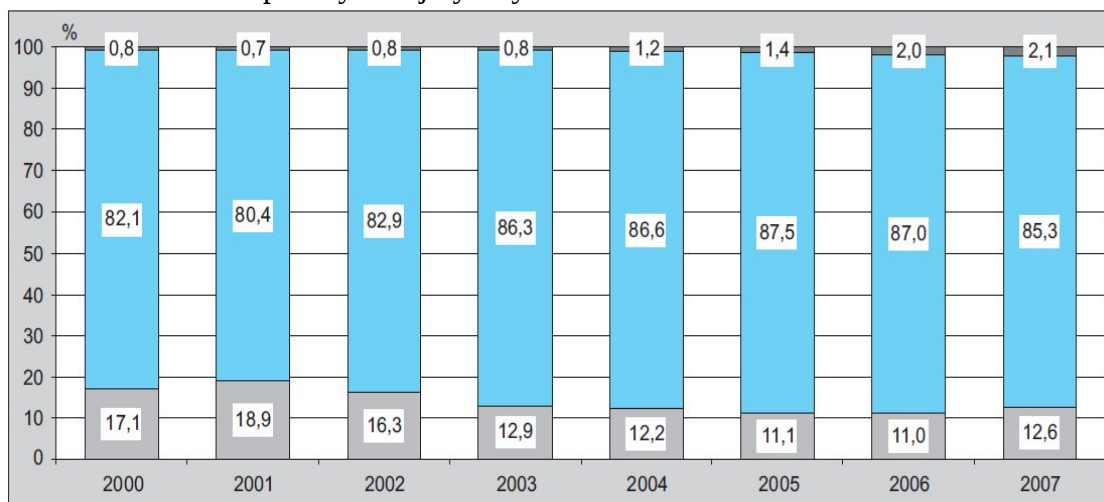
Štruktúra priemyslu Moldavskej republiky pozostáva (v roku 2008) prevažne zo spracovateľského priemyslu (88%), nasleduje výroba a distribúcia elektrickej energie, prírodného plynu a vody (10%) a ťažobný priemysel (2%)¹⁵⁵. Podiel poľnohospodárskeho spracovateľského priemyslu na celkovej priemyselnej výrobe predstavuje (41,2%), podiel vinárskeho priemyslu (7%) a ľahkého priemyslu (7,3%)¹⁵⁶.

¹⁵⁴ ŠTATISTICKÝ ÚRAD MOLDAVSKEJ REPUBLIKY: *Štatistická ročenka 2008*, ISBN 978-9975-9786-8-2

¹⁵⁵ tamtiež

¹⁵⁶ tamtiež

Graf č. 17: Štruktúra priemyselnej výroby v Moldavsku

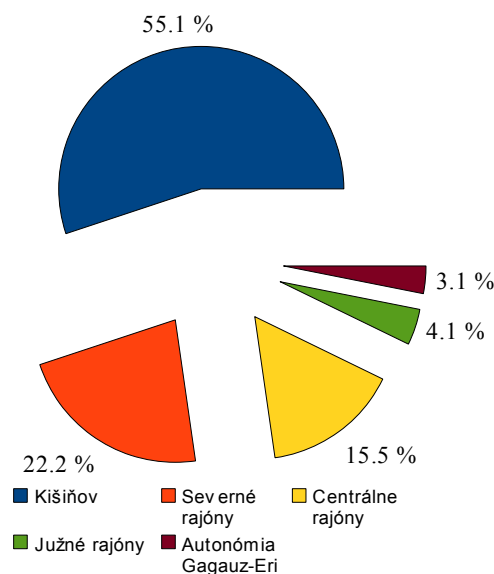

zdroj: Štatistická databáza SNŠ a Štatistický úrad Moldavskej republiky

Objemy priemyselnej výroby sú zabezpečované najmä exportne orientovanými odvetvami, pretože vnútorný trh je obmedzený a kúpyschopnosť obyvateľstva je nízka.

Analýza teritoriálnej štruktúry poukázala na skutočnosť vysokej koncentrácie priemyselnej výroby v hlavnom meste Kišiňove¹⁵⁷. Podľa údajov moldavského štatistického úradu sa 55% priemyselnej výroby koncentruje v hlavnom meste. Nasledujú severné rajóny republiky, v ktorých sa sústreďuje 22,2% priemyselnej výroby a centrálné rajóny 15,5%¹⁵⁸. Najmenej priemyselnej výroby sa sústreďuje na juhu republiky – 7,2% (južné rajóny 4,1% a autonómia Gagauz-Eri 3,1%).

Graf č. 18: Teritoriálna štruktúra priemyselnej výroby

zdroj: Štatistický úrad Moldavskej republiky

Tradičnými a dôležitými odvetvami priemyslu Moldavskej republiky sú: vinársky a ľahký priemysel, ktoré sú zamerané prevažne na export, 90% produkcie vinárskeho

¹⁵⁷ Máme na mysli Moldavskú republiku bez zohľadnenia Podnesterska.

¹⁵⁸ Centrálné rajóny s výnimkou hlavného mesta.

a 80%¹⁵⁹ produkcie ľahkého priemyslu smerujú na export. Tieto dve odvetia priemyslu budeme analyzovať podrobnejšie kvôli ich významu pre zahraničný obchod a ekonomiku.

V roku 2008 účinkovalo v potravinárskom priemysle 25 veľkých závodov, celková ktorých výroba predstavuje 185 tis. ton konzervovaných výrobkov¹⁵⁹. Pre Moldavskú republiku je tradičnou výroba džúsov, koncentrátov džemov a konzervovaného ovocia a zeleniny.

V roku 2008 potravinársky priemysel vyrobil viac než 84 tis. ton konzervovanej produkcie, z ktorých 63 tis. ton bolo exportované¹⁵⁹, z ktorých na trh štátov SNŠ smerovalo 71%¹⁶⁰ exportu, 27,2%¹⁶⁰ bolo exportované na trhy štátov EÚ a 1,8% do iných štátov.¹⁶⁰

Celková kapacita vinárskych závodov v Moldavsku je 1 mil. ton hrozna za sezónu, čo umožňuje vyrábať približne 6,5 mil. hektolitrov vína¹⁶⁰. V súčasnosti v Moldavsku pôsobí 191 podnikov produkujúcich víno. Moldavsko ročne produkuje 2,0-2,5 mil. hektolitrov (2008)¹⁶⁰ suroviny na výrobu vína, čo fakticky predstavuje 35% z potenciálnych produkčných kapacít. Zároveň Moldavsko disponuje rozsiahlymi pivnicami na skladovanie a výrobu vína vysokej kvality: „Cricova“, „Milestii Mici“ a „Branesti“, ktorých celková uskladňovacia kapacita predstavuje 1 mil. hektolitrov.¹⁶¹

Moldavsko produkuje približne 300-350 mil. fliaš vína ročne¹⁶⁰, približne 20 mil. fliaš šumového vína a 40 tis. hektolitrov koňaku (Divin). Na vnútornom trhu sa spotrebuje len 10%¹⁶⁰ vyrobeného vína, ostatné 90%¹⁶⁰ predstavuje export.

Moldavské víno sa exportuje do 50 štátov sveta. Výrobca vína „Milestii Mici“ disponuje najväčšou kolekciou vína vo svete - 1,6 mil. fliaš¹⁶⁰ a je zapísaný do Guinnessovej knihy rekordov.

¹⁵⁹ ORGANIZÁCIA PODPORY EXPORTU A INVESTÍCIÍ MOLDAVSKEJ REPUBLIKY (MIEPO), <http://www.miepo.md/libview.php?l=ro&idc=124&id=286>

¹⁶⁰ ŠTATISTICKÝ ÚRAD MOLDAVSKEJ REPUBLIKY: *Štatistická ročenka 2008*, ISBN 978-9975-9786-8-2

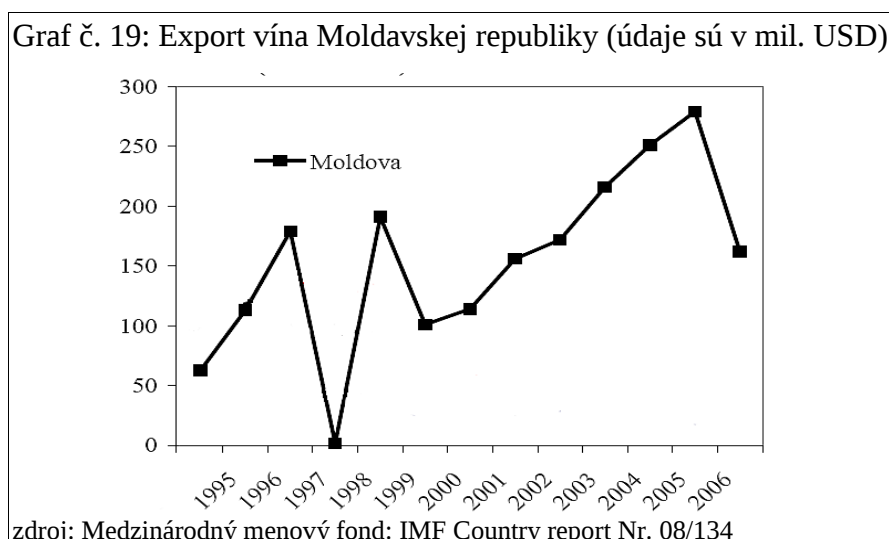
¹⁶¹ ORGANIZÁCIA PODPORY EXPORTU A INVESTÍCIÍ MOLDAVSKEJ REPUBLIKY (MIEPO), <http://www.miepo.md/libview.php?l=ro&idc=124&id=286>

3.3.3 Vinársky priemysel Moldavskej republiky

Výroba vína je tradičnou položkou exportu Moldavskej republiky. Klíma a podnebie sú vhodné pre výrobu vína, približne 10% celkovej poľnohospodárskej pôdy Moldavka predstavujú viniče. V rámci Sovietskeho zväzu moldavské víno bolo široko rozšírené, známe a konzumované po celom ZSSR.

Produkcia vína, na rozdiel od iných poľnohospodárskych produktov, zdieľa charakteristiky priemyselných výrobkov, pretože úspech v tejto oblasti závisí nielen od poľnohospodárskych faktorov ale aj od produktivity práce, pokročilosti technologického spracovania, investícií a marketingu. Práve prítok PZI do oblasti výroby vína v Moldavskej republike by mohol pomôcť prepojiť významné komparatívne výhody, ktorými disponuje Moldavsko¹⁶², čo by prípadne umožnilo zvýšiť export a rozšíriť teritoriálnu štruktúru exportu.

Význam vinárskeho priemyslu pre Moldavsku ekonomiku sa prejavil v roku 2006, v ktorom Ruská federácia zakázala import moldavského vína, podľa oficiálnej verzie z dôvodu fytozsanitárnych noriem, ktorých splnenie požiadali úrady Ruskej federácie. V roku 2006 export vína predstavoval 10% na HDP Moldavskej republiky a zároveň 80% exportu vína smerovalo na trh Ruskej federácie.¹⁶³ Zastavenie exportu vína do Ruskej federácie spôsobilo prepád v obchodnej bilancii o 165 mil. USD, tak v roku 2005 export do Ruskej federácie bol na úrovni 347 mil. USD, v roku 2006 dosiahol úroveň len 182 mil. USD¹⁶⁴, čo znamená pokles o 52%.

¹⁶² Komparatívne výhody ktorými disponuje Moldavsko v oblasti vinárskeho priemyslu: lacná pracovná sila, kvalitná pôda a priaznivé podnebie.

¹⁶³ LOGOS PRESS: *Moldavskie vina ne prosli sanobrabotku*, <http://logos.press.md/Weekly/Main.asp?IssueNum=652&IssueDate=31.03.2006&YearNum=12&Theme=-1&Topic=18128>

¹⁶⁴ ŠTATISTICKÝ ÚRAD MOLDAVSKEJ REPUBLIKY: Štatistická ročenka 2008, ISBN 978-9975-9786-8-2

V súčasnosti v produkcii vína sa odohrávajú zmeny týkajúce sa technologického pokroku a integrácie nových technologických postupov v tejto oblasti. Nové technológie umožňujú lepšiu kontrolu kvality, čo umožňuje, že aj pomerne lacné víno môže dosahovať primeranú kvalitu. Všetky tieto faktory zvyšujú konkurenciu na globálnom trhu s vínom.

V oblasti výroby vína Moldavská republika má niektoré dôležité komparatívne výhody, z ktorých najdôležitejšie sú: kvalita hrozna a cena pracovnej sily. Všeobecne Moldavsko má lacnú pracovnú silu. Podľa údajov Medzinárodnej organizácie práce (ILO) spomedzi štátov významných producentov vína moldavská pracovná sila je najlacnejšia (pozri tabuľku nižšie).

Väčšina pracovnej sily v Moldavskej republike má skúsenosti v oblasti pestovania a zberu hrozna, pretože mnohé rodiny samostatne pestujú hrozno a tieto tradície majú dlhodobú históriu. Túto skutočnosť tiež môžeme považovať za komparatívnu výhodu.

Ako sme už spomínali, vinársky priemysel v súčasnosti potrebuje vyspelé technológie a kapitálové investície na zvýšenie konkurencieschopnosti. Moderná výroba vína sa spolieha na laboratórne testovanie kvality a konzistencie hrozna a riadenie procesu fermentácie¹⁶⁵. Podľa údajov Svetovej banky, ktoré sú znázornené v tabuľke, je vidieť, že nízke mzdy sú nedostatočné pre zabezpečenie dobrého podnikateľského prostredia, pretože podľa ukazovateľa podnikateľského prostredia Moldavsko je približne ako Argentína (z angl. Doing business index, ktorý zohľadňuje 10 ukazovateľov začínajúc od podmienok vytvorenie nového podniku, cez získanie potrebných licencií, ochranu investícií až po likvidáciu podniku). Podľa ukazovateľa podnikového prostredia Moldavsko dosahuje výrazne slabšie hodnotenie v porovnaní s ostatnými európskymi štátmi. Z toho vyplýva, že v súčasnosti lacná pracovná sila nie je dostatočným faktorom k úspechu. Zároveň je potrebné prilákať do odvetvia kapitálové investície a integrovať najnovšie technológie výroby a kontroly kvality. Všetky spomínané faktory sú kľúčové pre úspešné konkurovanie v oblasti exportu vína na globálnom trhu.

Tabuľka č. 8: Ukazovatele konkurencieschopnosti vybraných štátov producentov vína

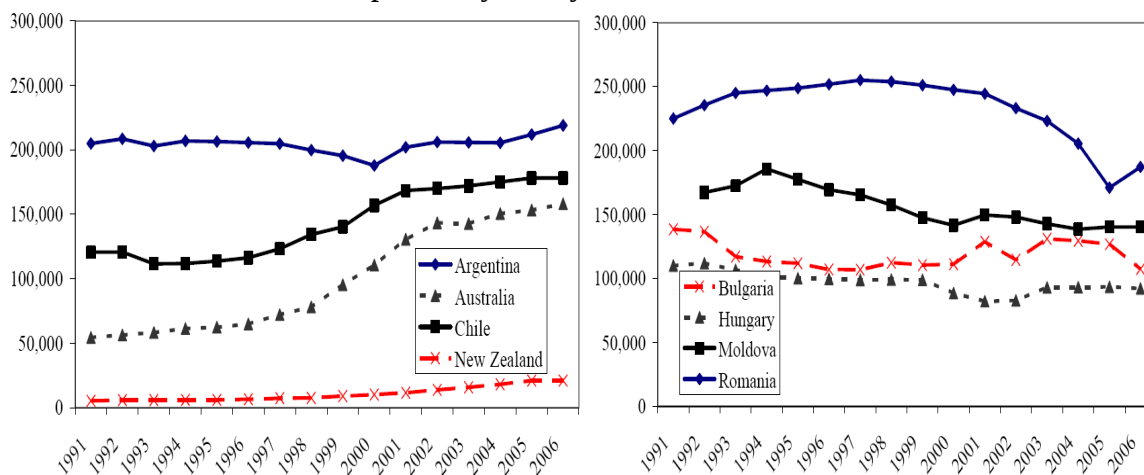
Štát	Cena pracovnej sily v USD	Umiestnenie podľa indexu podnikateľského prostredia
Argentína	3,17	109
Austrália	19,11	9
Čile	2,84	33
Nový Zéland	12,72	2
Bulharsko	1,34	46
Maďarsko	5,2	45
Moldavsko	0,91	92
Rumunsko	2,01	48

zdroj: podľa údajov Medzinárodnej organizácie práce, a indexu podnikateľského prostredia (Doing business ranking) Svetovej banky

¹⁶⁵ ANDERSON, K.: *The World's Wine Markets: Globalization at Work*, vyd. Eduard Elgar Publishing, Northampton 2004.

Jedným z ukazovateľov, ktorý môže slúžiť k analýze a komparácii potenciálu štátu v oblasti výroby vína je celková plocha vysadených viníc a porovnanie dynamiky tohto ukazovateľa v určitom časovom úseku.

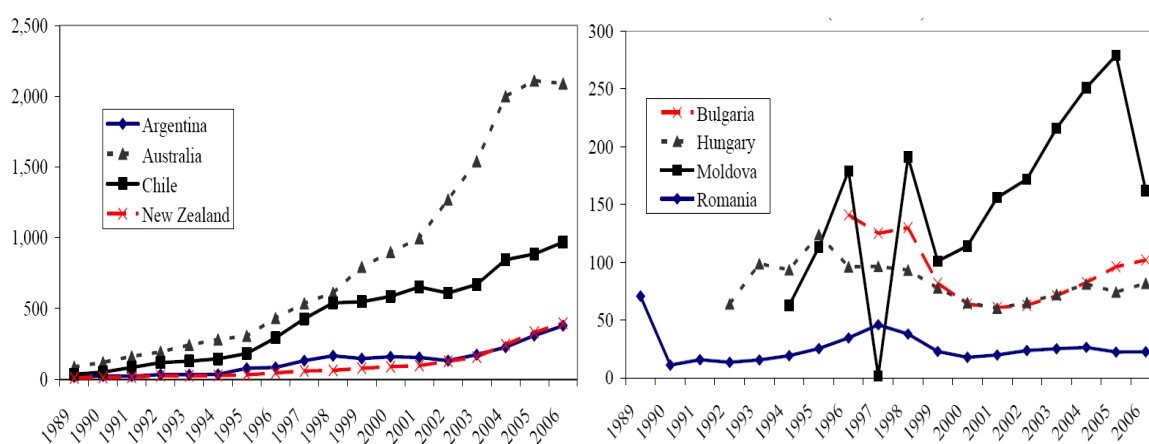
Graf č. 20: Celková plocha vysadených viníc

zdroj: Medzinárodný menový fond: IMF Country report Nr. 08/134

V prípade výroby vína celková rozloha vysadených viníc je len odvodeným ukazovateľom. Mnoho závisí aj od kvality hrozna a od technologického postupu. Veľkí exportéri vína ako sú Čile, Austrália a Nový Zéland, ktorým sa podarilo za posledné desaťročie výrazne zväčšiť plochu vlastných viníc. V tom istom období producenti vína z centrálnej a východnej Európy stagnovali v tomto smere, alebo ako v prípade Rumunska výrazne znížili rozlohu vysadených viníc.

Graf č. 21: Celkové exporty vína vybrané štáty v mil. USD

zdroj: Medzinárodný menový fond: IMF Country report Nr. 08/134

Rozdiel v technologických postupoch je evidentný v prípade porovnávania produktivity vinárskeho priemyslu v jednotlivých štátoch, ktorý môžeme znázorniť za pomocou celkových exportov vína.

Porovnanie dynamiky týchto ukazovateľov umožní objektívnu analýzu situácie v odvetví výroby a exportu vína. V prípade porovnávania celkovej rozlohy vysadených viníc v Čile a v Moldavskej republike vidíme, že rozdiel činí približne 10-15%, avšak na druhej strane objemy exportu vína z Čile sú takmer 300%¹⁶⁶ väčšie než z Moldavskej republiky. Tieto rozdiely vznikajú v dôsledku rozdielu v technológiách, ktoré ovplyvňujú úrodnosť a efektivitu. Zároveň ceny exportérov vína z centrálnej a východnej Európy sú v priemere nižšie než ceny argentínskych, čilských a novozélandských výrobcov. Tento rozdiel je očividný v prípade novozélandských výrobcov: celková plocha viníc na Novom Zélande je takmer 5-krát nižšia v porovnaní s Moldavskom, avšak objemy exportu vína v peňažnom vyjadrení, sú porovnateľné. Môžeme to vysvetliť tým, že Nový Zéland sa sústredil na drahšie druhy vína a objem je vykompenzovaný kvalitou a vysokou technológiou. V tomto smere vidíme veľký exportný potenciál, pretože integrácia nových technológií v Moldavskej republike by mohla pomôcť vytvoriť synergický efekt spolu s ďalšími komparatívnymi výhodami, čo by prípadne mohlo pomôcť rozšíriť export do oblastí drahších druhov vína, po ktorých dopyt je stabilný, čo nám dokazuje príklad Nového Zélandu.

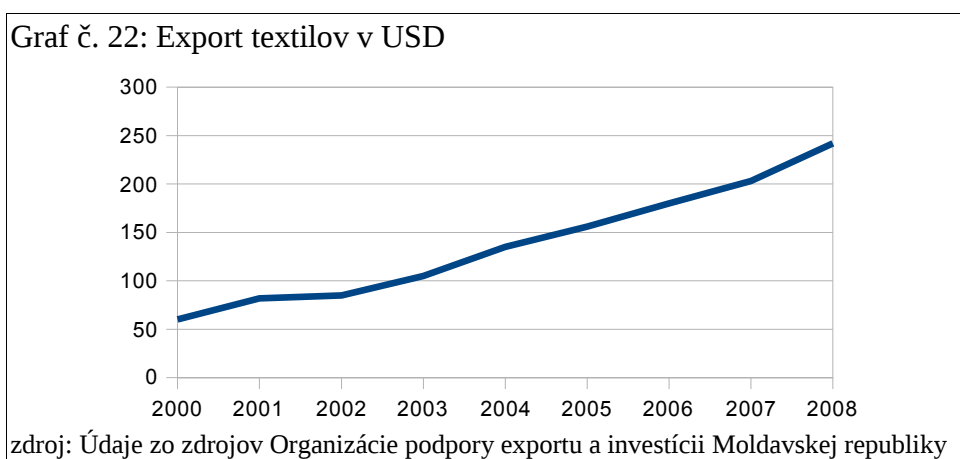
Napriek spomínaným nedostatkom moldavský vinársky priemysel má všetky predpoklady na úspešný rozvoj a je spôsobilý konkurovať na globálnom trhu. V roku 2007 bola vypracovaná štúdia US AID s prioritným zameraním na moldavský vinársky priemysel, ktorá dospela k záverom, že Moldavsko disponuje veľkým počtom komparatívnych výhod potrebných na vybudovanie úspešnej a konkurencieschopnej oblasti hospodárstva.

V poslednom desaťročí sa odohrával pozoruhodný nárast exportu vína takých veľkých exportérov, ako je Argentína a Austrália, ktorý nám hovorí o spôsobilosti globálneho trhu absorbovať produkciu vysokej kvality. Pre Moldavskú republiku existujú všetky predpoklady rozšíriť produkciu a export vína. Nevyhnutnou podmienkou však zostáva potreba vytvorenia vyspelého finančného sektoru, prilákanie kapitálových investícií a technológií do vinárskeho priemyslu. Dlhé tradície výroby vína, nízka cena pracovnej sily, priaznivé podnebie, kvalitná pôda a prístup na trhy EÚ a štátov SNŠ zabezpečujú priaznivé podmienky pre nárast produkcie a exportu vína. Nevyhnutnými podmienkami na dosiahnutie úspechu v oblasti exportu vína sú kapitálové investície, marketing a sieť distribučných kanálov, práve preto je potrebné neustále zlepšovať podnikateľské prostredie v Moldavskej republike.

¹⁶⁶ MEDZINÁRODNÝ MENOVÝ FOND: *IMF Country report*, číslo. 08/134

3.3.4 Ľahký priemysel

Ľahký priemysel Moldavskej republiky je úspešným odvetvím ekonomiky. V roku 2008 odvetvie vyrobilo produkcie v objeme takmer 300 mil. USD, z ktorých sa exportovalo produkcie takmer v hodnote 266 mil. USD, čo predstavuje 20% celkového exportu Moldavska.¹⁶⁷

Odvetvie ľahkého priemyslu Moldavskej republiky pozostáva z výroby textilných výrobkov (výroba kobercov a odevov), kožušín, výrobkov z kože a obuvi. V rámci odvetvia pôsobí viac než 330 podnikov, ktoré zamestnávajú viac než 26 tis. pracovníkov.

V roku 2009 bol sformulovaný a prijatý „Strategický plán vývoja ľahkého priemyslu do roku 2015“¹⁶⁸, podľa ktorého ľahký priemysel dostal štatút prioritného odvetvia, pretože ľahký priemysel disponuje niektorými komparatívnymi výhodami: I. disponuje možnosťou zamestnania veľkého množstva pracovnej sily; II. krátke obdobie zaškolenia pracovníkov; III. pomerne nízka investičná náročnosť; IV. prítomnosť škôl a vzdelávacích inštitúcií spôsobilých zaškoliť pracovníkov všetkých úrovní. Cieľom tejto stratégie je prechod od poskytovania služieb zahraničným partnerom k vytvoreniu vlastných značiek a rozširovaniu odbytových trhov.

Konkurencieschopnosť moldavského ľahkého priemyslu je zabezpečovaná vysokou kvalitou produkcie, integráciou technológií kontroly kvality a pomerne nízkou pracovnou silou.

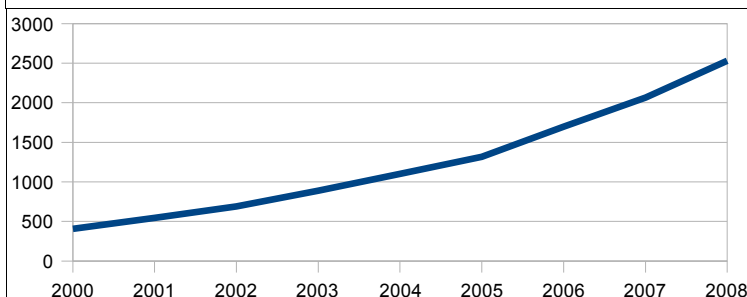
¹⁶⁷ MOLDOVA-FINANSI: *Наибольшую долю в экспорте из Молдовы занимает группа "Текстиль и текстильные товары" - почти 20% (266,1 млн.долл.)*, 10.12.2008, <http://finance.salut.md/index.php?contid=1035>

¹⁶⁸ Rozhodnutie vlády Moldavskej republiky Č. 117 z 10 februára 2009

Graf č. 23: Priemerný mesačný plat v Moldavskej republike

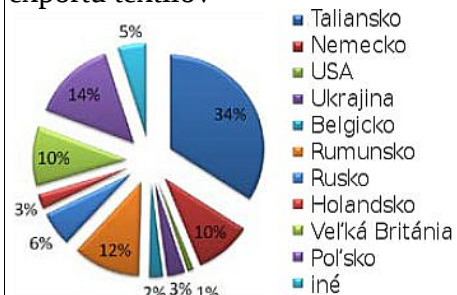
Priemerný mesačný plat								v MDL
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
407,9	543,7	691,5	890,8	1103,1	1318,7	1697,1	2065	2529,7

zdroj: Štatistický úrad Moldavskej republiky, štatistická ročenka 2008

Podľa údajov štatistického úradu Moldavskej republiky, v roku 2007 priemerný mesačný plat predstavoval 2065 MDL, čo predstavuje 172 USD. Tieto podmienky vytvárajú prostredie na rozvoj ľahkého priemyslu.

Graf č. 24: Teritoriálna štruktúra exportu textilov

zdroj: Údaje zo zdrojov Organizácie podpory exportu a investícií Moldavskej republiky (MIEPO)

Ako sme už spomínali, takmer 80% produkcie ľahkého priemyslu v roku 2008 smerovalo na export. Z toho podiel textilov predstavoval 20,6%, podiel kožených výrobkov 2,2% a podiel obuvi 3%. Kvôli nedostatku vlastnej surovinovej základne väčšina textilných výrobkov, kožených výrobkov a obuvi sú produkované z dovážaných surovín v rámci režimu spracovania na colnom území. Väčšia časť exportu textilov smerovala do

Talianska (34%), Nemecka (10%) a USA (10%). Výroba kobercov sa realizuje pri využití domácich surovinových zdrojov a je exportovaná do Rumunska, USA, Veľkej Británie, Poľska, Rakúska, Japonska, Austrálie, Litvy a na trhy štátov SNŠ.

V poslednom období Moldavská republika vytvorila priaznivé podmienky na zlepšenie investičnej klímy:

- oslobodenie od uhradenia DPH na: suroviny, ktoré sú dovážané na spracovanie a vývoz; stroje, prístroje a zariadenia, ktoré sú dovážané a zakomponované do základného imania;
- od roku 2008 je uplatňovaná nulová sadzba daní z reinvestovaného zisku.

Tieto preferencie majú za cieľ prilákať zahraničných investorov so zameraním na výrobu a export produkcie. Európska únia poskytla Moldavskej republike autonómne obchodné preferencie¹⁶⁹ ktoré umožňujú exportovať produkciu na trhy štátov EÚ, čo tiež zlepšuje podmienky pre investorov.

¹⁶⁹ Od 1.1.2006 Moldavskej republike bol poskytnutý systém preferencií GSP+.

BANCA SOCIALA: Makroekonomická situácia v Moldavsku, <http://www.socbank.md/rus/section/149>

3.3.5 Energetický komplex

Osobitosť energetického sektoru Moldavskej republiky sa spočíva v tom, že Moldavsko nemá vlastné využiteľné zdroje fosílnych palív a je úplne odkázané na ich dovoz, taktiež musí dovážať veľkú časť spotrebúvanej elektrickej energie. Vyššie uvedené fakty sú v pozadí existencie tesných vzťahov so zahraničnými energetickými sektormi hospodárstiev susediacich krajín najmä: Ruskej federácie, Ukrajiny a Rumun-ska.

Riešenie problémov energetických a ekonomických kríz v značnej miere je závislé od existencie garantovaných metód zásobovania krajiny energetickými zdrojmi.

Preorientovanie ekonomiky na trhovú hospodárstvo a ciele spojené s tým, poukazujú na nutnosť adekvátnych a efektívnych krokov smerom k modernizácii sektorov hospodárstva, samozrejme zahrňujúc aj energetický priemysel. Ide najmä o vytvorenie technických a ekonomických metód na energetickom trhu, ktoré by umožňovali efektívne reagovať na všetky zmeny vznikajúce v rámci hospodárstva. V týchto podmienkach je dôležité vypracovanie efektívneho mechanizmu vzťahov dodávateľov energetických zdrojov, spotrebiteľov elektrickej a tepelnej energie, ako vo výrobnjej sfére tak aj v sfére komunálnych a súkromných spotrebiteľov. Tiež dôležitým bodom je objavenie vzťahov cenovej úrovne v odvetví, k socialno-ekonomickým aspektom a jej vplyv na rôzne sektory hospodárstva, ako aj na celkovú konkurencieschopnosť.

Energetický komplex krajiny zdedil niektoré mechanizmy, ktoré sa prejavili ako neefektívne v trhovom hospodárstve kvôli tomu. Energetický komplex Moldavska je postihnutý chronickou neefektívnou výrobou tepelnej a elektrickej energie (poznámka: veľká konkurencieschopná tepelná elektrárň Kučiurgan sa nachádza v Podnestersku, táto elektrárň podľahla privatizácie a v súčasnosti patri ruskej energetickej spoločnosti RAO ES „РАО "ЕЭС России“). Mechanizmus dodávania tepelnej energie je postihnutý dopytom platobne neschopným a sociálnou citlivosťou vymáhania dlhových v tomto odvetví. Prudké zmeny situácie naznačujú nutnosť prebudovania systému obchodovania s energetickými zdrojmi. Hlavným problémom, ktorý spôsoboval elektro-energetické a tepelno-energetické krízy v minulosti a prípadne môže spôsobiť aj v budúcnosti, je negatívny trend rastu nákladov¹⁷⁰ výroby elektrickej a tepelnej energie, čo následne

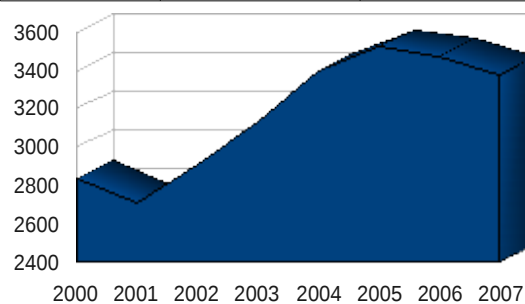
¹⁷⁰ Od roku 1990 do roku 2000 cena prírodného plynu stúpila 8,7-krát, ale podiel prírodného plynu v spotrebe stúpol z 43 % na 89,8 %. V roku 2006 cena prírodného plynu vzrástla o 37,5 %, s 80 USD/tis. metrov kubických na 110 USD/tis. metrov kubických, v júli roku 2006 bolo realizované zvýšenie ceny prírodného plynu o ďalších 45,5 %, čiže s 110 USD na 160 USD za tis. metrov kubických. Cieľom sú ceny stanovené trhovým mechanizmom.

zvyšuje cenu pre spotrebiteľa.

Počas tranzitívneho obdobia spotreba energie v Moldavsku poklesla na úroveň, ktorá je trikrát nižšia než na začiatku 90. rokov. Objavili prípady nedostatku energetických zdrojov, neefektívne hospodárenie, dopyt neschopný platiť a vysoké ceny zhoršovali situáciu. Spotreba elektrickej energie v rokoch 1991-1999 poklesla 6,6-krát, koncoročné energetické prebytky – poklesli 8,1-krát, čo značne ovplyvnilo spoľahlivosť energetickej bezpečnosti. Takmer sa zastavil export elektrickej energie, ktorý v rokoch 1985 – 1990 predstavoval 13–21,3 % disponibilných zdrojov.

Graf č. 25: Spotreba energetických surovín a energie, vyjadrená v tonách uhlie

Spotreba energetických surovín a energie, vyjadrená v tonách uhlie	tón uhlie	rok
	2837	2000
2704	2001	
2906	2002	
3127	2003	
3398	2004	
3520	2005	
3471	2006	
3374	2007	

zdroj: Štatistický úrad Moldavskej republiky

Od roku 2000 je registrovaný rast spotreby energetických surovín a elektrickej energie, v období rokov 2000-2007 sa spotreba zvýšila o 16%, avšak v porovnaní s poklesom spotreby 90. rokov je to len mierny nárast.

Pre fungovanie modernej ekonomiky je potrebný dostatok energetických surovín a prírodných zdrojov. V tejto súvislosti sa veľmi dôležitou otázkou stáva nutnosť vypracovania politiky energetickej bezpečnosti, ktorá by zvyšovala konkurencieschopnosť produkcie na svetových trhoch. Je to aktuálne najmä, berúc do ohľadu rastúci trend cien na energetické suroviny a závislosť Moldavska na jednom zdroji importu. Dostatok minerálnych zdrojov je pozitívnym faktorom udržateľného rozvoja, ale neznamená to, že štáty ako je Moldavská republika s deficitom surovinových zdrojov, sú v neustálej stagnácii. Sú známe príklady: Japonsko, Izrael, Singapur, Taiwan a iné krajiny, ktoré sa dynamicky rozvíjali napriek deficitu surovinových zdrojov. Na druhej strane existujú príklady krajín aj spomedzi krajín SNŠ¹⁷¹, ktoré napriek relatívne dobrej vybavenosti prírodnými zdrojmi, nachádzajú sa v hlbokoj kríze. Výzva spočíva v tom, aby sa maximálne efektívne využívali prírodné, kapitálové a pracovné zdroje a predovšetkým vedecko-výskumný, intelektuálny a ľudský kapitál. Práve v tom sú najväčšie nedostatky a nerealizovaný potenciál.

¹⁷¹ SNŠ – Spoločenstvo nezávislých štátov

Spôsoby diverzifikácie dodávok energetických surovín do Moldavskej republiky

Štáty centrálnej a východnej Európy a najmä štáty, ktoré boli súčasťou Sovietskeho zväzu, prežili oslabenie politického vplyvu zo strany Ruska. Táto premena prebehla spolu s tranzitívnou dobou v ich ekonomikách – prechodom do trhovej ekonomiky a demokracie západného typu, vstupom krajín do Európskej únie (EÚ), ktorý zvýšil

Tabuľka č. 9: Stupeň závislosti na importu energetických surovín (poznámka: hodnoty nad 100 zahrňujú reexport)

Štát	Celkovo	Plyn	Ropa	Elektrická energia
Maďarsko	70,6	80,6	81,8	31,2
Poľsko	34,9	66,4	100,4	3,3
Česka republika	46,2	102	98,7	14,6
Slovensko	87,9	100,1	98,9	23,7
Slovinsko	58,9	99,4	101,4	28
Estónsko	39,4	100	100	5,3
Lotyšsko	65,2	88,6	102,5	44,9
Litva	109,5	100	94,7	40,3
Bulharsko	58,3	103,9	99,7	5,6
Rumunsko	29,3	23,5	52,4	1
Chorvátsko	80,6	37,4	80,6	24,8
Srbsko a Čierna Hora	34,1	68,8	71,4	15,1
Bosna a Hercegovina	30,4	100	100	10,5
Macedónsko	52,3	100,4	102,8	11,5
Bielorusko	122,5	99,2	91,8	30,5
Ukrajina	54,9	76,7	89,5	3,2
Moldavsko	97,8	99,9	102,4	44,6
Celkovo	54,4	76,7	83,2	11,7
EÚ-15	78,7	64,9	92,5	8,7

zdroj: OECD: IEA statistics: www.iea.org/dbtw-wpd/Textbase/stats/index.asp

záujem o tematiku EÚ. Na druhej strane závislosť na energetických zdrojoch Ruskej federácie zostala nemenná, čo sa týka najmä prírodného plynu a ropy. Očakávaná rastu nám hovoria, že dopyt po energetickým zdrojom bude rásť, dôsledkom čoho energetická závislosť v dlhom období sa bude prehĺbovať. Len ťažko môžu tieto štáty diverzifikovať dodávky energetických surovín, ktoré je možné dosiahnuť iba s takým zvýšením nákladov, čo je v rozpore s ekonomickou racionálnosťou. Ťažko môžu byť odôvodnené tieto kroky v kontexte medzinárodných politických vzťahov, pretože medzi štátmi centrálnej a východnej Európy a EÚ na jednej strane, a Ruskou federáciou na druhej,

vzťahy sú väčšinou priateľské, zároveň aj Ruská federácia je závislá na energetických exportoch a devízových príjmoch. Posledný skutok dáva právo hovoriť o kvalitatívnej interdependencii alebo vzájomnej závislosti.¹⁷²

Zníženie negatívnych efektov energetických kríz je možné nasledovnými spôsobmi: z krátkodobého hľadiska prichádzajú do úvahy vytváranie zásob s rastúcimi objemami; zo strednodobého a dlhodobého hľadiska je nutné zabezpečovanie diverzifikácie importov a hľadanie nových dodávateľov; import kvapalného plynu zo Stredného východu. Nedostatok infraštruktúry limituje možnosti diverzifikácie dodávok energetických surovín.

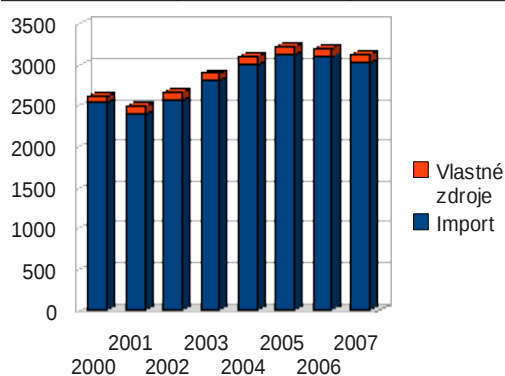
V roku 2002 priemerná hodnota importov v domácej spotrebe v štátoch centrál-

¹⁷² LOSONCZ, M.: Analysis: Energie dependence and supply in Central and Eastern Europe. In: „The Analyst“, GKI Economic Research Co., 15.5.2006, nedoslovný preklad autora.

nej a východnej Európy bola 54 %, v štátoch EÚ stredná hodnota bola 77 %¹⁷³. Napriek tomu štáty centrálnej a východnej Európy majú veľmi rôznorodú závislosť. Napríklad: Rumunsko, Bosna – Hercegovina, Srbsko a Čierna Hora a Poľsko majú závislosť okolo 30 – 35 %¹⁷⁴. Na druhej strane Moldavsko, Bielorusko, Lotyšsko, Slovensko a Chorvátsko sú veľmi závislé.

Graf č. 26: Energetické zdroje

Energetické zdroje	prepočet v tis. tón uhlie	
	Import	Vlastné zdroje
Rok		
2000	2535	84
2001	2394	90
2002	2549	105
2003	2795	93
2004	2996	90
2005	3123	95
2006	3082	101
2007	3025	100

zdroj: Štatistický úrad Moldavskej republiky, Štatistická ročenka 2008 (ISBN 978-9975-9786-8-2)

Charakteristickou črtou ekonomiky Moldavska je – rozptyl medzi rastúcimi potrebami energetických zdrojov a veľmi obmedzenými vlastnými zdrojmi. Ekonomický rast v posledných rokoch zväčšil tento rozptyl. Z dostupných zdrojov môžeme povedať, že v Moldavsku existujú malé náleziská ropy. Prevádzka malých nálezísk ropy, plynu a uhlia je nerentabilná, a zatiaľ nemá priemyselný význam.

V súčasnosti (2008) 21 % celkových importov (alebo 775 mil. USD)¹⁷⁵ predstavujú energetické suroviny. Deficit obchodnej bilancie na 23,5 % sa skladá z importovaných energetických surovín.

Rastúce hospodárstvo Moldavskej republiky potrebuje a bude potrebovať stabilné zásobovanie vlastného rastúceho

dopytu po energetickým zdrojoch. Podľa údajov Nacionálnej komisie regulovania v energetike (ďalej NKRE) spotreba prírodného plynu trhovými subjektmi vzrástla v roku 2006 o 2,5 % alebo na úroveň 360,81 mil. metrov kubických.

¹⁷³ OECD: IEA statistics, www.iea.org/dbtw-wpd/Textbase/stats/index.asp

¹⁷⁴ tamtiež

¹⁷⁵ ŠTATISTICKÝ ÚRAD MOLDAVSKEJ REPUBLIKY: Štatistická ročenka 2008, ISBN 978-9975-9786-8-2

Obrázok č. 2: Znárodnenie magistralných plynovodov

Odborníci NKRE vysvetľujú tento fakt implementáciou nového programu plynifikácie krajiny. Tak isto bolo zvýraznené znižovanie spotreby plynu na 2,6 % zo strany tepelných elektrární na úroveň 444,19 mil. metrov kubických. NKRE uvádza, že najväčšia časť spotreby prírodného plynu 33,6 % bola spotrebovaná tepelných elektrárňach, ekonomické subjekty spotrebovali 29,9 % a domácnosti spotrebovali 27,3 % z celku. V roku 2006 pobočky „Moldova - Gaz“ a.s. dodali svojim spotrebiteľom 1 322 mil. kubických metrov prírodného plynu, čo predstavuje rast v porovnaní s rokom 2005 o 7 mil. m³, ale celkové výplaty ruskej spoločnosti „Gazprom“ boli o 81,2 % vyššie než v roku 2005. V januári 2006 ceny boli zvýšené o 37,5 %, z 80 USD na 110 USD za tis. metrov kubických a v júli cena bola zvýšená ešte na 45,5 %, zo 110 USD na 160 USD za tis. metrov kubických. Priemerná cena plynu v roku 2006 bola 133,35 USD, ktorá v roku 2010 dosiahla 280 USD za tis. metrov kubických.¹⁷⁶

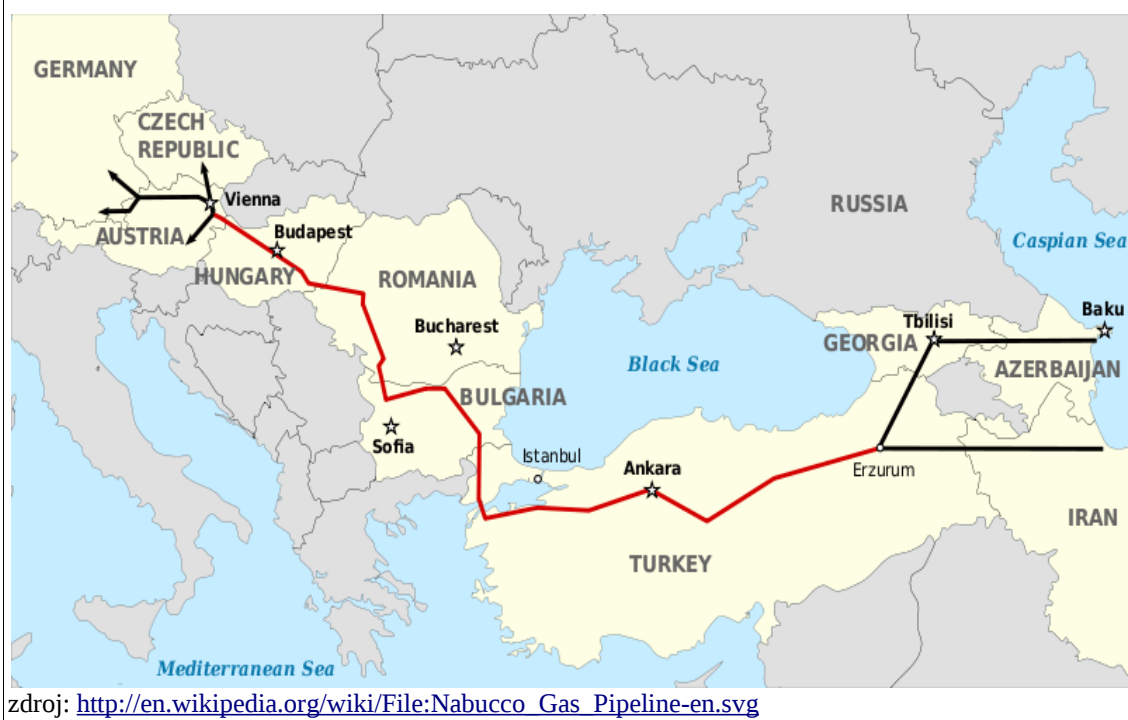
Berúc do ohľadu rastúci politický vplyv krajín exportérov surovín v regióne, najmä Ruskej federácie, na medzinárodnopolitickej aréne významnou sa stáva úloha diverzifikácie dodávateľov energetických surovín na zabezpečovanie energetickej bezpečnosti.

Perspektívnym smerom riešenia týchto úloh je vypracovanie nových rámcov

¹⁷⁶ INFORMAČNÝ PORTAL MOLDOVA.RU: Цена на природный газ для Молдовы в I квартале 2010 г. составит, по предварительным данным, порядка \$280 за 1 тыс. куб. м., 2009

spolupráce ako napríklad – účasť v medzinárodných organizáciách a v medzinárodných energetických projektoch. Regionálna organizácia spolupráce GUAM (Gruzínsko, Ukrajina, Azerbajdžan, Moldavsko) predstavuje originálnu kombináciu krajín exportérov energetických surovín a tranzitných krajín. Pôda tejto organizácie by prípadne mohla poslúžiť vytváraniu nových rámcov na riešenie problém diverzifikácie dodávateľov. V roku 2006 sa Moldavská republika stala členom „CEFTA – 2“ (Zóna voľného obchodu v centrálnej Európe)¹⁷⁷. Pozitívna skúsenosť spolupráce v energetickej sfére existuje s azerbajdžanskými partnermi, konkrétnejšie so spoločnosťou „Azpetrol“, ktorá realizovala investičný projekt ropného terminálu „Džuržiulešti“ na moldavskom úseku rieky Dunaj. Ministerský predseda Moldavska Vasile Tarlev počas svojej oficiálnej návštevy v Azerbajdžane, ktorá sa uskutočnila 22. – 23. februára 2007, zdôraznil, že v Moldavsku sú ropné náleziska v hĺbke 1200 metrov, z ktorých prípadne by bolo možné ťažiť.

Obrázok č. 3: Schematické znázornenie projektu NABUCCO

Ďalším krokom k energetickej bezpečnosti by bolo pripojenie Moldavska do medzinárodného projektu „NABUCCO“ (NABUCCO – Medzinárodný investičný projekt, ktorý predpokladá vybudovanie plynovodu s dĺžkou 4 tis. kilometrov, cez ktorý by sa prírodný plyn z blízkeho Východu a Kaspického regiónu exportoval do Európy cez Azerbajdžan, Gruzínsko, Turecko, Bulharsko, Maďarsko, Rumunsko a Rakúsko. Realizácia je odhadovaná na rok 2014 a celková výška investícií je odhadovaná na 7,9 mld.

¹⁷⁷ CEFTA – Albánsko (2007), Chorvátsko (2003), Macedónsko (2006), Bosňa a Hercegovina (2007), Čierna Hora (2007), Kosovo (2007), Moldavsko (2007) a Srbsko (2007).

Eur.). Odhodlanie pripojiť sa do projektu vyslovila aj Moldavská republika. Túto skutočnosť ohlásil minister priemyslu a infraštruktúry Vladimir Antosií počas zasadnutia spomínanej moldavsko-azerbajdžanskej medzivládnej komisie v Baku.

Koncom roku 2004 sa v Moldavskej republike vyskytol nedostatok elektrickej energie. Príčinou toho bolo prudké zníženie prúdu zo strany „Moldavskej tepelnej elektrárne“ a.s.¹⁷⁸, ktorá sa nachádza na ľavom brehu rieky Dnester, španielskej spoločnosti „Union Fenosa“ (V roku 2000 španielska spoločnosť „Union Fenosa“ zaplatila za 100 % akcií troch energetických sietí - Kišinevských, centrálnych a južných – 25,3 mil. USD a prevzala záväzok investovať ďalších 67 mil. USD počas piatich rokov. V tom istom roku spoločnosť predala 18,6 % akcií Európskej banke rekonštrukcie a rozvoja (EBRD) a dostala dva úvery po 25 mil. USD. Jeden od EBRD a druhý od pobočky Svetovej banky – Medzinárodnej finančnej korporácie.)¹⁷⁸, ktorá je majiteľom troch prerozdeľovacích sietí a je odberateľom elektrickej energie. Kvôli porušeniu dohôd Union Fenosa musela predložiť bankovú záruku na 12 mil. USD, ktorá bola potrebná na obstaranie palív pre elektrárne. Podľa údajov agentúry „Infotag“, pre organizovanie bankových garancií v Moldavsku bol organizovaný konzorcium z piatich bánk: „Viktoriabank“ - 4 mil. USD, „Banca de economii“ - 2 mil. USD, „Moldincombank“ - 2 mil. USD, „Banca Sociala“ - 2 mil. USD a „Mobiasbanca“ - 2 mil. USD¹⁷⁹. Problém bol v tom, že moldavské zákony zakazujú vydávanie garancie ekonomickým subjektom z Podnesterska, ktoré nie sú rezidentmi republiky. To zhoršilo situáciu v tom, že Kišinev považuje privatizáciu v Podnestersku za nezákonnú.¹⁷⁹

Nedosiahnutie dohody medzi „Union Fenosa“ a „Moldavskou tepelnou elektrárnou“ a.s. spôsobilo to, že posledná znížila o 50 až 70 % dodávku elektrickej energie. Časť spotrebiteľov na pravom brehu Dnestra zostala bez elektrickej energie. Koncom roku 2004 minister energetiky Moldavska vyhlásil, že krízovú situáciu, ktorá sa vyskytla, sa podarilo prekonať za pomoci „netypických“ mier. Problém sa podarilo vyriešiť pri pomoci vzájomných pripojení medzi energo-systémami Ukrajiny, Rumunska a Moldavska.

V zhrnutí je možné povedať, že energetická závislosť, vyplývajúca z historického vývoja a geografickej polohy, nie je odstrániteľná pri úsilí jedného subjektu. Ona môže byť zmiernená iba pri medzinárodnej kooperácii a medzinárodnej inštitucionalizá-

¹⁷⁸ „Moldavská tepelná elektrárňa“ a.s. – v decembri roku 2003 bola privatizovaná rusko – belgickou spoločnosťou „Saint Gidon Invest“, okrem nej na tendre sa zúčastnili „ОАО "Газпром"“ a „РАО "ЕЭС России"“, v súčasnosti vlastníkom je „РАО "ЕЭС России““.

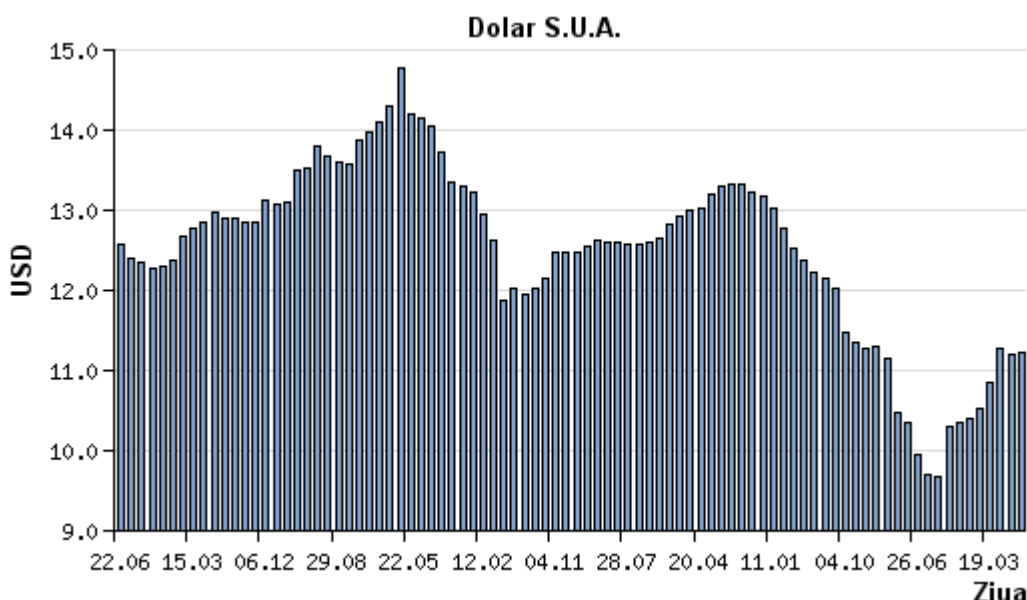
¹⁷⁹ INFOTAG: <http://press.try.md/print.php?iddb=Business&id=51458>

cii vzťahov medzi krajinami v regióne. Pochopiteľné mechanizmy fungovania energetických trhov budú zlepšovať investičnú príťažlivosť odvetví. Spoločné energetické projekty majú za cieľ zmiernenie nerovnováhy a sú schopné pomôcť zúčastneným krajinám na projekte zlepšiť svoju energetickú bezpečnosť.

3.3.6 Finančný sektor Moldavskej republiky

Finančný sektor Moldavskej republiky bol vytvorený pomerne nedávno. V poslednom období hlavnou výzvou pre Centrálnu banku Moldavska (CBM) sú veľké prítoky devíz, ktoré smerujú zo zahraničia do moldavskej ekonomiky. Podľa údajov MMF objemy tokov remitencií do moldavskej ekonomiky sa neustále zvyšovali od 90. rokov minulého storočia a v roku 2007 dosiahli úroveň 35% na hrubom domácom produkte. Zároveň od roku 2005 toky PZI začali dosahovať významné hodnoty, tak podľa údajov CBM v roku 2005 prítok PZI presiahol úroveň 150 mil. USD ročne. V roku 2007 prítok PZI už presiahol 200 mil. USD ročne, počas prvých 9. mesiacov roku 2008 prítok PZI dosiahol úroveň 307,7 mil. USD¹⁸⁰. Veľký prítok devíz v podobe remitencií a PZI spôsobujú apreciačné tlaky na domácu menu - moldavský LEU.

Graf č. 27: Vývoj výmenného kurzu amerického dolára (USD) voči moldavskému LEU (MDL) za obdobie rokov 2000-2009

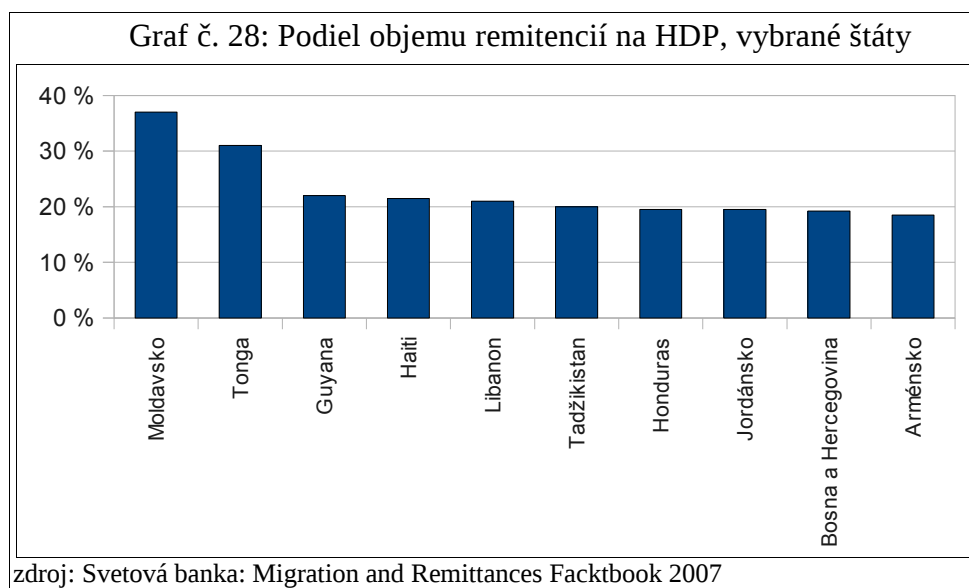

zdroj: Centrálna banka Moldavská (CBM), http://www.bnm.md/md/rates_evolution?rates_evolution_select_valute=840

Z uvedeného grafu je vidieť rastúci trend MDL voči USD, kurz MDL posilnil z 14,5 MDL za jeden USD na 9,6 MDL USD. Nárast kurzu moldavskej meny prebehol

¹⁸⁰ Centrálna banka Moldavská (CBM), <http://www.bnm.md/md/statistics>

súbežne s nárastom likvidity finančného sektoru, čo spôsobilo inflačné tlaky a ohrozovalo cenovú stabilitu. Cenová stabilita je prioritným cieľom monetárnej politiky CBM. Potreba vyvažovania mnohých faktorov, ktoré si často navzájom protirečia je výzvou pre centrálnu banku a monetárnu politiku. Tak napríklad potreba obmedzenia inflačných tlakov, zamedzenie nadhodnoteniu národnej meny (MDL) a potreba znižovania úrokových sadzieb priviedli k situácii, že v dôsledku sterilizačných intervencií zo strany centrálnej banky vznikajú devízové zdroje, ktoré nie sú používané v rámci ekonomiky Moldavska a akumulujú sa v podobe devízových rezerv na účtoch zahraničných bánk. Vznika paradox. Na jednej strane moldavská ekonomika potrebuje lacné úvery pre rozvoj¹⁸¹, ktoré však nemôže dostať, pretože je hrozba inflácie a úrokové sadzby sú oveľa vyššie než rentabilita reálnych odvetví ekonomiky; na druhej strane CBM akumuluje veľké devízové rezervy (v roku 2007 po prvýkrát boli akumulované viac než 1 mld. USD).

Hlavným nástrojom monetárnej politiky, používaným pre riadenie likvidity finančného systému, sú týždenné aukcie certifikátov CBM, povinné rezervy komerčných bánk a výška úrokovej sadzby. Takým spôsobom centrálna banka v roku 2008 uplatňovala regulovanie likvidity v dvoch etapách. Na začiatku roka 2008 pre potreby spomaľovania inflácie úroková sadzba bola zvyšovaná následne:

1. o 2,5% na 16,0% p. a. v januári 2008
2. o 1,0% na 17,0% p. a. v marci 2008
3. o 1,5% na 18,5% p. a. v máji 2008

¹⁸¹ Keď hovoríme lacné úvery, rozumieme také úrokové sadzby, ktoré by boli nižšie hraničnej rentability toho ktorého odvetvia reálnej ekonomiky.

Etapa zvyšovania úrokových sadzieb bola realizovaná pre potreby sterilizácie peňažnej masy. Nárast PZI (počas prvých 9. mesiacov roka 2008 prítok priamych zahraničných investícií predstavoval 307,7 mil. USD¹⁸²) a prítok remitencií v podobe valuty spôsobili inflačné tlaky, čo nútilo CBM zvyšovať úrokové sadzby.

Od septembra roku 2008 CBM realizovala druhú etapu monetárnej politiky, ktorá spočívala v znižovaní úrokových sadzieb. Zníženie úrokových sadzieb centrálnou bankou bolo zapríčinené zvratom narastajúceho trendu inflácie a poklesu inflácie pod 10% hranicu. Znižovanie úrokových sadzieb sa odohrávalo následne:

1. o 1,5% na 17,0% p. a. v septembri 2008
2. o 1,5% na 15,5% p. a. v novembri 2008
3. o 1,5% na 14,0% p. a. v decembri 2008

Úroková sadzba CBM bola postupne znižovaná a v júli roku 2009 bola na úrovni 7% p. a.. Príčinou znižovania úrokovej sadzby bol pokles inflácie a pokles hospodárskej aktivity.

Zmena povinných rezerv komerčných bánk bola taktiež široko využívaným nástrojom monetárnej politiky v roku 2008. Podobne ako v prípade úrokovej sadzby v roku 2008 zmena povinných rezerv sa uskutočňovala v dvoch etapach. V prvej polovici roku 2008 bola realizovaná stratégia cielená na spomalenie inflácie. Od júna v roku 2008 po august v roku 2008 miera povinných rezerv bola zvýšená z 20% na 22%. V druhej polovici roku 2008 nastal zvrät inflačných tlakov, inflácia poklesla pod 10% hranicu, čím spôsobila možnosť zníženia povinných rezerv, ktoré v januári v roku 2009 boli na 17,5%-nej¹⁸³ úrovni.

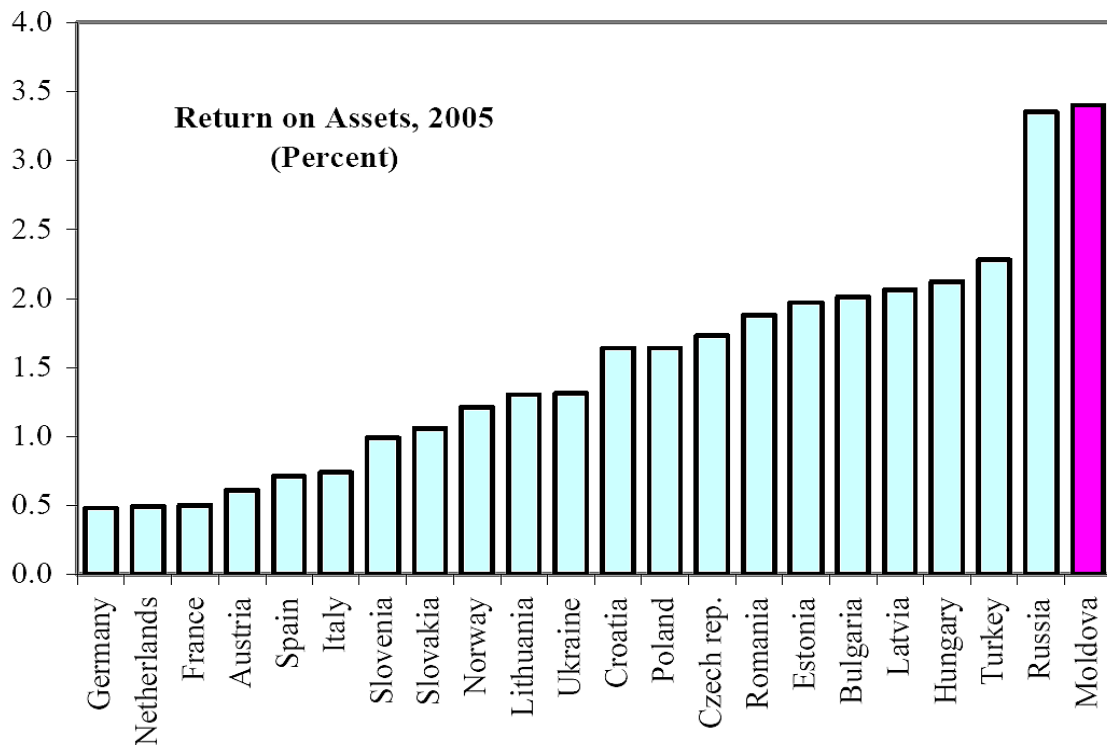
Prudká zmena v stratégii používania nástrojov monetárnej politiky v roku 2008 bola spôsobená znížením svetovej ekonomickej aktivity v dôsledku finančno-ekonomickej krízy.

Finančné odvetvie je najväčšie v štruktúre hrubého domáceho produktu, avšak zostáva nerozvinutým napriek silnému rastu počas posledných 15 rokov. Podľa údajov Medzinárodného menového fondu finančný sektor rástol posledných 5-7 rokov tempom 35-40% p.a. a celkový objem úverov dosiahol 31% na HDP. Väčšina úverov boli krátkodobá. Slabá konkurencia a vysoká miera návratnosti na investovaný kapitál sú významné faktory pre prítok priamych zahraničných investícií do finančného odvetvia moldavskej ekonomiky.

¹⁸² CENTRÁLNA BANKA MOLDAVSKÁ (CBM), www.bnm.md

¹⁸³ tamtiež

Graf č. 29: Miera návratnosti kapitálu (Return on Assets)

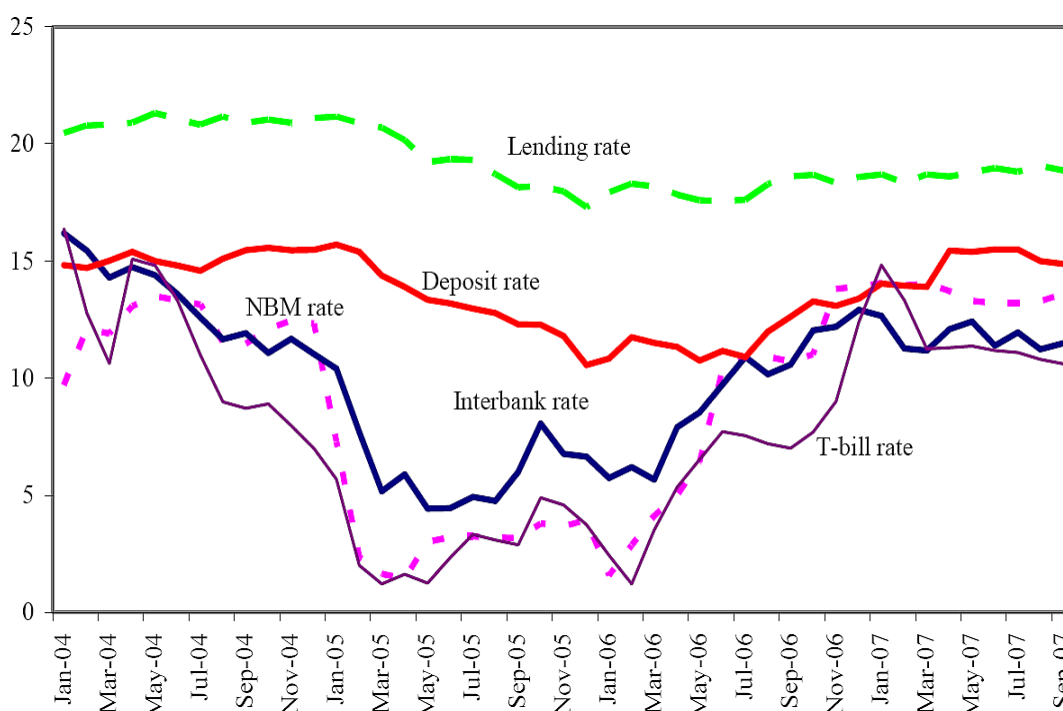

zdroj: Medzinárodný menový fond: IMF Country report Nr. 08/134

Trh kapitálu v Moldavskej republike sa nachádza v rudimentárnom štádiu rozvoja. Na burze cenných papierov sa obchoduje len limitovaný počet inštrumentov a burza nie je vnímaná ako zdroj financovania pre podnikové prostredie. Na druhej strane rast súkromných úspor, prítok PZI a bankové úvery zvyšujú súkromnú a korporatívnu spotrebu.

Dôležitým nedostatkom finančného sektoru je jeho segmentácia a neúplná štruktúra finančných nástrojov. Limitovaný počet krátkodobých nástrojov deformuje výnosovú krivku. Kľúčovým faktorom je prepojenie krátkodobých úrokových sadzieb s dlhodobými. Na finančnom trhu existujú tri segmenty finančných nástrojov: medzibankový trh (interbank market), týždenné aukcie štátnych dlhopisov väčšinou so splatnosťou 91 dní (T-bills) a certifikáty CBM. Podľa MMF tri spomínané segmenty konkurujú navzájom v rovnakej cieľovej likvidite, napriek tomu korelácia medzi výškou výnosnosti týchto inštrumentov je nízka. Ako je vidieť na nižšie uvedenom grafe, kde je znázornený vývoj výnosnosti jednotlivých inštrumentov s porovnateľnou splatnosťou: medzibankový trh, štátny 91 dňový dlhopis (T-bill) a certifikáty CBM.

Graf č. 30: Úrokové sadzby

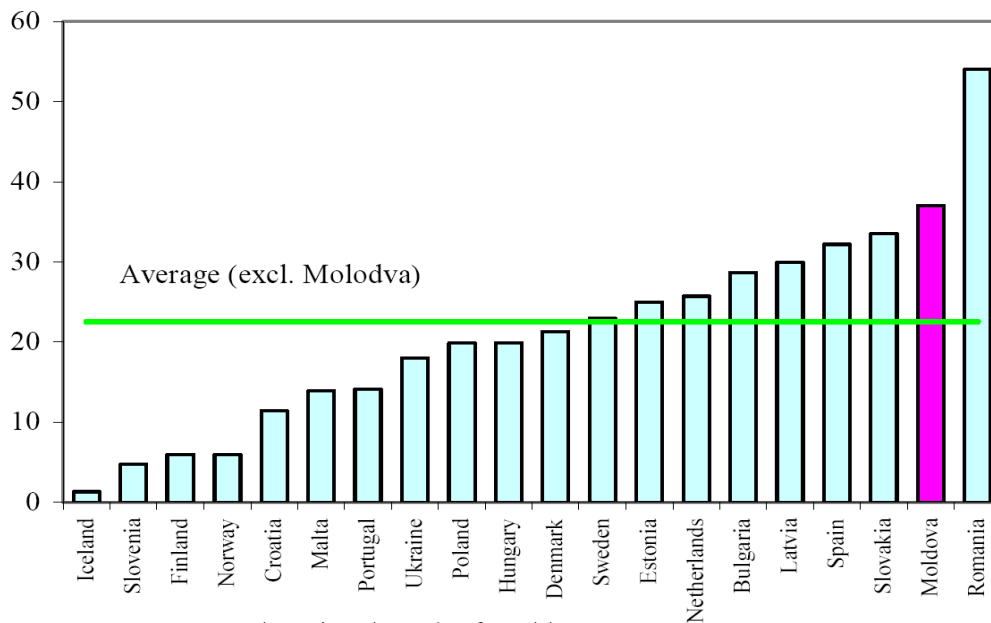

zdroj: Medzinárodný menový fond: IMF Country report Nr. 08/134

Na grafe je vidieť silná korelácia medzi výnosnosťou certifikátov CBM (NBM rate) a štátnymi dlhopismi (T-bill rate), avšak občas vznikajú divergencie. Napríklad mohli sme pozorovať, že od mája 2006 obchod s certifikátmi CBM bol podstatne nižší ako obchod so štátnymi dlhopismi. Napriek tomu, že tieto finančné nástroje priťahujú rovnakých klientov ako napríklad komerčné banky, ktoré nakupujú tieto nástroje a čakajú do uplynutia doby splatnosti.

Dlhodobejšie inštrumenty ako napríklad štátne dlhopisy so splatnosťou 182 a 364 dní priťahujú menšie objemy, pretože sú vystavené značným menovým rizikám na jednej strane a majú podobnú výnosnosť ako je u certifikátov CBM. Tieto skutočnosti poukazujú na niektorú mieru segmentácie trhu. Disparity na finančnom trhu vznikajú hlavným spôsobom kvôli nedostatočne rozvinutému finančnému systému, nedostatkom konkurencie a vysokej likvidity, ktorú nie je schopná absorbovať ekonomika bez značného nárastu inflácie (angl. liquidity overhang). Tento fenomén je zapríčinený veľkým prítokom remitencií a narastajúcim prítokom PZI. Moldavské banky pracujú s nadbytočnou likviditou. Likvidita moldavského finančného sektora je jedna z najväčších v regióne. Likviditu vypočítavame ako podiel likvidných aktív na celkových aktívach (pozri graf nižšie).

Graf č. 31: Likvidita finančného sektoru Moldavskej republiky

zdroj: Medzinárodný menový fond: IMF Country report Nr. 08/134

Ako je vidieť z grafu miera likvidity finančného sektora Moldavskej republiky je pomerne vysoká a presahuje 35%-nú hranicu. Vysoká likvidita spôsobuje tlaky na trhu s certifikátmi CBM a štátnymi dlhopismi, čo spôsobuje pokles výnosnosti v reálnom vyjadrení.

Hlavnou výzvou pre finančný sektor Moldavskej republiky je prilákanie zahraničných investorov, a tým aj zvýšenie konkurencie v tomto odvetví, čo by následne umožnilo zmierniť disparity a vytvoriť predpoklady pre prepojenie krátkodobých finančných nástrojov s dlhodobými. Následne by to umožnilo znížiť cenu peňazí pre reálny sektor, ktorý je nedostatočne vybavený kreditnými zdrojmi najmä lacnými dlhodobými úvermi.

3.4 Analýza vybraných aspektov medzinárodných vzťahov Moldavskej republiky

Smerovanie vládnucej elity Moldavska v otázkách zahraničnej politiky predpokladá rozvíjanie spolupráce so všetkými hlavnými partnermi, a to najmä SNŠ (Spoločenstvo nezávislých štátov), rozšírená EÚ, Ruska federácia, Ukrajina, Rumunsko a USA. Moldavsko potrebuje udržiavať dobré vzťahy so všetkými partnermi.¹⁸⁴

Moldavsko je súčasťou SNŠ od vzniku tejto organizácie. Na začiatku mandátu v roku 2001 vláda zostavená komunistickou stranou mala prorusky zameranú vonkajšiu politiku. Vo veci medzinárodných vzťahov sa propagovala myšlienka vstupu Moldavska do únie s Bieloruskom a Ruskom. Následne však vláda preorientovala vonkajšiu politiku na západný vektor, ktorý dominuje dodnes (2009).

V prvej polovici roku 2001 Moldavská republika bola prijatá do Svetovej obchodnej organizácie (WTO). Bola podpísaná Dohoda pre stabilitu v juhovýchodnej Európe (SP). Moldavská republika bola prizvaná do Európskej konferencie. Ako členská krajina Dohody pre stabilitu v juhovýchodnej Európe (SP) často vykazovala želanie stať sa členom Stabilizačného a asociačného paktu pre západný Balkán (SAP). Prostredníctvom tohto nástroja Moldavsko sa usiluje o prípadné podpísanie asociačnej dohody s EÚ, ktoré je krokom smerom k budúceму členstvu.

Európska únia vyjadruje názor, že Moldavsko môže ťažiť aj z členstva v SP nové myšlienky na riešenie vnútorných problémov a výziev. Na druhej strane SAP je vypracovaná špeciálne pre krajiny západného Balkánu, ktoré sa nachádzajú v povojnovom období. Vyhovujúci rámec pre spoluprácu s EÚ-Moldavsko je Európska susedská politika.

Zahraničná politika Moldavska má dve hlavné témy, ktoré určujú hierarchiu jej priorít: prvou je Podnestersko a druhou sú zahraničnoobchodné vzťahy. Kľúčovými partnermi pre Moldavsko sú: Rusko, EÚ, Rumunsko a Ukrajina, pretože majú priamy vplyv na obidve témy, a preto vzťahy s nimi majú prioritný význam pre zahraničnú politiku. Vzťahy s týmito aktérmi majú „vnútornú dimenziu“ pre Moldavsko, pretože sa týkajú bezprostredne a priamo jeho životných záujmov t.j. suverenity, územnej integrity, politickej stability a prosperity.

¹⁸⁴ Ministerstvo zahraničných vecí a európskej integrácie

Vzhľadom na vnútornú slabosť krajiny, podmienenú slabou ekonomikou i slabými politickými inštitúciami, bola pre Moldavsko od získania nezávislosti v roku 1991 charakteristická nestálosť v smerovaní zahraničnej politiky a neustála zmena smeru medzi východným a západným vektorom. Inými slovami, išlo vždy o dilemu, či a ako posilniť partnerstvo a spoluprácu so západnými partnermi, najmä s Rumunskom, s EÚ a Spojenými štátmi americkými alebo naopak, orientovať sa na Rusko a krajiny SNŠ.

Jedinou konštantou zahraničnej a bezpečnostnej politiky Moldavska je deklarovaná neutralita, ktorá bola schválená v referende v marci 1994 a bola zakotvená v ústave, ktorú prijal parlament v júli toho istého roku. Zmena ústavy z roku 2000 zachovala princíp neutrality ako ústavný základ zahraničnej politiky štátu.

V dejinách zahraničnej politiky Moldavska je možné určiť päť hlavných období, pre ktoré bolo typické prevažovanie východného alebo západného vektora zahraničnej politiky krajiny.¹⁸⁵

V prvých rokoch nezávislosti 1991-1993 v zahraničnej politike Moldavska prevažoval západný vektor. Moldavsko sa snažilo získať podporu na Západe vzhľadom na potrebu posilniť svoju nezávislosť. V tomto období prebiehali diskusie o tom, či Moldavsko má zostať samostatným štátom, alebo sa má usilovať o pripojenie k Rumunsku. Táto téma patrila k hlavným vo vnútornej i zahraničnej politike v čase delenia ZSSR a v prvých rokoch po rozdelení. Referendum v roku 1994 rozhodlo, že Moldavsko zostane samostatným a neutrálnym štátom (avšak táto tematika zostáva dodnes aktuálnou).

Druhé obdobie 1994-1998, v ktorom prevažoval východný vektor v zahraničnej politike Moldavska, t.j. príklon ku pragmatickej spolupráci v rámci bývalého ZSSR, kvôli obchodným záujmom a potrebe zastaviť hospodársky úpadok krajiny. V apríli 1994 moldavský parlament ratifikoval dohodu o členstve Moldavska v SNŠ a chartu o hospodárskej spolupráci v rámci SNŠ. Zapojenie sa do spolupráce v rámci SNŠ neprinieslo očakávaný efekt a nezabránilo pokračujúcemu hospodárskemu úpadku. Hlavnou príčinou bola hospodárska depresia v samotnom Rusku a v ďalších krajinách SNŠ, ktorá vyústila v auguste 1998 do finančnej krízy, ktorá mala negatívne dopady na všetky členské krajiny SNŠ, vrátane Moldavska.

¹⁸⁵ CHIRTOACA, NICOLAE: *Dilemmas in Chisinau. GUAM, Europe and New Trends in Regional Security Policy, Policy Warning Report*, Romanian Academic Society, Bukurešti 2005

V rokoch 1998-2000 sa v zahraničnej politike Moldavska znovu zvýraznil západný vektor. Spolu s Gruzínskom, Ukrajinou, Uzbekistanom a Azerbajdžanom, Moldavsko zakladá GUUAM¹⁸⁶, ktorý Rusko považuje za pokus rozdeliť SNŠ a oslabiť jeho vplyv v postsosvietskom priestore. Moldavsko sa aktívne zapojilo do projektov spolupráce v rámci GUUAM s výnimkou vojenskej oblasti, vzhľadom na neutralitu zakotvenú v ústave. GUUAM bol logickým výsledkom zlyhania SNŠ a pokusom oživiť hospodársku spoluprácu medzi krajinami západného regiónu SNŠ. Jedným z hlavných projektov hospodárskej spolupráce v rámci GUUAM malo byť zabezpečenie tranzitu energetických surovín, najmä ropy z oblasti Kaspického mora na európske trhy. Moldavsko sa stáva účastníkom programov TRACECA¹⁸⁷ a INOGATE¹⁸⁸, ktoré financuje EÚ s cieľom zlepšiť dopravnú infraštruktúru na území krajín GUUAM. Jedným zo strategických záujmov Moldavska bolo, aby mierové jednotky zriadené GUUAM-om nahradili mierové jednotky SNŠ v Podnestersku.¹⁸⁹ Funkčnosť je otázna najmä po vystúpení Uzbekistanu a premene na GUAM.

V rokoch 2001-2003 znova dochádza k zmene v prospech východného vektora zahraničnej politiky Moldavska. Parlamentné voľby v roku 2001 vyhrala komunistická strana, ktorú počas volebnej kampane podrobili kritike prozápadnú politiku predchádzajúcich vlád. Komunisti presadzovali obnovenie dobrých vzťahov s Ruskom a krajinami SNŠ, pretože v tomto regióne má Moldavsko svoje hlavné obchodné záujmy. Po zvolení Vladimíra Putina za prezidenta (2000) dochádza ku politickej i hospodárskej stabilizácii a prekonaniu negatívnych dôsledkov finančnej krízy z roku 1998. Rozvoj obchodu s Ruskom je jedným z priaznivých faktorov naštartovania hospodárskeho rastu Moldavska od roku 2000. Nová etapa zblíženia však netrvala dlho. V roku 2003 bilaterálne vzťahy sa zhoršili, pretože prezident Voronin odmietol ruský plán na vyriešenie podnesterskej krízy, známy ako „Kozákov plán”.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Medzinárodná organizácia GUUAM má názov podľa zakladateľských členských štátov.

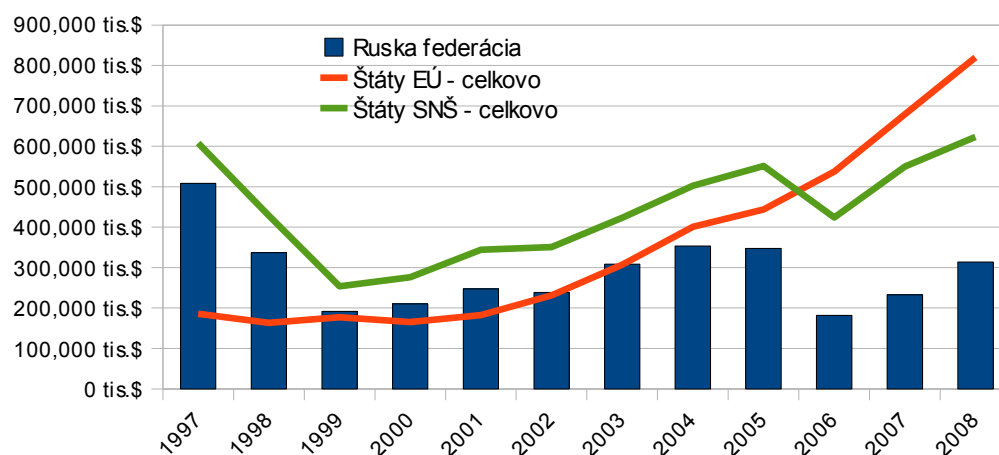
¹⁸⁷ Akronym: **T**ransport **C**orridor **E**urope-**C**aucasus-**A**sia

¹⁸⁸ INOGATE založená v 1995 ako mechanizmus zaoberajúci sa medzinárodnou prepravou ropy a prírodného plynu do EÚ, je to akronym od: **I**Nterstate **O**il and **G**As **T**ransportation to **E**urope

¹⁸⁹ PAVLIUK, OLEKSANDR: *GUUAM: The Maturing of a Political Grouping into Economic Cooperation*, In: Dwan, Renata and Oleksandr Pavliuk, *Building security in the new states of Eurasia: subregional cooperation in the former Soviet space*. EastWest Institute, London, New York, 2003

¹⁹⁰ POPESCU, NICU: *Moldovan Foreign Policy Should not be Decided by Transnistria*, Moldova.org, 2006

Graf č. 32: Export Moldavskej republiky

zdroj: Štatistický úrad Moldavskej republiky, Štatistická ročenka 2008 (ISBN 978-9975-9786-8-2)

V rokoch 2003-2006 v moldavskej zahraničnej politike znova prevažuje západný vektor. Tentokrát hlavným aktérom je EÚ. Počínajúc rokom 2003 je badať citel'né zblíženie Moldavska s EÚ, pretože EÚ sa začína oveľa viac angažovať pri riešení podnesterského konfliktu. Moldavská vládnúca elita vyhlásila európsku integráciu za prioritu zahraničnej politiky Moldavska, čo sa stáva súčasťou vládneho programu po voľbách v marci 2005. V roku 2005 začína misia EUBAM¹⁹¹ na hranici Moldavska a Ukrajiny, ktorá má za cieľ skvalitniť stráženie hraníc a zabrániť nelegálnemu prevozu tovaru a ľudí z Podnesterska. Moldavsko podporilo oranžovú revolúciu v Ukrajine a spolu s prezidentmi Ukrajiny a Gruzínska obnovili činnosť GUAM. S podporou EÚ a Ukrajiny začala Moldavská republika uplatňovať obchodné sankcie voči Podnestersku.¹⁹² Následne Rusko uplatní obchodné sankcie voči Moldavsku, ktoré mali kriticky nepriaznivý dopad (prepad exportu do RF) na moldavskú ekonomiku v roku 2006 (pozri graf vyššie). Prezident Voronin a jeho vláda sú nútení znova meniť vektor zahraničnej politiky a hľadať cesty na zblíženie s Ruskom.

V auguste 2006 sa uskutočnila cesta prezidenta Voronina do Moskvy na stretnutie s ruským prezidentom Vladimírom Putinom. Na konci roku 2006 Rusko oznámilo, že ruší obchodné sankcie voči Moldavsku.¹⁹³ Po dohode s Ruskom, ktorá by mala znamenať normalizáciu obchodných vzťahov v roku 2007, Moldavsko i naďalej deklaruje, že strategickým cieľom Moldavska je európska integrácia krajiny, avšak je zrejmé, že bez

¹⁹¹ Akronym: European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine

¹⁹² VAHL, MARIUS: The Europeization of the Transnistrian Conflict. CEPS Policy Brief, číslo:73, 2005

¹⁹³ GAMOVA, SVETLANA: Domašneje zadanije prozapadnogo komunista. Prezident Moldaviji sdaval v Kremle ekzamen na lojalnosť, Nezavisimaja gazeta 2006

pomoci EÚ a západných krajín Moldavsko je príliš slabé na to, aby tento deklarovaný strategický cieľ svojej zahraničnej politiky naplnilo. Vo vzťahoch s Ruskou federáciou musí každá moldavská vláda zvažovať, ako udržať prístup moldavského exportu na ruský trh a zároveň podporovať také riešenie podnesterskej krízy, ktoré by neznamenal definitívnu stratu perspektívy na obnovenie územnej integrity krajiny. Toto bola a je hlavná dilema zahraničnej politiky Moldavska na prelome rokov 2006 a 2007.

V roku 2003 prezident Voronin stanovil strategický cieľ integrácie krajiny do európskych štruktúr a posilňovanie vzťahov EÚ-Moldavsko. Následne bol vypracovaný koncepčný rámec na prehlbovanie spolupráce EÚ s Moldavskom, ktorý sa ešte nazýva Akčným plánom (AP). Moldavsko publikovalo oficiálny dokument, kde sú obsiahnuté konkrétne kroky implementácie princípov z Európskej susedskej politiky (ENP) prostredníctvom Akčného plánu (AP)¹⁹⁴. Podľa tohto plánu vo všetkých ministerstvách boli organizované komisie na realizáciu týchto cieľov. Koordinačná rola bola udelená Ministerstvu zahraničných vecí, ktoré dostalo aj nový názov: „Ministerstvo zahraničných vecí a európskej integrácie“ (MFAEI).

V rámci MFAEI sa vytvorila „Národná komisia pre európsku integráciu“. Komisia pre európsku integráciu má za cieľ inštitucionálnu koordinačnú činnosť jednotlivých ministerstiev, v ktorých tiež boli vytvorené menšie komisie na implementáciu ENP AP. Hlavou „Národnej komisie pre európsku integráciu“ sa stal predseda vlády. (poznámka: Na Ukrajine tiež bola vytvorená podobná štruktúra: „Komisia pre európsku a euroatlantickú integráciu“ a hlavou komisie sa stal Minister zahraničných vecí Ukrajiny.)

Samotná funkcia Ministra zahraničných vecí bola povýšená do štatútu: Prvý podpredseda vlády (v súčasnosti Andrej Stratan). Nový štatút dovoľuje ministrovi a ministerstvu využívať nové postavenie vnútri vlády na koordináciu a priame usmerňovanie ostatných vládnych štruktúr vo veci uplatňovania princípov z Európskej susedskej politiky (ENP) a Akčného plánu (AP).

Model medziinštitucionálnej koordinácie a implementácie ENP AP má hierarchickú štruktúru a je centralizovaný. Jedná inštitúcia je zodpovedná za implementáciu AP, čiže MFAEI a ona má právo stanovovať vnútri vlády tempa implementácie a časové obmedzenia.

Vnútri samotného MFAEI Komisia pre európsku integráciu je rozdelená do troch smerov:

1. Politická spolupráca s EÚ partnerským krajinám ENP;

¹⁹⁴ MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ MOLDAVSKEJ REPUBLIKY: Short-term priorities for the EU-Moldova Action Plan implementation (February 2005 – March 2006), <http://www.mfa.md>

2. Ekonomická spolupráca s EÚ;
3. Vzťahy s krajinami juhovýchodnej Európy.

V rámci ministerstva je táto komisia jednou z najväčších byrokratických štruktúr, čo ešte raz zdôrazňuje serióznosť zámerov vlády Moldavskej republiky.

Na druhej strane v Moldavsku a na Ukrajine inštitúcie, spravujúce veci ohľadom EÚ, zostali pomerne slabými a chýbajú im skúsenosti. Forma týchto inštitúcií sa vykryštalizovala, ale chýba im náplň. To je prípad „takzvaných“ Komisií pre európsku integráciu z ostatných ministerstiev s výnimkou MFAEI. Musíme konštatovať, že ostatné ministerstva ešte nemajú kapacity pre energickú implementáciu Európskych noriem.

V Bruseli Moldavská republika otvorila ešte jednu diplomatickú misiu, ktorá by spravovala veci ohľadom EÚ, pretože ciele a vzťahy s Belgickom vyžadujú úplne odlišný prístup než vzťahy s EÚ. Je to dôležitý krok po ceste propagácie vzťahov s EÚ¹⁹⁵.

3.4.1 Vzťahy Moldavskej republiky a Európskej únie

Počas obdobia „studenej vojny“ a blokového súperenia problémy bezpečnosti v juhovýchodnej Európe (JVE) boli chápané ako súčasť globálnej konfrontácie medzi „kapitalizmom“ a „socializmom“. Bezpečnostné výzvy regiónu sa neodlišovali od iných konfliktných regiónov, ktoré sa nachádzali na konfrontačnej čiare dvoch organizácií, NATO – Organizácia Varšavskej zmluvy. Hrozby a výzvy v tomto regióne dnes majú inú podobu než v minulosti. Samotné poňatie JVE sa rozšírilo po rozdelení ZSSR. Počas posledného desaťročia bezpečnostná oblasť v týchto dvoch regiónoch sa významne pretransformovala. Juhovýchodná Európa sa stala „samostatným“ objektom pôsobenia medzinárodnej politiky a bezpečnosti. Počas existencie ZSSR Moldavsko sa zúčastňovalo na svetovej politike iba ako súčasť ZSSR a naopak svetová politika pôsobila na Moldavsko rovnako ako na celý Sovietsky zväz. Rozdelením socialistickej sústavy Moldavská republika sa stala objektom a „subjektom“¹⁹⁶ v medzinárodno – politických vzťahoch v rámci širšieho regiónu JVE. Pri analýze Moldavskej republiky nemôžeme zanedbávať bezpečnostné otázky, pretože na jednej strane existuje podnesterský konflikt a na druhej strane problémy z bezpečnostnej oblasti prechádzajúce do oblasti ekonomic-

¹⁹⁵ INTERNATIONAL POLICY FELLOW AT THE CENTRE FOR EUROPEAN POLICY STUDIES IN BRUSSELS: *The EU and South Caucasus: learning from Moldova and Ukraine*, IPF Policy Brief 2

¹⁹⁶ Presne do takej miery do akej je to vôbec možné pre malý štát v podmienkach globalizácie.

kej ako napríklad spomínané udalosti v roku 2006, ktoré spôsobili 57%-ný¹⁹⁷ prepád moldavského exportu do Ruskej federácie (pozri predchádzajúci graf).

Zmena akcentov v oblasti bezpečnosti Európskych štátov, sa uskutočňoval pod vplyvom nových výziev na kontinente, ktoré všeobecné menili princípy a chápanie bezpečnosti. V súčasnosti je problematika bezpečnosti komplexnejšia a zahŕňa nielen potenciálnu vojenskú agresiu ale aj iné viacstupňové výzvy a hrozby s podstatnou nevojnou súčasťou. Podstata rozšírenej koncepcie bezpečnosti bola odskúšaná počas početných kríz na Balkáne, kde môžeme pozorovať rozvoj a šírenie nových hrozieb a výziev (takých ako je terorizmus, energetická bezpečnosť, etnické a náboženské konflikty). Táto problematika sa ostrejšie dotýka západnej Európy kvôli jej geografickej blízkosti. Uvedomujúc si tento fakt vidíme, že problematika vypracovania efektívnych mechanizmov zvládnutia nových výziev sa stala dôležitou pre NATO a EÚ, ktoré sú základnými inštitútmi zabezpečenia spolupráce a spoločných záujmov v regióne.

Ciele EÚ voči Moldavskej republike sú zakotvené v Dohode o partnerstve a spolupráci z roku 1998 (PCA), vo vyhlásení Európskej komisie ohľadom „Širšej Európy Nová susedská politika“ z marca 2003. Moldavsko by sa malo stať súčasťou širšej zóny „mieru a prosperity“ pri hraniciach EÚ na východe a na juhu, ktoré sú založené na spoločných hodnotách slobody, demokracie a rešpektovania ľudských práv a základných slobôd vlády zákona a trhovej ekonomiky¹⁹⁸.

Na realizáciu týchto cieľov je potrebné vyriešenie vnútorného konfliktu v Podnestersku a je to úloha vysokej priority. EÚ plne podporuje snahy o vyrovnanie konfliktu v rámci procesu 5 strán (OBSE, RF, Ukrajina, Moldavsko a separatistický režim) v kontexte Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe. Hlavným aspektom v procese rokovaní je nutnosť zabezpečenia Moldavskej colnej kontroly po celom území krajiny vrátane Podnesterska. EÚ je odhodlaná pomôcť Moldavsku v tomto smere.

Niektoré kroky v tomto smere už boli vykonané. Európska komisia usporiadala stretnutia, kde sa diskutovali technické veci s Moldavskom (MD) a Ukrajinou (UA) v marci roku 2003 a v januári roku 2004. Zvlášť bolo dohodnuté na dvojitém monitorovaní exportu ocele z Moldavska, aby sa zabezpečilo monitorovanie Podnesterského exportu ocele.

Vo februári 2003 bolo prijaté politické riešenie neposkytovať víza do EÚ lídrom

¹⁹⁷ ŠTATISTICKÝ ÚRAD MOLDAVSKEJ REPUBLIKY, Štatistická ročenka 2008 (ISBN 978-9975-9786-8-2)

¹⁹⁸ EURÓPSKA KOMISIA: 2004 – 2006 Country strategy paper for Moldova, obnovenie CSP-NIP 2002-2006, ktoré bolo prijaté v decembri 2001

separatistickej elity vládnucej v nepriznanej Podnesterskej republike. Tento úkon bol harmonizovaný s USA, ktoré tiež zaviedli identické opatrenie a bolo to zverejnené spoločným vyhlásením.

Európska susedská politika (ENP) ponúka ambiciózny a realistický rámec na spoluprácu a posilňovanie vzťahov s Moldavskom, ktorý je založený na spoločných hodnotách. Tento rámec dovoľil vypracovanie spoločného Akčného plánu EÚ – MD, ktorý by umožnil rozšírenie spolupráce. Realizácia akčného plánu výrazne zblíži legislatívu Moldavskej republiky s normami a štandardmi Európskej únie. V tomto kontexte akčný plán môže poslúžiť základom pre budúcu ekonomickú integráciu, ktorá prispeje k zvýšeniu vzájomného obchodu, investícií a rastu. Ďalším príspevkom akčného plánu bude implementácia politík na zlepšenie sociálnej situácie, znižovanie chudoby, ochranu životného prostredia a podnecovanie cieľov trvalo udržateľného rozvoja.

Dohoda o partnerstve a spolupráci (Partnership and Cooperation Agreement, ďalej PCA) medzi Európskymi spoločenstvami a ich členskými krajinami (ďalej EÚ) predstavuje právny základ pre vzťahy Európskej únie s Moldavskom. PCA vstúpila do platnosti v júli 1998 na dobu 10 rokov. Dohoda o partnerstve a spolupráci medzi EÚ a Moldavskom určuje inštitucionálny rámec pre bilaterálne vzťahy, mapuje spoločné ciele a popisuje súbor aktivít a dialóg EÚ s Moldavskom v rôznych politických oblastiach. PCA sa zameriava na štyri nosné oblasti spolupráce:

1. Obchod a hospodárska spolupráca;
2. Politický dialóg o domácich, regionálnych a medzinárodných záležitostiach;
3. Spolupráca v oblastiach životného prostredia, energetiky, dopravy, telekomunikácii, vedy a kultúry;
4. Spolupráca v oblasti spravodlivosti a vnútorných záležitostí najmä v boji s organizovaným zločinom, praním špinavých peňazí a obchodovaním s drogami a inými nelegálnymi produktmi.

Európska politika susedstva (European Neighborhood Policy, ďalej len ENP) má svoje korene v iniciatíve Veľkej Británie a severských členských štátov EÚ, ktoré spolu s Nemeckom a Rakúskom už začiatkom roka 2002 upozornili na potrebu intenzívnejšieho rámcovania vzťahov medzi rozšírenou úniou a jej novými východnými susedmi. V ten istý rok sa zrodila spoločná iniciatíva ministrov zahraničných vecí Spojeného kráľovstva a Švédska, ktorú predstavili pod názvom New Neighbours Initiative (NNI). NNI si

stanovila za cieľ rozvoj vzťahov medzi EÚ a Ukrajinou, Bieloruskom a Moldavskom, keď špecifický dôraz kládla hlavne na strategický význam vzťahov s Kyjevom, keďže po rozšírení únie na 25 členských krajín v máji 2004 sa Ukrajina mala stať zďaleka najvýznamnejším novým susedom integrovanej Európy.¹⁹⁹

Európska komisia (EK) predstavila v máji 2003 dokument „Širšia Európa“ (Wider Europe), ktorý nadviazal na NNL Vtedajší predseda EK Romano Prodi vyhlásil, že EÚ-25 vytvorí vo svojom susedstve „prsteň priateľov“ (ring of friends), s ktorými chce únia zdieľať všetko okrem vlastných inštitúcií. Pôvodná iniciatíva cielená smerom k novým východným hraniciam EÚ sa však vďaka záujmom južných členských krajín rýchlo rozrástla o tradičné stredomorské susedstvo únie. V máji 2004 tak Európska komisia predstavila nový dokument pod názvom `Európska politika susedstva. Tá už načrtla rozvoj vzťahov EÚ s oveľa väčším počtom krajín a okrem Moldavska a Ukrajiny zahrnula Maroko, Tunisko alebo Palestínu, ako aj tri štáty južného Kaukazu (Gruzínsko, Azerbajdžan a Arménsko). Z úzko vymedzenej spolupráce sa stala široko koncipovaná a svojimi cieľmi skôr vágna politická proklamácia, ktorá síce ponúkla všeobecnú perspektívu intenzívnejšej spolupráce medzi EÚ a jej susedmi, no len málo špecifikovala konkrétne nástroje a mechanizmy jej realizácie.²⁰⁰

Aspekty Európskej susedskej politiky

Európska susedská politika (ENP), predstavená Európskou komisiou v roku 2004, predstavuje nový prístup EÚ voči susedským krajinám, ktorý ide za hranice tradičnej spolupráce. Je síce založená na už existujúcich zmluvných vzťahoch, pridanou hodnotou sú však nástroje, ktorými disponuje EÚ a jej členské štáty, a ktoré v rámci ENP využíva. Európska únia potrebuje prehĺbovať ekonomické a politické vzťahy so susednými krajinami, a tak rozširovať zónu stability a mieru.

Strategický dokument o ENP predstavoval dôležitý krok k špecifikácii konkrétnejších cieľov a nástrojov, ktoré môže využívať Únia a jej členské štáty vo vzťahu ku krajinám v susedstve s EÚ. Stanovil princípy, geografický rozsah, metodológiu implementácie ENP a záležitosti týkajúce sa regionálnej spolupráce. Taktiež špecifikoval, akým spôsobom bude zabezpečené financovanie implementácie ENP, a ako sa bude realizovať spolupráca v oblasti hospodárskeho a sociálneho rozvoja, obchodu

¹⁹⁹ POLICY PAPER WITHIN THE PROJECT: Will the Orange Revolution bear fruit? EU-Ukraine relations in 2005 and the beginning of 2006, The Enlarged EU and Ukraine: New Relations, Warsaw: Stefan Batory Foundation, 2005

²⁰⁰ MICHAEL EMERSON: European Neighbourhood Policy: Strategy or Placebo? CEPS Working Document číslo:215, Brussels: CEPS, November 2004

a energetiky.

EÚ ráta s postupným zapájaním partnerských krajín ENP do politík EÚ, avšak nedáva im možnosť spolupodieľať sa na rozhodovaní. Podobný status zdieľajú krajiny ako Nórsko, Grónsko či Lichtenštajnsko. Avšak vlády členských štátov EÚ zo strachu pred prílevom ilegálnych imigrantov a nedovoleného obchodovania s tovarom a ľuďmi trvajú na striktnnej vízovej politike. Rovnako Spoločná poľnohospodárska politika založená na exportných dotáciách a ochrane vnútorného trhu znemožňuje voľný prístup produktom, ktoré pochádzajú z ENP krajín, na poľnohospodársky trh EÚ. Ďalšou zo slabín susedskej politiky EÚ je, že zahŕňa príliš široký a rôznorodý okruh krajín – od Arktického polobľúka až po Čierne more a oblasť Stredozemia.

Európska susedská spolupráca

Odpoveď na detailný obsah ENP a náplň jej hlavného inštrumentu ENPI (European Neighbourhood Partnership Instrument), ktorý nahradil program TACIS od januára 2007, mali poskytnúť už akčné plány medzi úniou a jednotlivými susedmi. Akčný plán EÚ-Moldavsko, ako hlavný nástroj implementácie Európskej politiky susedstva sa zrodil z konzultácií EÚ a Moldavska ešte v prvej polovici roku 2004. Akčný plán oficiálne prijala Rada pre spoluprácu EÚ a Moldavska 22. februára 2005.

Akčný plán EÚ-Moldavsko predstavuje politický dokument, ktorý popisuje strategické ciele spolupráce medzi Moldavskom a Európskou úniou počas troch rokov. Implementácia akčného plánu by mala pomôcť naplniť ciele rámcovej Dohody o partnerstve a spolupráci. Zároveň by mala podporiť ciele Moldavska integrovať sa do európskych hospodárskych a sociálnych štruktúr. V praxi by mal Akčný plán prispieť k harmonizácii legislatívy a pravidiel Moldavska a EÚ. Akčný plán však neponúka len dialóg a pomoc EÚ v hospodárskej a právnej oblasti. Medzi priority Akčného plánu EÚ-Moldavsko patria politické a inštitucionálne ciele ako je posilnenie administratívnych a súdnych kapacít, ochrana slobody prejavu a médií, ako aj trvalé úsilie k uskutočniteľnému riešeniu podnesterského konfliktu. Akčný plán sa takisto venuje spolupráci pri kontrole hraníc, migrácii a boj s kriminalitou a organizovaným zločinom.²⁰¹

Inštitucionálna báza pre bilaterálny dialóg medzi EÚ a Moldavskom sa odvíja od obsahu PCA. Na najvyššej úrovni sa raz ročne stretáva takzvaná Rada pre spoluprácu

²⁰¹ VÝSKUMNÉ CENTRUM SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI PRE ZAHRANIČNÚ POLITIKU:
Analýza výsledkov implementácie Akčného plánu Ukrajiny s EÚ v rokoch 2005-2007, Bratislava,
november 2008

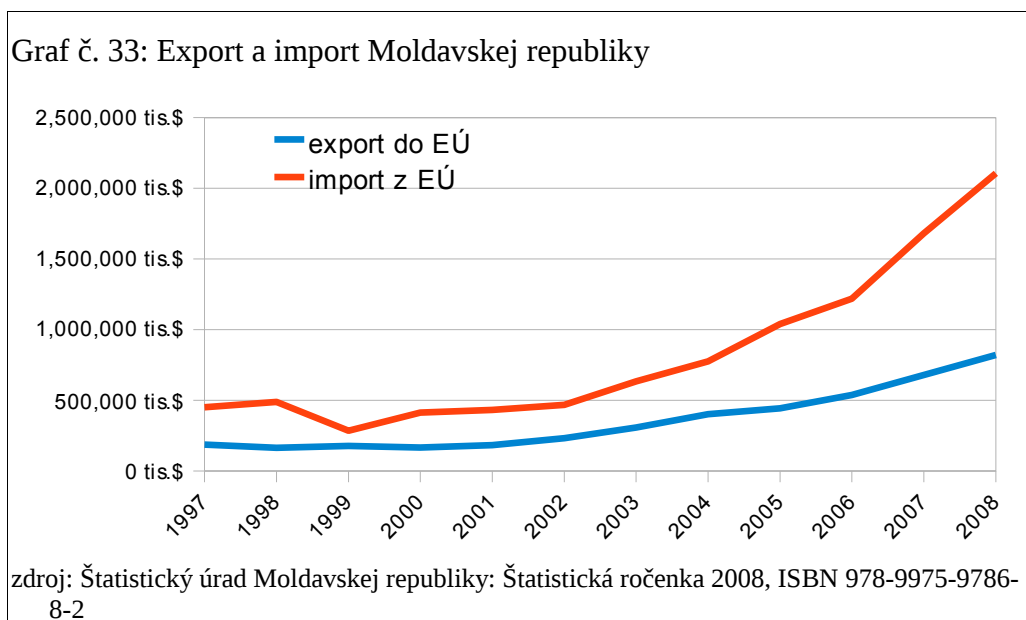
(Cooperation Council), kde na jednej strane sedia zástupcovia predsedníctva EÚ, Európskej komisie a Vysoký predstaviteľ EÚ pre SZBP a na druhej strane sú predstavitelia moldavskej vlády. Rada pre spoluprácu nesie celkovú zodpovednosť za napĺňanie PCA. Posledné stretnutie tejto rady sa uskutočnilo 11. apríla 2006. V hierarchii pod Radou pre spoluprácu funguje Výbor pre spoluprácu, v rámci ktorého sa pravidelne stretávajú vysoko postavení úradníci Európskej komisie (EK) a Moldavska. Konkrétne technické aspekty PCA a Akčného plánu riešia pracovné podvýbory EÚ a Moldavska, ktoré sa venujú nasledujúcim štyrom špecifickým sektorom, ktoré vyplývajú z vyššie uvedených priorít PCA: podvýbor pre obchod a investície; podvýbor pre finančné, hospodárske a štatistické záležitosti; podvýbor pre colnú a cezhraničnú spoluprácu a spravodlivosť a vnútorné záležitosti a podvýbor pre energetiku, životné prostredie, dopravu, vedu a techniku a vzdelávanie. Na parlamentnej úrovni funguje dialóg v rámci Parlamentného výboru pre spoluprácu medzi Európskym parlamentom a Moldavským parlamentom. Tento výbor sa stretáva dvakrát za rok, striedavo v sídle EÚ a v Kišiňove. Posledné stretnutie Parlamentného výboru pre spoluprácu medzi EP a Moldavskom sa uskutočnilo 25. – 26. októbra 2006. Európska komisia má v Moldavsku svoju misiu od októbra roku 2005.

Obchodné vzťahy medzi EÚ a Moldavskom naberajú na strategickom význame pre Kišiňov. V roku 2005 predstavoval dovoz z krajín EÚ do Moldavska 33 %²⁰² celkového objemu importovaného tovaru. V tom istom roku predstavoval vývoz Moldavska do krajín EÚ 27,4 %²⁰² celkového moldavského exportu. Význam obchodu s EÚ sa zvyšoval a v roku 2008 už predstavoval 51 %²⁰², zároveň narástol podiel importu z EÚ do 43 %²⁰² celkového importu (pozri dynamiku na grafu nižšie). Moldavsko vyváža najmä poľnohospodárske produkty, jedlo, textil a ťažké kovy, zatiaľ čo z EÚ dováža prístroje, elektroniku, textil a poľnohospodárske produkty. Európska únia predstavuje najvýznamnejšieho obchodného partnera Moldavska, vzájomný obchod dosahoval 2,93 mld. USD v roku 2008, čo predstavuje 45%²⁰³ na celkovom zahraničnom obchode Moldavskej republiky. Problémom bilaterálnych obchodných vzťahov však zostáva skutočnosť, že napriek tomu, že Moldavsko je zahrnuté v systéme preferencií Generalised System of Preferences+ (GSP+), z ktorého profituje od 1. januára 2006, Európska únia zostáva relatívne uzavretým trhom pre Moldavsko v takej dôležitej komodite pre moldavské

²⁰² ŠTATISTICKÝ ÚRAD MOLDAVSKEJ REPUBLIKY: *Štatistická ročenka 2008* (ISBN 978-9975-9786-8-2)

²⁰³ ŠTATISTICKÝ ÚRAD MOLDAVSKEJ REPUBLIKY: *Štatistická ročenka 2008* (ISBN 978-9975-9786-8-2)

hospodárstvo, ako je produkcia vína. Otvorenie sa importom z Moldavska by predstavovalo zanedbateľný dopad na doterajšie fungovanie trhu EÚ s vínom, avšak pre Moldavsko by to malo veľký význam. SR by sa mala zasaadiť za takýto krok, ktorý by znamenal zásadný hospodársky i politický impulz pre priblíženie sa Moldavska k Európskej únii.

Európska komisia predstavila prvé hodnotenia plnení Akčných plánov v decembri 2006. Vo svojej komunikácii zo 4. decembra 2006 EK navrhla posilnenie politiky v oblasti obchodu (s cieľom podpísať dohody o voľnom obchode so všetkými krajinami ENP), zjednodušenie vízového režimu, zintenzívnenie politického dialógu, podporu regionálnej spolupráce krajín ENP (najmä v oblasti Čierneho mora) a ponuku nového finančného inštrumentu European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI), ktorý v prípade východných susedov EÚ nahrádza od roku 2007 program TACIS.²⁰⁴

V zhrnutí je možné povedať, že hlavným problémom Moldavska pri naplňaní cieľov Akčného plánu EÚ-Moldavsko je slabosť a netransparentná povaha moldavských oficiálnych inštitúcií. Praktické uplatnenie už prijatých zákonov sťažuje korupcia. Zdá sa, že hlavnou odpoveďou EÚ, ako tieto problémy prekonať, je ponúknuť Moldavsku viac finančných prostriedkov. V decembri 2006 Európska komisia oznámila, že v rámci ENPI Moldavsko dostane 209 miliónov euro v období 2007 — 2010. Navyše EK navrhla Rade, aby schválila dodatočnú makroekonomickú pomoc Moldavsku v rokoch 2007 — 2008 vo výške 45 miliónov euro.²⁰⁵

²⁰⁴ EUROPEAN COMMISSION: Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on Strengthening the European Neighbourhood Policy COM(2006) 726, 2006

²⁰⁵ EUROPEAN COMMISSION: IP/06/1754, Brusel, 2006

3.4.2 Vzťahy Moldavskej republiky a Ruskej federácie

Ruská federácia (RF) má politické a ekonomické záujmy v Moldavskej republike ako aj v ostatných krajinách SNŠ (Spoločenstvo nezávislých štátov). Rozvíjanie vzťahov so štátmi SNŠ zodpovedá životným záujmom RF. Vzťahy so štátmi SNŠ – sú počítané za dôležitý faktor zapojenia sa RF do svetovej politickej a ekonomickej štruktúry.²⁰⁶

Oficiálna stratégia vlády RF voči štátom SNŠ, zverejnená Ministerstvom zahraničných vecí RF, je formulovaná nasledovne :

„Priorita vzťahov so štátmi SNŠ pre vonkajšiu politiku Ruskej federácie je založená najmä na týchto principiálnych skutočnostiach: Na teritóriu štátov SNŠ sú koncentrované životné záujmy v ekonomickej, bezpečnostnej, obrannej oblasti a taktiež v oblasti ochrany práv spoluobčanov. Zabezpečovanie týchto záujmov je *osnovou náциональной безопасности* Ruskej federácie. Efektívna spolupráca so štátmi SNŠ je faktorom, ktorý odporuje *odstredivým silám* a tendenciám vnútri Ruskej federácie.²⁰⁷

Hlavným cieľom zahraničnej politiky RF voči štátom SNŠ je vybudovanie integračného ekonomického zoskupenia štátov, spôsobilého pretendovať na dôstojné postavenie vo svete.“²⁰⁸

Podľa koncepcie zahraničnej politiky RF vo vzťahoch so štátmi SNŠ bude smerovať na vybudovanie dobrých susedských vzťahoch a strategického partnerstva. Praktické vzťahy sa musia budovať na základe vzájomnej otvorenosti, pripravenosti brať do úvahy záujmy RF, zahrnujúc tak isto aj rešpektovanie práv ruských spoluobčanov. Rusko bude hodnotiť úroveň vzájomného pôsobenia so štátmi organizácie vychádzajúc z koncepcie „rôzno – rýchlostnej“ integrácie v rámci SNŠ. Zvláštna pozornosť bude venovaná hlbšej ekonomickej a bezpečnostnej integrácii v rámci Colnej únie a Dohody kolektívnej bezpečnosti. Prioritou je budovanie spoločného štátu medzi RF a Bieloruskom.²⁰⁹

Obchodné vzťahy medzi Ruskou federáciou a Moldavskom sú veľmi dôležité pre moldavskú ekonomiku. Trh ruskej federácie je tradičným cieľom moldavského exportu, zároveň väčšina energetických surovín (a nielen) sú importované z RF. Ruská federácia je významným obchodným partnerom Moldavskej republiky. Vzájomný obchod v roku

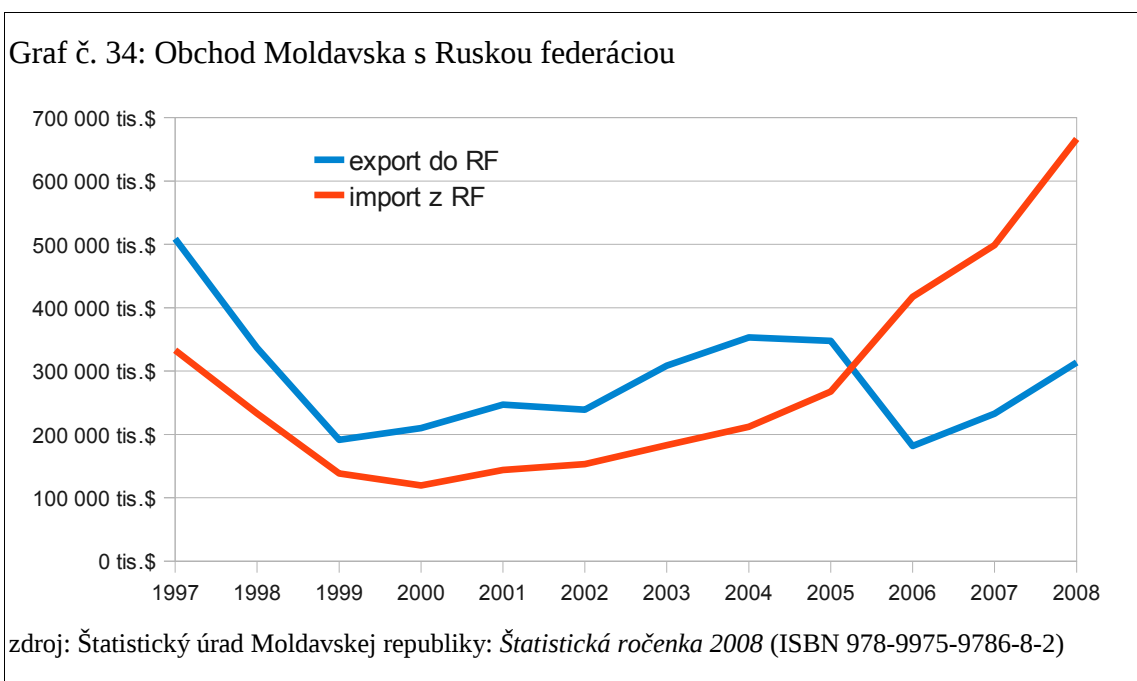
²⁰⁶ MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ RUSKEJ FEDERÁCIE: Стратегический курс России с государствами – участниками Содружества Независимых Государств, potvrdený prezidentom RF 14 septembra 1995. www.mid.ru

²⁰⁷ tamtiež

²⁰⁸ MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ RUSKEJ FEDERÁCIE, www.mid.ru

²⁰⁹ MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ RF, [http://www.mid.ru/ns-osndoc.nsf/0e9272bfa34209743256c630042d1aa/fd86620b371b0cf7432569fb004872a7?](http://www.mid.ru/ns-osndoc.nsf/0e9272bfa34209743256c630042d1aa/fd86620b371b0cf7432569fb004872a7?OpenDocument) OpenDocument

2008 predstavoval takmer 1 mld. USD. Polovica moldavských exportov do štátov SNŠ smerovala na trh RF, v roku 2008 export predstavoval 341 mil. USD, zároveň import z RF predstavoval takmer 667 mil. USD.²¹⁰ Obchodná bilancia s Ruskou federáciou bola v roku 2008 pasívnou (-326 mil. USD), avšak do roku 2006 obchodná bilancia s RF bola aktívnou. Zvrat nastal po zavedení obchodných sankcií RF z roku 2006 proti moldavskému vínu a poľnohospodárskej produkcii. Na uvedenom grafe je vidieť, že v roku 2006 export moldavských výrobkov do RF prudko poklesol na úroveň 182 mil. USD, čo predstavuje medziročný pokles o 47% alebo pokles o 166 mil. USD.

Tento pokles exportu bol zapríčinený zavedením sankcií v roku 2006, v ktorom Ruská federácia zakázala import moldavského vína, podľa oficiálnej verzie z dôvodu fytoosanitárnych noriem, splnenie ktorých požiadali úrady Ruskej federácie. Sankcie²¹¹ boli anulované a export do RF v nasledujúcich rokoch začal stúpať, avšak dočasne stratený prístup na ruský trh spôsobil nárast konkurencie, stratu obchodných stykov a nedodržanie kontraktov medzi obchodnými partnermi, čo spôsobilo to, že ešte v roku 2008 export do RF nedosiahol úroveň, ktorú dosahoval pred zavedením sankcií. Od roku 2006 hovoríme o pasívnom salde obchodnej bilancie s RF (-326 mil. USD v roku 2008). Import z RF od roku 2000 má stúpajúci trend. Zaznamenal výrazný nárast, ku ktorému došlo najmä následkom prechodu na trhové ceny za importovaný prírodný plyn a tiež kvôli všeobecne rastúcemu trendu cien energetických surovín v tomto období.

²¹⁰ ŠTATISTICKÝ ÚRAD MOLDAVSKEJ REPUBLIKY: *Štatistická ročenka 2008*, ISBN 978-9975-9786-8-2

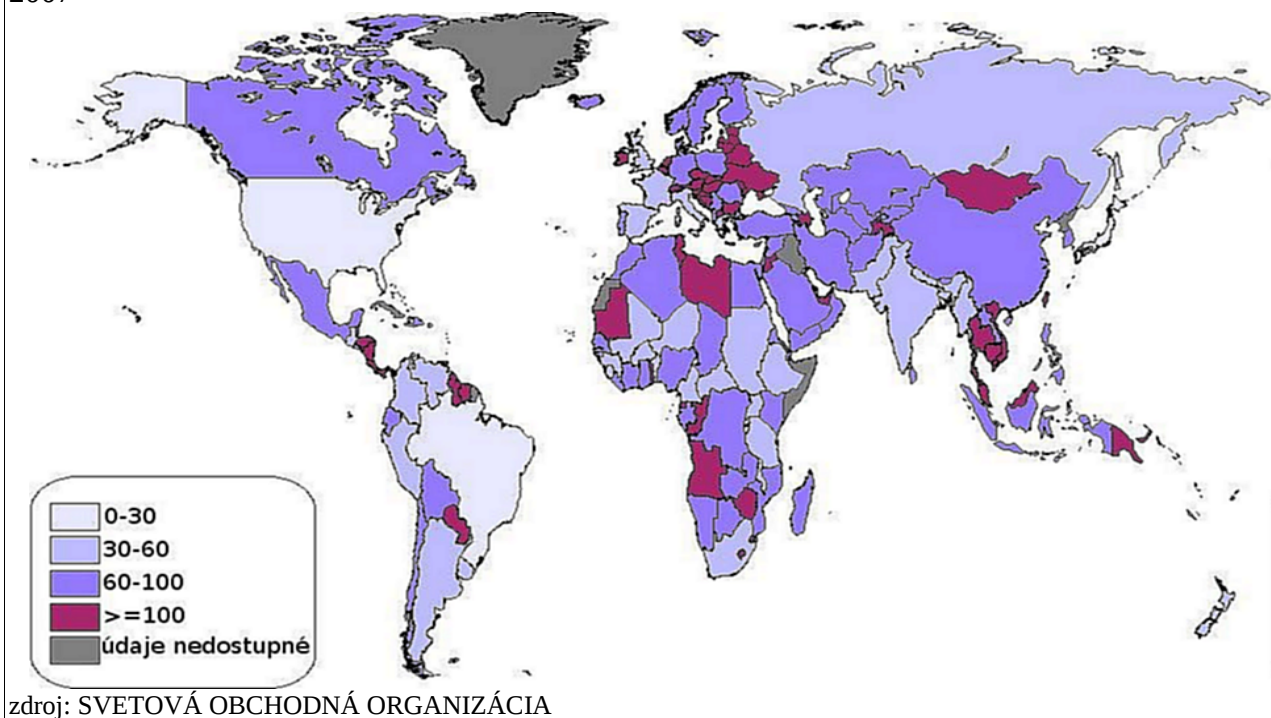
²¹¹ LOGOS PRESS: *Moldavskie vina ne prosli sanobrabotku*, <http://logos.press.md/Weekly/Main.asp?IssueNum=652&IssueDate=31.03.2006&YearNum=12&Theme=-1&Topic=18128>

3.4.3 Zahraničný obchod

Zahraničný obchod je veľmi dôležitou súčasťou ekonomiky Moldavskej republiky, pretože objem vnútorného trhu je pomerne malý, zároveň surovinová základňa nezabezpečuje potreby štátu (vrátane energetických surovín a palív).

Základným ukazovateľom zahraničného obchodu štátu je obrat zahraničného obchodu. Tento ukazovateľ vyjadruje hodnotu hmotných zásielok, ktoré za určité obdobie prekročili štátne hranice. Ak berieme do úvahy aj pohyb služieb spojených s pohybom tovaru (doprava, poistenie, skladovanie), hovoríme o zahraničnom obchode v širšom slova zmysle. V moldavskej republike obrat zahraničného obchodu prevyšuje objem HDP, tak napríklad v roku 2008 obrat zahraničného obchodu predstavoval 144% na HDP²¹². To znamená, že zahraničnoobchodné styky sú nesmierne dôležité pre úspešný ekonomický rozvoj Moldavska. Znázornenie podielu zahraničnoobchodného obratu na HDP môžeme vidieť na nasledujúcom obrázku.

Obrázok č. 4: Podiel zahraničného obchodu na HDP jednotlivých štátov podľa údajov WTO za rok 2007

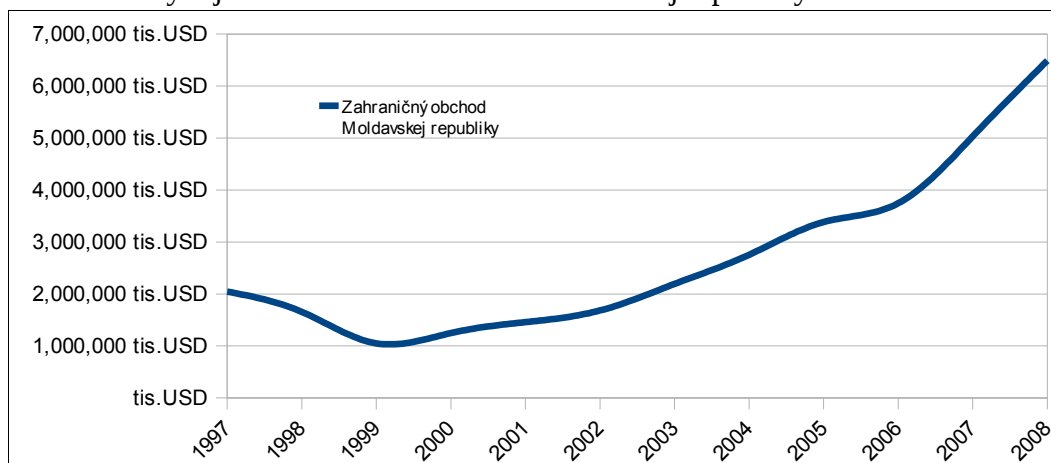
Export v roku 2008 predstavoval 45 %-ný podiel na HDP alebo 1,6 mld. USD, import predstavoval 96,1 %-ný podiel na HDP alebo 4,9 mld. USD.

Na základe znalosti výšky dovozu a vývozu v štáte môžeme vypočítať nasledujúce ukazovatele:

²¹² ŠTATISTICKÝ ÚRAD MOLDAVSKEJ REPUBLIKY: Štatistická ročenka 2008 (ISBN 978-9975-9786-8-2)

a) Obrat zahraničného obchodu ako súčet hodnoty dovozu a vývozu, ktorý predstavuje v Moldavskej republike 6,5 mld. USD. Obrat zahraničného obchodu vyrástol šesťnásobne v porovnaní s rokom 1999, v ktorom predstavoval 1,04 mld. USD. Tento nárast zdôrazňuje stúpajúci význam zahraničného obchodu pre Moldavskú republiku.

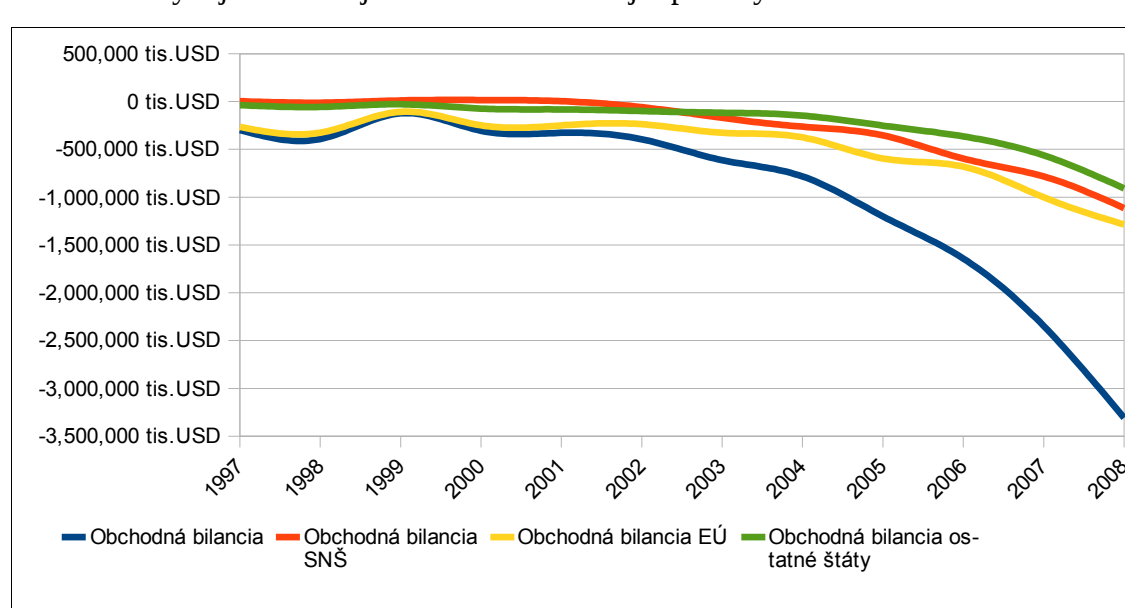
Graf č. 35: Vývoj zahraničného obchodu Moldavskej republiky

zdroj: Štatistický úrad Moldavskej republiky: Štatistická ročenka 2008 (ISBN 978-9975-9786-8-2)

b) Obchodná bilancia ako rozdiel hodnoty dovozu a vývozu, ktorá je v Moldavskej republike pasívna. V roku 2008 deficit obchodnej bilancie predstavoval 3,3 mld. USD. Deficit obchodnej bilancie so štátmi SNŠ dosiahol v roku 2008 takmer 1,12 mld. USD, so štátmi Európskej únie deficit dosiahol takmer 1,3 mld. USD a s ostatnými štátmi deficit dosiahol 0,91 mld. USD.

Graf č. 36: Vývoj obchodnej bilancie Moldavskej republiky

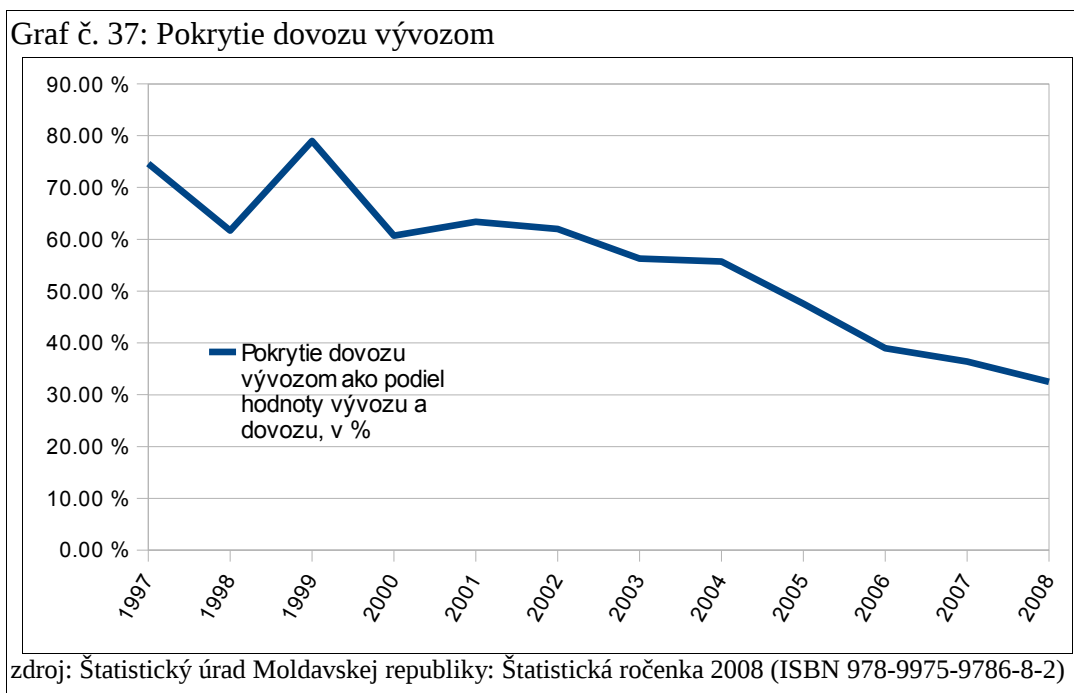

zdroj: Štatistický úrad Moldavskej republiky: Štatistická ročenka 2008, ISBN 978-9975-9786-8-2

Na vyššie uvedenom grafe je vidieť, ako sa odohrával vývoj obchodnej bilancie od roku

1997. Obchodná bilancia Moldavskej republiky zostávala väčšinou pasívna, s výnimkou obdobia 1999-2001 v obchodných vzťahoch zo štátmi SNŠ bola obchodná bilancia vyrovnaná a mierne aktívna. Ako je vidieť na grafe, rast deficitu obchodnej bilancie má takmer exponenciálny charakter, ktorý je podľa nás dlhodobu neudržateľný. Podľa nás zníženie deficitu obchodnej bilancie a nárast exportného potenciálu je hlavnou výzvou pre moldavskú vládnú elitu.

c) Pokrytie dovozu vývozom je ešte jedným ukazovateľom, ktorý zohľadňuje situáciu v zahraničnom obchode. V Moldavskej republike v roku 2008 vývoz pokrýval len 32 % dovozu, alebo dovoz bol takmer 3-krát väčší než vývoz. Poľa jednotlivých regiónov je možné konštatovať, že dovoz zo štátov členov SNŠ je pokrytý vývozom do nich na 36 %, dovoz zo štátov EÚ je pokrytý vývozom na 39 % a dovoz z ostatných štátov je pokrytý vývozom len na 14 %. Považujeme za dôležité zdôrazniť, že v roku 2006 EÚ poskytla Moldavsku preferencie GSP+, ktoré uľahčovali vstup moldavských tovarov na európsky trh, čo by malo znamenať lepšie pokrytie moldavského dovozu z EÚ vývozom, avšak nastal opak a pokrytie dovozu vývozom sa znížilo z 44% v roku 2006 na 39% v roku 2008.

Tabuľka č. 10: Zahraničný obchod Moldavskej republiky

Zahraničný obchod Moldavskej republiky												
(v tis. USD)												
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Export	874,057	631,817	463,432	471,466	565,495	643,792	789,934	985,174	1,091,255	1,051,621	1,341,735	1,591,185
geografická štruktúra:												
SNŠ	608,307	428,904	253,640	276,088	344,377	350,422	423,565	502,422	551,367	424,143	550,245	623,047
EÚ	185,500	163,273	177,176	165,280	182,435	231,348	307,451	400,687	443,367	537,667	679,256	820,090
ostatné štáty	80,250	39,640	32,616	30,097	38,683	62,022	58,918	82,064	96,521	89,812	112,234	148,047
Import	1,171,252	1,023,575	586,368	776,416	892,228	1,038,000	1,402,347	1,768,534	2,292,292	2,693,184	3,689,524	4,898,762
geografická štruktúra:												
SNŠ	604,516	440,093	241,977	259,777	340,199	408,872	593,352	764,765	905,208	1,020,781	1,333,698	1,737,261
EÚ	449,850	488,086	283,636	413,231	431,439	467,825	633,432	774,847	1,038,777	1,218,507	1,680,983	2,105,264
ostatné štáty	116,886	95,397	60,755	103,409	120,591	161,303	175,563	228,922	348,307	453,896	674,844	1,056,237
Obchodná bilancia	-297,195	-391,758	-122,936	-304,950	-326,734	-394,209	-612,414	-783,360	-1,201,037	-1,641,563	-2,347,789	-3,307,577
geografická štruktúra:												
SNŠ	3,791	-11,189	11,663	16,311	4,178	-58,450	-169,788	-262,343	-353,841	-596,638	-783,454	-1,114,214
EÚ	-264,350	-324,813	-106,460	-247,950	-249,004	-236,477	-325,981	-374,160	-595,410	-680,840	-1,001,726	-1,285,174
ostatné štáty	-36,637	-55,757	-28,139	-73,311	-81,908	-99,281	-116,645	-146,857	-251,786	-364,084	-562,610	-908,189
Pokrytie dovozu vývozom ako podiel hodnoty vývozu a dovozu, v %	75	62	79	61	63	62	56,3	55,7	48	39	36	33
geografická štruktúra:												
SNŠ	101	98	105	106	101	86	71	66	61	42	41	36
EÚ	41	34	63	40	42	50	49	52	43	44	40	39
ostatné štáty	69	42	54	29	32	39	34	36	28	20	17	14

zdroj: samostatné spracovanie podľa údajov Colnej spravy Moldavskej republiky a Štatistického úradu Moldavskej republiky, údaje nezahŕňujú údaje o zahraničnom obchode Podnesterska

Vyššie uvedená tabuľka znázorňuje údaje o zahraničnom obchode Moldavskej republiky a kompiláciu iných ukazovateľov, o ktorých sme vyššie písali.

Privedené údaje o zahraničnom obchode a jeho dynamiky poukazujú na objektívne tendencie, ktoré sú prítomné v tejto oblasti. Export Moldavskej republiky rástol od roku 1999, keď bolo dosiahnuté dno nielen poklesu exportu ale aj dno poklesu HDP po rozdelení Sovietskeho zväzu.

Podobná situácia je aj v prípade importu, ktorý taktiež rástol od roku 1999. Obchodná bilancia Moldavskej republiky počas sledovaného obdobia zostávala neustále zápornou, čo znamená že Moldavsko je čistým importérom. Existuje niekoľko príčin tejto situácie: a) remitencie pracovných migrantov zvyšujú vnútorný dopyt, ktorý nie je pokrytý domácou výrobou, preto zvyšuje import (v roku 2008 objem prítoku remitiencií bol na úrovni 1,5 mld. USD²¹³); b) v poslednom období priame zahraničné investície začali ovplyvňovať obchodnú bilanciu (čisté PZI v roku 2007 dosiahli úroveň 493

²¹³ MOLDOVA FINANSI: Объем денежных переводов гастарбайтеров в Молдову сокращается, <http://finance.salut.md/index.php?contid=1068>

mil. USD, v roku 2008 zaznamenali 38 %-ný nárast a dosiahli úroveň 679 mil. USD²¹⁴).

Informatívnym ukazovateľom je pokrytie dovozu vývozom, ktoré odhaľuje dôležité tendencie. Pri sledovaní dynamiky tohto ukazovateľa je očividná negatívna tendencia. V roku 1999, keď bolo dosiahnuté dno poklesu hospodárskej aktivity v Moldavsku, ukazovateľ pokrytia dovozu vývozom bol na úrovni 79%, počas nasledovných rokov súbežne s rastom ekonomiky, exportu a importu obchodná bilancia sa stávala viac a viac zápornou a pokrytie dovozu vývozom bolo čoraz horšie a v roku 2008 predstavovalo len 33%, čo je zhoršenie až 2,4-krát.

Dôležité je analyzovať dynamiku exportu a importu a to nielen celkovo ale aj v rámci teritoriálnej štruktúry, takým spôsobom budeme mať možnosť sledovať tendencie a trendy prítomné v tejto oblasti. Zároveň ako výsledok analýzy budeme môcť určiť odporúčania a oblasti, v ktorých je podstatný potenciál na zlepšenie.

Nižšie sú uvedené tabuľky teritoriálnej štruktúry exportu a importu, vrátane dynamiky počas vybraných rokov. Sledované obdobie je od roku 1997 do roku 2008, pretože v roku 2000 bol zaznamenaný najnižší bod pádu hospodárskej činnosti od rozdelenia ZSSR. Takým spôsobom, analyzujúc obdobie od roku 1997, zvýrazníme tendenciu, ktorá vládla do roku 2000 v zahraničnom obchode a zároveň osem rokov od roku 2000 do roku 2008. To umožní definovať tendencie, ktoré sú v súčasnosti aktuálne.

Tabuľka č. 11: Teritoriálna štruktúra exportu od roku 1997 do 2008

Teritoriálna štruktúra exportu												
	(v tis. USD)											
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Export	874,057	631,817	463,432	471,466	565,495	643,792	789,934	985,174	1,091,255	1,051,621	1,341,735	1,591,185
z ktorých:												
Štáty SNŠ - celkovo	608,307	428,904	253,640	276,088	344,377	350,422	423,565	502,422	551,367	424,143	550,245	623,047
Štáty EÚ - celkovo	185,500	163,273	177,176	165,280	182,435	231,348	307,451	400,687	443,367	537,667	679,256	820,090
USA	58,235	18,090	14,520	15,573	25,047	34,925	33,647	42,701	37,486	16,229	15,167	15,102

poznámka: podrobnú teritoriálnu štruktúru s rozdelením podľa jednotlivých štátov pozri prílohu č.3

zdroj: samostatné spracovanie podľa údajov Colnej spravy Moldavskej republiky a Štatistického úradu Moldavskej republiky, tabuľka nezahrňuje údaje o zahraničnom obchode Podnesterska

Na základe vyššie uvedenej tabuľky vidíme, že celkový objem exportu rástol od roku 1997 do roku 2008 (zároveň pozri prílohu č. 3.). Od roku 1999 sa objem exportu strojnásobil, avšak podľa jednotlivých regiónov existujú divergencie. Export do štátov SNŠ fakticky stagnoval, avšak export do Ruskej federácie poklesol z 508 mil. USD v

²¹⁴ KOMSOMOLSKAJA PRAVDA: Молдова достигла рекордного объема прямых иностранных инвестиций, <http://www.gosincor.ru/ngos.php?2252>

roku 1997 na 313 mil. USD v roku 2008, čo poukazuje na to, že Moldavsko stráca dôležitý odbytový trh ako je Ruska federácia, podobná situácia je aj v prípade exportu do USA, ktorý za skúmané obdobie poklesol. Na druhej strane export do EÚ narástol z 185 mil. USD v roku 1997 na 820 mil. USD v roku 2008, čo predstavuje výrazný nárast.

Teritoriálna štruktúra exportu poukazuje na vyváženosť odbytových trhov Moldavskej ekonomiky. Tak export do štátov SNŠ v roku 2008 predstavoval 623 mil. USD. V tom istom roku export do EÚ predstavoval 820 mil. USD. Považujeme za dôležité zvýrazniť nepomerne slabé zastúpenie v teritoriálnej štruktúre exportu takých dôležitých ekonomík ako sú USA, Japonsko a Čína, ktorých objemy importu podľa údajov WTO zodpovedajú 25,5% z celkového svetového importu. Práve preto považujeme, že v tomto smere je výrazný potenciál na rozširovanie exportu.

Tabuľka č. 12: Svetový importéri podľa regiónov a vybraných štátov

Svetový importéri podľa regiónov a vybraných štátov za roky: 1948, 1953, 1963, 1973, 1983, 1993, 2003 a 2007								
(v mld. USD a percentách)								
	1948	1953	1963	1973	1983	1993	2003	2007
	Objem							
Svet	62	85	164	595	1882	3787	7691	13968
	% podiel							
Svet	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Severná Amerika	18.5	20.5	16.1	17.2	18.5	21.4	22.5	19.4
USA	13.0	13.9	11.4	12.3	14.3	15.9	16.9	14.5
Kanada	4.4	5.5	3.9	4.2	3.4	3.7	3.2	2.8
Mexiko	1.0	0.9	0.8	0.6	0.7	1.8	2.3	2.1
Centrálna a Južná Amerika	10.4	8.3	6.0	4.4	3.8	3.3	2.5	3.3
Brazília	1.8	1.6	0.9	1.2	0.9	0.7	0.7	0.9
Argentína	2.5	0.9	0.6	0.4	0.2	0.4	0.2	0.3
Európa	45.3	43.7	52.0	53.3	44.2	44.6	45.0	43.4
Nemecko	2.2	4.5	8.0	9.2	8.1	9.0	7.9	7.6
Francúzsko	13.4	11.0	8.5	6.5	5.3	5.5	5.2	4.4
Taliansko	5.5	4.9	5.3	6.3	5.6	5.7	5.2	4.4
Veľká Británia	2.5	2.8	4.6	4.7	4.2	3.9	3.9	3.6
SNŠ	-	-	-	-	-	1.2	1.7	2.7
Afrika	8.1	7.0	5.2	3.9	4.6	2.6	2.1	2.6
Juhoafrická republika	2.5	1.5	1.1	0.9	0.8	0.5	0.5	0.7
Stredný východ	1.8	2.1	2.3	2.7	6.2	3.3	2.7	3.4
Ázia	13.9	15.1	14.1	14.9	18.5	23.6	23.5	25.3
Čína	0.6	1.6	0.9	0.9	1.1	2.7	5.4	6.8
Japonsko	1.1	2.8	4.1	6.5	6.7	6.4	5.0	4.4
India	2.3	1.4	1.5	0.5	0.7	0.6	0.9	1.6
Austrália a Nový Zéland	2.9	2.3	2.2	1.6	1.4	1.5	1.4	1.4

zdroj: WTO, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2008_e/its08_world_trade_dev_e.htm

Podľa nás v tomto smere má potenciál moldavský vinársky priemysel, popri niektorých objektívnych komparatívnych výhodách (podrobnejšie pozri podkapitolu o vinárskom priemysle).

Prejdeme na analýzu teritoriálnej štruktúry importu podľa jednotlivých regiónov počas vybraného časového intervalu od roku 1997 do roku 2008, ktoré je zmapované v nižšie uvedenej tabuľke.

Tabuľka č. 13: Teritoriálna štruktúra importu Moldavskej republiky

Teritoriálna štruktúra importu												
	(v tis. USD)											
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Import-celkovo	1,171,252	1,023,575	586,368	776,416	892,228	1,038,000	1,402,347	1,768,534	2,292,292	2,693,184	3,689,524	4,898,762
z ktorých:												
Štáty SNŠ - celkovo	604,516	440,093	241,977	259,777	340,199	408,872	593,352	764,765	905,208	1,020,781	1,333,698	1,737,261
Štáty EÚ - celkovo	449,850	488,086	283,636	413,231	431,439	467,825	633,432	774,847	1,038,777	1,218,507	1,680,983	2,105,264
USA	40,805	33,451	22,182	48,208	28,058	48,050	34,548	29,383	40,757	35,863	46,832	93,312

poznámka: podrobnú teritoriálnu štruktúru s rozdelením podľa jednotlivých štátov pozri prílohu č.4
zdroj: samostatné spracovanie podľa údajov Colnej spravy Moldavskej republiky a Štatistického úradu Moldavskej republiky, tabuľka nezahŕňa údaje o zahraničnom obchode Podnesterska

Analýza teritoriálnej štruktúry exportu odhalila objektívne tendencie prítomné v tejto oblasti. V prípade teritoriálnej štruktúry importu sú tendencie odlišné. Nárast importu bol zaznamenaný zo všetkých skúmaných regiónov za vybrané obdobie.

Tak napríklad import z EÚ sa zvýšil 4-krát, import z Číny narástol viac než 200-krát, z 1,5 mil. USD v roku 1997 na 325 mil. USD v roku 2008. Import zo štátov SNŠ v roku 1999 predstavoval 241 mil. USD a narástol na 1,7 mld. USD v roku 2008, čo predstavuje sedemnásobný nárast (zároveň pozri prílohu č. 4.).

Dôležitým problémom vládnucej elity do budúcnosti je jednoznačne problém deficitu obchodnej bilancie, ktorý je prítomný v obchode so všetkými regiónmi. Považujeme za najdôležitejšou úlohu zahraničnoobchodnej politiky – zvýšenie exportného potenciálu Moldavskej republiky a zvýšenie konkurencieschopnosti, čo by umožnilo čeliť veľkému a neustále rastúcemu deficitu obchodnej bilancie. Podľa nás pre Moldavskú republiku v súčasnej situácii existuje možnosť zvýšenia exportného potenciálu len v oblastiach ľahkého priemyslu a potravinárskeho priemyslu (pre podrobnejšie odôvodnenie pozri príslušné podkapitoly), v týchto odvetviach nie sú potrebné rozsiahle investície do infraštruktúry a zároveň Moldavsko disponuje komparatívnymi výhodami v týchto oblastiach. Dodatočnou prípadnou výhodou intenzívneho rozvoja týchto sektorov by bola substitúcia importu. Bez cieľavedomej „principiálnej“ pomoci zo strany štátu (prostredníctvom tarifno-fiškálnych a finančných nástrojov) je intenzívny rozvoj málo pravdepodobný. V roku 2009 bol sformulovaný a prijatý „Strategický plán vývoja ľahkého

priemyslu do roku 2015“²¹⁵, podľa ktorého ľahký priemysel dostal štatút prioritného odvetvia.

Nižšie budeme analyzovať komoditnú štruktúru zahraničného obchodu, ktorá umožní odhaliť tendencie v tejto oblasti ekonomickej činnosti. Sledované obdobie vývoja bude zvolené podobne ako v prípade analýzy teritoriálnej štruktúry zahraničného obchodu, čiže od roku 1997 do roku 2008. Pre triedenie komoditnej štruktúry použijeme triedy harmonizovaného systému colného sadzovníka.

Tabuľka č. 14: Komoditná štruktúra exportu Moldavskej republiky

Komoditná štruktúra exportu Moldavskej republiky													
												(v tis. USD)	
Kód		1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
	Export - celkovo	874,057	631,817	463,432	471,466	565,495	643,792	789,934	985,174	1,091,255	1,051,621	1,341,735	1,591,185
I.	Živé zvieratá; živočíšne výrobky	75,435	34,121	29,306	22,794	18,275	15,287	28,598	20,153	17,204	16,227	13,580	10,133
II.	Rastlinné výrobky	75,262	71,634	68,081	65,857	78,765	106,066	91,243	119,966	131,907	136,489	162,874	210,090
III.	Živočíšne a rastlinné tuky, oleje, vosky	8,307	3,781	2,464	3,868	8,239	16,820	28,897	41,186	37,791	34,857	55,263	62,890
IV.	Výrobky potravinárskeho priemyslu; nápoje; tabak	478,778	350,164	197,454	198,433	251,578	267,361	314,338	345,880	395,970	276,374	275,973	311,918
V.	Nerastné výrobky	3,208	2,697	1,993	2,932	6,415	11,388	20,606	30,355	20,105	27,428	57,116	63,465
VI.	Výrobky chemického priemyslu a príbuzných priemyselných odvetví	13,399	7,615	12,480	8,214	8,147	7,174	8,959	9,292	15,596	20,805	27,148	32,968
VII.	Plasty, kaučuk a výrobky z nich	5,313	2,921	1,662	1,976	3,104	2,550	5,328	8,322	11,829	15,990	33,082	38,187
VIII.	Surové kože, kožky, usne, kožušiny a výrobky z nich; cestovné potreby	12,003	10,699	12,828	13,057	11,457	23,354	44,768	77,888	71,574	23,646	29,065	33,300
IX.	Drevo a výrobky z dreva, drevené uhlie, korok a výrobky zo slamy	476	591	741	807	1,494	973	1,709	3,588	2,290	3,988	4,306	5,393
X.	Buničina, celulóza; zberový papier; papier, lepenka a výrobky z nich	3,447	2,448	1,754	2,014	3,554	5,302	10,611	8,043	11,836	18,388	27,329	16,710
XI.	Textília a textilné výrobky	58,248	61,702	64,447	83,393	104,090	107,472	129,659	170,093	193,944	228,278	276,289	313,935
XII.	Obuv, klobúky, dáždňníky, snečníky, biče; upravené perá; umelé kvetiny	5,687	2,592	3,331	3,902	5,250	9,555	15,138	21,954	26,589	30,960	40,252	48,003
XIII.	Výrobky z kameňa, sadry, cementu, azbestu, sludy; keramika a sklo	12,081	9,628	9,951	14,649	13,699	14,080	15,841	17,155	18,724	32,583	51,273	52,509
XIV.	Perly, drahokamy, drahé kovy; umelá bižutéria; mince	769	94	22	163	119	153	203	162	149	151	45	223
XV.	Základné kovy a výrobky zo základných kovov	8,568	9,192	16,413	11,665	3,050	7,007	19,383	29,878	48,749	75,847	110,497	119,106
XVI.	Stroje, prístroje, el. zariadenia, prístroje na záznam a reprodukcii obrazu a zvuku	45,737	40,771	27,164	23,897	30,492	24,834	30,306	39,294	46,232	53,130	90,711	167,507
XVII.	Vozidlá, lietadlá, plavidlá a dopravné zariadenia	51,420	10,464	6,900	5,355	7,537	13,377	11,172	22,816	15,298	16,290	18,722	16,064
XVIII.	Prístroje optické, fotograf., meracie, lekárske; hodiny a hodinky; hud.nástroje	3,399	3,024	2,125	3,243	6,192	6,721	7,205	8,214	8,067	12,498	23,428	28,882
XX.	Rôzne priemyselné výrobky	12,520	7,678	4,317	5,248	4,021	4,305	5,937	10,934	17,359	27,603	44,784	59,841
XXI.	Umelecké diela, zberateľské predmety a starožitnosti	-	5	-	-	19	11	32	2	42	89	-	59

zdroj: samostatné spracovanie podľa údajov Colnej spravy Moldavskej republiky a Štatistického úradu Moldavskej republiky, tabuľka nezahŕňa údaje o zahraničnom obchode Podnesterska

²¹⁵ Rozhodnutie vlády Moldavskej republiky Č. 117 z 10 februára 2009

Komoditná štruktúra exportu poukazuje na skutočnosť, že Moldavská republika exportuje prevažne výrobky s nízkou pridanou hodnotou, ako napríklad rastlinné výrobky, výrobky potravinárskeho priemyslu, textílie a textilné výrobky a kovy a výrobky zo základných kovov. Môžeme povedať, že v štruktúre exportu majú prevahu poľnohospodárske výrobky a výrobky ľahkého priemyslu. Táto skutočnosť zodpovedá aj štruktúre tvorby HDP a štruktúre zamestnanosti, v rámci ktorej poľnohospodárstvo má pomerne veľké zastúpenie.

Tabuľka č. 15: Komoditná štruktúra importu Moldavskej republiky

Komoditná štruktúra importu Moldavskej republiky													
												(v tis USD)	
Kód		1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
	Import - celkovo	1,171,252	1,023,575	586,368	776,416	892,228	1,038,000	1,402,347	1,768,534	2,292,292	2,693,184	3,689,524	4,898,762
I.	Živé zvieratá; živočíšne výrobky	22,090	17,294	6,493	10,745	23,779	23,857	24,828	38,771	57,194	51,931	61,663	100,330
II.	Rastlinné výrobky	37,287	16,450	11,141	25,346	37,642	43,467	82,275	73,533	65,023	72,757	150,372	166,757
III.	Živočíšne a rastlinné tuky, oleje, vosky	4,446	3,077	2,009	2,410	3,011	7,066	5,501	7,427	9,886	11,131	16,013	20,884
IV.	Výrobky potravinárskeho priemyslu; nápoje; tabak	88,411	56,646	18,378	71,234	78,866	72,635	91,986	105,264	147,472	179,794	237,866	343,420
V.	Nerastné výrobky	413,959	325,002	232,051	256,054	242,582	237,073	297,719	384,871	504,675	663,725	788,430	1,126,002
VI.	Výrobky chemického priemyslu a príbuzných priemyselných odvetví	112,756	92,799	45,786	74,886	80,399	115,831	132,660	161,806	232,280	223,273	317,676	416,751
VII.	Plasty, kaučuk a výrobky z nich	36,574	33,153	20,140	23,767	34,181	49,330	69,307	101,108	139,734	168,532	224,934	276,790
VIII.	Surové kože, kôžky, usne, kožušiny a výrobky z nich; cestovné potreby	3,077	2,203	2,618	2,458	3,819	16,230	36,309	72,516	69,590	22,804	27,497	33,183
IX.	Drevo a výrobky z dreva, drevené uhlie, korok a výrobky zo slamy	19,692	15,261	6,028	9,942	13,443	16,140	22,953	33,989	43,624	52,080	67,661	89,315
X.	Buničina, celulóza; zberový papier; papier, lepenka a výrobky z nich	48,269	46,542	21,483	27,782	34,458	44,405	56,377	63,418	82,258	75,529	101,429	117,210
XI.	Textílie a textilné výrobky	61,648	62,946	66,384	77,473	92,065	100,570	118,420	150,572	179,859	206,524	249,595	285,436
XII.	Obuv, klobúky, dáždníky, snečníky, biče; upravené perá; umelé kvetiny	3,664	3,023	2,324	2,413	4,453	4,531	7,049	10,024	12,201	17,884	21,379	30,889
XIII.	Výrobky z kameňa, sadry, cementu, azbestu, sfudy; keramika a sklo	46,159	34,668	13,382	16,662	31,988	30,713	52,724	64,364	67,290	79,925	102,159	138,714
XIV.	Perly, drahokamy, drahé kovy; umelá bižutéria; mince	2,028	1,290	1,107	1,446	1,153	2,075	2,885	3,731	6,436	6,403	8,828	10,859
XV.	Základné kovy a výrobky zo základných kovov	51,805	41,306	24,953	31,594	37,653	48,963	70,252	111,899	160,601	219,417	336,691	372,513
XVI.	Stroje, prístroje, el. zariadenia, prístroje na záznam a reprodukcii obrazu a zvuku	150,671	195,501	69,253	98,580	123,898	146,323	213,984	239,715	312,995	379,810	544,626	765,521
XVII.	Vozidlá, lietadlá, plavidlá a dopravné zariadenia	34,960	46,635	12,198	15,472	21,825	50,725	75,230	95,950	130,336	162,404	286,087	390,591
XVIII.	Prístroje optické, fotograf., meracie, lekárske; hodiny a hodinky; hud.nástroje	20,297	16,610	22,539	19,171	15,524	14,874	22,691	20,864	26,991	33,506	51,805	74,626
XX.	Rôzne priemyselné výrobky	13,453	13,168	8,092	8,975	11,481	13,180	19,181	28,689	43,836	65,748	94,809	138,937
XXI.	Umelecké diela, zberateľské predmety a starožitnosti	5	3	8	4	8	12	18	23	11	8	4	36

zdroj: samostatné spracovanie podľa údajov Colnej spravy Moldavskej republiky a Štatistického úradu Moldavskej republiky, tabuľka nezahrňuje údaje o zahraničnom obchode Podnesterska

Výrazný nárast importu za vybrané obdobie zaznamenali všetky sledované položky. Moldavsko importuje nerastné suroviny, výrobky chemického priemyslu a stroje, prístroje a zariadenia, ktoré tvoria hlavný objem importovanej produkcie. Tak v roku 2008 spomínané tri položky boli zodpovedné za polovicu importu a dosiahli úroveň 2,3 mld. USD. Výrazný nárast cien za nerastné suroviny v roku 2008 sa odrazil aj na komoditnej štruktúre importu.

Moldavská republika má výrazne deficitnú obchodnú bilanciu, v ktorej import je takmer trikrát väčší než export. Táto dynamika je udržateľná len vďaka remitenciam od moldavských pracovných migrantov a rastúcim investíciám. Výzvou pre zahraničnoobchodnú politiku, ale aj pre celkovú makroekonomickú politiku budú roky 2009-2014, v ktorých sa očakáva spomalenie a dokonca pokles ekonomickej aktivity vo svetovom hospodárstve.

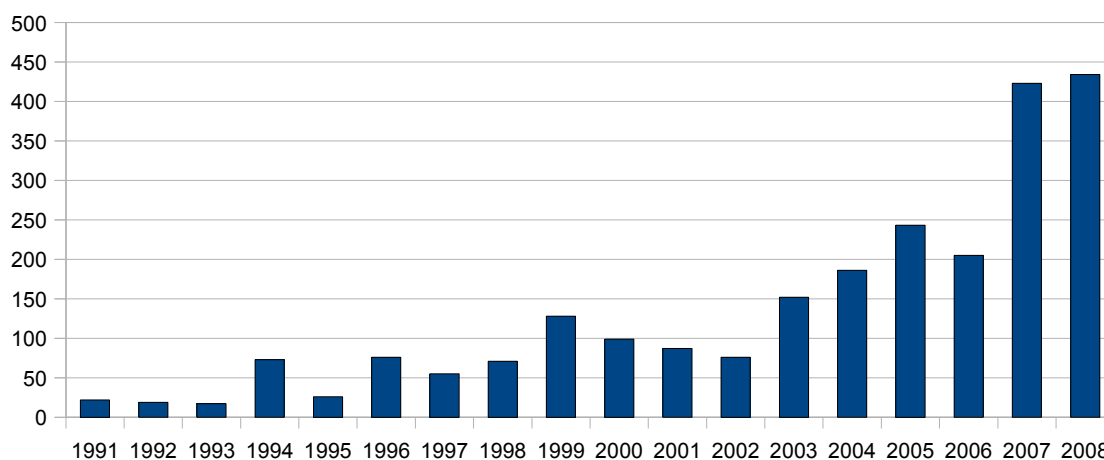
Za hlavný cieľ Moldavskej republiky považujeme zlepšenie ukazovateľa pokrytia importu exportom. Trend, ktorý sme odhalili pri analyzovaní zahraničného obchodu, je neudržateľný (import rastie rýchlejším tempom než export). Prioritou vlády Moldavskej republiky by malo byť presmerovanie remitencií z položky súkromnej spotreby na položku investícií. Modernizácia infraštruktúry a prilákanie kvalitných priamych zahraničných investícií by mali dominovať v agende zahraničnoobchodnej politiky v najbližšej perspektíve.

3.4.4 Investície

Od vzniku Moldavskej republiky v 90. rokoch prebehla diferenciacia ekonomickej výkonnosti štátov bývalej socialistickej sústavy. Oblasť priamych zahraničných investícií nie je výnimkou. Rôznorodý progres dosahovali tranzitívne štáty počas tranzície, tak napríklad objem PZI na jedného obyvateľa v Uzbekistane predstavoval 50 USD²¹⁶ a na porovnanie v Chorvátsku tento ukazovateľ dosahuje viac než 5000 USD²¹⁷ na jedného obyvateľa. Pri analýze a porovnaní ekonomických ukazovateľov počas tranzitívneho obdobia pozorujeme pozitívnu koreláciu medzi objemom PZI a konkurencieschopnosťou.

Po analýze objemu PZI na jedného obyvateľa je zrejmé, že Moldavská republika nie je cieľovým štátom tokov PZI v rámci regiónu a spomedzi štátov, ktoré prešli tranzitívnym obdobím. Pozitívom je to, že je prítomný rastúci trend (430 mil. USD v roku 2008, je to takmer trikrát menej než prítok remitencií v tom istom roku).

Graf č. 38: Prílev priamych zahraničných investícií do Moldavskej republiky

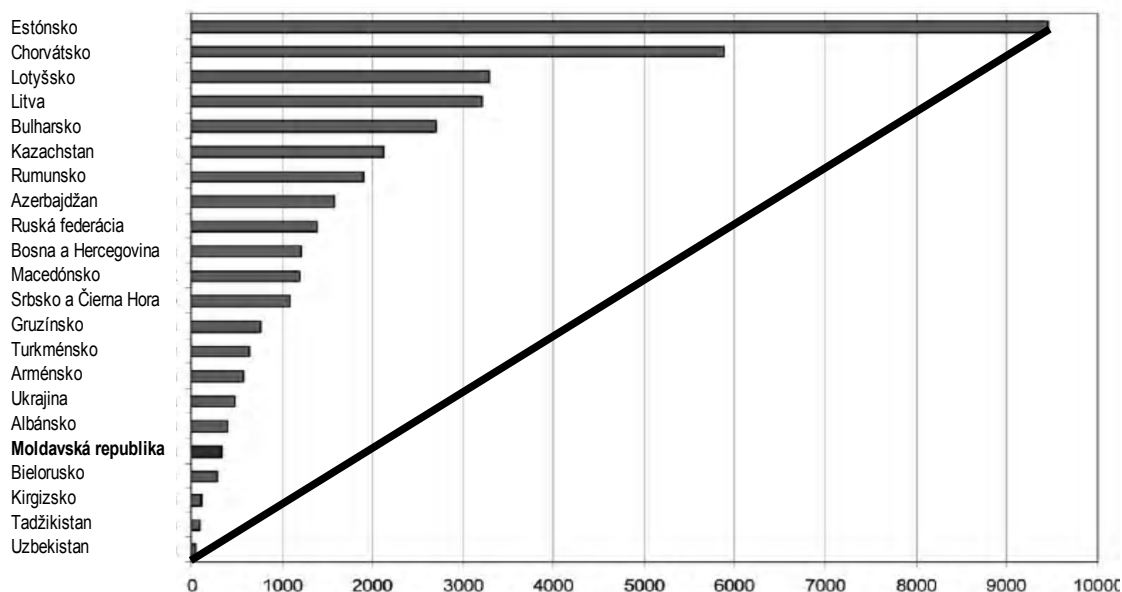
zdroj: podľa údajov Moldavskej centrálnej banky, www.bnm.md

Nižšie budeme analyzovať na dostatočne vysokú koreláciu medzi objemom PZI/p.c. a objemom HDP/p.c., ktorú môžeme pozorovať pri porovnaní nižšie uvedených grafov. S výnimkou niektorých takých štátov, ako je Ruská federácia a Bielorusko korelácia objemu PZI na jedného obyvateľa a HDP na jedného obyvateľa je dostatočne vysoká. Môžeme tvrdiť, že spôsobilosť štátu priťahovať priame zahraničné investície hovorí o vyspelosti jeho ekonomiky.

²¹⁶ UNCTAD Foreign Investment Database

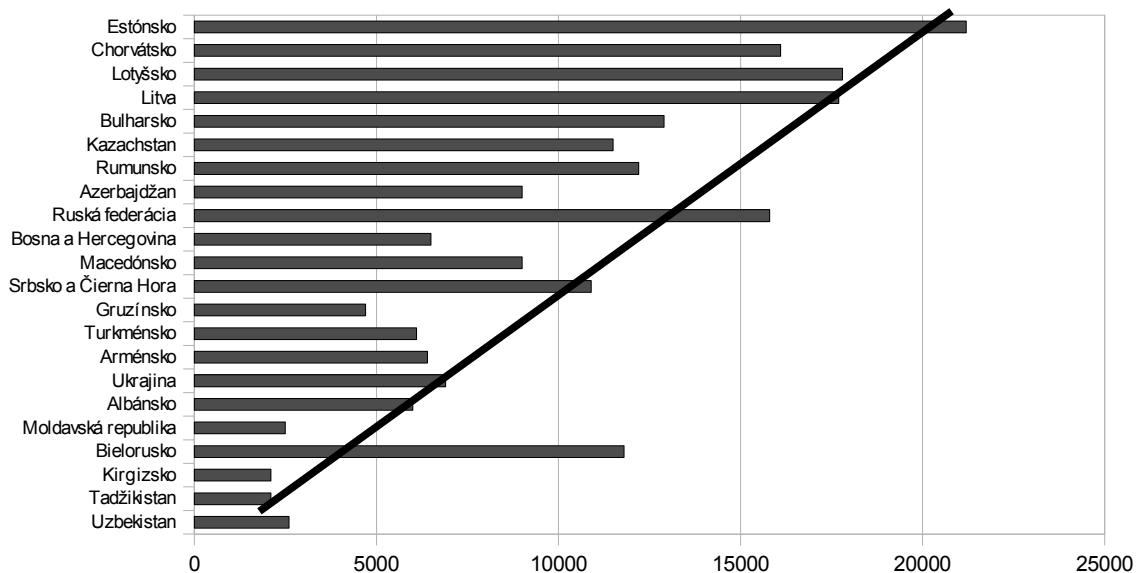
²¹⁷ UNCTAD Foreign Investment Database

Graf č. 39: Objem PZI na jedného obyvateľa vo vybraných štátoch v roku 2007 v USD p. c.

zdroj: UNCTAD Foreign Investment Database

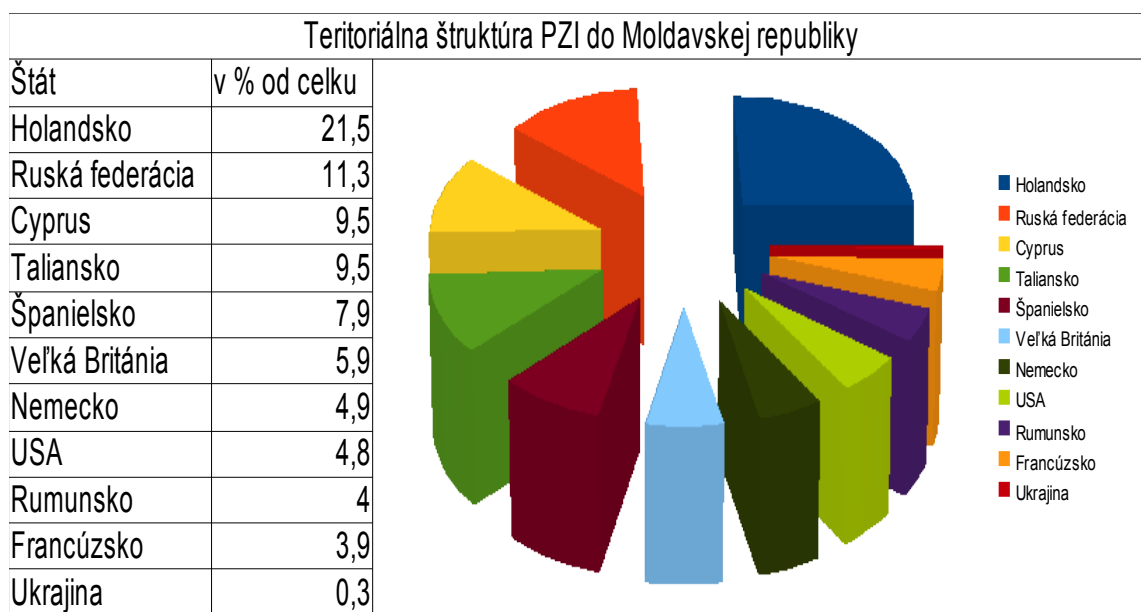
Graf č. 40: Porovnanie vybraných štátov podľa HDP p.c. v údajoch za rok 2008 v USD p. c.

zdroj: samostatné spracovanie podľa údajov CIA, <https://www.cia.gov/>

Podľa údajov Agentúry podpory exportu a investícií (MIEPO) v roku 2007 v Moldavskej republike boli umiestňované investície z 86 štátov sveta. Najväčšie investície pochádzali z EÚ. Nasledovali štáty SNŠ a Spojené štáty americké. Teritoriálna štruktúra investícií je znázornená na nižšie privedenom grafe.

Graf č. 41: Teritoriálna štruktúra PZI v Moldavskej republike v roku 2007

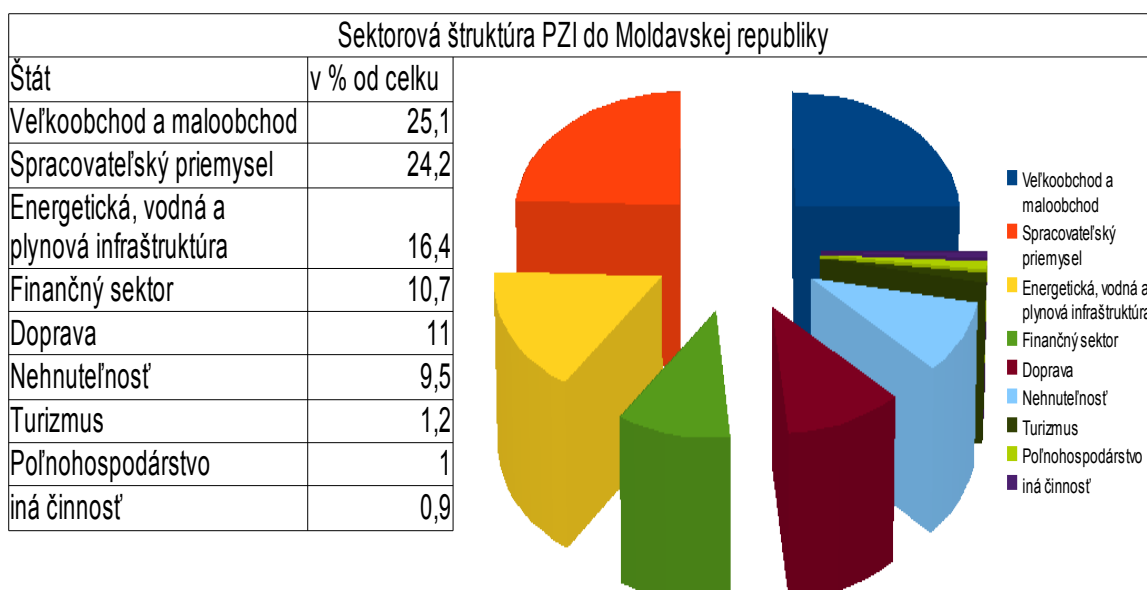

zdroj: samostatné spracovanie podľa údajov Agentúry podpory exportu a investícií (MIEPO)

Geografická poloha Moldavskej republiky podmieňuje vysokú mieru zastúpenia ako investorov z EÚ tak aj investorov zo štátov SNŠ. Ako v prípade teritoriálnej štruktúry exportu tak aj v prípade PZI je slabné zastúpenie investorov z USA a Japonska. Perspektívnym v tomto smere je vinársky priemysel Moldavskej republiky, ktorého vývoj je analyzovaný v súčasnej práci.

Dôležitá je aj sektorová štruktúra PZI. Zahraničných investorov lákajú najmä sektory s vysokou mierou návratnosti investovaného kapitálu. Najväčší prítok zaznamenali odvetvia veľkoobchodu a maloobchodu, spracovateľského priemyslu, energetika a doprava. Grafické znázornenie odvetvovej štruktúry PZI je na nižšie uvedenom grafe. Napriek tomu, že úrodná pôda je jednou s evidentných komparatívnych výhod Moldavskej republiky, nepodarilo sa prilákať významné objemy PZI do poľnohospodárstva.

Graf č. 42: Sektorová štruktúra PZI do Moldavskej republiky

zdroj: samostatné spracovanie podľa údajov Agentúry podpory exportu a investícií (MIEPO)

Významné investície boli zrealizované v bankovníctve, kde podiel zahraničného kapitálu dosahuje 65%. Tento výsledok bol dosiahnutý hlavným spôsobom potom, keď boli zrealizované niektoré akvizície v tomto odvetví ako napríklad: taliansky „Gruppo Veneto Banca“ kúpil moldavský „Eximbank“, francúzsky „Societe Generale“ kúpil moldavský „Mobiasbanca“ a „Viena Capital Partners“ kúpil moldavský „Unibank“.²¹⁸ Rastúca moldavská ekonomika sľubuje dobré perspektívy rastu finančného sektora. Vysoké úrokové sadzby sľubujú vysoké zisky a rýchlu návratnosť kapitálu pre zahraničné banky. Pre Moldavsko prítomnosť zahraničných transnacionálnych bánk zabezpečí vyššiu ponuku kapitálu na vnútornom trhu a prípadne pokles úrokových sadzieb.

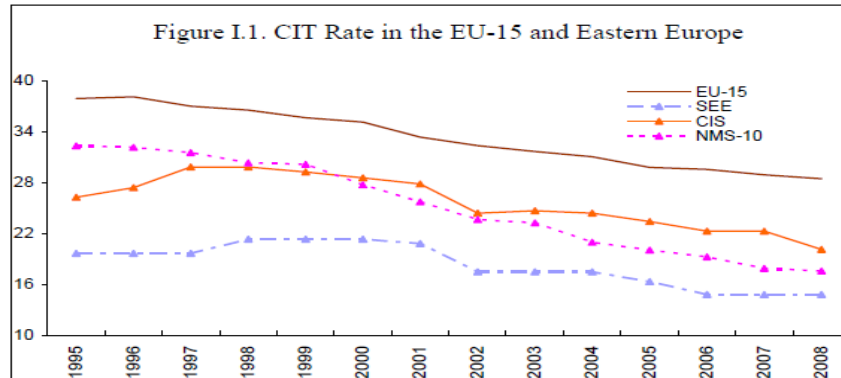
Na investičnú príťažlivosť negatívne vplyva aj pomerne vysoká miera celkového daňového zaťaženia. V roku 2008 Moldavská republika znížila daň zo zisku právnických osôb, v súvislosti s čím Medzinárodný menový fond vykonal štúdiu (v rámci IMF Country Report 08/134) so zameraním na trendy a tendencie v oblasti znižovania daňového zaťaženia vo východnej Európe²¹⁹. Odborníci MMF zdôrazňujú, že vo východnej Európe je prítomný trend znižovania daňového zaťaženia, napríklad v desiatich nových členských štátoch EÚ daň zo zisku právnických osôb poklesla z 32% v roku 1995 pod 18% v roku 2008²²⁰. Táto tendencia je prítomná aj v štátoch SNŠ.

²¹⁸ Finančný sektor má veľký vplyv na moldavskú ekonomiku, a práve preto budeme venovať zvláštnu pozornosť analýze tohto sektora nižšie v tejto práci.

²¹⁹ MMF: IMF Country Report No. 08/134, apríl 2008, www.imf.org

²²⁰ tamtiež

Graf č. 43: Vývoj dane zo zisku v jednotlivých regiónoch

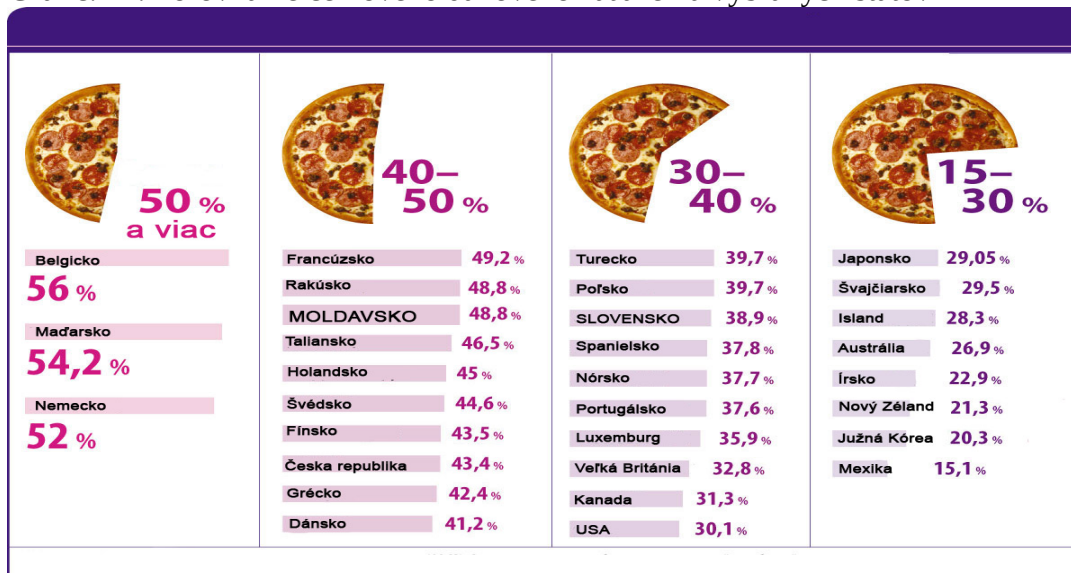

Poznámka: nevážený priemer. SEE – Albánsko, Srbsko, Chorvátsko a Bosna a Hercegovina. CIS niektoré členské štáty Spoločenstva nezávislých štátov vrátane Moldavska, Azerbajdžan, Arménska, Gruzínska, Ruska a Ukrajiny. NMS-10 – 10 nových členských štátov EÚ vrátane Bulharska, Česka, Estónska, Maďarska, Lotyšska, Litvy, Poľska, Slovenska, Slovinska a Rumunska. EÚ-15 – pozostáva štátov EÚ s výnimkou vyššie uvedených.

zdroj: MMF, IMF Country Report No. 08/134, apríl 2008

Avšak pri porovnaní daňového zaťaženia Moldavskej republiky (48,8%) v rámci regiónu (Ukrajinu a Rumunsko) daňové zaťaženie a náročnosť daňového systému je pomerne nízka, avšak v štátoch OECD sú podmienky zdaňovania razantne lepšie, s výnimkou Belgicka (56%), Maďarska (54,2%), Nemecka (52 %) a Francúzska (49,2%), kde úroveň daňového zaťaženia je vyššia.

Graf č. 44: Porovnanie celkového daňového zaťaženia vybraných štátov

zdroj: Samostatné spracovanie zo zdrojových údajov OECD, Svetovej banky a MIEPO (Moldavská organizácia podpory exportu a investícií z angl. Moldovan Investment and Export Promotion Organization).

Musíme zdôrazniť, že je zvykom považovať také štáty, ako je Írsko a Južná Kórea za úspešné v procese prilákania PZI do svojich národných ekonomík. Zároveň vidíme, že daňové zaťaženie v týchto štátoch je viac než dvakrát nižšie ako v Moldavsku.

3.4.5 Medzinárodný pohyb pracovných síl a jeho význam pre Moldavskú republiku

Medzinárodný pohyb pracovnej sily je veľmi aktuálnou otázkou pre celistvosť výskumu postavenia Moldavskej republiky v kontexte svetového hospodárstva, pretože MD je svetovým „lídrom“ podľa objemu remitencií²²¹ na jedného obyvateľa.

Rovnako ako medzinárodný pohyb kapitálu, je medzinárodný pohyb pracovných síl vyvolaný jeho relatívnym prebytkom v jednej krajine a nedostatkom v krajine druhej. Okrem uvedeného ekonomického vplyvu sa tu však pridružuje i ďalší činiteľ, ktorý súvisí s jeho osobitným charakterom, a to činiteľ politický. Politický faktor významne ovplyvňuje medzinárodnú migráciu.²²²

V súčasnosti možno charakterizovať niektoré zákonitosti medzinárodnej migrácie obyvateľstva ako napríklad: zvyšujúca sa úloha medzinárodnej ekonomickej integrácie a zväčšovanie jej rozmerov. Významne sa zvyšuje podiel nelegálnej migrácie ako dôsledok rozdelenia sveta na bohaté a chudobné štáty, zvyšuje sa podiel vysokokvalifikovanej pracovnej sily v rámci migrujúcej pracovnej sily. Štúdia, vykonaná Medzinárodným centrom pre rozvoj migračnej politiky²²³, hovorí o tom, že v roku 2006 na hranici 18 štátov centrálnej a východnej Európy počet nelegálnych migrantov bol 122 tis. osôb, väčšina nelegálnej migrácie bola nekvalifikovaná pracovná sila.

Súčasná medzinárodná migrácia pracovnej sily je mnohostranný jav, ktorý ovplyvňuje všetky stránky rozvoja spoločnosti a jej zapojenie do medzinárodných ekonomických vzťahov. Migrácia je dôležitou súčasťou procesu utvárania globálneho systému komunikácie a globálnej ekonomiky.

Vzhľadom na svoj špecifický charakter – medzinárodný pohyb pracovných síl je menej rozsiahly v porovnaní s medzinárodným pohybom kapitálu a so svetovým obchodom. Väčšina dnešných migrantov pochádza zo štátov, ktoré majú obmedzené zdroje kapitálu, nízku mieru tvorby nových pracovných miest a nadbytočné rezervy pracovných síl. V týchto krajinách nezodpovedajú ekonomické podmienky demografickému vývoju. Cieľovými imigračnými krajinami v súčasnosti sú krajiny náročnejšie a intenzívnejšie na kapitál a menej náročné na pôdu v porovnaní s minulosťou. V súčasnosti sú vo vyspelých ekonomikách regulované imigračné toky. Podporuje sa imigrácia vysokokvalifikovanej pracovnej sily, najmä v niektorých

²²¹ Remitencie sú peňažne toky, ktoré spoluobčania pracujúci v zahraničí posielajú do domovskej krajiny.

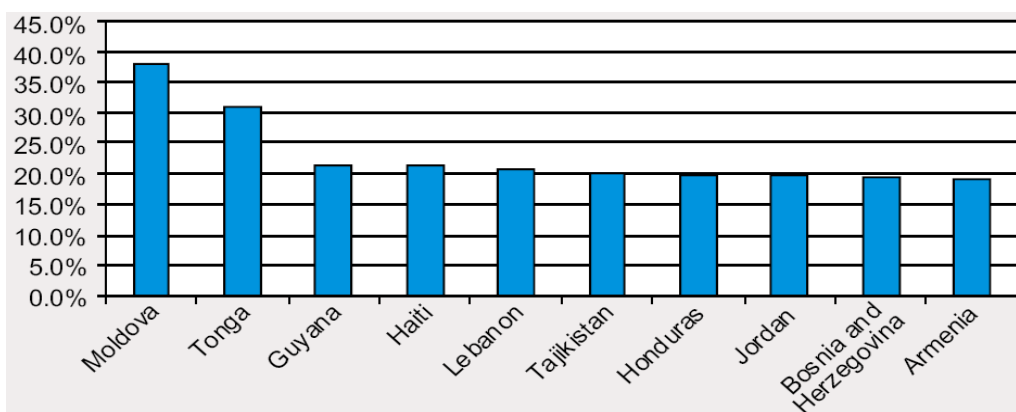
²²² LIPKOVÁ, L. a kol.: *Medzinárodné hospodárske vzťahy*, Sprint 2006 Bratislava, ISBN 80-89085-55-5

²²³ MEDZINÁRODNÝ CENTRUM PRE ROZVOJ MIGRAČNEJ POLITIKY (International Centre for Migration Policy Development (ICMPD)): *2006 Year Book on Illegal Migration, Human Smuggling and Trafficking in Central and Eastern Europe*, ISBN: 3-900411-08-5

oblastiach, predovšetkým vo vysoko technologických odvetviach elektrotechnického a elektronického priemyslu. V minulosti imigrujúca pracovná sila bola nevyhnutná pre zabezpečenie priemyselného rozvoja. V súčasnosti predstavuje masové prisťahovalectvo sociálny a politický problém pre cieľové štáty imigrácie.²²⁴

Pracovná migrácia má hlboký vplyv na ekonomickú a sociálnu stránku rozvoja Moldavskej republiky. Približne tretina ekonomiky aktívneho obyvateľstva²²⁵ je zamestnaná za hranicami Moldavska. Objem prítoku remitencií do Moldavska má rastúci trend. Od roku 1999 prítok remitencií do moldavskej ekonomiky neustále rástol. Podľa údajov Svetovej banky objem remitencií do moldavskej ekonomiky presahuje 35% podiel na celkovom HDP.

Graf č. 45: Podiel remitencií na HDP, vybrané štáty

zdroj: Svetová banka, Migration and Remittances Faktbook 2007

Na grafe vidíme vybrané štáty, pre ktoré remitencie majú veľký význam. Spomedzi vybraných štátov Moldavsko je na prvom mieste podľa podielu remitencií na HDP.

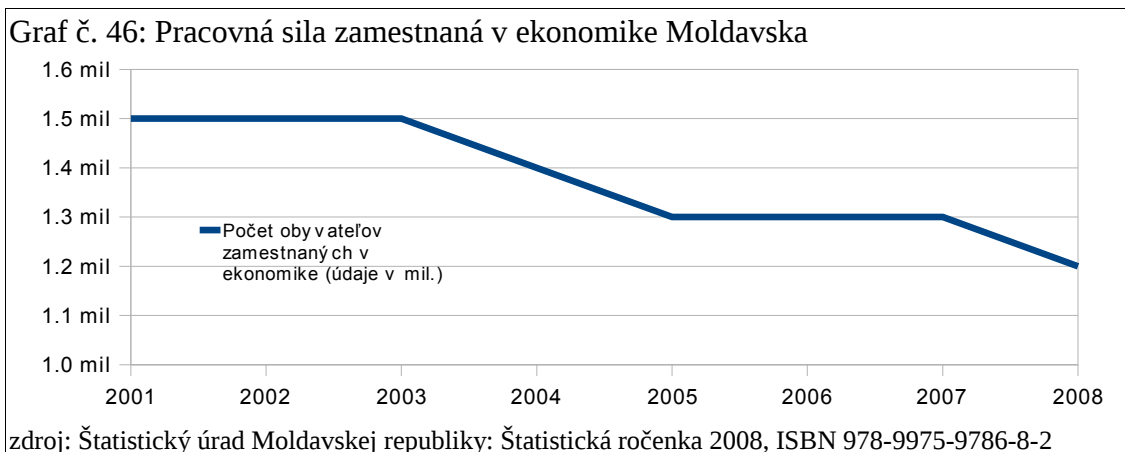
V Moldavskej republike migrácia pracovnej sily je významným fenoménom. Podľa oficiálnych štatistík takmer 200 tis. občanov Moldavskej republiky je zamestnaných za hranicami Moldavska. Ročný prítok remitencií do Moldavskej ekonomiky sa odhaduje Štatistickým úradom Moldavska na takmer 300 mil. USD ročne²²⁶. Avšak po preštudovaní salda obchodnej bilancie Moldavskej republiky, ktoré je hlboko pasívne, môžeme urobiť záver, že prítok remitencií (vrátane aj neoficiálnych transakcií) je väčší. Schodok obchodnej bilancie Moldavska v roku 2008 podľa odhadov bol 903 mil. USD, čo znamená, že celkový prítok remitencií do moldavskej ekonomiky

²²⁴ OECD: Trendy v medzinárodnej migrácii, vyd. 2005, ISBN 92-64-00792-X

²²⁵ Centrálna spravodajská služba USA, CIA Faktbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/md.html>

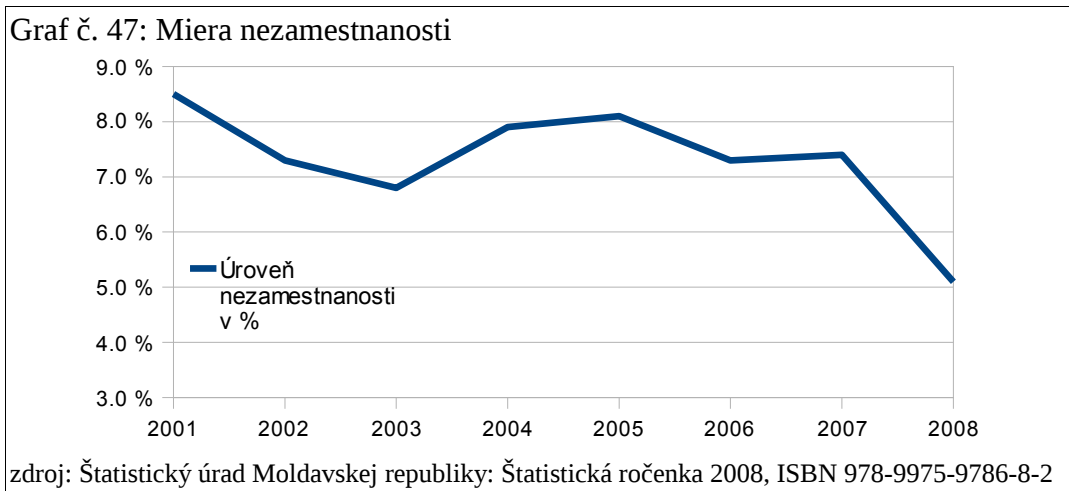
²²⁶ Štatistický úrad Moldavskej republiky, <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=263&id=2209>

predstavuje viac než 1 mld. USD. Moldavsko podľa objemu remitencií na jedného obyvateľa je ďaleko vpredu a bezkonkurenčne je na prvej priečke vo svete. Náš odhad potvrdzujú aj odhady odborníkov Centrálnej banky Moldavskej republiky, podľa ktorých v roku 2008 objem prítoku remitencií bol na úrovni 1,5 mld. USD²²⁷.

Pracovní migranti zanechávajú vlastnú stopu aj na oficiálnych štatistikách. Tak napríklad môžeme sledovať vývoj počtu obyvateľov zamestnaných v rámci moldavskej ekonomiky a porovnať tieto údaje s vývojom miery nezamestnanosti. Z údajov štatistického úradu vidíme, že od roku 2001 do roku 2008 pracovná sila angažovaná v ekonomike Moldavska poklesla z 1,5 mil. na 1,2 mil. ľudí, čiže pokles o 300 tis. pracovníkov. Pokles pracujúcich ľudí by mal zvýšiť nezamestnanosť, avšak nezamestnanosť v tom istom období stabilne klesala z 8,5% na 5,1%, čo znamená, že buď nezamestnaná pracovná sila nepracuje a zároveň sa neregistruje (čo je nepravdepodobne), alebo pracuje v zahraničí. Vychádzame z oficiálnych štatistík, v procese ich analýzy sme zistili, že počet pracovných migrantov fakticky v období rokov 2001-2008 sa zvýšil o viac než 300 tisíc, čo predstavuje 25% celkovej pracovnej sily pracujúcej v ekonomike Moldavskej republiky. Keby sme tie isté údaje porovnali so štatistikmi ekonomiky Slovenskej republiky, zistíme, že počet obyvateľov zamestnaných v ekonomike SR (2001-2008) zostával nemenný, dokonca mierne narástol, zároveň v tom istom čase nezamestnanosť v SR klesala (pre porovnanie s inými štátmi pozri nižšie privedené tabuľky č. 16 a č. 17, v ktorých sú údaje o nezamestnanosti a zamestnanej pracovnej sily, zároveň pozri prílohu č. 5 a 6).

²²⁷ Moldova finansi: *Объем денежных переводов гастарбайтеров в Молдову сокращается*, <http://finance.salut.md/index.php?contid=1068>

Samozrejme, že pracujeme s oficiálnymi údajmi zo štatistického úradu Moldavskej republiky a riskujeme tým, že pracujeme s neobjektívnymi údajmi, pretože nektoré odhady hovoria o tom, že celkový počet moldavských pracovných migrantov sa pohybuje okolo jedného milióna pracovníkov. Tak podľa neoficiálnych odhadov počet nezamestnaných sa pohybuje medzi 20-30%²²⁸, a tento rozptyl je odôvodňovaný skutočnosťou, že registrácia nezamestnaného je zložitý proces, a podpora je pomerne nízka. Tieto údaje sú oficiálne nepotvrdené, avšak ako podpora takéhoto názoru vystupuje skutočnosť zverejňovania na informačnej stránke Ústrednej spravodajskej služby USA (Central Intelligence Agency) odhadu o moldavskej pracovnej migrácii. Podľa Ústrednej spravodajskej služby USA počet pracovných emigrantov z Moldavskej republiky je približne 25% práceschopného obyvateľstva. Zaujímavá je korelácia týchto údajov s neoficiálnymi údajmi o nezamestnanosti, ktoré sme vyššie uviedli. Súvzťažnosť uvedených skutočností umožňuje predpokladať, že počet moldavských občanov, vycestovaných za prácou do zahraničia, je oveľa vyšší než oficiálny odhad. Objemy remitencií môžu slúžiť ako dodatočné potvrdenie takého názoru.

Tabuľka č. 16: Počet obyvateľov zamestnaných v ekonomike

Počet obyvateľov zamestnaných v ekonomike (údaje v mil.)								
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Moldavska republika	1.5	1.5	1.5	1.4	1.3	1.3	1.3	1.2

zdroj: samostatné spracovanie podľa údajov CIA World Factbook a Štatistickej ročenky 2008 (ISBN 978-9975-9786-8-2), Štatistického úradu Moldavskej republiky

Údaje z vyššie uvedenej tabuľky sú veľmi dôležité najmä pri porovnaní s nasledujúcou tabuľkou, pretože oni sa vzájomne dopĺňujú tým, že na jednej strane

²²⁸ Také údaje nachádzame spomedzi štatistických údajov Centrálnej spravodajskej služby USA, CIA Faktbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/md.html>

vidíme tendenciu poklesu pracovnej sily zamestnanej v ekonomike a zároveň klesajúcu nezamestnanosť (porovnanie s inými štátmi pozri v prílohe č. 5 a 6).

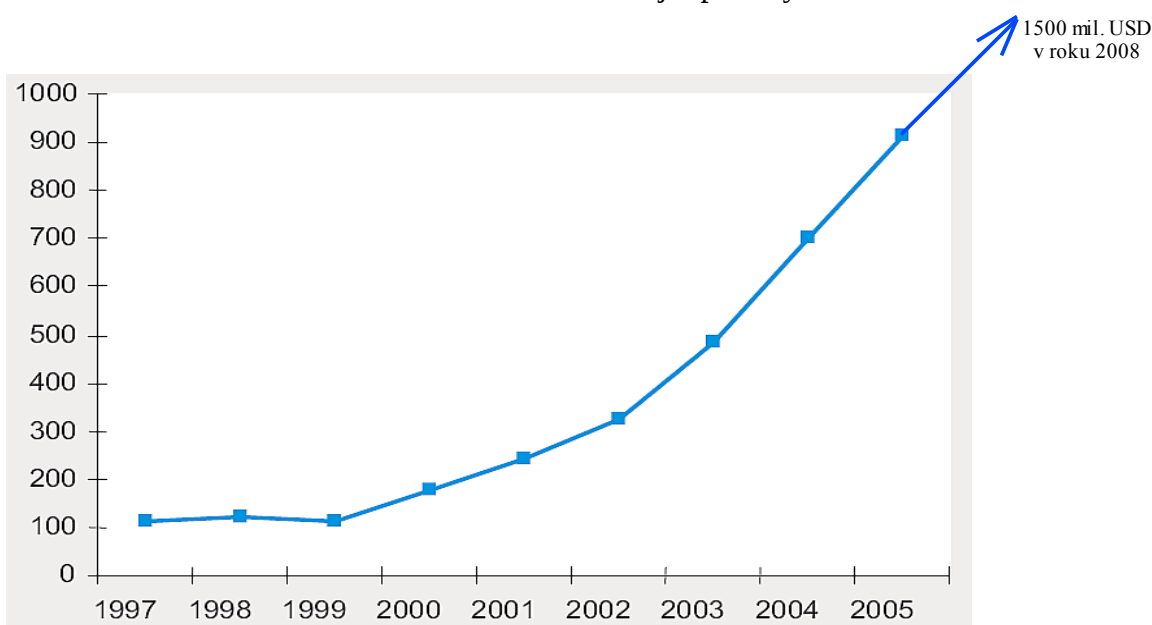
Tabuľka č. 17: Miera nezamestnanosti

	Úroveň nezamestnanosti v %							
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Moldavská republika	8.5	7.3	6.8	7.9	8.1	7.3	7.4	5.1

zdroj: samostatné spracovanie podľa údajov CIA World Factbook a Štatistickej ročenky 2008 (ISBN 978-9975-9786-8-2), Štatistického úradu Moldavskej republiky

Pri pomoci výskumu, ktorý bol vykonaný v roku 2004 v podobe všeobecného národného cenzu, sa zistilo, že približne 1,4 mil. obyvateľov bol súčasťou rodín, ktoré prijímajú remitencie zo zahraničia. Celková populácia s výnimkou Podnesterska bola stanovená na úrovni 3,4 mil. obyvateľov. Podľa údajov centrálnej banky Moldavska prítok remitencií sa od 90. rokov minulého storočia zvyšoval o 100 mil. USD ročne. V 90. rokoch prítok remitencií predstavoval približne 100 mil. USD ročne, v roku 2008 prítok remitencií už predstavoval viac než 1 mld. USD ročne.²²⁹ Avšak podľa údajov Svetovej banky oficiálne údaje o objeme prítoku remitencií sú približne o 200 mil. USD nižšie.

Graf č. 48: Prítok remitencií do Moldavskej republiky v mil. USD

zdroj: Centrálna banka Moldavská, http://bnm.md/md/balance_of_payments_statistics

Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM – International Organization for Migration) za pomoci švédskej medzinárodnej agentúry pre rozvoj a spoluprácu (SIDA – Swedish International Development Cooperation Agency) – objednali vykonanie štúdie

²²⁹ CENTRÁLNA BANKA MOLDAVSKÁ, http://bnm.md/md/balance_of_payments_statistics

moldavských domácností pre zistenie príčin pracovnej migrácie a dôsledkov tohto fenoménu na ich životy. Prieskum bol vykonaný CBS-AXA v Moldavsku počas júla i augusta 2006. Štúdia CBS-AXA²²⁹ po uskutočnenom prieskume prišla k záverom, že objem remitencií prichádzajúcich do Moldavska je okolo pol miliardy USD ročne. Tieto údaje sa výrazne líšia od údajov centrálnej banky, podľa ktorej objem remitencií v roku 2006 bol takmer 1 mld. USD. Tieto disparity v údajoch je možné vysvetliť tým, že pri vyplňovaní dotazníka sa ľudia pravdepodobne snažili podhodnotiť svoje príjmy. Pozoruhodné je to, že podľa údajov zo štúdie CBS-AXA priemerná hodnota remitencií na jednu rodinu v roku 2004 predstavoval 700 USD ročne, ktorá narástla do roku 2006 na 937 USD ročne²²⁹. Tento nárast priemerných remitencií na jednu rodinu je možné odôvodniť dvoma spôsobmi: 1. čoraz vyššie zapojenie občanov do pracovnej migrácie, z čoho plynie vyšší priemer na jednu rodinu; 2. nárast pracovných skúseností, z ktorých plynú aj vyššie mzdy.

Teritoriálnu štruktúru remitencií do Moldavskej republiky môžeme rozdeliť na niekoľko skupín podľa zdrojového regiónu, a to Európska Únia, Spoločenstvo nezávislých štátov a ostatné regióny. Tak podľa Svetovej banky spomínanej štúdie priemerné remitencie z EÚ boli na úrovni 1749 USD ročne v porovnaní s 1100 USD z ostatných regiónov. Pracovní migranti z EÚ majú možnosť zarobiť podstatne viac a poslať do Moldavska vyššie čiastky remitencií než z ostatných regiónov. Je to spôsobené vyššími platmi v EÚ v porovnaní so štátmi SNŠ.

Tabuľka č. 18: Priemerné prítoky remitencií do Moldavska, v USD

SNŠ, odvetvie nehnuteľnosti	SNŠ	EÚ	Ine odvetvia	Priemer
1048	1110	1749	1130	1300

zdroj: Medzinárodná organizácia migrácie (IOM – International Organization for Migration)

Podľa Svetovej banky pracovní migranti zo štátov SNŠ majú možnosť poselať až 60% zo svojho príjmu do Moldavska na rozdiel od migrantov z EÚ, ktorí majú možnosť poselať len 40% zo svojich príjmov. Môžeme to objasniť tým, že životné náklady v EÚ sú vyššie.

Peňažné toky z remitencií spôsobujú nárast dopytu vnútri Moldavskej republiky, čím vytvárajú na jednej strane inflačné tlaky, na strane druhej vytvárajú kapitálové zdroje, ktoré pre nedokapitalizované hospodárstvo Moldavska sú nesmierne potrebné pre rozvoj.

Hlavným cieľom vládnucej elity Moldavska je nasmerovať kapitálové toky

²²⁹ Swedish International Development Cooperation Agency (IOM): Remittances in the Republic of Moldova: Patterns, Trends, and Effects, Chisinau 2007, www.iom.md

z remitencií zo spotreby na investície. Zatiaľ nemôžeme hovoriť o úspechu v tomto smere, pretože obchodná bilancia MD je pasívna a priebehom rokov s nárastom remitencií rástol aj schodok obchodnej bilancie. Podľa najnovších zverejnených údajov štatistickým úradom Moldavskej republiky v roku 2008 prítok remitencií bol na úrovni 1,4 mld. USD²³⁰ a deficit obchodnej bilancie MD vzrástol na 3 mld. USD²³¹.

Neschopnosť presmerovania remitencií zo spotreby na investície je hlavným nedostatkom vnútornej a zahraničnej politiky vládnucej elity. Závislosť Moldavska na tokoch remitencií ohrozuje udržateľnosť ekonomického rozvoja. Vedľajšie efekty pracovnej migrácie v podobe detí rastúcich bez rodičov, rozpadajúce sa rodiny a odtok ľudského kapitálu, sú neoceniteľné v USD, ale bezpochyby zasahujú všetky stránky existencie spoločnosti, čo potvrdzuje aj štúdia CBS-AXA (viď. tabuľku nižšie).

Tabuľka č. 19: Základné efekty migrácie (v percentách, 2006 štúdia CBS-AXA)

	SNS stavebníctvo	SNS ostatne	EÚ	Ostatné	Spolu
Žiadny efekt	4,45	4,14	3,15	6,13	4,12
Vyššie príjmy	84,09	78,02	88,31	92,48	84,87
Viac oddychu	3,4	5,91	13,69	11,64	7,96
Nižšie životné náklady	10,56	14,28	4,35	13,08	9,61
Ťažšie pracovné podmienky	20,34	18,08	8,4	14,04	15,48
Emocionálny stres	22,79	20,84	20,29	29,3	22,15
Nedostatok rodičovskej pozornosti	26,09	31,28	26,62	15,62	26,45
Vysoké náklady na migráciu	12,31	14,35	25,09	14,29	17,01

zdroj: Medzinárodná organizácia migrácie (IOM – International Organization for Migration)

Ako je vidieť z údajov zistených štúdiou CBS-AXA, dostatočne veľký počet respondentov spomínal také negatívne stránky pracovnej migrácie ako napríklad: ťažšie pracovné podmienky, emocionálny stres a nedostatok rodičovskej pozornosti. Tieto skutočnosti pravdepodobne majú vplyv na zdravie občanov a ovplyvňujú demografické trendy, kvôli veľkému rozsahu pracovnej migrácie.

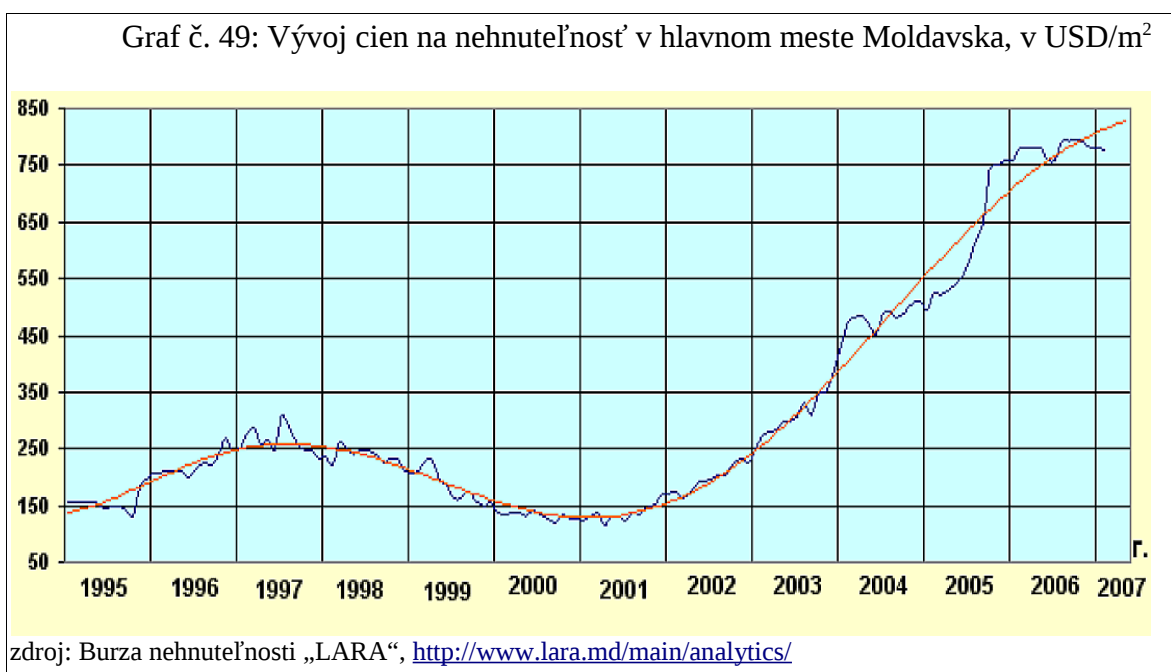
Domácnosti, ktoré dostávajú remittance zo zahraničia, utracajú ich na denné spotreby ako sú TV, chladničky alebo počítače a zostatky sú nasmerované na kúpu aut a nehnuteľností.

Analýza prítoku remitencií do Moldavska v kontexte vývoja cien na nehnuteľnosť v hlavnom meste Moldavska zdôrazňuje nasledujúcu skutočnosť: nárast remitencií v poslednom období prebehol súbežne s nárastom cien na nehnuteľnosť,

²³⁰ MOLDOVA FINANCE: Объем денежных поступлений в Молдову с января по октябрь составил 1 млрд. 4 млн. долл. <http://finance.salut.md/index.php?contid=1043>

²³¹ MOLDOVA FINANCE: Дефицит торгового баланса Молдовы в январе - ноябре 2008 года составил 3 млрд. 15,2 млн.долл. <http://finance.salut.md/index.php?contid=1070>

z ktorého môžeme odvodiť záver, že prítok remitencií smeruje na trh s nehnuteľnosťami, ktoré sú vnímané ako investície. V období od roku 2000 do roku 2007 objem remitencií narástol takmer desaťnásobne (0,1 mld. USD v 2000 na takmer 1 mld. USD v 2007)²³². Súbežne došlo k zvýšeniu cien na nehnuteľnosť v hlavnom meste Moldavska takmer sedemnásobne (120 USD/m² v 2000 na 820 USD/m² v 2007)²³³. Pri porovnaní týchto trendov môžeme konštatovať, že nárast prítoku remitencií do Moldavska spomedzi iných faktorov spôsobuje vyšší dopyt aj po investičných statkoch, ku ktorým môžeme zaradiť aj nehnuteľnosť.

V zhrnutí môžeme povedať, že tok remitencií do Moldavskej republiky je viac než 1 mld. USD ročne. Podľa podielu objemu remitencií na HDP, Moldavsko je na prvom mieste spomedzi všetkých štátov sveta (približne 388 USD/p.c. ročne, podľa údajov za 2008). Remitencie hrajú a pravdepodobne budú hrať dôležitú rolu v moldavskej ekonomike a sociálnom živote. Zároveň predstavujú najväčšie riziko pre udržateľný rozvoj a kvalitatívnu transformáciu ekonomiky Moldavskej republiky.

Koncom roku 2008 a počas prvej polovice roku 2009 bolo možné pozorovať zníženie objemov prítoku remitencií do Moldavskej republiky, čo je fakticky oneskoreným prejavom ekonomickej a hospodárskej krízy, ktorá sa prejavila koncom roku 2008 a pokračovala v roku 2009. Pokles prítokov remitencií v prvých dvoch štvrtrokoch predstavoval 30% a 65% v porovnaní s prvým a druhým štvrtrokom v roku 2008, čo predstavuje kumulatívny pokles o 32% alebo v prvých dvoch štvrtrokoch

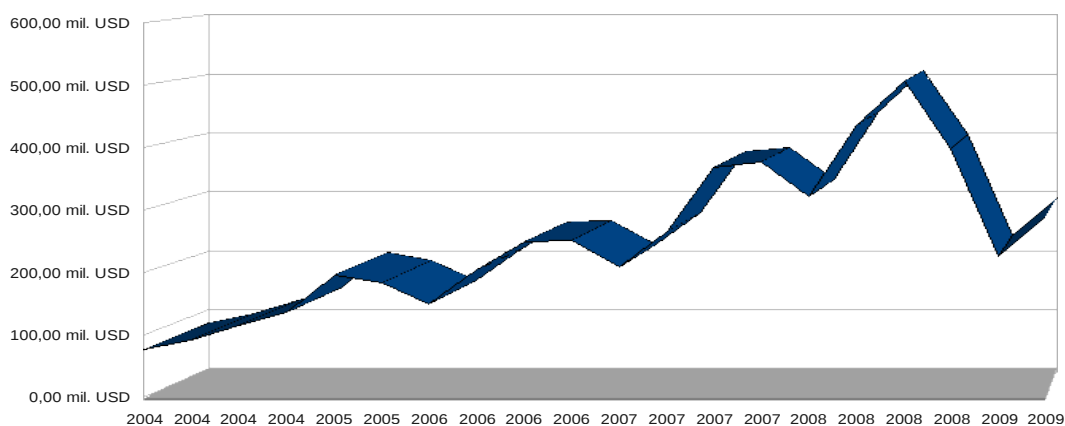
²³² CENTRÁLNA BANKA MOLDAVSKÁ, http://bnm.md/md/balance_of_payments_statistics

²³³ Burza nehnuteľnosti „LARA“, <http://www.lara.md/main/analytics/>

prítok remitencií bol o 241 mil. USD menší než v roku 2008. Tento objem predstavuje 3,92% z HDP²³⁴, pokles HDP v prvom polroku 2009 bol zaznamenaný na úrovne -7,7%, čo poukazuje na význam remitení pre ekonomiku MD. Pravdepodobne tento negatívny trend bude pokračovať v nasledujúcich rokoch. Tento názor je podporovaný štatistickými údajmi o rastúcej nezamestnanosti v cieľových štátoch moldavskej migrácií (RF a EÚ, v rámci EÚ cieľové štáty moldavskej migrácií sú najmä: Taliansko, Španielsko, Portugalsko). Nepripravenosť ekonomiky MD absorbovať prudký návrat pracovných migrantov predstavuje podľa nás výzvu sociálnej stability v najbližších rokoch.

Graf č. 50: Vývoj prítoku remitencií do Moldavskej republiky

	I. štvrťrok	II. štvrťrok	III. štvrťrok	IV. štvrťrok
2004	76.92 mil. USD	93.07 mil. USD	115.29 mil. USD	137.13 mil. USD
2005	120.05 mil. USD	181.78 mil. USD	197.13 mil. USD	184.28 mil. USD
2006	149.45 mil. USD	204.52 mil. USD	249.22 mil. USD	251.36 mil. USD
2007	209.44 mil. USD	265.30 mil. USD	367.83 mil. USD	375.66 mil. USD
2008	320.67 mil. USD	435.21 mil. USD	506.51 mil. USD	397.70 mil. USD
2009	225.71 mil. USD	289.06 mil. USD		

zdroj: Štatistický úrad Moldavskej republiky, ročenky za jednotlivé roky

Razantný pokles prítoku remitencií je spôsobený rastúcou nezamestnanosťou v cieľových štátoch moldavskej migrácii. Klesajúci prítok remitencií spôsobí zníženie dopytu a následne aj zníženie importu, čo pravdepodobne privedie k poklesu životnej úrovne obyvateľstva v MD. Pravdepodobne dôjde k poklesu cien nehnuteľností, pretože ako sme už spomínali, ceny nehnuteľností razantne rástli práve spolu s razantným nárastom prítoku remitencií (pozitívna korelácia). Návrat nezamestnaných pracovných migrantov do Moldavska odhalí ozajstnú situáciu v tejto oblasti a pravdepodobne bude vytvárať sociálne napätie vnútri moldavskej spoločnosti. Podľa nášho názoru je to najväčšia výzva pre moldavskú vládnucu elitu v nasledujúcich rokoch.

²³⁴ Ústredná spravodajská služba USA: Moldavský HDP podľa oficiálneho výmenného kurzu predstavoval 6,124 mld. USD

3.5 Charakteristika neuznanej Podnesterskej Moldavskej republiky

Podnesterská Moldavská republika (ďalej len PMR) je veľmi komplikovaným a jedinečným javom. PMR je tvorená z regiónov, ktoré sa nachádzajú na východ od rieky Dnestr. Osobitosťou tohto regiónu je skutočnosť, že sa nachádza najbližšie zo všetkých konfliktov postsovietskeho priestoru k hraniciam Európskej únie.

K vzniku novej neuznávanej republiky ako autonómneho ekonomického subjektu, „Podnesterský ekonomický priestor“, došlo ešte v roku 1990. V tomto regióne bolo koncentrované približne 30% priemyselného komplexu a výrobnéj infraštruktúry (energetických, plynových a dopravných systémov)²³⁵. Zároveň tento región produkoval 40% HDP a 90% elektrickej energie celého Moldavska.²³⁶

Konfrontácia medzi Tiraspolom a Kišiňovom²³⁷ a politická izolácia regiónu, zabezpečila pomalú transformáciu v oblasti vlastníckych vzťahov. Pre Podnestersko počas tranzitívneho obdobia od sovietskeho modelu vlastníctva a riadenia k trhovej ekonomike a súkromnému vlastníctvu, hlavným kritériom zabezpečovania funkčnosti ekonomiky a jej integrácie do globálnej ekonomiky je reformovanie vlastníckych vzťahov a zabezpečovanie štátom jednotných pravidiel hospodárenia a konkurencie.

* * *

V súvislosti s analýzou daného problému potrebujeme ohlásiť svetonázorový štandard podľa toho, ako vnímame sovietsky model vlastníctva a riadenia ekonomiky, čo umožní analýzu a komparáciu modelov: a) v ktorom sa Moldavsko vrátane PMR rozvíjalo do roku 1991; b) na ktorý sa uskutočnil prechod v dôsledku „Perestrojky“.

Existuje názor, že vyššie spomínané modely sú vyslovene protikladmi. Tento názor je podporovaný obyčajne tým, že v sovietskom ekonomickom modeli je spoločenské vlastníctvo na výrobné faktory a centrálné plánovanie a riadenie hospodárskej činnosti.

²³⁵ Koncentrácia energetických, plynových a dopravných systémov v Podnestersku je podmienená nielen geografickou polohou ale aj koncentráciou priemyselných objektov.

Z pohľadu dopravnej infraštruktúry môžeme povedať, že väčšina automobilových ciest, ktoré smerujú zo západu na východ, sú vybudované cez územie PMR, alternatívne cesty a odjazdy sú spojené s dodatočnými nákladmi pre dopravcu. (<http://www.allmoldova.com/moldova-news/1249049189.html>)
Infraštruktúra magistralných plynovodov je vybudovaná na území PMR (zároveň pozri podkapitolu o energetickom komplexu). Cez územie PMR sa exportuje prírodný plyn na Balkán. (http://www.newsru.com/world/01apr2009/gzp_print.html)

²³⁶ MACKINLAY, J. - CROSS, P.: *Regional Peacekeepers: The Paradox of Russian Peacekeeping*. Vyd. United Nations University Press 2003, s. 135, ISBN 92-808-1079-0

²³⁷ Tiraspol je hlavným mestom neuznanej Podnesterskej Moldavskej republiky, Kišiňov je hlavným mestom Moldavskej republiky.

Výroba a distribúcia produktu a služieb v sovietskom modeli je centrálné plánované pre celý systém.

Musíme zdôrazniť, že v sovietskom modeli, spoločenské vlastníctvo na výrobné faktory spoločnosti (vrátane prírodných zdrojov) bolo len podľa ohlásenia. V skutočnosti len tenká vrstva elity sa zúčastňovala na riadení výrobnými faktormi²³⁸, v rukách ktorej (partokratickej elity) sa k obdobiu „Perestrojky“ sústredila väčšina nominálnej²³⁹ kúpyschopnosti. Fakticky to znamená, že sovietsky model vlastníctva je oligarchická²⁴⁰ partokracia, ktorá nemá zákonom zakotveného práva dedičstva kontroly nad výrobnými faktormi a prírodnými zdrojmi, čo práve mala zmeniť a zmenila „Perestrojka“. Vyššie uvedený príklad hovorí o tom, čím sa sovietsky model vlastníckych vzťahov podobá modelu založenému na súkromnom vlastníctve a čím sa odlišuje²⁴¹.

Tabuľka č. 20: Inflácia v ZSSR

Roky	"Stalinizmus"		"Zastoj"				"Perestrojka"				
	40	50	60	70	80	85	86	87	88	89	90
Tovarno-peňažný obrat v mld. rub. (stále ceny roku 1985)	17,5	28	78	155	270	324	332	341	350	360	370
Úspory obyvateľstva údaje v mld. rub.	0,7	1,8	11	47	156	220	243	280	320	360	410
Odhád miery inflácie v %	4	7	14	30	57	68	73	82	91	100	110

zdroj: VP ZSSR: Mertvaja Voda I, od roku 2000, str. 313, dostupná na internetovej stránky: vodaspb.ru

Zároveň by sme mohli analyzovať peňažnú masu a inflačné procesy v ZSSR, aby sme poukázali na podobnosti a odlišnosti v porovnaní s kapitalistickým modelom. Dôveryhodným odhadom inflácie, v podmienkach, keď štátne vlastníctvo vo výrobných faktoroch dominuje, je vzťah úspor občanov a objemu ročného obratu maloobchodu a služieb.

²³⁸ Podľa údajov Gokomstata ZSSR z roku 1985, analytická kompilácia ktorých bola realizovaná v práci VP ZSSR: Mertvaja Voda I, od roku 2000, str. 313-314, dostupná na internetovej stránky: vodaspb.ru

²³⁹ Hovoríme o nominálnej kúpyschopnosti, pretože ona je nerealizovateľná naraz v dôsledku toho, že objem platobných prostriedkov prevyšuje objem dostupných tovarov. To logicky vyplýva z faktu, že reálnych produktov a služieb nie je možné kúpiť viac než sú produkčné možnosti spoločnosti.

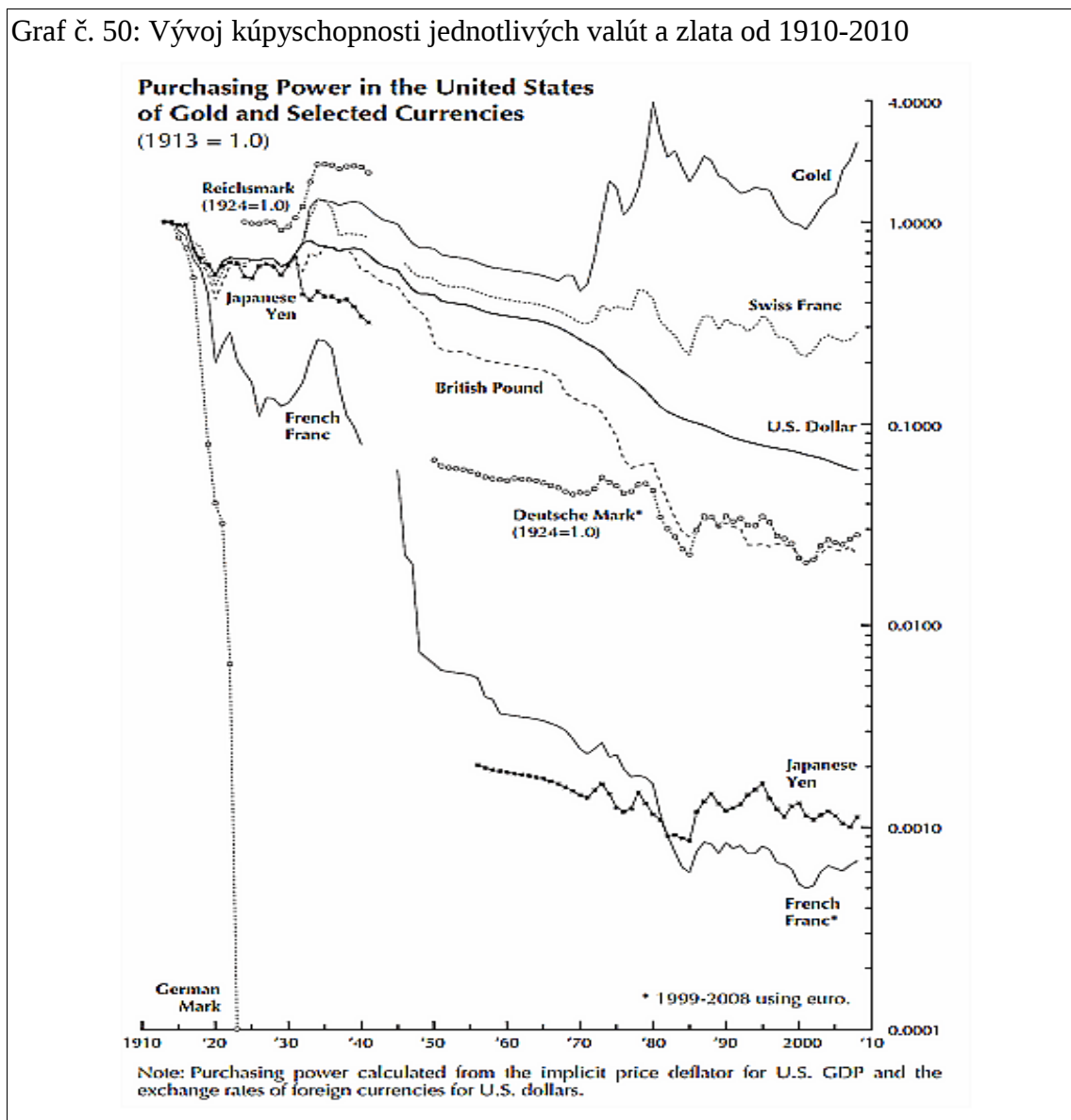
²⁴⁰ Oligarchia (po gr. Ὀλιγαρχία) je forma vlády, pri ktorej má moc v rukách len malá skupina osôb. Slovo označuje aj samotnú túto skupinu alebo štát, v ktorom je takáto vláda.

²⁴¹ Podobná tendencia platí aj pre trhové hospodárstvo ako priemyselne rozvinutých štátov tak aj rozvojových štátov. Podľa modelu J. P. Bouchaud a M. Mezard 90 % „celkového bohatstva“ je vlastnené 5 % z populácie, či že výrobné faktory sú vo vlastníctve úzkej skupiny elity, ktorá predstavuje len malú časť svetového obyvateľstva.

BOUCHAUD, J.-P. - MEZARD, M.: *Wealth condensation in a simple model of economy*, publikované Physica A, vol.282, v roku 2000, p.536-545. <http://hussonet.free.fr/wealth.pdf>

Z uvedenej tabuľky je vidieť tendenciu, podľa ktorej sa inflácia zdvojnásobovala každých desať rokov. Sú to oficiálne údaje, ale je dôležité si uvedomovať, že deficit tovarov sa začal prejavovať od 60. rokov, čo je ešte jedným prejavom nadbytočnej nominálnej kúpyschopnosti, ktorá sa transformovala na úspory nie kvôli odloženej spotrebe ale kvôli objektívnemu nedostatku tovarov a služieb. Avšak pre naše potreby analyzovania je dôležitá tendencia rastu cien, pretože kapitalistický model má podobnú vlastnosť, čiže ceny aj v jednom a v druhom prípade rástli (keby to boli systémy s opačnými mechanizmami a cieľmi: v jednom z nich ceny by sa neustále znižovali).

Graf č. 50: Vývoj kúpyschopnosti jednotlivých valút a zlata od 1910-2010

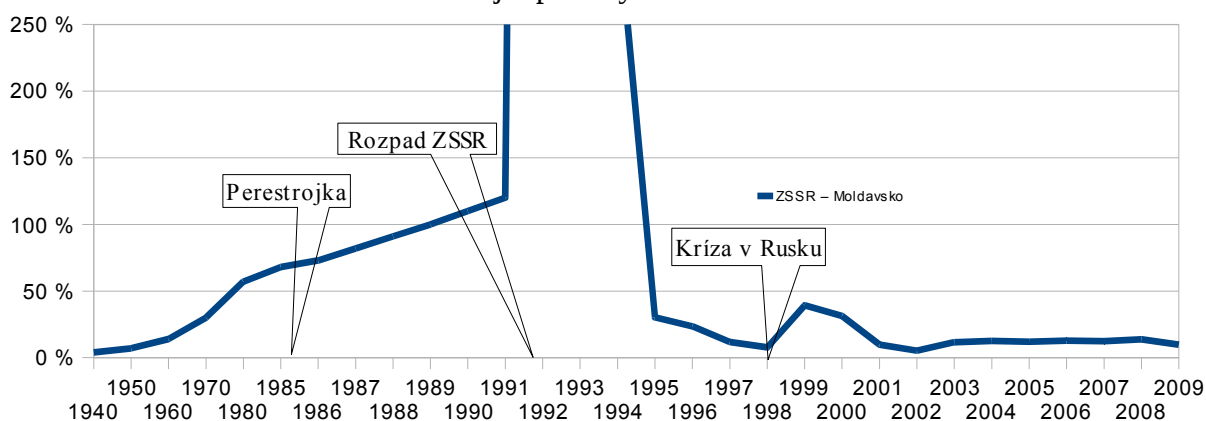

V kapitalistickom modeli platí tá istá tendencia, čiže ceny vždy rastú a mena sa permanentne znehodnocuje. To je možné vyjadriť pri zohľadnení kúpyschopnosti rôznych valút a porovnať ich napríklad s kúpyschopnosťou zlata na úseku posledných 100 rokov (pozri graf vyššie).

Na grafe je vidieť, že kúpyschopnosť všetkých valút má výrazne klesajúci trend počas posledných 100 rokov. Len kúpyschopnosť zlata zostávala stabilnou a v rastúcom trende posledných 40 rokov. Vo svojej podstate aj sovietsky model nedosahoval permanentný rast kúpyschopnosti valuty a permanentného zníženia cien. Podobne ako v kapitalistickom modeli, aj v sovietskom modeli ceny permanentne rástli len sa to prejavovalo cez deficit tovarov a pri rozpade ZSSR to vyústilo do hyperinflácie (pozri graf nižšie).

Moldavská republika po vytvorení štátnosti a zavedení vlastnej meny, sa tiež drží tejto stratégie. Za takmer dvadsaťročie reforiem ceny stúpali permanentne a mena strácala kúpyschopnosť. Podobná situácia platí aj pre Podnestersko. Hyperinflácia začiatkom 90. rokov zlikvidovala všetky úspory obyvateľstva ako v Podnestersku tak aj v Moldavskej republike. Ceny rástli permanentne od vzniku nezávislého Moldavska. Vznikla, podľa nás, paradoxná situácia. Štáty vystupovali zo ZSSR, aby samostatne neopakovali chyby minulosti, ale nevytvorili alternatívny systém, v ktorom by kúpyschopnosť valuty zostávala stabilnou a ceny by sa neustále znižovali. V dôsledku reforiem bol vybudovaný systém, ktorý má v osnove tie isté chyby minulosti, ktoré zničili ZSSR: polarizovaná spoločnosť (vlastníctvo na výrobné faktory a prírodné zdroje je v rukach úzkej vrstvy spoločnosti), nominálna kúpyschopnosť sa koncentruje v rukach úzkej skupiny oligarchie, a ceny permanentne rastú... Vzniká rétorická otázka: „História sa opakuje?“

Graf č. 51: Inflácia v ZSSR a Moldavskej republiky

poznámka: v roku 1992 inflácia dosahovala čísla nad 2000% mesačne

zdroj: Medzinárodný menový fond, Svetová ekonomická база дят (International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2008), prognóza na rok 2009, VP ZSSR: Mertvaja Voda I, od roku 2000, str. 313, dostupná na internetovej stránke: www.vodaspb.ru

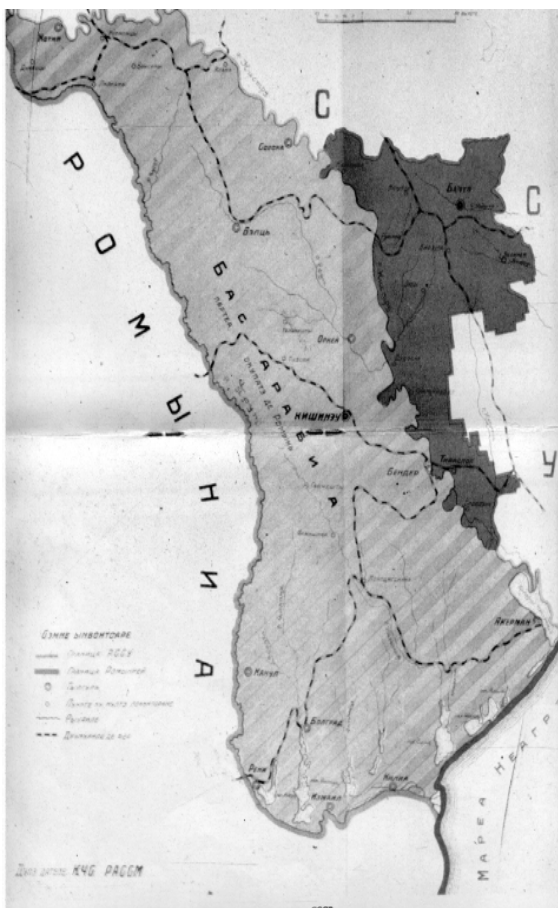
V tom prípade, keby sme sa pokúsili spojiť údaje o inflácii, ktorá permanentne narastala v ZSSR s dostupnými údajmi Moldavskej republiky po roku 1991. Zároveň keby sme všetky údaje dali do jednotnej sústavy súradníc, dostali by sme pozoruhodný graf znázorňujúci vývoj inflácie za posledných takmer 70 rokov, z ktorého je vidieť, ako sa zrýchľovala inflácia v ZSSR od 60.-70. rokov čím naznačovala nárast hrozby pre stabilitu

systému, čo sa neskôr prejavilo počas „Perestrojky“, hyperinflácie a priviedlo k rozdeleniu ZSSR.

3.5.1 Podnesterský konflikt v historickej retrospektíve

Podnesterský konflikt, podobne ako všetky nevyriešené konflikty postsovietskeho priestoru, má historické korene a súvislosti. Analýza ktorých je podľa nás potrebná pre pochopenie predpokladov, ktoré viedli k vzniku tejto problematickej situácie. Väčšina územia súčasnej Moldavskej republiky, historicky známa ako Besarábia, bola od roku 1812 súčasťou cárskeho Ruska. Zmenu štátoprávneho usporiadania tejto oblasti iniciovali udalosti spojené s mocenským prevratom v Petrohrade v novembri 1917. Po uzatvorení

Obrázok č. 5: Besarabia a R.A.S.S.M. (1924-1940)

zdroj: http://www.moldovanoastra.md/pic_lib/1097508085.jpg

Brest-Litovského mieru so Sovietskym Ruskom v marci 1918 a Bukureštského mieru s Rumunskom v máji 1918 pripadla Besarábia do sféry vplyvu Centrálnych mocností.²⁴² Po ich porážke a kapitulácii v novembri 1918 sa Besarábia stala jedným z dejísk občianskej vojny a bojov za nezávislosť na území bývalej Ruskej cárskej ríše. V roku 1919 sa sovietsky režim na tomto území neúspešne pokúsil vytvoriť Besarabskú sovietsku socialistickú republiku a v Kišiňove dočasne pôsobila rada ľudových komisárov pod vedením I.N. Krivorukova. Na území Besarábie si taktiež robila nároky Ukrajinská národná republika na čele s S. Petľjurom, rovnako ako aj ruské politické hnutia opozičné voči sovietskemu režimu, ktoré boli v tomto regióne predstavované generálom A.I. Denikinom.

V dôsledku vtedajšieho vojensko-politického vývoja však Besarábia pripadla Rumunsku, ktoré toto územie získalo so súhlasom Dohodových mocností. Na základe rumun-

²⁴² Online encyklopédia Wikipedia: Приднестровье, <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%BD%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%8C%D0%B5>

ského etnického pôvodu miestneho obyvateľstva ho pričlenilo k svojmu regiónu Moldavsko.²⁴³ Sovietska vláda neuznala pripojenie Besarábie k Rumunsku a toto územie si nárokovala počas celého obdobia medzi Prvou a Druhou svetovou vojnou. V roku 1924 bola na území súčasnej Podnesterkej oblasti a niekoľkých susediacich ukrajinských rajónov vytvorená Moldavská autonómna sovietska socialistická republika s hlavným mestom v Balte (v súčasnosti Ukrajina). V roku 1929 bolo hlavné mesto Tiraspol (v súčasnosti medzinárodne neuznávaná Podnesterká Moldavská republika). Besarábia sa stala súčasťou ZSSR po uzatvorení paktu Molotov — Ribbentrop v auguste 1939. Tajné dodatkové protokoly ako aj následná sovietsko-nemecká zmluva o hraniciach a spolupráci zo septembra 1939 vymedzili sféry vplyvu medzi oboma mocnosťami v strednej a východnej Európe. Na základe týchto dohôd Sovietsky zväz v júni 1940 ultimatívne vyzval Rumunsko na odstúpenie Besarábie.²⁴⁴

V auguste 1940 bola na území Besarábie vytvorená Moldavská sovietska socialistická republika. Dovtedy existujúca Moldavská autonómna sovietska socialistická republika bola na základe politického rozhodnutia rozdelená, a ako samostatný administratívny celok zanikla. Jej západná časť (Podnesterká oblasť) bola pričlenená k Moldavskej SSR a východná časť (ukrajinské rajóny) ostali súčasťou Ukrajinskej SSR. Počas vojnového obdobia Druhej svetovej vojny bola Besarábia pripojená k Rumunsku až do roku 1944. Po prechode frontu bolo na tomto území obnovené fungovanie Moldavskej SSR. Po zvrhnutí režimu generála I. Antonescu v auguste 1944 a po prechode Rumunska na stranu Spojencov sa vláda v Bukurešti vzdala nárokov na toto územie.²⁴⁵

Po skončení Druhej svetovej vojny sa Moldavská SSR vyvíjala ako integrálna súčasť Sovietskeho zväzu a tamojšia situácia bola ovplyvňovaná viacerými faktormi. V Moldavskej SSR došlo k vytvoreniu klasického sovietskeho systému na báze prepojenia stranického a štátneho aparátu. Pri určitej miere zjednodušenia je možné charakterizovať tieto faktory ako „proces soviétizácie”, ktorý v prípade Moldavskej SSR viedol k zmene sociálnej štruktúry obyvateľstva a ovplyvnil jeho etno-kultúrnu a politickú identitu.²⁴⁶

²⁴³ VÝSKUMNÉ CENTRUM SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI PRE ZAHRANIČNÚ POLITIKU: *Možnosti zefektívnenia spolupráce EÚ s Moldavskom v politickej, ekonomickej a bezpečnostnej oblasti*, Bratislava marec 2007

²⁴⁴ MEL'ŤJUCHOV, M.: *Osvoboditeľný pochod Stalina*, vyd. Jauza-Eksmo, Moskva 2006

²⁴⁵ GIURESCU, D.: *Romania in the Second World War*, The Journal of Military History, číslo: 1 2001, Society for Military History, Lexington

²⁴⁶ MAKSYMUK, J.: *Moldova – Transdniester Conflict Was Long On the Making*, Radio Free Europe – Radio Liberty, Prague 2006

V období rokov 1945 – 1985 sa počas dvoch generácií zmenšil rozdiel medzi moldavsko-rumunsko-jazyčnou časťou (pôvodná Besarábia) a rusko-ukrajinsko-jazyčnou časťou (Podnesterská oblasť) Moldavskej SSR. Kolektivizácia poľnohospodárskej výroby a sovietsky spôsob industrializácie spôsobili, že sa zmenilo etnické zloženie obyvateľstva. Tento trend bol markantný obzvlášť v mestách Moldavskej SSR, do ktorých sa napríklad sťahovali štátni úradníci, pracovníci premiestňovaných univerzít (na zvyšovanie vedeckej a vzdelanostnej úrovne), odborní pracovníci a kvalifikovaní robotníci z veľkých ruských a ukrajinských miest. V porovnaní s tým vidiek ostával zväčša moldavsko-rumunsko-jazyčný a tamojšie rurálne obyvateľstvo malo menšiu mieru sociálnej mobility a nižšiu úroveň vzdelania. Sovietsky model modernizácie sa prejavil najmä v hlavnom meste Kišiňov a v Podnestersku, v ktorých sa industrializácia a urbanizácia realizovala v podstatne väčšej miere ako vo zvyšku Moldavskej SSR.

V roku 1985 sa generálnym tajomníkom Ústredného výboru Komunistickej strany Sovietskeho zväzu stal Michail Gorbačov, ktorý začal sériu ekonomických a politických reforiem známych ako „perestrojka a glasnosť“. Reformy sa postupom času preniesli z centrálnych stranických a štátnych orgánov aj na úroveň zväzových republík. Na tejto úrovni vyvolali široké spektrum procesov, ktoré boli v rovnakej miere determinované ako miestnymi špecifikami tak aj ďalším vývojom v Moskve. V prípade Moldavskej SSR sa vývoj v rokoch 1986 – 1989 prejavil v podobe polarizácie republikovej straníckej nomenklatúry a v podobe politickej aktivizácie predstaviteľov moldavsko-rumunsko-jazyčného obyvateľstva.

Pod vplyvom medzinárodných udalostí (koniec 80. rokov) sa začala po prvýkrát otvorene diskutovať otázka eventuálneho oddelenia Moldavskej SSR od Sovietskeho zväzu. V tejto atmosfére sa v Moldavskej SSR vo februári 1990 uskutočnili prvé slobodné voľby, ktoré znamenali víťazstvo predstaviteľov „Ľudového frontu“ Moldavska. Toto hnutie podporovalo nezávislosť a zjednocovalo liberálnych demokratov presadzujúcich koncepciu individuálnej moldavskej identity a štátnosti a radikálnych nacionalistov, podporujúcich koncepciu zjednotenia s Rumunskom.

Výsledok volieb (1990) znamenal odstavenie Komunistickej strany Moldavska od moci a viedol k aktivizácii miestnej straníckej nomenklatúry v Podnesterskej oblasti. Jej predstavitelia definitívne stratili svoj dovtedajší vplyv na republikové orgány v Kišiňove a zároveň si uvedomili, že v prípade oddelenia Moldavskej SSR od Sovietskeho zväzu môžu prísť aj o mocenské postavenie vo svojom domácom regióne. Na udržanie

svojej pozície využili obavy rusko-ukrajinsko-jazyčného obyvateľstva Podnesterskej oblasti z vývoja v moldavsko-rumunsko-jazyčných oblastiach Moldavskej SSR. To sa prejavilo aj vo voľbách vo februári 1990, keď v Podnesterskej oblasti väčšinu mandátov získali práve predstavitelia miestnej straníckej nomenklatúry.

V auguste 1990 sa v Podnesterskej oblasti uskutočnilo referendum a na základe jeho výsledkov bola 2.9.1990 vyhlásená *Podnesterská moldavská sovietska socialistická republika (PMSSR)* s hlavným mestom v Tiraspole. Okrem toho II. zjazd ľudových zástupcov Podnesterskej oblasti zvolil Najvyšší sovietsky PMSSR a za predsedu jeho prezídia menoval I.N. Smirnova. V septembri 1990 bola v Zväzovej republike Moldavsko (nový názov Moldavskej SSR) vytvorená funkcia prezidenta, do ktorej bol menovaný bývalý predseda Najvyššieho sovietskeho M. Snegur. Nový prezident a ďalší predstavitelia ústredných orgánov v Kišiňove označili zjazd za neústavný a jeho rozhodnutie o vytvorení PMSSR za neplatné. V novembri 1990 došlo k prvému vážnemu ozbrojenému incidentu v meste Dubossary medzi príslušníkmi moldavskej polície a tzv. podnesterskými dobrovoľníkmi, pri ktorom zahynuli 3 osoby a 16 bolo zranených. Na eskaláciu napätia zareagovali aj centrálné orgány Sovietskeho zväzu, ktoré dovtedy venovali vývoju v tejto oblasti len okrajovú pozornosť.

V roku 1991 sa vnútropolitická kríza v Sovietskom zväze dostala do svojej záverečnej etapy, čo sa prejavilo aj na vývoji v Moldavsku. V marci 1991 sa uskutočnilo celozväzové referendum o zachovaní Sovietskeho zväzu ako federatívneho štátu. Moldavské ústredné orgány rozhodli o neuskutočnení tohto referenda na území republiky a naopak miestne orgány Podnesterskej oblasti toto referendum vo svojom regióne zorganizovali. K vyvrcholeniu krízy došlo v auguste 1991, keď sa v Moskve uskutočnil neúspešný pokus konzervatívneho krídla Komunistickej strany Sovietskeho zväzu o mocenský prevrat. V reakcii na vývoj v Moskve vyhlasuje moldavský parlament samostatnosť Moldavskej republiky. Súčasťou deklarácie o nezávislosti je aj anulovanie politických a právnych dôsledkov paktu Molotov – Ribbentrop z roku 1939. Pripojenie k Sovietskemu zväzu a vytvorenie Moldavskej SSR v roku 1940 je označené „za nezákonný akt bez reálnej právnej opory“. Tieto formulácie boli následne využité podnesterskými politickými elitami ako argument v prospech odtrhnutia ich oblasti od zvyšku Moldavska, pretože pred rokom 1940 bola Podnesterská oblasť súčasťou Sovietskeho zväzu a nie Rumunska.²⁴⁷

²⁴⁷ PMR: *PMR sovereignty in international law*, Pridnestrovskaja Moldavskaia Respublika <http://pridnestrovie.net/legalbasis.html>

Hektický politický vývoj vedie v nasledujúcich mesiacoch k definitívnemu zániku Sovietskeho zväzu. V septembri 1991 uskutočňuje Moldavsko prvé praktické kroky na ceste k plnej nezávislosti a medzinárodno-právnej suverenite, medzi ktoré patrí aj požiadavka na stiahnutie jednotiek sovietskej armády rozmiestnených na jej území. Paralelne s tým sa aktivizujú aj miestne orgány v Podnesterskej oblasti. V roku 1992 došlo k prvým bojom medzi moldavskou políciou a podnesterskou gardou v meste Dubossary a v marci 1992 pokračovali miestne boje pozdĺž administratívnej hranice medzi podnesterskými oblasťami a zvyškom Moldavska. Následne sa jednotky ministerstva vnútra a polície neúspešne pokúsili získať kontrolu nad podnesterskými oblasťami. Dňa 3.4.1992 sa v Kišiňove stretli ministri zahraničných vecí Moldavska, Ruskej federácie, Ukrajiny a Rumunska, ktorí za prítomnosti podnesterskej delegácie rokovali o zastavení bojov. Spoločne prijali „Deklaráciu o Podnestersku“, ktorá príslušníkom ozbrojených síl Ruskej federácie udelila mandát mierových síl v zóne konfliktu.²⁴⁸

Zastavenie konfliktu bolo vykonané na pôde SNŠ (Spoločenstvo nezávislých štátov), pri aktívnej účasti Ruskej federácie, Ukrajiny a Rumunska. Počas stretnutia v Kyjeve bola prijatá „Deklarácia“ (marec 1992), ktorá zdôrazňovala, že celistvosť Moldavskej republiky je základným pilierom stability a mieru v regióne.

Ozbrojený konflikt spôsobil úpadok hospodárstva (len v roku 1992 HDP poklesol o 29%), straty na ľudských životoch (približne 1100 mŕtvych 3500 zranených)²⁴⁹ a odchod utečencov (viac než 70 tis. utečencov). Ekonomický pokles vyvolaný ozbrojeným konfliktom výrazne zasiahol také odvetvia, ako je priemyselná výroba (o 27% v 1992) a doprava (o 51% v 1992). Po kvalitatívnej stránke sa ekonomika „celého“ Moldavska v dôsledku konfliktu zmenila:

- z „exporto-orientovanej priemyselno-agrarnej ekonomiky“ (v roku 1989 priemysel predstavoval 60% produkcie, 90%²⁵⁰ sa exportovalo);
- na importo-orientovanú s výrazne menšou priemyselnou súčasťou (import predstavuje 83 %²⁵¹ podiel na HDP v Moldavsku a 158% v Podnestersku, zároveň podiel priemyslu v Moldavsku predstavuje 15%²⁵²).

²⁴⁸ VÝSKUMNÉ CENTRUM SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI PRE ZAHRANIČNÚ POLITIKU: *Možnosti zefektívnenia spolupráce EÚ s Moldavskom v politickej, ekonomickej a bezpečnostnej oblasti*, Bratislava marec 2007

²⁴⁹ THE WHITE BOOK OF THE PMR (Pridnestrovian Moldovan Republic). Moskva, REGNUM, 2006, s. 26, 164.

²⁵⁰ ROZHODNUTIE VLÁDY MD Č. 533: „*On the Concept of Industrial Policy of the Republic of Moldova for years 1996-2000*“, MO No. 074, 04.11.1996, p. 7 .

²⁵¹ ŠTATISTICKÝ ÚRAD MOLDAVSKEJ REPUBLIKY: *Štatistická ročenka 2008*, ISBN 978-9975-9786-8-2

²⁵² tamtiež

3.5.2 Charakteristika hospodárstva Podnesterska

Zakladanými nedostatkami ekonomiky PMR zostávajú nízka úroveň HDP/p.c., vysoká miera závislosti od konjunktúry na zahraničných trhoch (najmä ocele) a nízka diverzifikácia ekonomiky. Podobné problémy má aj Moldavská republika, v ktorej významné postavenie má poľnohospodárstvo a potravinársky priemysel. (pozri tabuľku nižšie).

Tabuľka č. 21: Porovnanie základných ukazovateľov MD a neuznanej PMR (priemer 2007-2008)

	Podnestersko	Moldavsko
HDP (oficiálny výmenný kurz)		
- per capita, USD	1515	1230
- rast v %	11.9	6.7
Investície:		
- per capita, USD	128	159
- rast v %	8	14
- ako % na HDP	13.8	18.8
Zahrančný obchod ako % na HDP:	261.8	110.2
- export ako % na HDP	104.1	35.2
- import ako % na HDP	157.7	75.0
Podiel poľnohospodárstva na celkovej pridanej hodnote, v %	4.5	19.3
Podiel priemyslu na celkovej pridanej hodnote, v %	31.3	18.7
Podiel dominantného sektoru na celkovej pridanej hodnote, % (Moldavsko – poľnohospodárstvo, potravinársky priemysel; Podnestersko – hutnícky priemysel)	47	43
Podiel dominantného sektoru na celkovej exporte, % (Moldavsko – poľnohospodárstvo, potravinársky priemysel; Podnestersko – hutnícky priemysel)	64.3	38

poznámka: údaje sú kompilované podľa zdrojov Štatistického úradu Moldavska, Moldavskej centrálnej banky, Ministerstva ekonomiky PMR a Centrálnej banky PMR
zdroj: Elena Gorelova, *Moldova-Transdnestria economic aspects*, Publishing House 2009 v spolupráce s ambasádou Veľkej Británie v Kišineve, str. 87, ISBN 978-9975-4036-9-6

Najmenej 20%²⁵³ podnikov Podnesterska patrí potravinárskemu priemyslu, pritom musíme zdôrazniť, že po rozdelení Sovietskeho zväzu, tieto podniky zostali bez surovínovej základne, ktorá by korešpondovala s kapacitami, pre ktoré boli budované. Od vyhlásenia „nezávislosti“²⁵⁴ do roku 2007 sa znížil počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva kvôli permanentnému zhoršovaniu pracovnej motivácie, najmä cez neadekvátne ohodnotenie pracovnej sily. Región sa transformoval z exportéra potravín na importéra. V ekonomike Podnesterska sa sformoval a tak-zvaná „hospodárska lokomotíva“, ktorá je zodpovedná za 50 % priemyselnej výroby, 60 % exportu (prínos devízových príjmov) a väčšinu daňových príjmov. To sú odvetvia metalurgického, energetického a ľahkého priemyslu. Z uvedenej tabuľky je vidieť, že hutnícky priemysel je zodpovedný za takmer 40 % cel-

²⁵³ CENTRUM STRATEGICKÉHO VÝSKUMU A REFORIEM: *Moldavská a Podnesterská ekonomika – od konfliktu smerom ku perspektívam mierového rozvoja. Moldavsko a Podnestersko: dva modely ekonomického rozvoja*, Kišinev 2007. s.28

²⁵⁴ Podrobnejšie o vyhlásení „nezávislosti“ PMR pozri podkapitolu „Podnesterský konflikt v historickej retrospektíve“.

kovej pridanej hodnoty.

Je možné povedať, že väčšina ekonomických problémov sú pre Moldavsko a Podnestersko totožné. To platí v prípade nízkej úrovne tvorby HDP na jedného obyvateľa, malá nomenklatúra dôležitých exportných položiek a veľmi vysoká závislosť na zahraničnom obchode (v prípade PMR podiel zahraničného obchodu predstavuje 261 % na HDP).

Tabuľka č. 22: Porovnanie základných ukazovateľov zahraničného obchodu MD a neuznanej PMR

	1995		2000		2008	
	Moldavsko	Podnestersko	Moldavsko	Podnestersko	Moldavsko	Podnestersko
Poľnohospodárske výrobky, nápoje	61.5 %	40.3 %	56.1 %	5.9 %	32.7 %	3.0 %
Základne kovy a výrobky z nich	4.3 %	11.5 %	2.5 %	57.6 %	8.2 %	65.3 %
Textil a výrobky z neho	4.7 %	0.2 %	17.7 %	11.6 %	20.6 %	11.8 %
Stroje prístroje a zariadenia	6.2 %	10.3 %	6.2 %	0.1 %	8.2 %	5.5 %
Dominantné odvetvia ako % podiel na celkovom exporte	76.8 %	62.3 %	82.4 %	75.2 %	69.7 %	85.6 %
Nerastné suroviny	46.5 %	23.9 %	33.0 %	26.2 %	21.4 %	25.7 %
Výrobky chemického priemyslu	7.8 %	8.6 %	9.6 %	2.9 %	8.6 %	4.2 %
Textil a výrobky z neho	4.9 %	8.0 %	10.0 %	8.4 %	6.8 %	5.2 %
Stroje prístroje a zariadenia	15.0 %	17.1 %	14.7 %	9.5 %	22.5 %	13.3 %
Poľnohospodárske výrobky, nápoje	4.1 %	15.3 %	12.4 %	20.0 %	6.4 %	6.4 %
Dominantné odvetvia ako % podiel na celkovom exporte	78.4 %	72.9 %	79.7 %	66.9 %	65.7 %	54.8 %

zdroj: Štatistický úrad Moldavskej republiky, Štatistická ročenka 2008 (ISBN 978-9975-9786-8-2); Štatistický úrad Moldavskej republiky, Štatistická ročenka 2003 (ISBN 9975-9756-2-3); Štatistický úrad Moldavskej republiky, Štatistická ročenka 1996; Centrálna banka PMR: Vestník 1999-2009, www.cbpmr.net

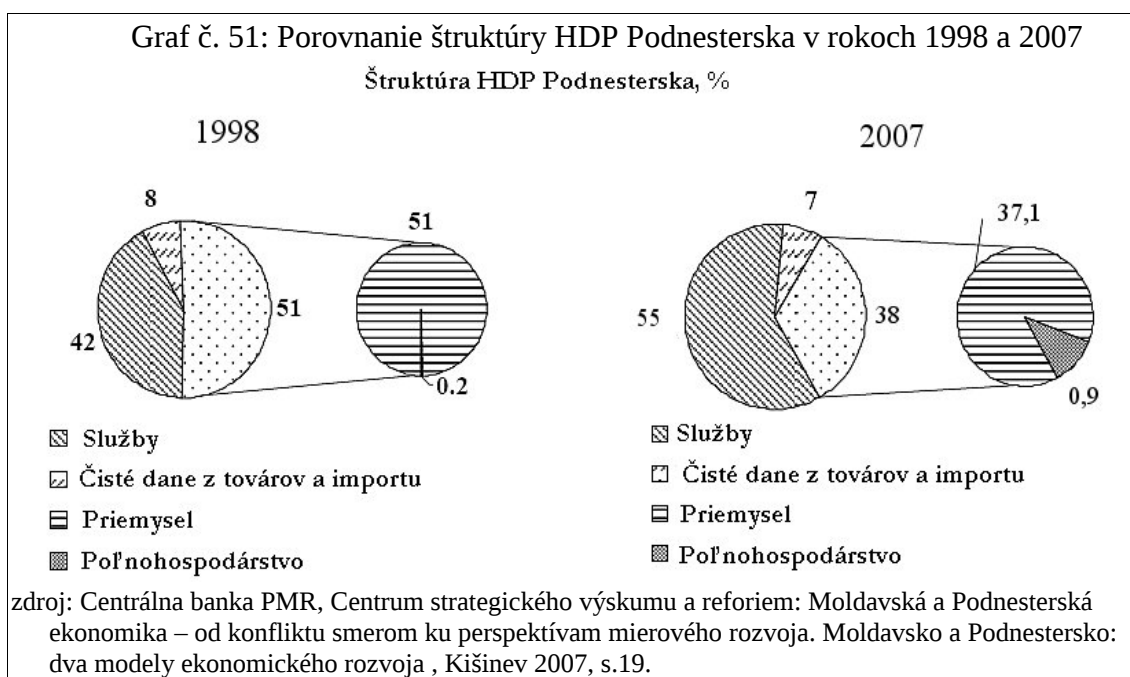
Ekonomika Podnesterska na rozdiel od ekonomiky Moldavska nie je zameraná na poľnohospodársku výrobu. Podiel poľnohospodárstva v štruktúre HDP PMR je veľmi nízky, napríklad v roku 2000 predstavovalo poľnohospodárstvo 1%-ný podiel na HDP, ktorý sa zvýšil v roku 2008 na 4%. Priemysel predstavuje 45-50%-ný podiel v štruktúre HDP a je kľúčovým odvetvím pre ekonomiku Podnesterska, pretože vytvára prítok devíz a zabezpečuje 30%-ný podiel na zamestnanosti.²⁵⁵

Náznaky stabilizácie ekonomiky PMR sa poprvýkrát objavili v roku 2001, keď hrubý domáci produkt po desaťročí poklesu vzrástol o 11%, priemyselná výroba o 9% a priame investície o 15,6%²⁵⁶. Rok 2004 bol jedným z najúspešnejších rokov za celé post – sovietske obdobie. Pozitívna konjunktúra surovinových trhov dovolila Moldavskému metalurgickému závodu v Rybnitse zabezpečiť 60% celkového exportu, podľa štatistiky PMR zahraničný obchod v roku 2004 vyrástol na úroveň 1,3 mld. USD,

²⁵⁵ SVETOVÁ BANKA: *Republic of Moldova. Economic Review of the Transnistria Region*, 3, 17, 28s.

²⁵⁶ Center for Strategic Studies and Reforms: *Research Paper on Transnistria*, Kišiňov 2003

čo je prírastok o 26,1% v porovnaní s minulým obdobím. Export vzrástol o 23,7% a import o 27,9%. V roku 2008 export metalurgickej produkcie bol na úrovni 520 mil. USD.²⁵⁷

Štruktúra HDP regiónu PMR je z pohľadu trvale udržateľného rozvoja veľmi riziková. Taká štruktúra je výsledkom rozdelenia integrovanej ekonomiky ZSSR, pretože veľká časť výroby v ZSSR bola produkovaná v kooperácii s inými republikami. Po rozdelení ZSSR priemyselné objekty zostali nevyužitú a vo svojej väčšine s opotrebovanosťou väčšou než 60% s priemerným vekom 20 rokov.

Ludský kapitál, ktorý bol vychovaný obranno–priemyselným komplexom ZSSR, nebol zachovaný kvôli narušeniu integrácie a kooperácie taktiež boli utratené aj popredné technológie „dvojitého využitia“. Z uvedených grafov je vidieť, akým smerom sa vyvíja štruktúra hospodárstva. Súbežne s poklesom celkového HDP sa znižuje aj podiel priemyslu v kvalitatívnej štruktúre HDP, narastá podiel služieb, čo naznačuje prechod od výrobnnej štruktúre ku prevážne spotrebiteľskej štruktúre.

Analyzujúc hĺbku poklesu HDP v tranzitívnom období (59% - Moldavsko a 83% - PMR) je možné využiť ako ukazovateľ výsledkov makroekonomickej politiky a zvolenej transformačnej cesty.

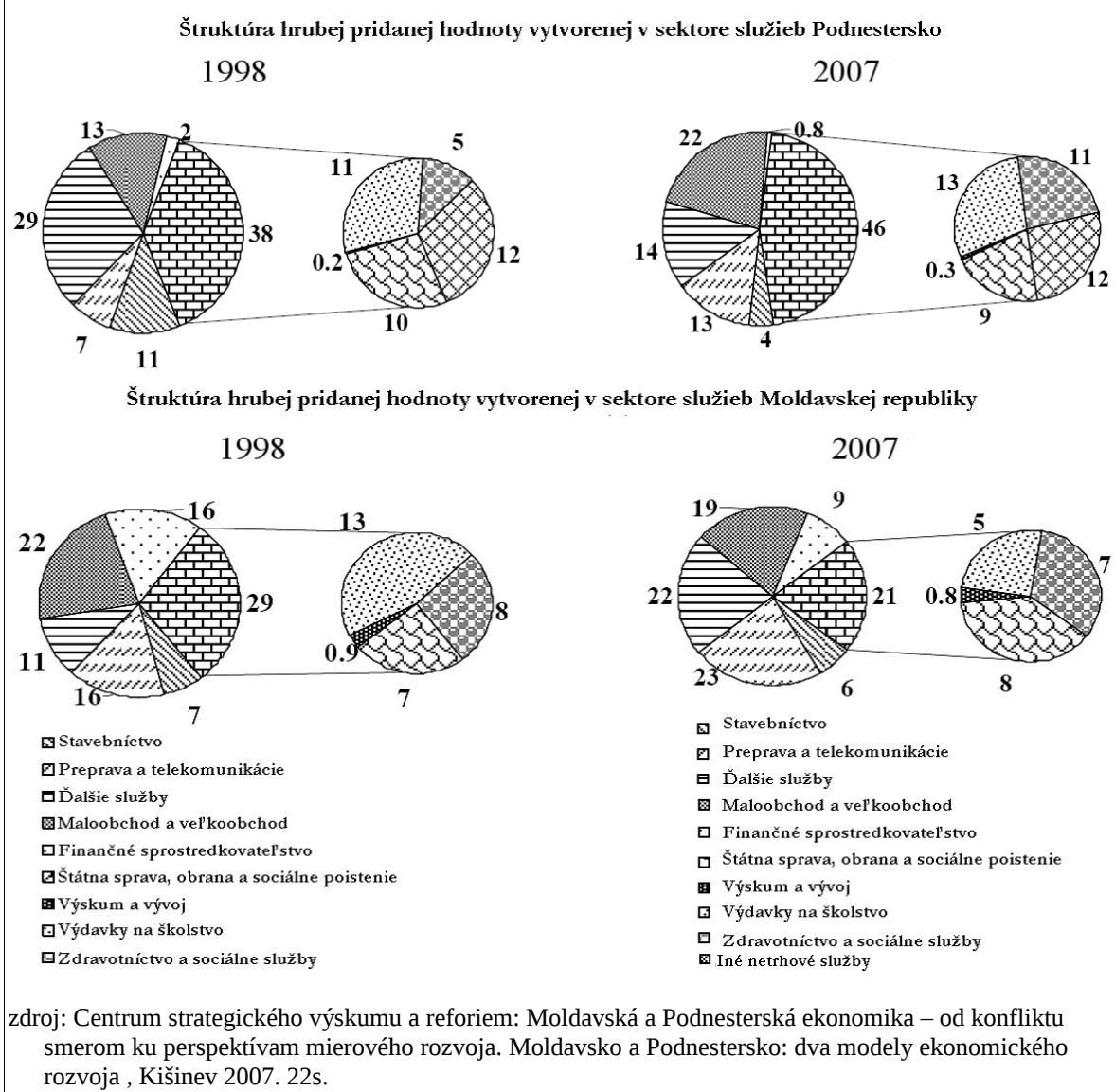
Makroekonomické ukazovatele sú protirečivé: na jednej strane roky 2000-2007 boli obdobím rastu (50%-ný kumulatívny rast HDP Moldavska a 33%-ný rast HDP

²⁵⁷ CB PMR: Vestník č. 9 (124), Tiraspol 2009

PMR), ale na druhej strane toto obdobie nastalo po desiatich rokoch výrazného poklesu. Zároveň sa menila štruktúra HDP od výrobnjej na spotrebnú, ekonomiky PMR a MD sa zmenili z exportnoorientovaných na importnoorientované (analýzu zahraničného obchodu PMR pozri v nasledujúcej podkapitole).

Najdynamickejším odvetvím hospodárstva PMR a MD je sektor služieb.

Graf č. 52: Komparácia štruktúry hrubej pridanej hodnoty v sektore služieb MD a PMR v rokoch 1998 a 2007

Je možné dodať, že nárast podielu sektoru služieb na tvorbe HDP nehovorí o vyspelosti hospodárstva ako v prípade vyspelých krajín, ale ukazuje na problémy existujúce v oboch ekonomikách Moldavska a PMR: prudké zníženie registrované v reálnom sektore hospodárstva, rast cien služieb je rýchlejší než rast cien v priemysle a poľnohospodárstve (najmä kvôli remitenciam, ktoré zvyšujú kúpyschopnosť obyvateľstva, čím zvyšuje spotrebu, obchod a ceny služieb, nehovoriac o importovanej

inflácii). Okrem vyššie uvedeného v sektore služieb PMR a MD dominujú obchod, finančné operácie a takzvané netrhové služby (netrhové služby sú realizované rozpočtovými fondmi a nekomerčnými organizáciami). Dôležitým faktom je to, že cez obchodnú sieť sú realizované prevažne importované tovary. Substitúcia importu prichádza do úvahy, ale tomu prekážajú nektoré faktory ako napríklad: malý vnútorný trh, otvorenosť ekonomiky, negatívny demografický trend a degradácia výrobných odvetví v prospech nevýrobných (bankovníctvo, finančné služby, maloobchod).

Rast priemyslu v PMR a v Moldavsku je ťahaný výrobou orientovanou na export (vinársky a ľahký priemysel v MD, hutnícky v PMR). V Podnestersku dokonca polovica pridanej hodnoty vytvorenej v priemyselnom odvetví patrí jednému závodu – Moldavskému metalurgickému závodu. Výrobky tohto závodu sú takmer nevyužité na vnútornom trhu. V zhrnutí je možné povedať, že situácia v PMR je veľmi závislá na konjunktúre svetových cien metalurgických výrobkov.

3.5.3 Platobná bilancia neuznanej Podnesterskej Moldavskej republiky

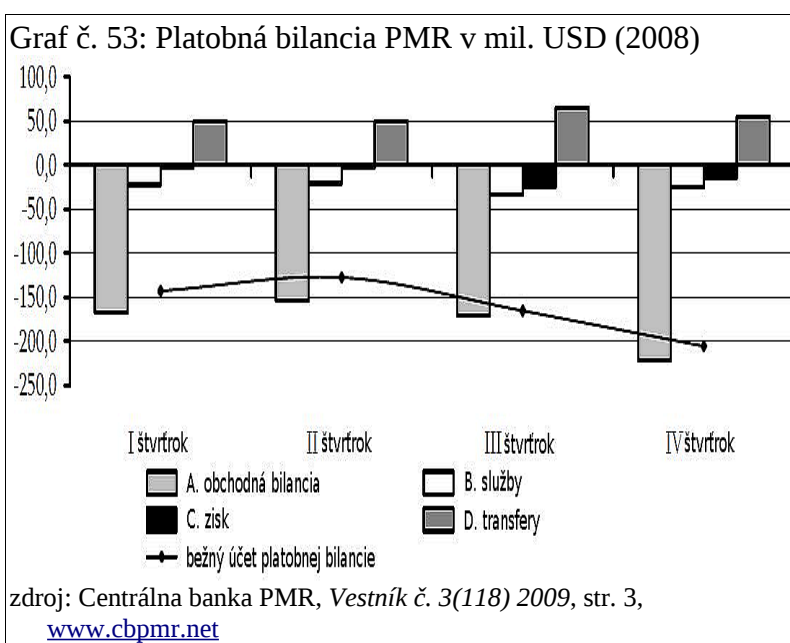
V roku 2008 bol ekonomický vývoj PMR nevyrovnaný. V prvej polovici roku 2008 bola zvyšovaná výroba v exportno-orientovaných odvetviach ekonomiky, pretože na svetových trhoch pretrvávala pozitívna konjunktúra na vyrábaný tovar. V druhej polovici roku 2008 sa odohral zvrät ekonomickej konjunktúry a nastal prudký pokles dopytu zo strany zahraničných odberateľov. Zároveň nastalo prudké zníženie cien na vyrábanú produkciu, tvoriacej hlavné exportné položky.

Všeobecne rok 2008 môžeme charakterizovať nízkou ekonomickou aktivitou hospodárskych subjektov a poklesom objemu priemyselnej výroby o 2 %. Na druhej strane inflačné tlaky pretrvávali takým spôsobom, že nárast spotrebiteľských cien bol o 25,1 %.

Deficit bežného účtu platobnej bilancie PMR v roku 2008 sa prehĺbil dvojnásobne v porovnaní s minulým rokom a dosiahol 650,5 mil. USD (tab. 23).

Podľa teritoriálnej štruktúry najväčší deficit bežnej platobnej bilancie je zaznamenaný vo vzťahoch so štátmi SNŠ 426 mil. USD a s ostatnými štátmi sveta 224 mil. USD (tab. 24).

Analýza dynamiky bežného účtu platobnej bilancie (pozri graf nižšie) zvyrazňuje silnejšie prepojenie a závislosť hospodárskych subjektov na konjunktúre svetových trhov. Takým spôsobom vplyv deficitu obchodnej bilancie PMR na deficit platobnej bilancie sa zvýšil o 24,8 % a predstavuje 93,7 % (tab. 23).

Zahraničnoobchodný

obrat PMR narástol o 38,3% (tab.24) a dosiahol 2571,2 mil. USD. Pritom objem exportu narástol v porovnaní s rokom 2007 o 27,8 % a zaznamenal 928,9 mil. USD (pozri tabuľku 23). Väčšia časť nárastu exportu sa odohrávala v období od januára do augusta v roku

2008 počas priaznivej konjunktúry na svetových trhoch. Práve v tomto období ceny na

hlavné produkty podnesterkého exportu dosiahli svoje maximum. Kardinálna zmena nastala od septembra v roku 2008.

Tabuľka č. 23: Platobná bilancia PMR

údaje v mil. USD

	2006	2007	2008
1. Bežný účet platobnej bilancie	-152,1	-328,4	-650,5
Tovary a služby	-327,4	-462,3	-814,6
A. Tovary	-316,2	-404,6	-713,7
vrátane:			
-export tovarov	422,1	727,0	928,9
-import tovarov	738,4	1 131,6	1 642,6
B. Služby	-11,1	-57,8	-100,8
vrátane:			
-export služieb	42,1	56,7	54,3
-import služieb	53,2	114,4	155,1
C. Zisk	-10,8	-15,8	-46,4
vrátane:			
-prijatý	5,8	6,2	6,1
-vyplatený	16,6	22,0	52,4
D. Transfery	186,0	149,7	210,4
vrátane:			
-prijaté	202,8	173,6	242,9
-vyplatené	16,8	23,9	32,5
2. Kapitálový a finančný účty platobnej bilancie			
	120,8	317,9	526,2
A. Kapitálový účet	-0,3	0,2	-
B. Finančný účet	131,7	328,9	550,8
Priame a portfóliové investície	16,7	28,5	24,1
vrátane:			
-prítok do ekonomiky PMR	12,8	10,8	23,1
-odtok do zahraničia	3,9	17,8	1,0
Iné investície	117,3	299,7	526,7
Aktíva	-57,5	38,4	59,5
vrátane:			
-obchodné úvery a predplatné	-3,7	-17,3	32,7
-úvery	-55,2	30,5	33,5
-valuta a depozity	-1,1	24,0	-6,6
-iné aktíva	2,5	1,2	-0,1
Pasíva	174,7	261,3	467,2
vrátane:			
- obchodné úvery a predplatné	10,4	40,4	26,0
-zadlženosť za prírodný plyn	117,4	201,6	296,8
-úvery	-5,4	133,4	148,5
-valuta a depozity	52,4	-112,2	-2,7
-iné pasíva	-0,0	-1,9	-1,4
Iné operácie	-2,3	0,7	-
C. Zmena rezerv centrálnej banky PMR («+» pokles, «-» nárast)	-10,6	-11,1	-24,6
Štatistická odchýlka	31,3	10,5	124,3

zdroj: Centrálna banka PMR, Vestník č. 3(118) 2009, str. 4, www.cbpmr.net

Väčšina exportu smerovala do štátov SNŠ, ktorých podiel je 55 % na celkovom exporte. K najväčším obchodným partnerom patri Ruská federácia a Ukrajina. Export produkcie mimo štátov SNŠ predstavoval 417 mil. USD, čo predstavuje 45 % celkového exportu. Dôležitým obchodným partnerom je EÚ, kde sa na trhy exportovalo 319 mil. USD (tab. 24).

Tabuľka č. 24: Teritoriálna štruktúra exportu PMR

	2007		2008		Miera rastu
	mil. USD	podiel v %	mil. USD	podiel v %	
Celkový export	727,0	100,0	928,9	100,0	127,8
Šaty SNŠ	403,1	55,4	511,9	55,1	127,0
vrátane:					
Rusko	312,1	77,4	376,5	73,6	120,6
Moldavsko	47,0	11,7	82,6	16,1	175,7
Ukrajina	31,7	7,9	45,0	8,8	142,0
Ostatné štáty	323,9	44,6	417,0	44,9	128,7
vrátane:					
Sýria	10,5	3,2	24,8	6,0	236,2
Turecko	6,6	2,0	18,1	4,3	274,2
Srbsko a Čierna Hora	5,7	1,8	10,8	2,6	189,5
Macedónsko	1,1	0,3	5,2	1,3	472,7
EÚ - celkovo	271,7	37,4	319,3	34,4	117,5
vrátane:					
Rumunsko	68,9	25,4	112,8	35,3	163,7
Taliansko	48,4	17,8	62,8	19,7	129,8
Poľsko	70,7	26,0	56,6	17,7	80,1
Nemecko	26,7	9,8	32,0	10,0	119,9

zdroj: Centrálna banka PMR, *Vestník č. 3(118) 2009*, str. 5, www.cbpmr.net

Konjunktúra svetových trhov komodít zaznamenala veľkú volatilitu počas pomerne krátkeho obdobia, čo sa odrazilo na ekonomickej štatistike. Najväčší vplyv na ekonomiku PMR majú svetové ceny za oceľ, pretože export tovarov tejto skupiny tvorí 60 % celkového exportu. Práve v období od januára po august 2008 ceny za oceľ zaznamenali nárast, súčasne export ocele narástol dvakrát. Následne nastal zvrät a prudný pokles cien a dopytu po oceli, čo zapríčinilo pokles exportu tovarov tejto skupiny štvornásobne, čo predstavuje pokles v decembri na 17,2 mil. USD v porovnaní s 68,5 mil. USD v auguste v roku 2008. Celkom v roku 2008 dominoval rastúci trend dopytu po stavebných materiáloch, ktorých export narástol o 2,1-krát, čo predstavuje 93,8 mil. USD alebo 10,1 % z celkového exportu. Rast dopytu po stavebných materiáloch bol zapríčinený najmä rastúcim dopytom po cemente, a to takým spôsobom,

že mesačný export cementu dosahoval hodnotu 7-11,9 mil. USD. Situácia sa zmenila od septembra 2008, keď nastal prudký pokles dopytu a už v decembri 2008 export stavebných materiálov predstavoval len 0.8 mil. USD. Čiže hovoríme o 90 %-om poklese za menej než pol roka.

Ľahký priemysel si udržal počas celého roku 2008 stabilné ukazovatele. V rámci ľahkého priemyslu dominuje export textilných výrobkov a oblečenia. Mesačný export textilných výrobkov a oblečenia predstavoval 5-9 mil. USD alebo 83,2 mil. USD v roku 2008, čo predstavuje 20,9 %-ný nárast v porovnaní s rokom 2007.

Podľa údajov colnej správy PMR export elektrickej energie v roku 2008 dosiahol úroveň 41 mil. USD, čo predstavuje 4,5 % z celkového exportu. Export elektrickej energie sa takmer zdvojnásobil v roku 2008 v porovnaní s rokom 2007. Väčšina exportu elektrickej energie smerovala do Rumunska.

Tabuľka č. 25: Teritoriálna štruktúra importu PMR

	2007		2008		miera rastu
	mil. USD	podiel v %	mil. USD	podiel v %	
Import – celkovo					
Štáty SNŠ	1 131,6	100,0	1 642,6	100,0	145,2
	765,4	67,6	1128,6	68,7	147,4
vrátane :					
Rusko	366,4	47,9	538,7	47,7	147,0
Ukrajina	236,7	30,9	246,1	21,8	104,0
Kazachstan	92,1	12,0	209,6	18,6	227,6
Moldavska republika	22,2	2,9	42,3	3,8	190,5
Ostatné štáty sveta	366,2	32,4	514	31,3	140,4
vrátane :					
USA	46,9	12,8	61,9	12,0	132
Čína	17,3	4,7	40,7	7,9	235,3
Turecko	11,2	3,1	17,8	3,5	158,9
Japonsko	7,6	2,1	14,1	2,7	185,5
EÚ	224,4	19,8	287,9	17,5	128,3
vrátane :					
Nemecko	67,3	30,0	99,7	34,6	148,1
Taliansko	38,2	17,0	42,5	14,8	111,3
Poľsko	18,9	8,4	31,1	10,8	164,6
Rumunsko	31,4	14,0	25,3	8,8	80,6

zdroj: Centrálna banka PMR, *Vestník* č. 3(118) 2009, str. 7, www.cbpmr.net

V roku 2008 vývoj importu zaznamenal vysokú mieru volatility. Rast importu na začiatku roka 2008 sa premenil na pokles v posledných mesiacoch. Mesačný objem

importu v auguste zaznamenal 159,3 mil. USD, avšak už v decembri tento ukazovateľ predstavoval 120,9 mil. USD. Celkový objem importu v roku 2008 predstavoval 1642,6 mil. USD, čo je 50 %-ný nárast v porovnaní s rokom 2007 a v porovnaní s rokom 2006, je to 120%-ný nárast (pozri tabuľku nižšie). Maximálny objem mesačného importu predstavoval 170 mil. USD.

Najväčší objem importu pochádza zo štátov SNŠ, ktorých podiel na celkovom importe predstavuje 68,7 % alebo 1128,6 mil. USD. Najviac importu pochádza z Ruskej federácie (538,7 mil. USD), Ukrajiny (246,1 mil. USD) a Kazachstanu (209,6 mil. USD).

Objem importu z ostatných štátov bol na úrovni 514 mil. USD, čo predstavuje nárast o 40,4 % v porovnaní s rokom 2007. V tom istom období objem importu z EÚ sa zvýšil o 28,3 % na 287,9 mil. USD. V rámci EÚ najväčšími importérmi do PMR boli Nemecko (99,7 mil. USD), Taliansko (42,5 mil. USD) a Poľsko (31,1 mil. USD). Zároveň musíme zdôrazniť takých dôležitých obchodných partnerov, ako sú: USA (61,9 mil. USD) a Čína (40,7 mil. USD).

Podľa komoditnej štruktúry importu najväčšími položkami boli fosílna palivá a destiláty (benzín, diesel, oleje a prírodný plyn). V roku 2008 bol zaznamenaný významný nárast cien ropy a výrobkov z nej, čo sa samozrejme odrazilo na štruktúre importu (dovoz paliva bol realizovaný na 466 mil. USD).

Objem importu surovín pre potreby metalurgickej výroby dosiahol v roku 2008 takmer 374 mil. USD, čo predstavuje zvýšenie oproti roku 2007 o 40%. Nárast cien za suroviny, spotrebované v metalurgickom priemysle, bol spôsobený nasledujúcimi faktormi: a) dopyt po uhlí v roku 2007 narástol o 5-7 %, pričom ťažba sa zvýšila len o 3 %; b) vysoký dopyt po šrote z Ázie spôsobil deficit tejto komodity.

Súčasťou dovozu boli stroje, prístroje a zariadenia (146,4 mil. USD alebo 8,9 % z celkového dovozu), mäso a polotovary z mäsa (116 mil. USD alebo 7,1 % z celkového dovozu), bavlna (40,5 mil. USD alebo 2,5 % z celkového dovozu).

Deficit obchodnej bilancie v roku 2008 dosiahol 713,7 mil. USD, vrátane 616 mil. USD, deficit so štátmi SNŠ bol 97 mil. USD, ako aj s ostatnými obchodnými partnermi. V obchode so štátmi EÚ bol dosiahnutý proficit 31,4 mil. USD.

Podľa komoditnej štruktúry obchodnej bilancie môžeme konštatovať, že aktívne saldo obchodnej bilancie bolo dosiahnuté v metalurgickej oblasti (+188,4 mil. USD); export cementu (+84,1 mil. USD); textilné výrobky, odevy a obuvi (+101 mil. USD). Zároveň najväčšie pasívne saldo obchodnej bilancie bolo dosiahnuté v oblasti dovozu

elektrických prístrojov a zariadení (-33 mil. USD), alkoholické a nealkoholické nápoje (pasívne saldo 30,5 mil. USD), bavlna a bavlnené polotovary(-24,5 mil. USD).

V oblasti služieb sa vytvorilo pasívne saldo bilancie, ktoré dosiahlo 100,8 mil. USD. Aktívna bilancia služieb bola so štátmi SNŠ (+2,4 mil. USD) a pasívna s ostatnými štátmi (-103,2 mil. USD). Najväčšou položkou v oblasti exportu služieb predstavovali prepravné služby. Viac než 50 % z exportu služieb sú úhrady Ruskej federácie za prepravovaný prírodný plyn, ktorý je prepravovaný cez územie PMR.

Nárast zahraničného obchodu spôsobil nárast importu prepravných služieb do PMR takým spôsobom, že podnikateľské subjekty PMR vynaložili na ich obstaranie 87,3 mil. USD (v roku 2007 tento ukazovateľ predstavoval 68,5 mil. USD). Štatút neuznanej Podnesterskej Moldavskej republiky podmieňuje nemožnosť realizácie medzinárodnej prepravy vlastnými ekonomickými subjektmi, čo spôsobuje pasívne saldo v tejto oblasti.

Celkový obchod so službami narástol v porovnaní s rokom 2007 o 22,4 % a v roku 2008 dosiahol 209,4 mil. USD.

Bilancia finančných transferov v roku 2008 bola aktívna a dosiahla 210,4 mil. USD, čo predstavuje nárast o 40 % v porovnaní s rokom 2007. Celkom v roku 2008 bol prítok nenávratných platieb a rozvojovej pomoci na úrovni 242,9 mil. USD, čo predstavuje nárast 39,9% oproti roku 2007.

Remitencie v PMR, podobne ako aj v Moldavskej republike, predstavujú významnú položku platobnej bilancie. Tieto toky dosahovali v roku 2008 193 mil. USD, čo je nárastom o 45 % oproti roku 2007.

Kapitálový účet platobnej bilancie odráža prítok kapitálu v roku 2008 vo výške 526,2 mil. USD. Musíme zdôrazniť, že kapitálový účet platobnej bilancie zostal aktívnym počas celého roku 2008. Osнова rastu prítoku kapitálu bola zabezpečovaná najmä z úverových zdrojov. Potreba prilákania zahraničného kapitálu je podmienená nutnosťou obnovovania výrobných základne ekonomických subjektov PMR a nedostatkom vnútorných kapitálových zdrojov.

Finančné záväzky hospodárskych subjektov PMR sa v roku 2008 zvýšili o 174,5 mil. USD a dosiahli 490 mil. USD. Väčšina záväzkov predstavuje zadlženosť voči Ruskej federácii za spotrebovaný prírodný plyn 324,2 mil. USD, ktorých úhrada bola realizovaná len na 8,5 %, čiže celková zadlženosť narástla o 296,8 mil. USD.

Tabuľka č. 26: Zahraničná zadlženosť PMR

	stav na 01.01.08	stav na 01.04.08	stav na 01.07.08	stav na 01.10.08	stav na 01.01.09
Požiadavky	359,5	388,6	407,8	372,9	331,7
1.1. Priame a portfóliové investície do zahraničia	53,9	54,0	49,9	46,0	52,9
1.2. Obchodné úvery a predplatné	124,3	160,1	184,8	147,4	91,6
1.3. Úvery	52,6	17,3	14,4	15,0	19,1
1.4. Korešpondenčné účty komerčných bánk PMR	115,2	137,5	140,2	148,5	153,1
1.5. Valutové účty ekonomických subjektov v zahraničí	1,6	0,7	3,7	2,0	1,9
1.6. Iné aktíva	11,9	19,1	15,0	14,0	13,0
Závazky	2 264,0	2 363,2	2 458,1	2 610,3	2 756,5
2.1. Priame a portfóliové zahraničné investície	212,7	221,1	227,8	229,5	235,8
2.2. Obchodné úvery a predplatné	209,0	202,6	182,6	222,6	235,1
2.3. Úvery	313,0	326,6	391,3	440,3	462,2
2.4. Účty nerezidentov v komerčných bankách PMR	46,9	54,9	50,1	46,0	44,2
2.5. Zadlženosť za prírodný plyn (vrátane sankcii)	1 482,5	1 558,1	1 606,2	1 671,9	1 779,2
Celková zahraničná zadlženosť	-1 904,5	-1 974,7	-2 050,2	-2 237,4	-2 424,8

zdroj: Centrálna banka PMR, *Vestník č. 3(118) 2009*, str. 11, www.cbpmr.net

Celková zahraničná zadlženosť ekonomických subjektov PMR voči zahraničným kreditorom dosiahla 2424,8 mil. USD (so stavom k 1. januáru 2009), čo predstavuje nárast o 520,3 mil. USD alebo 27,3 % (pozri tabuľku vyššie). Väčšina zahraničnej zadlženosti je dlh za prírodný plyn, ktorého objem je 1779,2 mil. USD²⁵⁸.

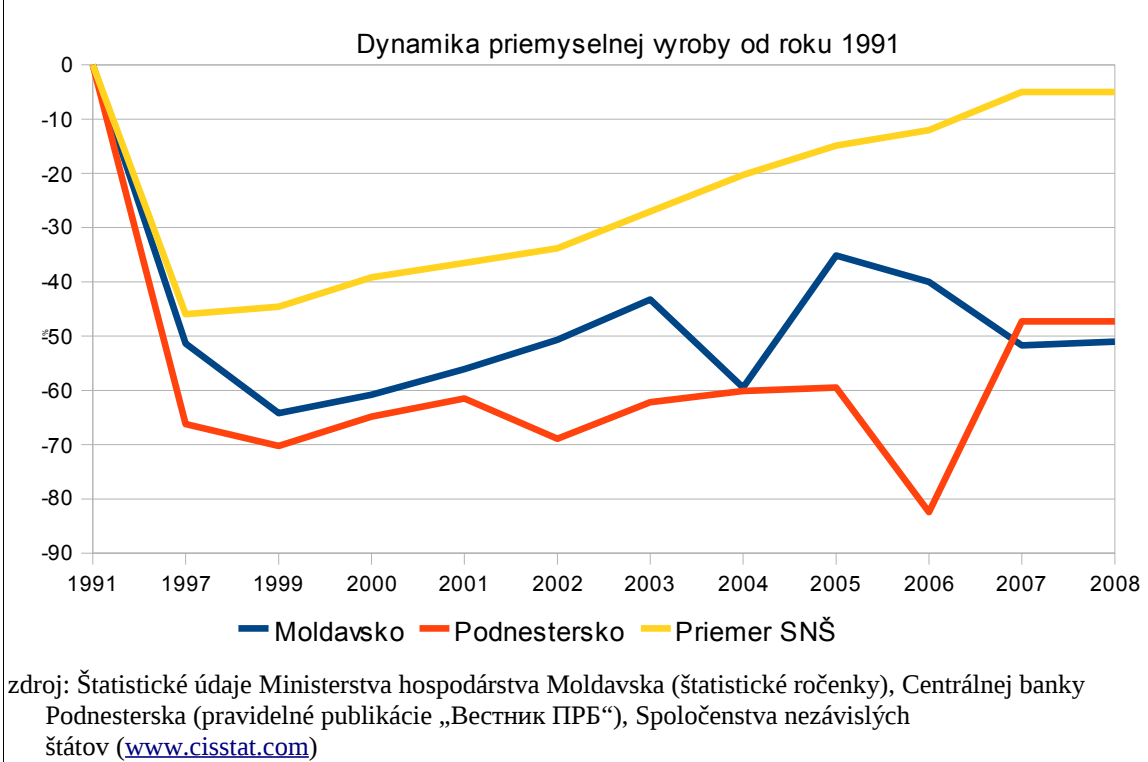
Otázka podnesterského dlhu za prírodný plyn voči Ruskej federácii je patovou situáciou vo vzťahoch nielen Moldavska a neuznaných štátov ale aj vo vzťahoch s Ruskou federáciou. Obrovský dlh (takmer 2 mld. USD) PMR za spotrebovaný prírodný plyn de jure je dlhom Moldavskej republiky, pretože v tom prípade, ak by Moldavsko umožnilo priame rokovanie medzi Ruskou federáciou a spotrebiteľmi v neuznanom štáte, predstavovalo by to nepriame uznanie. Zastaviť dodavky prírodného plynu do PMR tiež nie je riešením, pretože cez územie neuznaného štátu sa realizuje export prírodného plynu do Moldavska a ďalej na Balkán. Najväčší spotrebiteľ prírodného plynu je Tepelná elektrárň Kučurgan, ktorá realizuje dodávky elektrickej energie do Moldavska, Ukrajiny a Rumunska. Zároveň je táto elektrárň vo vlastníctve ruského kapitálu („Inter RAO EES“).

²⁵⁸ CENTRÁLNA BANKA PMR: *Vestník č. 3(118) 2009*, str. 11, www.cbpmr.net

3.5.4 Priemysel neuznanej Podnesterskej Moldavskej republiky

Odvetvie priemyslu je veľmi dôležité pre Podnestersko kvôli niekoľkým objektívnym dôvodom, ako napríklad to, že priemyselné odvetvie vytvára približne 45-55% HDP²⁵⁹, zároveň sa podieľa 30 %²⁶⁰ na celkovej zamestnanosti a približne 75 %²⁶¹ na celkovom výnose v ekonomike Podnesterska. Priemysel je osnovou existencie neuznanej štátnosti PMR, pretože vytvára ekonomický základ, na ktorý sa môže oprieť politický systém a vládnuca elita²⁶². Napriek dôležitosti tohto odvetvia pre ekonomiku PMR nemôžeme povedať, že situácia v odvetví je jednoduchá. Počas obdobia štrukturálnych reforiem sa situácia v podnesterskom priemysle len zhoršila, pretože sa nepodarilo zachovať priemyselný potenciál vybudovaný sovietskom období. Táto skutočnosť platí vo všeobecnosti pre ekonomiku Moldavska aj PMR.

Graf č. 54: Porovnanie dynamiky priemyselnej výroby v Moldavskej republike, Podnestersku a SNŠ od roku 1991

²⁵⁹ Neoficiálna webová stránka prezidenta PMR: *Ekonomika Podnesterska v XXI storočí*, <http://presidentpmr.org/category/19.html>

²⁶⁰ tamtiež

²⁶¹ tamtiež

²⁶² Opačná situácia je v Gagauz-Eri, o ktorom sme spomínali na začiatku súčasnej práce. V prípade Gagauz-Eri situácia sa spočíva v tom, že politické hnutie za osamostatnenie Gagauz-Eri ne má ekonomickú osnovu, preto podľa nás je tam „odstredivá“ sila slabšia .

Štrukturálne reformy, uskutočnené v Moldavskej republike a PMR, sa principiálne odlišovali svojou náplňou: „šoková terapia“ v Moldavsku a snahy podstatnej štátnej regulácie v Posnestersku (podrobnejšie v podkapitole o štrukturálnych zmenách). Výsledkom reforiem bol výrazný pokles priemyselnej výroby v Podnestersku aj v Moldavskej republike.

Podobný vývoj v priemyselnej výrobe má niekoľko objektívnych príčin:

- prudká otvorenosť ekonomiky vonkajšej konkurencie pri jej nepripravenosti;
- „šoková“ liberalizácia cien, čo priviedlo ku kontrakcii vnútorného dopytu, ktorá sa odohrávala v kontexte poklesu vonkajšieho dopytu;
- nesolventnosť importérov a faktická „barterizácia“ celej ekonomiky, ktorá pretrvávala do roku 1998;
- narušenie tradičných ekonomických vzťahov na celom postsovietskom priestore, ktoré sa najťažším spôsobom odrazilo na priemyselnom odvetví hospodárstva kvôli jeho hlbokaj kooperatívnej integrácii (najmä potravinársky, ľahký, energetický a strojársky priemysel);
- odbyt produkcie sa prudko a nečakané stal jedným z najťažších problémov pre väčšinu priemyselných podnikov;
- vnútorná dezintegrácia ekonomiky len prehĺbila krízové tendencie.

Na začiatku 90. rokov štruktúra priemyslu pozostávala prevažne z výroby nenáročnej na suroviny, ale náročnej na pracovný kapitál, prevažne orientovanej na export. Dôležitou súčasťou podnesterského priemyslu bola Tepelná elektrárňa Kučurgan, ktorá je doteraz osnovou energetického systému nielen Podnesterska.

Podstatné zmeny v štruktúre priemyslu sa uskutočnili v rokoch 1990-2001, napríklad podstatne poklesol podiel potravinárskeho spracovateľského priemyslu (23,6 % v roku 1990 poklesol na 6,9 % v roku 2001²⁶³), poklesol podiel strojárneho priemyslu (21,4 % v roku 1990 poklesol na 8 % v roku 2001²⁶⁴). V tomto období podstatne narástol podiel metalurgického priemyslu (3,4 % v roku 1990 vyrástol na 35,5 % v roku 2001), ktorý je zastúpený „Moldavským metalurgickým závozom“²⁶⁵. Podiel ľahkého priemyslu sa podstatne nezmenil (33,5 % v roku 1990 poklesol na 29,7 % v roku 2001).

²⁶³ Neoficiálna webová stránka prezidenta PMR: *Ekonomika Podnesterska v XXI storočí*, <http://presidentpmr.org/category/19.html>

²⁶⁴ tamtiež

²⁶⁵ Moldavský metalurgický závod bol založený v roku 1985 a predstavuje modernú vysoko produktívnu metalurgickú výrobu. <http://mmz.metalweb.ru/>

Štatút neuznaného štátu prehĺbil negatívne dôsledky, ktoré vznikali v dôsledku rozpadu Sovietskeho zväzu. V rokoch 1990-2001 veľké priemyselné závody zohrali významnú úlohu v stabilizácii ekonomiky Podnesterska. Hovoríme o Tepelnej elektrárni Kučurgan a Moldavskom metalurgickom závode. Stabilné dodávky elektrickej energie do celého Moldavska, niektorých častí Ukrajiny, Rumunska a Bulharska závisia od stabilného fungovania Tepelnej elektrárni Kučurgan (bola súčasťou energetického systému Družba). Na druhej strane priemyselné závody potravinárskej oblasti (s výnimkou výroby vína a koňaku) buď prestali existovať, alebo veľmi výrazne znížili výrobu (cukru, rastlinných olejov, prevádzky fermentácie tabaku).

Podniky Podnesterska a Moldavska sa prispôbovali ťažkým podmienkam podobným spôsobom: vyhľadávanie zahraničného partnera a spolupráca na importovanej surovine, čo umožnilo stabilizáciu priemyslu na teritóriu „celého“ Moldavska.

Podnesterská priemyselná výroba je na 60 %²⁶⁶ tvorená dvoma významnými prevádzkami, o ktorých sme spomínali vyššie (Tepelná elektráreň Kučurgan a Moldavský metalurgický závod). Väčšina produkcie týchto prevádzok je exportovaná (oceľ rôznych druhov a elektrická energia), zároveň existencia nadbytočných energo-generačných kapacít umožnila Podnestersku dlhodobo oddaľovať liberalizáciu cien elektrickej energie na vnútornom trhu. Z pohľadu zahraničného obchodu sú vyššie spomínané prevádzky zodpovedné za 60 %²⁶⁷ prítoku devízových príjmov.

Moldavský metalurgický závod je piatym najväčším²⁶⁸ závozom v Európe, ktorého produkčné možnosti prevyšujú 1 mil. ton ocele a 900 tis. ton valcovanej ocele.

Tabuľka č. 27: Produkcia ocele v Moldavskom metalurgickom závode, údaje sú v tis. ton

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Oceľ	718,2	796,3	908,1	966,9	513,5	886,0	1012,6	1048,3	677,3	965,2	885,0
Valcovaná oceľ	589,2	592,1	635,0	790,4	381,0	695,4	789,3	889,3	639,0	883,5	816,6

zdroj: Moldavský metalurgický závod, http://www.aommz.com/pls/web/web.main.show?main_id=10&m_id=11

²⁶⁶ Gorelova, E.: *Moldova-Transdnestria economic aspects*, Publishing House 2009 v spolupráce s ambasádou Veľkej Británie v Kišiňove, str. 87, ISBN 978-9975-4036-9-6

²⁶⁷ Center for Strategic Studies and Reforms, *Transnistrian Market and its Impact on Policy and Economy of the Republic of Moldova*, s. 9, www.cisr-md.org

²⁶⁸ Center for Strategic Studies and Reforms, *Moldova's and Transnistria's Economies: from Conflict to Prospects of Peaceful Development. Foreign Trade: the source of growth and contradictions*, s. 5, www.cisr-md.org

Moldavský metalurgický závod (ďalej MMZ) je jedným z hlavných ekonomických subjektov podnesterského regiónu, pretože vytvára veľkú časť devízových príjmov a zodpovedá za veľkú časť exportov z Podnesterska (takmer 60 %). Tento závod pracuje na elektrickej energii, ktorá je tiež generovaná v Podnestersku, avšak PMR nedisponuje surovinovou základňou ani pre metalurgický závod, ani pre tepelnú výrobu elektrickej energii. Import realizovaný MMZ predstavuje približne 20 % objemu z celkových importov a prevažne ide o železný šrot. Pre výrobu elektrickej energie PMR je odkázaná na import energetických surovín z Ruskej federácie, prevažne prírodný plyn, ale Tepelná elektrárň Kučurgan je schopná generovať elektrickú energiu aj z uhlia a mazutu. Ruská federácia je tradičným donorom energetických surovín a investícií (väčšina dôležitých ekonomických subjektov PMR je s účasťou ruského kapitálu, dotýka sa to aj MMZ. Časť akcií patria ruskej spoločnosti Metalinvest). Zároveň RF je hlavným cieľovým trhom pre podnesterský export.

IV. VÝSLEDKY A DISKUSIA

4.1 Postavenie Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve

Aby sme mohli analyzovať postavenie Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve, potrebujeme si zvoliť a definovať merateľné ukazovatele, pomocou ktorých budeme analyzovať.

Svetové hospodárstvo má veľmi heterogénnu štruktúru. Skladá sa rôznorodých celkov, ktoré sa navzájom líšia rozlohou, prírodnými podmienkami, počtom obyvateľov, ekonomickou úrovňou, štruktúrou výroby a štruktúrou spotreby atď.

Ľudmila Lipková zdôrazňuje heterogénny charakter súčasne reálneho svetového hospodárstva a uvádza metódy klasifikovania: „Rozdielnosť podmienok, ktorými jednotlivé krajiny disponujú, ovplyvňuje ich úlohu vo svetovom hospodárstve. Celky vo svetovom hospodárstve možno klasifikovať podľa rôznych kritérií, napríklad i týchto:

- I. dosiahnutá ekonomická úroveň daná tvorbou hrubého domáceho produktu na jedného obyvateľa a diverzifikovanou štruktúrou hrubého domáceho produktu;
- II. podľa dosiahnutej ekonomickej úrovne delíme štáty nasledovne: priemyselne vyspelé, štáty s priemernou ekonomickou úrovňou a hospodársky menej vyvinuté krajiny;
- III. podľa veľkosti územia - krajiny veľké, stredné a malé;
- IV. podľa prevládajúceho charakteru hospodárskej činnosti v štáte - priemyselné, priemyselno-agrárne, agrárne.“²⁶⁹

4.1.1 Postavenie Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve podľa energetickej vybavenosti pracovnej sily

Analýzou kvantitatívnych a kvalitatívnych ukazovateľov môžeme určiť postavenie štátu vo svetovom hospodárstve. Berúc do ohľadu vyššie-uvedené členenie uvedieme údaje, ktoré by pomohli určiť postavenie Moldavska medzi inými štátmi. Údaje, podľa možnosti, budú znázornené ako v tabuľkách tak aj na grafoch pre lepšiu prehľadnosť vývoja. Čo umožní vymedzenie dominantných trendov a tendencií. V niektorých prípadoch pri nedostupnosti aktuálnych údajov budú uvedené prognózy ďalšieho vývoja.

²⁶⁹ LIPKOVÁ, L. A KOL.: *Medzinárodné hospodárske vzťahy*, Sprint 2006 Bratislava, ISBN 80-89085-55-5

V minulosti osnovu hospodárskej činnosti tvorila biogénna energia (najmä poľnohospodárstvo) v súčasnosti osnovou moderného hospodárstva je technogénna energia, najmä v podobe elektrickej energie. Elektrická energia je široko využívaná vo všetkých oblastiach. Buď je to priemyselná výroba, poskytovanie služieb alebo dokonca aj v oblasti poľnohospodárstva. Fungovanie modernej ekonomiky je nemožné bez elektrickej energie. Takmer všetky odvetvia hospodárstva sú neproduktívne bez konštantnej *spotreby* elektrickej energie. Zdôraznili sme slovo *spotreby*, pretože práve finálna spotreba elektrickej energie je kritériom vyspelosti, nie výroba energie a jej export. Je to dobre vidieť na príklade Spojených štátov amerických, kde ročná spotreba elektrickej energie na jedného pracovníka²⁷⁰ bola na úrovni 25 224 kWh, čo je najvyšší ukazovateľ vo svete (pozri tabuľku nižšie). Môžeme povedať, že *kWh spotreby elektrickej energie* je invariantom (nemennou) modernej ekonomiky, ktorá (ekonomika) má v osnove spotrebu technogénnej energie²⁷¹.

Podľa nás v súčasnosti hlavným kritériom hodnotenia kvality ekonomického rozvoja je energetická vybavenosť pracovnej sily a efektivita jej použitia. Abstraktná kategória „tona relatívneho paliva“ je neefektívna pri dlhodobom plánovaní a analyzovaní ekonomických procesov, pretože jej vzťah voči ekonomickým procesom sa mení spolu so zmenou technologickej základne, najmä v oblasti energetiky. Na rozdiel od tony relatívneho paliva zostáva *kWh spotreby elektrickej energie* nemenným a je nezávislý na tom, aký spektrum energetických nosičov leží v základe jeho generovania, zároveň *kWh spotreby elektrickej energie* nezávisí od zmeny technológií ťažby energetických surovín.

Nižšie budeme analyzovať, aké má energetické vybavenie pracovná sila v Moldavsku a porovnáme tieto ukazovatele s inými štátmi (pre potreby porovnania zvolíme štáty BRIC²⁷², vybrané susedné štáty Moldavskej republiky, USA, Japonsko a kumulatívne údaje za EÚ). Tieto vybrané štáty umožňujú zmapovať na porovnanie ekonomických parametrov väčšiny svetového obyvateľstva.

Na uskutočnenie výskumu potrebujeme údaje o počte pracovnej sily, výšku produkovaného HDP vypočítaného cez paritu kúpnej sily a údaje o spotrebe elektrickej

²⁷⁰ Počítali sme vrátane nezamestnaných kvôli tomu, že poňatie „nezamestnaný“ je subjektívne a dokonca v rámci jednej ekonomiky môže byť vypočítaný rôznymi spôsobmi, napríklad v USA oficiálna nezamestnanosť v októbri 2009 bola na úrovni 10,5 % ale podľa alternatívnych výpočtov na úrovni 17,5 %, v Moldavskej republike oficiálna nezamestnanosť je na úrovni 5-7 % podľa neoficiálnych odhadov viac než 20 % a t.d. Všetko závisí od metodológie výpočtu.

²⁷¹ V prípade ak moderná ekonomika prestane dostávať dostatočný prítok elektrickej energie, v krátkom období ona prestane vytvárať väčšinu svojho HDP.

²⁷² BRIC je to akronym od: **B**razília, **R**usko, **I**ndia a **Č**ína.

energie vyjadrená napríklad v kWh. Ak máme tieto údaje, budeme môcť vypočítať energetickú vybavenosť pracovnej sily (koľko kWh sa spotrebuje v štáte na jedného pracovníka ročne) a zároveň budeme môcť vypočítať, koľko dolárov HDP sa vytvára z jedného spotrebovaného kWh, čo môže poslúžiť ako odvodený kvalitatívny ukazovateľ efektivity ekonomického riadenia v danom štáte.

Tabuľka č. 28: Údaje o počte pracovnej sily, spotrebe elektrickej energie a HDP

Poradie štátov podľa počtu pracovnej sily			Umiestnenie štátov podľa spotrebovanej elektrickej energie			Umiestnenie štátov podľa výšky vyprodukovaného HDP		
		pracovná sila vrátane nezamestnaných			Spotreba elektrickej energie v kWh za rok			Vyprodukovaný HDP vypočítaný cez paritu kúpnej sily
1	Čína	807,300,000 prac.	1	USA	3,892,000,000,000 kWh	1	EÚ	14,910,000,000,000 \$
2	India	523,500,000 prac.	2	Čína	3,271,000,000,000 kWh	2	USA	14,260,000,000,000 \$
3	EÚ	224,400,000 prac.	3	EÚ	2,926,000,000,000 kWh	3	Čína	7,973,000,000,000 \$
4	USA	154,300,000 prac.	4	Japonsko	1,080,000,000,000 kWh	4	Japonsko	4,329,000,000,000 \$
6	Brazília	93,650,000 prac.	5	Rusko	1,003,000,000,000 kWh	5	India	3,297,000,000,000 \$
7	Rusko	75,700,000 prac.	8	India	517,200,000,000 kWh	7	Rusko	2,266,000,000,000 \$
9	Japonsko	66,500,000 prac.	10	Brazília	402,200,000,000 kWh	10	Brazília	1,993,000,000,000 \$
29	Ukrajina	21,570,000 prac.	20	Ukrajina	148,100,000,000 kWh	35	Ukrajina	339,800,000,000 \$
53	Rumunsko	9,320,000 prac.	43	Rumunsko	48,430,000,000 kWh	42	Rumunsko	271,400,000,000 \$
77	Bielorusko	4,869,000 prac.	58	Bielorusko	30,430,000,000 kWh	62	Bielorusko	114,100,000,000 \$
133	Moldavsko	1,327,000 prac.	104	Moldavsko	5,806,000,000 kWh	146	Moldavsko	10,670,000,000 \$

zdroj: samostatné spracovanie podľa údajov Ústrednej spravodajskej služby USA, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>

Tabuľka č. 29: Umiestnenie štátov podľa energetickej vybavenosti pracovnej sily

Umiestnenie štátov podľa energetickej vybavenosti pracovnej sily	spotreba elektrickej energie na jedného pracovníka za rok
1 USA	25,224 kWh/p.c.
2 Japonsko	16,241 kWh/p.c.
3 Rusko	13,250 kWh/p.c.
4 EÚ	13,039 kWh/p.c.
5 Ukrajina	6,866 kWh/p.c.
6 Bielorusko	6,250 kWh/p.c.
7 Rumunsko	5,196 kWh/p.c.
8 Moldavsko	4,375 kWh/p.c.
9 Brazília	4,295 kWh/p.c.
10 Čína	4,052 kWh/p.c.
11 India	988 kWh/p.c.

zdroj: samostatný výpočet

V rámci vyššie uvedenej tabuľky sú spomínané údaje. Vybrané štáty sme zoradili v patričnom poradí podľa jednotlivých ukazovateľov. Potvrdením toho, že spotreba elektrickej energie v súčasnej civilizácii je osnovou HDP, slúži fakt, že poradie štátov podľa výšky HDP veľmi tesne súvisí s objemom spotrebovanej elektrickej energie (prvé tri pozície vo svete obsadzujú USA, EÚ a Čína). Podľa spotreby elektrickej energie Moldavská republika je na 104. mieste spomedzi štátov sveta, avšak podľa vyprodukovaného HPD, Moldavsko obsadzuje len 146. miesto, čo poukazuje na neefektívne využitie energie vo výrobnom procese. Podobný fenomén vidíme aj v prípade Číny. Celková spotreba elektrickej energie v Číne je väčšia než v EÚ, avšak úroveň HDP

dosahuje len polovicu úrovni EÚ. Podľa nás, to svedčí o neefektívnosti respektíve efektívnosti riadenia ekonomiky. Pozoruhodné sú výsledky Indie, ktorá má najmenej energeticky vybavenú pracovnú silu, napríklad spotrebováva 2-krát menej kWh než Ruska federácia, ale produkuje o 30% väčší HDP. Na druhej strane energetická vybavenosť pracovnej sily v Ruskej federácii je porovnateľná s vybavenosťou v EÚ. Zároveň môžeme povedať, že Rusko spotrebováva 3-krát menej elektrickej energie než EÚ, ale produkuje približne 7-krát menší HDP, čo svedčí o tom, že ruská ekonomika je takmer 2-krát menej efektívna v tomto smere. Aby sme zistili efektívnosť moldavskej ekonomiky, môžeme zistiť koľko dolárov HDP sú produkované zo spotreby 1 kWh elektrickej energie. Zároveň uskutočníme výpočet aj pre ostatné vybrané štáty za účelom porovnávania.

Tabuľka č. 30: Umiestnenie štátov podľa efektívnosti spotreby elektrickej energie

Umiestnenie štátov podľa efektívnosti spotreby elektrickej energie	Množstvo vyprodukovaných dolárov HDP z každého spotrebovaného kWh elektrickej energie	
1	India	6.4 USD/kWh
2	Rumunsko	5.6 USD/kWh
3	EÚ	5.1 USD/kWh
4	Brazília	5.0 USD/kWh
5	Japonsko	4.0 USD/kWh
6	Bielorusko	3.7 USD/kWh
7	USA	3.7 USD/kWh
8	Čína	2.4 USD/kWh
9	Ukrajina	2.3 USD/kWh
10	Rusko	2.3 USD/kWh
11	Moldavsko	1.8 USD/kWh

zdroj: samostatný výpočet

Výpočet poukázal na to, že Moldavská republika produkuje len 1,8 USD hrubého domáceho produktu z každého spotrebovaného kWh elektrickej energie. Moldavská pracovná sila je pomerne dobre energeticky vybavená (napríklad je to viac než v Indie, Brazílie a Číne). Počas jedného roku sa na každého pracovníka spotrebováva 4375 kWh/p.c., avšak efektívnosť tejto spotreby je najnižšia spomedzi vybraných štátov. Rusko a Ukrajina majú v tomto smere o 22% lepšie výsledky než Moldavská republika. Z 1 kWh tieto štáty vytvárajú 2,3 USD hrubého domáceho produktu. Pozoruhodné sú výsledky Bieloruska, kde pracovná sila je 2-krát menej energeticky vybavená než v Ruskej federácii, ale efektívnosť jej využitia je o 38 % vyššia než

v Rusku. Z vyššie uvedeného výskumu môžeme urobiť záver, že energetická vybavenosť pracovnej sily je *kvantitatívnym* ukazovateľom. Zároveň efektívnosť využitia energetickej vybavenosti pracovnej sily, ktorú sme vyjadrili prostredníctvom množstva dolárov HDP vytvorených z jedného spotrebovaného kWh, je ukazovateľom *kvalitatívnym*, ktorý závisí od kvality riadenia spoločenskými procesmi. S istotou môžeme povedať, že v prípade Moldavskej republiky existuje nutnosť zlepšenia kvality riadenia, či že zlepšenie celkovej efektívnosti moldavskej ekonomiky.

4.1.2 Postavenie Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve podľa veľkosti HDP a jeho odvetvovej štruktúry

Ak by sme sa vrátili k informácii na začiatku podkapitoly 4.1 členeniu profesorky L. Lipkovej, podľa ktorého je môžeme analyzovať postavenie štátov vo svetovom hospodárstve prostredníctvom podielu ich HDP na svetovom HDP. Môžeme priviesť klasifikáciu vybraných štátov podľa veľkosti ich ekonomík a porovnávať údaje štátov navzájom (podľa bodu I. vyššie uvedeného členenia).

Tabuľka č. 31: Podiel HDP (v prepočte cez paritu kúpnej sily) vybraných krajín na svetovom HDP za jednotlivé roky a prognóza na rok 2009

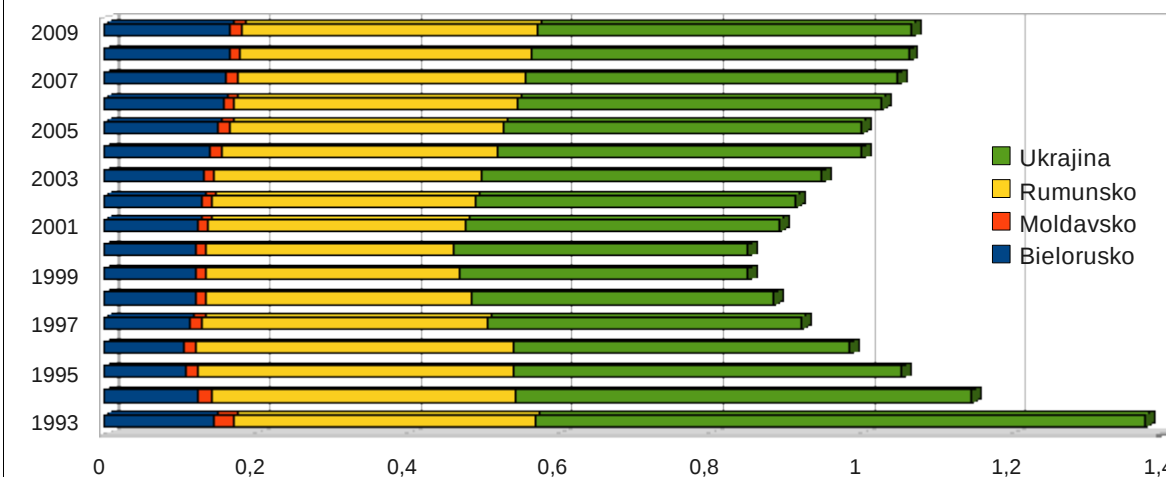
Štát	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Bielorusko	0,15	0,13	0,11	0,11	0,11	0,12	0,12	0,12	0,13	0,13	0,13	0,14	0,15	0,16	0,16	0,17	0,17
Brazília	3,08	3,17	3,2	3,15	3,13	3,06	2,97	2,96	2,93	2,93	2,87	2,89	2,85	2,82	2,81	2,8	2,78
Čína	4,84	5,31	5,71	6,06	6,37	6,71	6,97	7,23	7,66	8,14	8,65	9,08	9,58	10,15	10,82	11,41	12,01
India	3,01	3,12	3,25	3,37	3,4	3,52	3,64	3,67	3,73	3,8	3,92	4,03	4,21	4,4	4,58	4,76	4,93
Moldavsko	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Rumunsko	0,4	0,4	0,42	0,42	0,38	0,35	0,34	0,33	0,34	0,35	0,35	0,37	0,36	0,37	0,38	0,39	0,39
Rusko	3,77	3,19	2,97	2,76	2,69	2,49	2,56	2,69	2,77	2,83	2,93	2,99	3,05	3,1	3,17	3,24	3,3
Ukrajina	0,81	0,6	0,51	0,45	0,42	0,4	0,38	0,39	0,42	0,43	0,45	0,48	0,47	0,48	0,49	0,5	0,5

zdroj: Medzinárodný menový fond, Svetová ekonomická baza dát (International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2008), prognóza na rok 2009

Takým spôsobom môžeme sledovať dynamiku vývoja HDP jednotlivých štátov a porovnávať ich navzájom.

Z vyššie uvedenej tabuľky zvolíme nektoré susedné štáty Moldavskej republiky a vytvoríme graf, ktorý znázorní, akým smerom sa vyvíja trend podielu jednotlivých štátov na svetovom HDP. Vybrali sme najmä susediace štáty Moldavskej republiky pre lepšiu prehľadnosť konečného grafu (pozri graf nižšie).

Graf č. 55: Podiel HDP (v prepočte cez paritu kúpnej sily) vybraných krajín na svetovom HDP za jednotlivé roky a prognóza na rok 2009

zdroj: Medzinárodný menový fond, Svetová ekonomická baza dát (International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2008), prognóza na rok 2009

Vývoj HDP vybraných štátov (na komparáciu sme zvolili štáty BRIC²⁷³, Moldavsko a susedné štáty východnej Európy) v období od roku 1993 do roku 2009 zvyčajne masívne oscilácie hrubého domáceho produktu. Obdobie poklesu je spojené s rozdelením ZSSR a dezintegráciou, ktorá nasledovala. Počas uvedeného obdobia podiel Indie a Číny na svetovom HDP konštantne rástol bez vážnych prepádov. Zároveň vidíme, že spomedzi štátov SNŠ Bielorusko najrýchlejšie prekonal ekonomickú úroveň 1993 roku. Moldavská republika, počas skúmaného obdobia rokov 1993-2008 dosiahla fakticky pokles HDP. V roku 1993 HDP bol vyšší než v roku 2008, fakticky 15 rokov štrukturálnych reforiem a vývoja priviedlo k čistému poklesu HDP.

Tabuľka č. 32: Vývoj HDP v Moldavskej republike a vo vybraných štátoch

Štát	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Bielorusko	-7,6	-11,7	-11,31	2,78	11,43	8,41	3,35	5,85	4,71	5,05	7,04	11,43	11,45	10	8,16	9,21
Brazília	4,93	5,85	4,22	2,15	3,38	0,04	0,25	4,31	1,31	2,66	1,15	5,72	3,16	3,75	5,42	5,23
Čína	14	13,1	10,9	10	9,3	7,8	7,6	8,4	8,3	9,1	10	10,1	10,4	11,6	11,9	9,74
India	4,94	6,2	7,35	7,56	4,62	5,98	6,92	5,69	3,89	4,56	6,86	7,89	9,13	9,82	9,34	7,93
Moldavsko	-1,2	-30,9	-1,43	-5,88	1,64	-6,54	-3,36	2,1	6,1	7,8	6,6	7,4	7,5	4,8	4	6,5
Rumunsko	1,53	3,93	7,14	3,95	-6,05	-4,82	-1,15	2,15	5,75	5,12	5,22	8,46	4,18	7,86	6,04	8,6
Rusko	-8,7	-12,7	-4,1	-3,6	1,4	-5,3	6,4	10	5,1	4,7	7,3	7,2	6,4	7,4	8,1	7
Ukrajina	-14,23	-22,94	-12,15	-10,04	-2,99	-1,95	-0,22	5,85	9,15	5,21	9,57	12,08	2,7	7,3	7,6	6,39

poznámka: údaje sú v %, stále ceny

zdroj: Medzinárodný menový fond, Svetová ekonomická baza dát (International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2008), vrátane prognózy na rok 2009

Spomedzi štátov SNŠ sa najrýchlejšie zastavil pokles HDP v Bielorusku, kde od roku 1996 zaznamenávajú rast HDP. Na druhej strane v Rusku, Ukrajine a Moldavsku HDP klesal od roku 1993 až do roku 2000. Pozoruhodné je to, že kríza v Rusku od roku 1998, ktorá sa odrazila poklesom HDP v Rusku (-5,3%), Ukrajine (-1,9%) a Moldavsku (-6,54%), sa neodrazila na ukazovateľoch Bieloruska, ktoré v roku 1998 zaznamenalo 8,4%-ný rast.

Podľa profesorky L. Lipkovej ďalším kritériom, ktorým by sme mohli skúmať postavenie Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve, je štruktúra tvorby hrubého domáceho produktu a dynamika makroekonomických štrukturálnych zmien.

Pod makroekonomickými štrukturálnymi zmenami rozumieme zmeny odvetvovej, resp. sektorovej štruktúry hrubého (čistého) národného (domáceho) produktu, zamestnanosti, investícií a kapitálu.

²⁷³ BRIC je to akronym od: Brazília, Rusko, India a Čína.

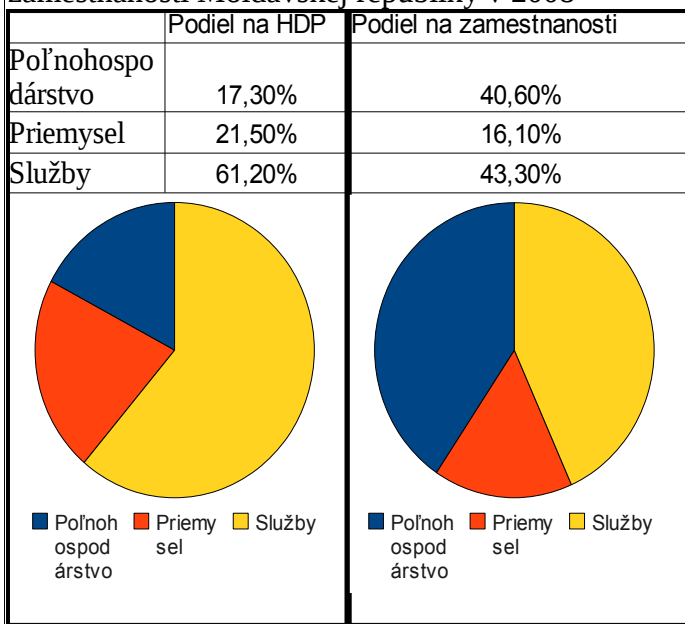
Makroekonomické štrukturálne zmeny, teda odvetvové resp. sektorové zmeny štruktúry národného resp. domáceho produktu, zamestnanosti a národného produktu, môžeme metodicky skúmať týmto spôsobom:

- ako podiely primárneho sektora, sekundárneho sektora a terciárneho sektora na hrubom domacom produkte, ktorý je ocenený v trhových cenách;

- ako podiely primárneho sektora, sekundárneho sektora a terciárneho sektora na zamestnanosti v národnom hospodárstve celkovo.

Sledovaním zmeny sektorovej štruktúry pridanej hodnoty brutto a štruktúry zamestnanosti v čase môžeme urobiť tieto závery:

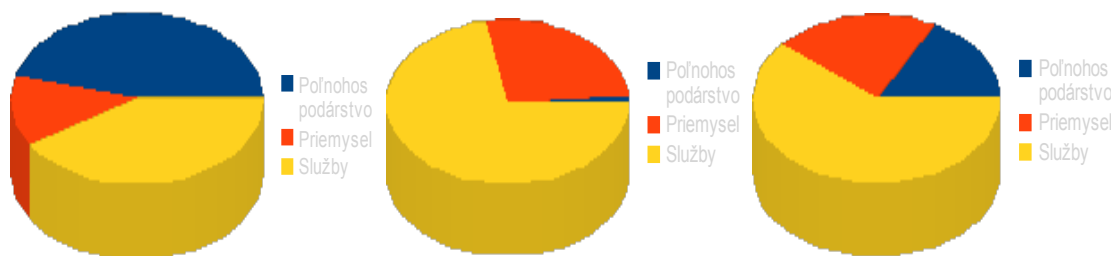
Graf č. 56: Štruktúra HDP a odvetvová štruktúra zamestnanosti Moldavskej republiky v 2008

zdroj: Podľa údajov Štatistickej ročenky 2008 (ISBN 978-9975-9786-8-2), Štatistického úradu Moldavskej republiky

Graf č. 57: Porovnanie štruktúry HDP Moldavskej republiky(2008), Japonska(2008) a Etiópie(2008)

	Etiópia	Japonsko	Moldavská republika
Poľnohospodárstvo	45,90%	Poľnohospodárstvo	1,40%
Priemysel	12,90%	Priemysel	26,40%
Služby	41,20%	Služby	72,10%
		Poľnohospodárstvo	17,30%
		Priemysel	21,50%
		Služby	61,20%

zdroj: samostatné grafické spracovanie podľa údajov CIA World Factbook a Štatistickej ročenky 2008 (ISBN 978-9975-9786-8-2), Štatistického úradu Moldavskej republiky

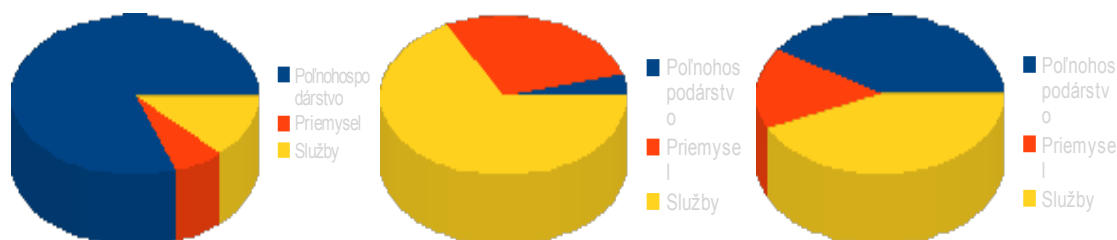
Ekonomiku, ktorá má podiel primárneho sektora (poľnohospodárstvo, lesníctvo, rybolov) na pridanej hodnote brutto nižší a podiel terciárneho sektora (služby) na prida-

nej hodnote vyšší, hodnotíme ako ekonomiku, ktorá sa vyznačuje vyspelejšou, progresívnejšou makroekonomickou štruktúrou a naopak.

Takým spôsobom porovnáme štruktúry HDP vo vybraných štátoch s Moldavskou republikou. Za príklad priemyselne vyspelejšej ekonomiky zvolíme ekonomiku Japonska, čiže odvetvovú štruktúru jeho HDP a porovnáme ju s odvetvovou štruktúrou Moldavskej republiky a Etiópie. Následne budeme porovnávať odvetvovú štruktúru zamestnanosti pri tvorbe HDP v spomínaných štátoch. Moldavská republika má pomerné veľké zastupiteľstvo poľnohospodárstva v rámci štruktúry HDP (17,3%). Napríklad v ekonomike Japonska primárny sektor predstavuje len 1,5%-ný podiel na HDP. Pridaná hodnota v modernej ekonomike, ktorá je vytváraná v primárnom sektore, je pomerne nízka (pri porovnaní s pridanou hodnotou v priemysle a sektore služieb), práve preto vysoký podiel primárneho sektora na HDP svedčí zároveň o nízkej úrovni samotného HDP v skúmanom štáte.

Graf č. 58: Porovnanie sektorovej štruktúry zamestnanosti v Moldavskej republike(2008), Japonska(2008), Etiópii(2008)

Etiópia		Japonsko		Moldavská republika	
Poľnohospodárstvo	80,20%	Poľnohospodárstvo	4,40%	Poľnohospodárstvo	40,60%
Priemysel	6,60%	Priemysel	27,90%	Priemysel	16,10%
Služby	13,20%	Služby	66,40%	Služby	43,30%

zdroj: samostatné grafické spracovanie podľa údajov CIA World Factbook a Štatistickej ročenky 2008 (ISBN 978-9975-9786-8-2), Štatistického úradu Moldavskej republiky

Analogickým spôsobom hodnotíme aj makroekonomickú štruktúru zamestnanosti. Ekonomiku, ktorá má podiel primárneho sektora na celkovej zamestnanosti nižší a podiel terciárneho sektora na celkovej zamestnanosti vyšší, hodnotíme ako ekonomiku s vyššou, progresívnejšou makroekonomickou štruktúrou. Primárny sektor moldavskej ekonomiky sa podieľa 40,6% na celkovej zamestnanosti. Napriek tomu, že Moldavsko disponuje priaznivými prírodnými podmienkami na rozvoj poľnohospodárstva. Taký vysoký podiel zamestnaných v primárnom sektore ekonomiky svedčí o nízkej produktivite práce a nedostatočnej implementácii technológií a inovácií v tejto oblasti. Napríklad významný exportér poľnohospodárskych produktov Nový Zéland

má zamestnaných v primárnom sektore len 7%²⁷⁴ pracovnej sily.

Porovnanie sektorovej štruktúry HDP a sektorovej štruktúry zamestnanosti v Moldavskej republike a vybraných štátoch, poukazuje na stále vysoký stupeň tvorby HDP v primárnom sektore hospodárstva a najmä je pozoruhodná vysoká miera zamestnanosti v rámci primárneho sektora Moldavskej ekonomiky.

4.1.3 Postavenie Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve podľa indexu ekonomickej slobody a indexu ľudského rozvoja

V predchádzajúcich častiach práce sme používali rôzne ukazovatele na komparatívnu analýzu. Okrem spomínaných tradičných a ustálených ukazovateľov existujú aj iné ukazovatele, ktoré môžeme využiť na analytické potreby. Jedným z takých ukazovateľov je Index ekonomickej slobody. V prílohe sú uvedené zdrojové údaje indexu ekonomickej slobody, ktoré budú používané pri analýze.

Základným princípom, ktorým sa zostavovanie Indexu ekonomickej slobody riadi, je, že pravidlá, ktoré umožňujú vyšší rozsah osobnej slobody, dobrovoľnej výmeny, konkurencie na otvorenom trhu, vymožitelnosti práva a ochrany súkromného vlastníctva vedú k lepšiemu hodnoteniu ekonomickej slobody v tej - ktorej krajine.

Rebríček ekonomickej slobody vychádza z dostupných údajov porovnateľných pre všetky hodnotené krajiny. Podľa M. Chrena z nadácie F. A. Hayeka²⁷⁵: „Z analýzy a porovnania výsledkov Indexu ekonomickej slobody s inými ukazovateľmi zo zdrojov OSN, Svetovej banky, Európskej únie či Transparency International a iných jednoznačne vyplýva záver, že prosperita krajín závisí od ekonomickej slobody. Ekonomicky najslobodnejšie krajiny podľa Indexu ekonomickej slobody majú najvyššiu úroveň HDP na obyvateľa i rast reálneho HDP, najnižšiu mieru chudoby, najvyššiu mieru ľudského rozvoja, najnižšiu mieru korupcie a najvyššiu priemernú dĺžku života obyvateľov. Krajiny s najvyššou mierou ekonomickej slobody dosahujú priemernú úroveň HDP na obyvateľa vo výške 26 013 USD, zatiaľ čo krajiny s najnižšou mierou ekonomickej slobody iba 3 305 USD.²⁷⁶ Krajiny s najvyššou mierou ekonomickej slobody dosahujú priemernú úroveň dlhodobého rastu HDP tempom 2,3 percenta ročne, zatiaľ čo krajiny s najnižšou mierou ekonomickej slobody iba tempom 0,4 % ročne. Ekonomicky slobodné krajiny sú teda nielen bohatšie než tie neslobodné, ale svoje bohatstvo zvyšujú i rýchlejším tempom. Priemerná očakávaná dĺžka života pri narodení

²⁷⁴ podľa údajov Ústrednej spravodajskej služby USA, CIA World Factbook.

²⁷⁵ CHREN, M.: Index ekonomickej slobody, Nadacia F. A. Hayeka, <http://www.hayek.sk/content/view/356/34/>

²⁷⁶ tamtiež

je 78,7 roka v ekonomicky najslobodnejších krajinách, no iba 56,7 rokov v ekonomicky najmenej slobodných krajinách. V ekonomicky najslobodnejších krajinách je priemerný príjem 10 % najchudobnejšieho obyvateľstva 7 334 USD ročne, v porovnaní s 905 USD ročne v najneslobodnejších krajinách. Ekonomicky najslobodnejšie krajiny zároveň dosahujú o štvrtinu lepšie výsledky v ukazovateľoch kvality životného prostredia než krajiny ekonomicky najneslobodnejšie.“

Tradičným ukazovateľom je HDP, ktorý je bežne používaný na potreby analyzovania výkonnosti ekonomik a ich porovnávanie navzájom. Známe sú nedostatky ukazovateľa HDP. Nachádzame v literatúre protirečivé stanoviska, ako napríklad: „Prvou oblasťou je orientácia HDP na príjmy, ktoré napriek ich dôležitosti nie sú jedinou zložkou ľudského blaha (Torrás, 2006) – ďalšími sú zdravie, voľný čas, sloboda (obťažne monetarizovateľná) a pod. Druhým nedostatkom je, že nie všetky zložky HDP vedú k rastu individuálneho blahobytu (Lisý, 1999) – napr. tzv. defenzívne výdavky na zmiernenie následkov environmentálnych a sociálnych externalít (napr. ropných havárií alebo vysokej miery zločinnosti). Tretím nedostatkom je, že niektoré hospodárske aktivity sa nerealizujú prostredníctvom trhu, a preto nie sú súčasťou HDP – napr. starostlivosť o deti, domáca práca alebo dobrovoľnícka práca (Lequiller, 2005). Bruyn-Hundt (1997) uvádza, že v Holandsku tvorila neplatená práca v r. 1990 36-58% HDP. Z tohto hľadiska je používanie HDP ako indikátora spoločenského blaha, resp. kvality života, silným zjednodušením.“²⁷⁷ Existujú aj iné nedostatky indikátora HDP. Uvedomujúc si uvedené skutočnosti sa pokúsime o prehĺbenie analýzy pomocou ďalších nástrojov, ako napríklad Index ľudského rozvoja (HDI - Human Development Index).

Index ľudského rozvoja je ukazovateľ, ktorý spája a porovnáva očakávanú priemernú dĺžku života, gramotnosť, vzdelanosť a hmotnú životnú úroveň (meranú HDP p.c.). Jeho cieľom je upriamiť pozornosť vlád na trvalo udržateľný ľudský rozvoj. Tento index je štandardizovaný a medzinárodne porovnateľný. Dosahuje hodnôt v intervale (0;1>. Na jeho základe je možná kategorizácia krajín na rozvinuté a rozvojové, pričom využíva tri pásma podľa dosiahnutej hodnoty indexu a to nízke, stredné a vysoké. Index bol vyvinutý v roku 1990 Amartyom Senom, Mahbubom ul-Hagom, Gustavom Ranisom a Meghnadom Desaiom a po vytvorení sa začal používať v správach o ľudskom rozvoji Rozvojového programu OSN (United Nations Development Programme, UNDP). Je považovaný za prvý významnejší pokus o zvyšovanie vypovedacej hodnoty indikátorov

²⁷⁷ B. Žúdel: *Kľúčové ekonomické, sociálne a environmentálne aspekty hospodárskeho rastu vo vybraných ekonomických komplexoch svetového hospodárstva*, dizertačná práca, FMV 2008, str. 45.

rozvoja spoločnosti, čím prehlbuje samotné vnímanie rozvoja.²⁷⁸

Tabuľka č. 33: Moldavská republika podľa indexu ľudského rozvoja

Moldavská republika podľa indexu ľudského rozvoja			
Index ľudského rozvoja	Očakávaná dĺžka života pri narodení (roky)	Gramotnosť (v % od 15 rokov a staršie)	HDP/p.c. (ppp USD)
1. Island (0.968)	1. Japan (82.3)	1. Georgia (100.0)	1. Luxembourg (60,228)
109. Turkmenistan (0.713)	105. Trinidad and Tobago (69.2)	11. Ukraine (99.4)	133. Djibouti (2,178)
110. Nicaragua (0.710)	106. Belarus (68.7)	12. Armenia (99.4)	134. Mongolia (2,107)
111. Moldova (0.708)	107. Moldova (68.4)	13. Moldova (99.1)	135. Moldova (2,100)
112. Egypt (0.708)	108. Fiji (68.3)	14. Tonga (98.9)	136. Sudan (2,083)
113. Uzbekistan (0.702)	109. Grenada (68.2)	15. Azerbaijan (98.8)	137. Uzbekistan (2,063)
177. Sierra Leone (0.336)	177. Zambia (40.5)	139. Burkina Faso (23.6)	174. Malawi (667)

zdroj: Human Development Report 2007/2008

Moldavská republika podľa indexu ľudského rozvoja dosahuje hodnotu 0,708 a je umiestnená na 111. priečke z celkového počtu štátov uvedených vo výskume „Human Development Report“. Úroveň gramotnosti obyvateľov v Moldavskej republike je dostatočne vysoký. Je to podmienené najmä úspechmi dosiahnutými systémom vzdelávania Sovietskeho zväzu, ktorý dokázal v pomerne krátkom období zaviesť takmer úplnú gramotnosť v prevažne negramotnom Rusku (do revolúcie v roku 1917 takmer 85 % obyvateľstva bolo negramotným²⁷⁹). Vysoká vzdelanostná úroveň obyvateľstva je dedičstvom, ktoré sa nedá rýchlo stratiť nekvalitným riadením, avšak nízka ekonomická úroveň pôsobí na kvalitatívnu stránku vzdelanostného procesu v dlhodobom časovom úseku. Podľa ostatných zložiek indexu ľudského rozvoja, ako je očakávaná dĺžka života a objem HDP/p.c., dosahujú nízku úroveň.

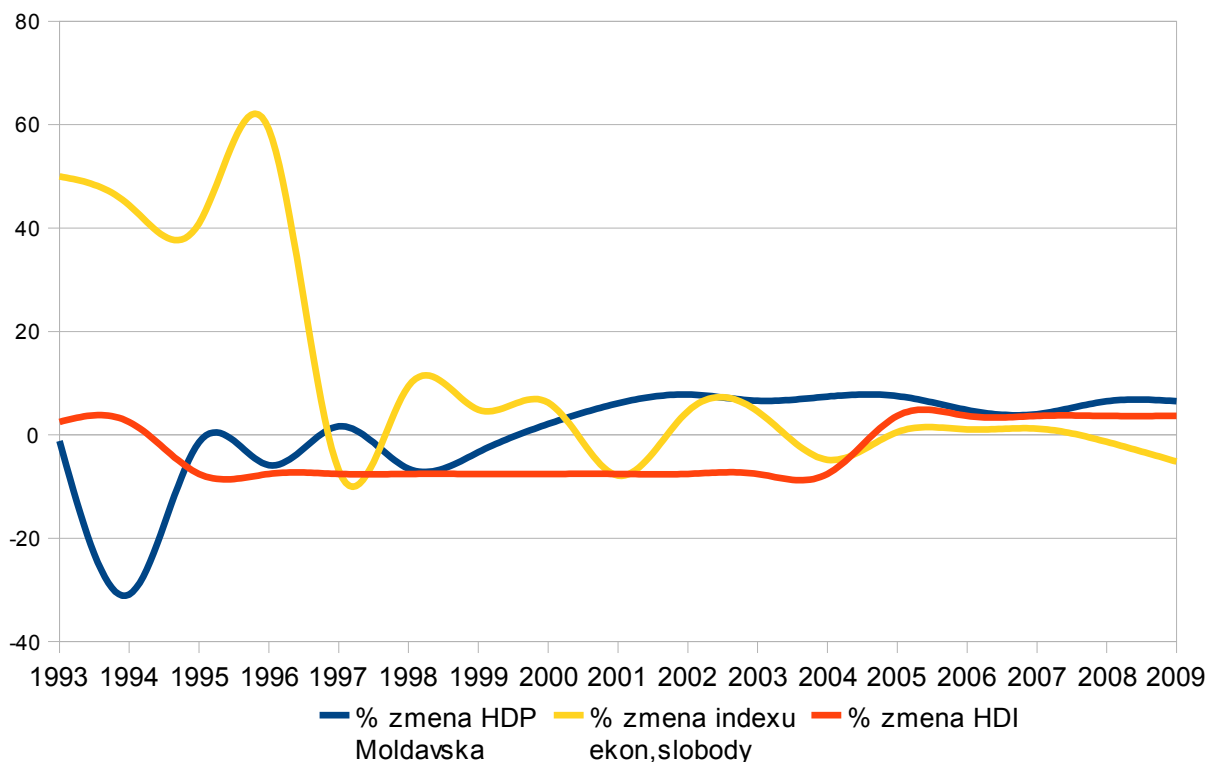
Nižšie porovnáme vývoj ukazovateľa HDP a vývoj indexu ľudského rozvoja v dynamike, aby sme mohli analyzovať súvzťažnosť tendencií týchto ukazovateľov.

²⁷⁸ HDI vykazuje nedostatky, ktoré vyplývajú hlavne z jeho zjednodušujúcej povahy. Pôvodný index neobsahoval environmentálnu dimenziu, a táto absencia bola korigovaná vydávaním doplňujúcich nezávislých environmentálnych indikátorov. Najčastejšie bola používaná tzv. ekologická stopa (ecological footprint), ktorá sa vyjadruje v jednotkách plochy, t.j. veľkosti územia potrebného na biogeologickú podporu danej územnej alebo organizačnej jednotky, či prípadne aj jednotlivca. Hodnoty ekologickej stopy s hodnotou HDI spojil Morse, pričom vytvoril súbor indikátorov označovaný ako HDI/EF (Morse, 2003).

Ďalším nedostatkom HDI je, že slabo pokrýva viaceré dimenzie ľudského rozvoja - napr. chudobu a spravodlivosť rozdelenia príjmov, rodovú rovnosť, bývanie, prístup k verejným službám alebo trhom, ľudské a politické práva, osobnú bezpečnosť a pod. Preto existujú sprievodné indexy ľudského rozvoja, napr. index rodového rozvoja (Gender-related Development Index, GDI), miera rodového posilnenia (Gender Empowerment Measure, GEM) alebo dva rôzne indexy ľudskej chudoby (HPI, Human Poverty Index 1 a 2). Ich štatistická spoľahlivosť je však stále otázná (Ivanov, 2006).

²⁷⁹ VP ZSSR: Mervaja Voda I, od roku 2000, dostupná na internetovej stránke: vodaspb.ru

Graf č. 59: Porovnanie dynamiky vývoja HDP a indexu ľudského rozvoja a indexu ekonomickej slobody v Moldavskej republike

zdroj: samostatné spracovanie podľa údajov Human Development Report 2007/2008, údaje HDP boli získané z Medzinárodného menového fondu, Svetová ekonomická baza dát (International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2008), prognóza na rok 2009

Porovnanie vývoja HDP v čase s ukazovateľom indexu ľudského rozvoja poukázalo na to, že napriek tomu, že index ľudského rozvoja dava hlbší obraz o skutočnej situácii, v tom ktorom štáte. Jeho súvzťažnosť s vývojom HDP je vysoká. Prejavuje sa to najmä tým, že roky poklesu HDP v Moldavskej republike sú zároveň rokmi poklesu HDI a naopak. Pri porovnaní vývoja indexu ekonomickej slobody a indexu ľudského rozvoja, v prípade Moldavska je vidieť opačnú koreláciu, čo znamená že nárast indexu ekonomickej slobody bol sprevádzaný poklesom indexu ľudského rozvoja. Pravdepodobne opačná korelácia je to spôsobená transformačnými šokmi, ktoré prebehali v 90. rokoch 20. storočia.

Nižšie budeme analyzovať Moldavskú republiku pri pomoci Indexu ekonomickej slobody a budeme ju porovnávať s vybranými štátmi. Pre potreby porovnávania zvolíme štáty BRIC, pretože majú dynamicky rozvíjajúce ekonomiky a zároveň odzrkadlime pomocou grafu stav v susedných štátoch Moldavskej republiky v centrálnej a východnej Európe.

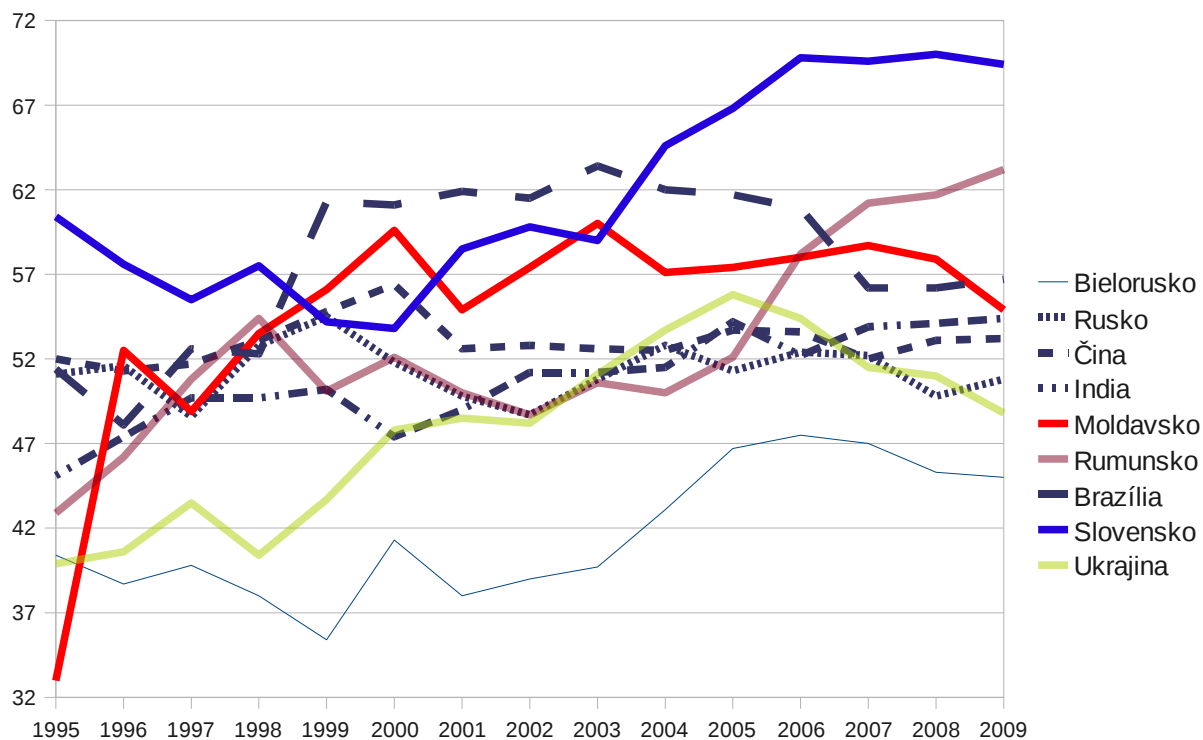
Tabuľka č. 34: Dynamika vývoja Indexu ekonomickej slobody v Moldavskej republike

Index ekonomickej slobody		
Štát	Rok	Celkový počet bodov
Moldavsko	1995	33
Moldavsko	1996	52,5
Moldavsko	1997	48,9
Moldavsko	1998	53,5
Moldavsko	1999	56,1
Moldavsko	2000	59,6
Moldavsko	2001	54,9
Moldavsko	2002	57,4
Moldavsko	2003	60
Moldavsko	2004	57,1
Moldavsko	2005	57,4
Moldavsko	2006	58
Moldavsko	2007	58,7
Moldavsko	2008	57,9
Moldavsko	2009	54,9

zdroj: The 2009 Index of Economic Freedom, <http://www.heritage.org/Index/Default.aspx>

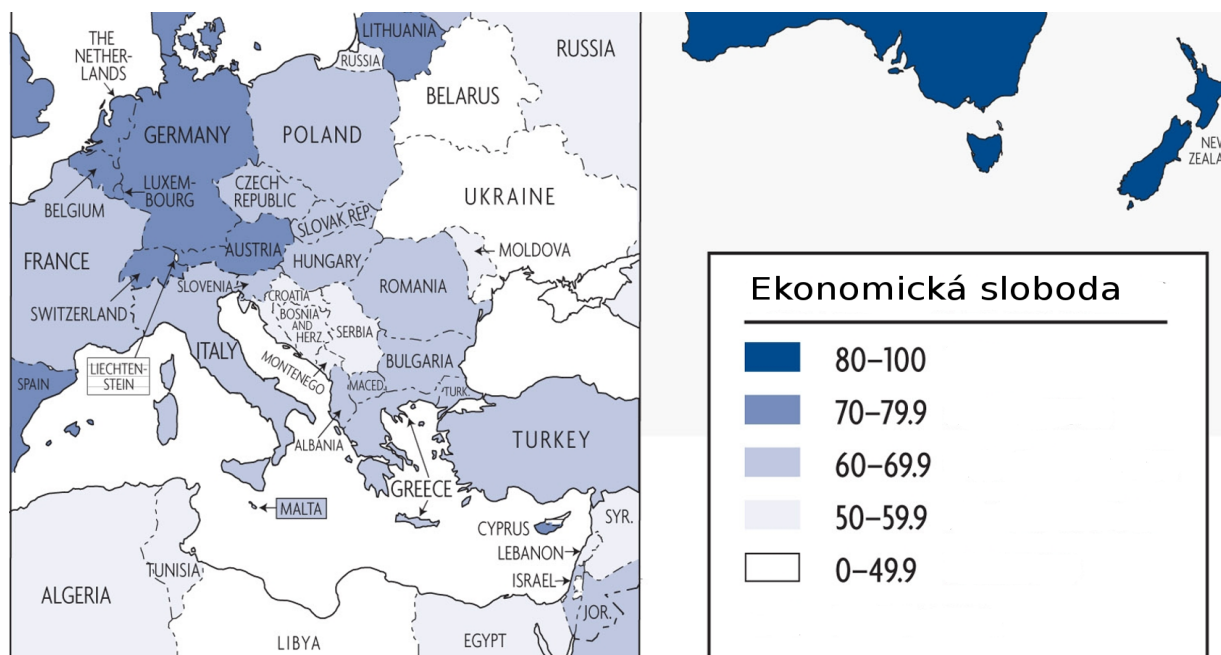
Zdrojové údaje pre ostatne vybrané štáty sú v Prílohe č.6, v rámci súčasného textu uvedieme len kompiláciu zdrojových údajov vo forme grafu.

Graf č. 60: Vybrané štáty podľa indexu ekonomickej slobody

zdroj: samostatne spracovanie zo zdrojových údajov v Prílohe č.1

Obrázok č. 6: Rozloženie Európy podľa indexu ekonomickej slobody

zdroj: The 2009 Index of Economic Freedom, <http://www.heritage.org/Index/Default.aspx>

Ekonomická sloboda v tomto období výrazným spôsobom rástla v Rumunsku a Slovenskej republiky. V tom istom období v štátoch BRIC oscilovala v miernej stagnácii a v Moldavskej republike a na Ukrajine v poslednom období sa ustálil klesajúci trend v rámci tohto ukazovateľa.

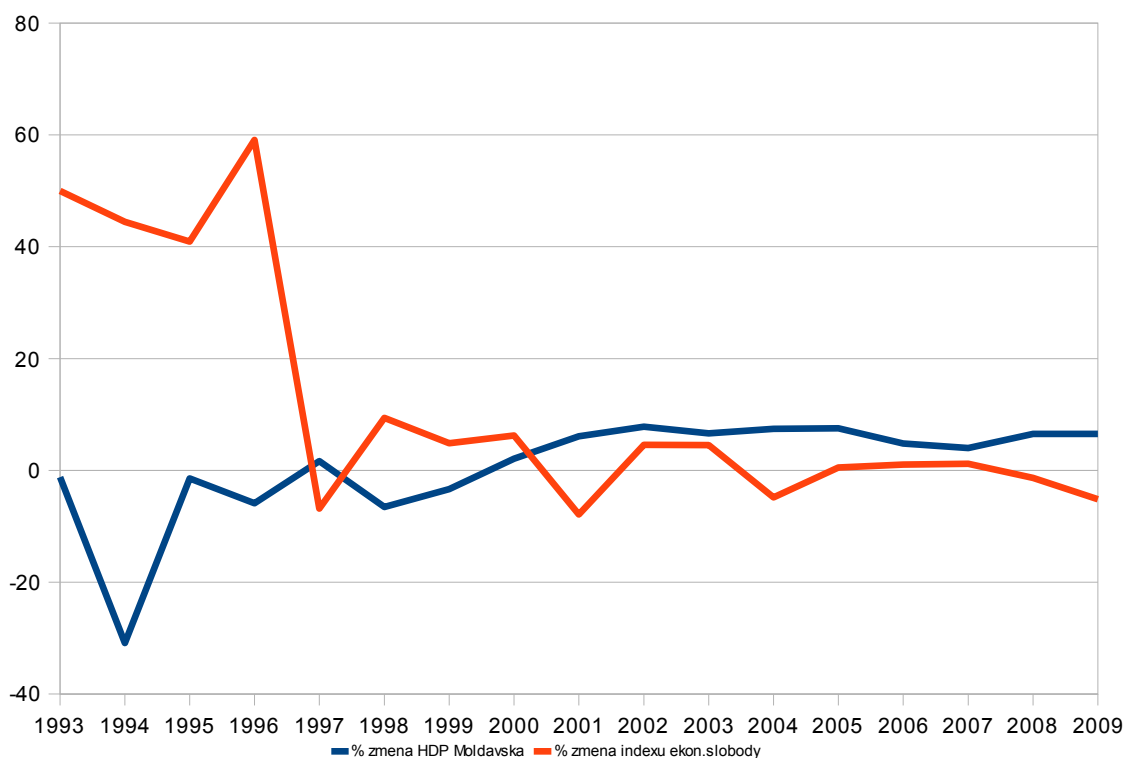
Tabuľka č. 35: Moldavská republika a poradie najvyspelejších štátov podľa indexu ekonomickej slobody

Moldavska republika a poradie najvyspelejších štátov podľa indexu ekonomickej slobody												
	Štát	Celkový počet bodov	Sloboda podnikania	Sloboda obchodu	Daňová sloboda	Verejný sektor	Menová sloboda	Investičná sloboda	Finančná sloboda	Autorské práva	Sloboda od korupcie	Sloboda práce
1	Hongkong	90	92.7	95	93.4	93.1	86.2	90	90	90	83	86.3
2	Singapore	87.1	98.3	90	91.1	93.8	86.8	80	50	90	93	98.1
3	Austrália	82.6	90.5	84.8	61.4	64.3	84.7	80	90	90	86	94.7
4	Írsko	82.2	93	85.8	69.2	64.9	84.3	90	90	90	75	79.7
5	New Zéland	82	99.9	84.6	62.5	49.6	84.6	80	80	95	94	89.6
6	USA	80.7	91.9	86.8	67.5	59.6	84	80	80	90	72	95.1
7	Kanada	80.5	96.5	88.2	76.6	53.7	80.8	70	80	90	87	81.9
8	Dánsko	79.6	99.9	85.8	35.4	20.4	86.6	90	90	95	94	99.4
9	Švajčiarsko	79.4	82.9	85.4	67.5	65.3	83.9	70	80	90	90	79.2
10	Veľká Británia	79	89.8	85.8	61	40.3	80.4	90	90	90	84	78.5
120	Moldavská republika	54.9	70.1	81.6	85.3	51.3	67.6	30	50	40	28	45.1

zdroj: The 2009 Index of Economic Freedom, <http://www.heritage.org/Index/Default.aspx>

Podľa nás je pozoruhodná štúdia, ktorá by porovnávala index ekonomickej slobody s jedným z tradičných ukazovateľov, takých ako je HDP. Na organizovanie tohto výskumu potrebujeme uviesť údaje HDP a indexu ekonomickej slobody do spoločného systému súradníc. Za týmto účelom môžeme použiť ukazovateľ percentuálnej zmeny HDP a percentuálnu zmenu ukazovateľa index ekonomickej slobody (každý predchádzajúci rok bude predstavovať 100% na výpočet dynamiky zmeny v nasledujúcom roku). Vypočítané údaje transponujeme na graf, aby sme pochopili súvzťahnosti.

Graf č. 61: Porovnanie dynamiky HDP a indexu ekonomickej slobody v Moldavskej republike od roku 1993 do roku 2008 (prognóza 2009)

zdroj: samostatné spracovanie, zdrojové údaje sú sčasti v prílohe č.6, index ekonomickej slobody za roky 1993 a 1994 sme vypočítali pomocou regresnej analýzy, údaje HDP boli získané z Medzinárodného menového fondu, Svetová ekonomická baza dát (International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2008), prognóza na rok 2009

Hlavným výsledkom našej analýzy Moldavskej republiky prostredníctvom porovnávanie dynamiky HDP a indexu ekonomickej slobody je očividná, nepriama proporcionalita súvzťahnosti týchto ukazovateľov. To znamená, že v prípade transformujúcej sa ekonomiky Moldavskej republiky v rokoch s najväčším rastom ekonomickej slobody bola najväčšia kontrakcia HDP, a naopak v rokoch poklesu

ekonomickej slobody rástol HDP. Táto skutočnosť protirečí vyššie uvedenému stanovisku predstaviteľa nadácie F.A. Hayeka. Pravdepodobne táto objavená skutočnosť vyplýva z obrovských transformačných zmien, ktoré sa odohrávali v ekonomike Moldavskej republiky v rámci vybraného obdobia, pod ktoré zároveň spadá aj intenzívna etapa vývoja podnesteského konfliktu, čo pravdepodobne tiež dostatočne skresľuje štatistiky.

Analyzovali sme vývoj v Moldavskej republike podľa jednotlivých ukazovateľov takých ako je HDP, index ekonomickej slobody a index ľudského rozvoja. V rámci indexu ľudského rozvoja je používaný takzvaný GINI koeficient, ktorý je používaný na analyzovanie rozdielov v príjmoch medzi rôznymi vrstvami obyvateľov. Podľa tohto koeficientu Moldavsko je umiestnené na 29. mieste medzi štátmi sveta, pre ktoré bol uskutočnený výpočet koeficientu. Na druhej strane podľa indexu ľudského rozvoja Moldavsko je na 111. mieste a podľa objemu HDP/p.c. je na 126. mieste vo svete. Vidíme, že medzi umiestnením podľa HDP/p.c. a indexom ľudského rozvoja existuje rozdiel, ktorý však nie je taký razantný ako v prípade koeficientu GINI.

4.2 Ekonomická kríza a jej vplyv na ekonomiky MD a neuznanej PMR

V tejto časti práce syntetizujeme poznatky a informácie získané počas výskumu a aplikujeme ich na aktuálne vývojové tendencie. V predchádzajúcich kapitolách sme analyzovali postavenie Moldavskej republiky (MD) vo svetovom hospodárstve v kontexte podnesterského konfliktu a podľa nás je potrebné aplikovať získané poznatky na súčasnú situáciu, čo nám umožní predikovanie budúceho vývoja.

V súčasnosti (začiatok roka 2010) najdôležitejšou témou ekonomickej diskusie vo svete je globálna ekonomická kríza, ktorá začala ako globálna kríza likvidity (finančná kríza od 2008) a neskôr sa odrazila na reálnom sektore globálnej ekonomiky (ekonomická kríza od 2009). Záujem o túto tematiku prejavuje nielen odborná ekonomická obec, ale aj široká verejnosť. Globálna ekonomická kríza sa samozrejme prejavuje aj na ekonomike MD a PMR. Nižšie budeme analyzovať, aké následky má ekonomická kríza na Moldavsko a prípadné dôsledky, ktoré vzniknú v budúcnosti.

Aby sme mohli odpovedať na otázku: „Ako ekonomická kríza ovplyvňuje Moldavsko“, je potrebné zistiť, ako ovplyvňuje globálna ekonomická kríza svetové hospodárstvo. Globálna ekonomická kríza ovplyvňuje svetové hospodárstvo zvýšením nezamestnanosti, spôsobuje pokles dopytu a spotreby takmer vo všetkých sektoroch. To isté platí aj pre ekonomiku Moldavska a dokazujú to aj makroekonomické ukazovatele, ktoré analyzujeme nižšie. Hospodárstva Moldavskej republiky a neuznanej PMR sú veľmi integrované do globálnej ekonomiky (podiel zahraničného obchodu na HDP v Moldavsku je 110% a v PMR je 262%), práve preto sa dôsledky svetovej ekonomickej krízy prejavili intenzívne v Moldavsku a ešte razantnejšie v PMR.

Tabuľka č. 36: Porovnanie vybraných makroekonomických ukazovateľov MD a PMR

Ukazovateľ	Január-Júl 2008	Január-Júl 2009	Január-Júl 2008	Január-Júl 2009
rast HDP	100.0 %	92.2 %	100.0 %	77.3 %
priemyselná výroba	100.0 %	75.7 %	100.0 %	65.3 %
poľnohospodárstvo	100.0 %	83.0 %	100.0 %	73.4 %
investície do zak. im.	100.0 %	57.5 %	100.0 %	72.0 %
maloobchod	100.0 %	95.3 %	100.0 %	89.8 %
import	100.0 %	62.2 %	100.0 %	69.7 %
export	100.0 %	75.0 %	100.0 %	50.4 %
priemerný mesačný plat	100.0 %	109.9 %	100.0 %	95.3 %

zdroj: Štatistický úrad Moldavskej republiky: *Situatia social-economika in Republica Moldova ianuarie-septembrie 2009*; Centrálna banka PMR: *Vestnik 11(126) 2009*

Dôsledky globálnej ekonomickej krízy sa prejavujú na makroekonomických ukazovateľoch Moldavskej republiky, ako sú napríklad (nižšie uvedené porovnávajú prvý polrok 2009 s prvým polrokom 2008):

- objem tvorby HDP v prvej polovici roku 2009 predstavoval 92,2% v porovnaní s rokom 2008, čo predstavuje pokles o 7,8%²⁸⁰;
- priemyselná výroba poklesla o 24,3%²⁸¹;
- dopravné služby zaznamenali pokles o 59%;
- export poklesol o 25%;
- import poklesol o 37,8%;
- objemy remitencií poklesli o 32%²⁸².

Najväčší pokles bol zaznamenaný v sektoroch stavebníctva a dopravy. Práve s týmito sektormi boli spojené očakávania rastu v rokoch 2008-2009 nielen zo strany moldavskej vlády, ale aj zo strany medzinárodných organizácii MMF a Svetovej banky. Tieto očakávania nielen, že sa nenaplnili, ale zároveň spomínané odvetvia zaznamenali najväčší prepád v dôsledku poklesu dopytu. Údaje štatistického úradu hovoria o tom, že objem stavebných prác poklesol o 36,4%²⁸³. Na druhej strane analýzy realitných kancelárií hovoria o tom, že v niektorých prípadoch pokles cien za nehnuteľnosť zaznamenal prepád viac než 60%.

V prípade Moldavskej republiky je možné povedať, že kríza sa nezačala v roku 2008, ale permanentne pokračuje od roku 1991, pretože základné ekonomické ukazovatele v roku 2009 nedosahujú úroveň roku 1991. Podobná úvaha je pravdivá aj pre neuznanú PMR. Ťažké dôsledky globálnej ekonomickej krízy sú kvintesenciou a ohodnotením takmer dvoch desaťročí „modernizovania“ a „reformovania“, alebo jednoduchšie povedané „degradácie“ a neadekvátneho riadenia ekonomických procesov zo strany vládnucej elity. Potvrdením tohto stanoviska sú makroekonomické ukazovatele a ich vývoj (kvantitatívne a kvalitatívne) uvedené v predchádzajúcich kapitolách tejto práce.

Neuznaná Podnesterská Moldavská republika bola zasiahnutá globálnou ekonomickou krízou ešte vo väčšom rozsahu než MD. Dôsledky globálnej ekonomickej

²⁸⁰ ŠTATISTICKÝ ÚRAD MOLDAVSKEJ REPUBLIKY: *Situatia social-economika in Republica Moldova ianuarie-septembrie 2009*, Kišiniov 2009, www.statistica.md

²⁸¹ tamtiež

²⁸² ŠTATISTICKÝ ÚRAD MOLDAVSKEJ REPUBLIKY: *Situatia social-economika in Republica Moldova ianuarie-septembrie 2009*, Kišiniov 2009, www.statistica.md

²⁸³ tamtiež

krízy sa prejavujú aj na makroekonomických ukazovateľoch Podnesterskej Moldavskej republiky (nižšie uvedené porovnávajú prvý polrok 2009 s prvým polrokom 2008):

- hrubý domáci produkt poklesol v PMR o 22,7%²⁸⁴ v prvom polroku 2009 v porovnaní s prvým polrokom 2008;
- export poklesol o 49,6%;
- import poklesol o 30,3%;
- objem priemyselnej výroby poklesol o 44,4%, v rámci ktorej objem metalurgickej výroby poklesol o 85,5%.²⁸⁵

Príčinou takýchto dôsledkov krízy je nielen „otvorenosť“ ekonomiky, ale aj jednostranné zameranie ekonomiky. O zraniteľnosti takého ekonomického rastu sme spomínali v predchádzajúcich častiach práce. Výraznú závislosť PMR na exporte metalurgickej produkcie spôsobilo to, že pokles svetového dopytu po oceli spôsobil výrazný prepád exportu. Na druhej strane Moldavská republika je závislá na tokoch remitencií, čo v budúcnosti predstavuje rizikový faktor, pretože v podmienkach rastu nezamestnanosti vo svete je možné predpokladať sprísnenie migračnej legislatívy v cieľových krajinách moldavskej pracovnej migrácie. V súčasnosti pracovná sila zamestnaná v moldavskej ekonomike predstavuje 1,2 mil. ľudí a odhad počtu pracovných emigrantov sa pohybuje okolo 300-500 tis. občanov. Dodatočným problémom je v tomto kontexte vysoká a rastúca nezamestnanosť medzi mládežou (15-24 rokov), ktorá dosahovala takmer 16% koncom roka 2009. Návrat pracovných migrantov podľa nás spôsobí prudké zvýšenie nezamestnanosti v samotnom Moldavsku v rokoch 2010-2011, ktoré spolu so všeobecným poklesom ekonomickej aktivity môže vyvolať určité sociálne napätie v najbližších rokoch.

V prípade neuznaného PMR súčasný stav sa odlišuje tým, že „ekonomickou lokomotívou“ podnesterskej ekonomiky bola exploatacia priemyselného potenciálu vytvoreného ešte v rámci ZSSR. Nedostatočná diverzifikácia ekonomiky a vysoká závislosť na exporte, veľmi úzkej nomenklatúry produkcie, vytvárajú predpoklady nielen pre deficit verejných financií ale aj pre následný pokles kvality života obyvateľov PMR v budúcnosti.

Podľa nás existencia podnesterského konfliktu len zintenzívňuje negatívne efekty ekonomickej krízy ako v prípade MD tak aj prípade neuznanej PMR. Obidva regióny strácali ročne približne 2% rastu HDP len kvôli podnesterskému konfliktu a de

²⁸⁴ CENTRÁLNA BANKA PMR: *Vestnik 11(126) 2009*, www.cbpmr.net

²⁸⁵ CENTRÁLNA BANKA PMR: *Vestnik 11(126) 2009*, www.cbpmr.net

facto neprekonali ekonomickú krízu, ktorá začala v 1991. V tomto kontexte je možné povedať, že globálna ekonomická kríza sa navrstvila na existujúce ťažkosti a bude predstavovať výzvu do budúcnosti.

Obdobie hospodárskych depresíí je podľa nás vhodné využiť na realizáciu modernizačných projektov, ktoré by počas obdobia expanzie vyvolali dodatočné inflačné tlaky a „prehriatie“ ekonomiky (napríklad možnosť využitia takmer 2 miliard USD devízových rezerv Moldavska). Na financovaní takých projektov by sa mohli zúčastniť medzinárodné inštitúcie, ktoré majú záujem rýchlejšie vyriešiť podnesterský konflikt. Myšlienka modernizačných projektov vyžaduje obetovanie časti ambícií vládnúcich elít v MD a PMR na dosiahnutie spoločného cieľa „prekonania krízy“ a normalizácie situácie. Tieto projekty by mohli vytvoriť pôdu pre vzájomný dialóg medzi MD a neuznanou PMR.

V. ZÁVERY A ODPORÚČANIA

Vznik štátnosti Moldavskej republiky v roku 1991 bol spojený s negatívnymi udalosťami spojenými s rozpadom Sovietskeho zväzu, problémami s podnesterským konfliktom a následnou ekonomickou krízou, ktorej dôsledky podľa nás sú neprekonané dodnes. Výskum preukázal, že kríza „celej“ moldavskej ekonomiky, vrátane podnesterského regiónu, je prítomná vo všetkých sektoroch a sférach života spoločnosti, a bezprostredne sa odráža na postavení Moldavskej republiky ako subjektu svetového hospodárstva.

Výskum preukázal, že o pretrvávajúcom krízovom stave hovoria makroekonomické ukazovatele, ako napríklad:

- hrubý domáci produkt (v roku 2008 úroveň HDP Moldavska je o 30 % nižšia než v roku 1991, v prípade Podnesterska úroveň HDP je o viac než 50 % nižšia), zároveň Moldavsko sa nachádza na 135. mieste vo svete podľa úrovne HDP/p.c.;
- kvalitatívne ukazovatele (napríklad sektorová štruktúra HDP, ktorá poukazuje na totálnu dezindustrializáciu ekonomiky);
- ukazovatele kvality života obyvateľstva (spotreba hlavných potravín, ako sú: mäso, mlieko a múčne výrobky je o takmer 50 % nižšia než v roku 1991);
- demografické ukazovatele (Moldavská republika je spomedzi 20 štátov s najrýchlejšie degradujúcim počtom obyvateľstva), zároveň priemerná dĺžka života predstavuje len 68 rokov;
- ukazovatele masovej migrácie pracovnej sily (Moldavsko je lídrom vo svete podľa objemu prítoku remitencií od pracovných migrantov na jedného obyvateľa);
- index ľudského rozvoja (HDI), podľa ktorého Moldavsko obsadzuje len 111. miesto vo svete;
- index ekonomickej slobody (Index of Economic Freedom), podľa ktorého Moldavsko obsadzuje len 120. miesto vo svete.

Výskum preukázal, že postavenie Moldavskej republiky vo svetovom hospodárstve je ovplyvnené geopolitickými tendenciami v regióne a vo svete. Geografické umiestnenie súčasného Moldavska je uprostred politických, ekonomických a bezpečnostných záujmov svetových hráčov : RF, EÚ a USA. Aj keď je obdobie studenej vojny už za nami – súperenie o vplyv vo svete ne stalo menej intenzívne.

Stanovená hypotéza H1: *„Ekonomický rozvoj a prosperita Moldavskej republiky je ovplyvnená nejednotnosťou krajiny“* bola potvrdená výskumom. Výskum dokázal, že hospodárske aktivity sú do značnej miery postihnuté existenciou podnesterkého konfliktu, a to vo všetkých oblastiach ekonomiky: buď to obchod, priemysel, investície alebo kvalitatívna a kvantitatívna štruktúra hospodárstiev oboch regiónov. Zároveň výskum v teoretickej rovine poukazuje na objektívne procesy vo svetovom hospodárstve, ktoré nie je možné nebrať do úvahy. Hovoríme najmä o objektívnych globálnych procesov ktoré sa tykajú všetkých subjektov svetového hospodárstva.

Nedostatok strategického myslenia a plánovania taktiež považujeme za príčinu pomalého rozvoja a degradácie, nízkej ekonomickej efektivity a existencie konfliktu. Analýza globálnych procesov je len prvým predpokladom úspešného vývoja, existujú však aj iné súčasti úspechu. Podľa nás je nedostatočné analyzovať silné a slabé stránky globalizácie a miesto Moldavskej republiky v medzinárodnej deľbe práce, ale zároveň je nutné prejaviť politickú vôľu v dosahovaní lepšej kvality života v Moldavskej republike a dôstojného postavenia vo svetovom hospodárstve v budúcnosti. Potvrdením nedostatku strategického myslenia je prítomnosť krízového stavu v spomínaných vyššie oblastiach života spoločnosti, pretože vo väčšine prípadov blahobyt závisí viac od kvality riadenia v spoločnosti, než od prítomnosti surovinových zdrojov. Strategické plánovanie je sumou sociálnoekonomických cieľov a koncepcie ich realizácie.

V Moldavskej republike pri moci sa striedavali všetky politické krídla (pravica, centrum, ľavica), zároveň pri skúmaní ekonomického vývoja krajiny, prišli sme k záveru, že politická konjunktúra nemá vplyv na blahobyt spoločnosti a nedokumentuje sa príslušnými ekonomickými ukazovateľmi. Zmena „úplne“ odlišných politických „elít“ žiadnym spôsobom nemá odozvu ani na ekonomických ukazovateľoch, ani na očividných ťažkostiach s rozdelením krajiny a ani na raste významu Moldavskej republiky na medzinárodnej aréne. Výskum preukázal nízku kvalitu riadenia v Moldavskej republike, čo neumožňuje adekvátne využiť existujúci potenciál štátu.

Stanovená hypotéza H2: *„Ekonomický význam podnesterského regiónu je veľmi podstatný pre Moldavsku republiku a mierové riešenie podnesterského konfliktu je kľúčovým pre prosperitu „celého“ Moldavska.“*

Reintegrácia Moldavskej republiky je podľa nás strategicky potrebná. Celkový význam Podnesterska pre Moldavsko je obrovský. Priemysel v PMR je pomerne

významný. Tu sa nachádza moderný konkurencieschopný metalurgický závod a jediná pomerne výkonná tepelná elektrárňa, ktorá je významným producentom elektriny v regióne. Plynovod, ktorý zásobuje plynom Moldavsko, prechádza cez Podnestersko. Priemysel koncentrovaný v Podnestersku produkuje konkurencieschopnú produkciu, ktorá napriek štatútu neuznaného štátu, a zložitostiam s tým spojeným, sa exportuje na medzinárodné trhy. V tomto kontexte chceme zvýrazniť, že export Moldavskej republiky v roku 2008 predstavoval 1,6 mld. USD a export PMR v tom istom období predstavoval takmer 1 mld. USD. Tento výsledok je pozoruhodný, pretože počet obyvateľov v PMR je takmer 8-krát menší ale export poukazuje porovnateľné objemy aj v podmienkach neuznanej štátnosti. V dôsledku podnesterského konfliktu zúčastnené strany strácali približne 2-3 % rastu HDP ročne, kvôli stratenému synergickému efektu a nízkej investičnej príťažlivosti problematického regiónu.

Podnesterský konflikt má veľmi ťažké medzinárodnopolitické a ekonomické dôsledky pre Moldavsku republiku. Moldavsko môže ťažko pokračovať v demokratickej konsolidácii a ekonomických reformách, pokiaľ existuje Podnesterska otázka.

Odporúčania pre Moldavku republiku a neuznanú Podnesterskú moldavskú republiku, ktoré by podľa nás umožnili vytvoriť základ na prípadné budúce urovanie podnesterského konfliktu:

1. Zdôrazniť diskusiu o vzájomných ekonomických vzťahoch, v rámci ktorej by zúčastnené strany mali používať relevantné a dôveryhodné argumenty.
2. Zapájať nezávislých expertov na vypracovanie rámcových scenárov a odporúčaní na riešenie jednotlivých problémov v ekonomických vzťahoch.
3. Vytvoriť koordinované pracovné skupiny na zvyšovanie vzájomnej dôvery a realizáciu socio-ekonomických projektov.
4. Vypracovať koordinovaný akčný plán na eliminovanie kontradikcií v ekonomickej oblasti, aby zabezpečili základňu pre spoluprácu a rozvoj.

Odporúčania pre OBSE, EÚ, Ruskú federáciu a USA:

1. Koordinovane vypracovať všeobecné princípy urovnania konfliktu medzi Moldavskou republikou a neuznanou Podnesterskou Moldavskou republikou.
2. Analyzovať vzájomné ekonomické protirečenia a vypracovať koordinovaný

akčný plán urovnania konfliktov v ekonomickej oblasti medzi Moldavskom a Podnesterskom.

3. Poskytnúť pomoc pracovným skupinám a projektom, ktoré pracujú nad scenármi eliminácie ekonomických kontradikcií medzi Moldavskom a Podnesterskom.

Odporúčania pre mimovládne organizácie a donorov:

1. Koordinovať programy a akčné plány donorov na podporu urovnania konfliktov medzi Moldavskom a Podnesterskom s cieľom vytvorenia osnova ekonomického rozvoja a spolupráce.
2. Ponúknuť pomoc v realizácii programov a projektov, implementácia ktorých podnecuje vzájomné kontakty MD a PMR, koordináciu a kooperáciu (najmä v oblastiach infraštruktúry obchodu, malého podnikania a humanitných projektov).
3. Vytvoriť fond na akumuláciu prostriedkov, na realizáciu koordinovaných projektov, ktoré by mali za cieľ realizáciu spoločných ekonomických záujmov Moldavska a Podnesterska (podmienkou financovania by mala byť implementácia spoločných akčných plánov).
4. Podnietiť etablovanie a vývoj mimovládnych organizácií v rámci Moldavska a Podnesterska (napríklad: asociácií podnikateľov, obchodných a priemyselných komôr).
5. Rozširovať informácie v cieľoch, smeroch a výsledkoch pôsobenia donorov v Moldavsku, zároveň informovať v podpore spolupráce medzi Moldavskom a Podnesterskom v ekonomickej a iných oblastiach pôsobenia.

VI. ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1	ANDERSON, K.: <i>The World's Wine Markets: Globalization at Work</i> , Edward Elgar Publishing, Northampton 2004, MA.
2	ANDERSON, KYM, DAVID NORMAN, AND GLYN WITTWER, (), <i>Globalization of the World's Wine Markets</i> , 2002 Center for Economic Policy Research Discussion Paper 3169.
3	ASAROV, B.: <i>Kosovo versus Transnistria</i> , Moldova Azi, Mar 13, 2006, http://www.azi.md/investigation?ID=38404
4	ASOCIÁCIA PRE PARTICIPATÍVNU DEMOKRACIU (ADEPT) - http://www.e-democracy.md/ alebo tiež na internetovom portáli Democracy.md http://www.alegeri2005.md/
5	BALÁŽ, PETER - KOSÍR, IGOR - VERČEK, PETER.: Rozhodujúci prínos novej ekonomiky pre ďalšiu globalizáciu svetového hospodárstva. In: Ekonomický časopis/Journal of Economics, 54, 2006, č. 4 , s. 368-385, ISSN 0013-3035
6	BANK FOR INTERNATIONAL SETTLEMENTS: <i>The Transmission of Monetary Policy in Emerging market Economies</i> , BIS Policy Papers no. 3,1998.
7	BENSON-REA, M., BRODIE, R.J., CARTWRIGHT, W.: Strategic Issues Facing the New Zealand Wine Industry in a Global Environment, Paper for the Wine Marketing Colloquium, 2003 University of South Australia, Adelaide.
8	BHAGWATI, J.: In defense of globalization. New York : Oxford University Press, 2004. ISBN 0195170253
9	BOCAN, IGOR: Post-election reflections, Democracy.md, 2005
10	BOCAN, IGOR: Šancy demokratizaciji Respubliki Moldova, 2005 Democracy.md
11	BRUTER, VLADIMIR: Politické procesy v Moldove v 1988 — 2003 Meždunarodnyj institut gumanitarno-političeskich issledovanij, Moskva, 2005.
12	BUSCHER, KLEMENS: Moldova After the Parliamentary Elections: A Second Chance for Reform, in South-East Europe Review,1998
13	CENTER FOR STRATEGIC STUDIES AND REFORMS: Research Paper on Transnistria, Kišiňov 2003
14	CENTER FOR STRATEGIC STUDIES AND REFORMS: Moldova's and Transnistria's Economies: from Conflict to Prospects of Peaceful Development. Foreign Trade: the source of growth and contradictions , s. 5, www.cisr-md.org
16	CENTER FOR STRATEGIC STUDIES AND REFORMS: Transnistrian Market and its Impact on Policy and Economy of the Republic of Moldova, www.cisr-md.org
17	CENTRÁLNA BANKA PMR: Vestník č. 3(118) 2009, www.cbpmr.net
18	CENTRÁLNA BANKA PMR: Vestník č. 6(121) 2009, www.cbpmr.net
19	CENTRÁLNA BANKA PMR: Vestník č. 7(122) 2009, www.cbpmr.net
20	CENTRÁLNA BANKA PMR: Vestník č. 9(124) 2009, www.cbpmr.net

21	CENTRUM STRATEGICKÉHO VÝSKUMU A REFORIEM: Ekonomika Podnesterska a jej vplyv na ekonomiku a politiku Moldavskej republiky, Kišinev 2005. 9s. Prekl. z angl. origin. Transnistrian Market and its Impact on Policy and Economy of the Republik of Moldova: Center for Strategic Studies and Reforms, www.cisr-md.org
22	CENTRUM STRATEGICKÉHO VÝSKUMU A REFORIEM: Moldavská a Podnesterská ekonomika – od konfliktu smerom ku perspektívam mierového rozvoja. Moldavsko a Podnestersko: dva modely ekonomického rozvoja , Kišinev 2007. 16s. Prekl. z rus. origin. Молдавская и Приднестровская экономики – от конфликта к перспективам мирного развития. Молдова и Приднестровье: две модели экономического развития: Center for Strategic Studies and Reforms, www.cisr-md.org
23	ČERNENKO N.N.: Výsledky privatizácie v Podnesterskej moldavskej republike, http://lindex.lenin.ru/Lindex4/Text/9760.htm
24	CHIFU, IULIAN: Insecurity challenges in the Republic of Moldova, 2005 Eurojournal. org
25	CHIRTOACA, NICOLAE: Dilemmas in Chisinau. GUAM, Europe and New Trends in Regional Security Policy, Policy Warning Report, Romanian Academic Society, Bukurešti 2005
26	COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES: Commission Staff Working Paper, European Neighborhood Policy, Country Report: Moldova, Dec 5, 2004
27	CORICELLI, F., EGERT, B. AND MCDONALD, R.: Monetary Transmission in Central and Eastern Europe: Gliding on a Wind of Change, Oesterreichische Nationalbank, Focus on European Economic Integration 1/06, pp. 44-87.
28	CROWTHER, WILLIAM: Moldova: caught between nation and empire, in Bremmer, Ian, and Ray Taras, eds., New States, New Politics, (Cambridge: Cambridge University Press, 1997).
29	CUKROWSKI, JACEK, RADZISLAWA GORTAT, PIOTR KAZMIERKIEWICZ: Moldova: Assesment of Civil Society and Democratic Institutions. Center for Social and Economic Studies, 2003 Warsaw
30	DELGADO, TALIA: Transnistria, The Forgotten Conflict, Apr 23, 2005
31	EURÓPSKA BANKA PRE ROZVOJ A SPOLUPRÁCU (EBRD): Stratégia pre Moldavsko, prijatá 25. júla 2005
33	EURÓPSKA KOMISIA: 2004 – 2006 Country strategy paper for Moldova, obnovenie CSP-NIP 2002-2006, ktoré bolo prijaté v decembri 2001
34	EURÓPSKA KOMISIA: Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on Strengthening the European Neighbourhood Policy COM(2006) 726, 2006
35	EURÓPSKA KOMISIA: European Commission announces substantial increase in financial assistance to the Republic of Moldova, IP/06/1754, Brusel, 2006
36	EUROSTAT: Regions : statistical yearbook 2006. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2006.

37	FIODOROV, ANDREI: Facing Environmental Problems: the Case of the Republic of Moldova, Journal of Eurasian Research, http://www.actr.org/JER/issue6/7.htm
38	GAMOVA, SVETLANA: Domašnje zadanije prozapadnega komunista. Prezident Moldaviji sdaval v Kremle ekzamen na lojalnost', Nezavisimaja gazeta 2006
40	GIULIANI, E.: The Selective Nature of Knowledge Networks in Clusters: Evidence from the Wine Industry, 2007 Journal of Economic Geography 7(2): 139–168.
41	GIURESCU, D.: Romania in the Second World War, The Journal of Military History, číslo: 1 2001, Society for Military History, Lexington
42	GORELOVA, ELENA: Moldova-Transdnestria economic aspects, Publishing House 2009 v spolupráce s ambasádou Veľkej Británie v Kišiňove, str. 87, ISBN 978-9975-4036-9-6
43	GRIBINCEA – GRECU: Moldova: Situation analysis and trend assessment, 2004 UNHCR
44	ICG Europe Report: “Regional Tensions Over Transdnestria“, 157s. 17 June 2004.
45	IEA. 2007. Key world energy statistics 2007. Paríž: IEA, marec 2008, URL: http://www.iea.org/Textbase/nppdf/free/2007/key_stats_2007.pdf
46	IMF Country Report No. 08/134, april 2008, www.imf.org
47	International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2008
48	International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2008
49	International Policy Fellow at the Centre for European Policy Studies in Brussels: The EU and South Caucasus: learning from Moldova and Ukraine, IPF Policy Brief 2
50	ISHIYAMA, JOHN T.: Strange Bedfellows: Explaining Political Cooperation between Communist Successor Parties and Nationalists in Eastern Europe, in Nations and Nationalism, Blackwell Publishing 1998
51	KEOHANE R.O., NYE J.S.: Power and interdependence: World politics in transition. Boston: Little, Brown, 1977; Waltz K.N. Man, the State, and War. N.Y.: Columbia University Press, 1959.
52	KING, CHARLES: Eurasias Nonstate States, in East European Constitutional Review, Vol. 10, No. 4, Fall
53	KLUČKA, J.: Medzinárodné právo verejné. Vyd. 2004. 52s. ISBN 80-890437-90-4
54	L. LIPKOVÁ a kol.: Medzinárodne hospodárske vzťahy, Sprint 2006 Bratislava. ISBN 80-89085-55-5
55	LAMONT, N.: Territorial Dimensions of Ethnic Conflict – The Moldovan Case, Foreign Military Studies Office, 1995 http://fmso.leavenworth.armv.mil/documents/moldovantmoldovan.htm
56	LISÝ, J.: Výkonnosť ekonomiky a ekonomický rast. Bratislava : Iura Edition, 1999, 132 s. ISBN: 80-8078-035-8
57	Logos Press: Moldavské vína ne prosli sanobrabotku, http://logos.press.md/Weekly/Main.asp?IssueNum=652&IssueDate=31.03.2006&YearNum=12&Theme=-1&Topic=18128

58	LYSÁK, L.: Alternatívy globalizácie – (neo)regionalizácia. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie „Medzinárodné vzťahy: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky“, Virt, 2.-3. december 2004; Bratislava: EKONÓM, 2004. ISBN 80-225-2037-3
59	LYSÁK, L.: Globalizácia versus glocalizácia, Ekonomický časopis, 51, 2003
60	LOSONCZ, M.: „Analysis: Energie dependence and supply in Central and Eastern Europe“. In: „The Analyst“, GKI Economic Research Co., 15.5.2006, nedoslovný preklad autora.
61	MAKSYMCIUK, J.: Moldova – Transdniester Conflict Was Long On the Making, Radio Free Europe – Radio Liberty, Prague 2006
62	MARCH, LUKE: The Moldovan Communists: from Leninism to Democracy?, 2005 Eurojournal.org
63	CHREN, M.: Index ekonomickej slobody, Nadacia F. A. Hayeka, http://www.hayek.sk/content/view/356/34/
64	Medzinárodné centrum pre rozvoj migračnej politiky (International Centre for Migration Policy Development (ICMPD)): 2006 Year Book on Illegal Migration, Human Smuggling and Trafficking in Central and Eastern Europe, ISBN: 3-900411-08-5
65	Medzinárodný menový fond: International Monetary Fund, 2006; údaje sú za rok 2005. Pre porovnanie, hodnota HDP Slovenska v roku 2005 predstavovala \$93,288 mld. a HDP na jedného obyvateľa \$16,110.
66	MEL'ŤJUCHOV, M.: Osvoboditeľný pochod Stalina, vyd. Jauza-Eksmo, Moskva 2006
67	EMERSON, M.: European Neighbourhood Policy: Strategy or Placebo? CEPS Working Document číslo:215, Brussels: CEPS, November 2004
68	Ministerstvo hospodárstva PMR: Ekonomika podnesterska, 2004-2005. Prekl. z angl. origin. Transnistrian Economy, Monthly Edition of the Ministry of Economy, 2004-2005
69	Ministerstvo zahraničných vecí Moldavskej republiky: „Short-term priorities for the EU-Moldova Action Plan implementation (February 2005 – March 2006)“, http://www.mfa.md
70	Ministerstvo zahraničných vecí RF: „Стратегический курс России с государствами – участниками Содружества Независимых Государств“, potvrdený prezidentom RF 14 septembra 1995, www.mid.ru
71	Ministerstvo zahraničných vecí Ruskej federácie, http://www.mid.ru/ns-osndoc.nsf/0e9272befa34209743256c630042d1aa/fd86620b371b0cf7432569fb004872a7? OpenDocument
72	MMF: Economic Growth and Poverty Reduction Strategy Paper, 2004-2006 Chisinau, MMF Country Report No. 04/395, http://planipolis.iiep.unesco.org/upload/Moldova%20R/PRSP/Moldova%20R%20PRSP.pdf
73	MMF: IMF Executive Board Concludes 2006 Article IV Consultation with the Republic of Moldova, IMF, Public Information Notice (PIN), číslo 06/54, 2006

74	Moldavský metalurgický závod, http://www.aommz.com/pls/web/web.main.show?main_id=10&m_id=11
75	Moldova.RU: Itogi političeskogo goda, http://www.moldova.ru/index.php?tabName=articles&owner=36&id=1694
77	MRÁZ, S.: Slovenská republika a Európska únia. Zakarpatská štátna univerzita. 2004. Medzinárodná konferencia: Rozširovanie Európskej únie, nové reality a perspektívy v medzinárodnom obchode, rozvoj osvetvy a vedy.
78	OAZU, N.: The Frozen Conflict in Transnistria: Presentation in Washington, Institute of Public Policies, Jan 14, 2005
79	National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova, 2006.
80	National Human Development Report - 1996, State Building and Integration of Society, Republic of Moldova
81	Neoficiálna webová stránka prezidenta PMR, „Ekonomika Podnesterska v XXI storočí“, http://presidentpmr.org/category/19.html
82	Nezavisimoje informacijonnoje obozrenije: Istorija pridnestrovskogo konflikta, Peacekeeper.ru, http://www.peacekeeper.ru/index.php?id=26
83	NOEV, N., - SWINNEN, J.F.M.: Eastern Europe and the former Soviet Union, in: The World's Wine Markets: Globalization at Work, ed. Kym Anderson, 2004 Edward Elgar Publishing, Northampton, MA.
84	OECD: IEA statistics: www.iea.org/dbtw-wpd/Textbase/stats/index.asp
85	OSN: National Human Development Report – 2006, Chisinau, http://www.undp.md/publications/2006NHDR/NHDR%20english.pdf
86	PAVLIUK, OLEKSANDR: GUUAM: The Maturing of a Political Grouping into Economic Cooperation, in Dwan, Renata and Oleksandr Pavliuk, Building security in the new states of Eurasia: subregional cooperation in the former Soviet space. EastWest Institute, London, New York, 2003
87	Plan 3D to Address the Frozen Conflict in Transnistria, Brussels, February 18th , 2005, http://foundation.moldova.org/pagini/eng/125 and http://www.moldova.org/pagini/eng/122/
89	Policy Paper within the Project: Will the Orange Revolution bear fruit? EU-Ukraine relations in 2005 and the beginning of 2006, The Enlarged EU and Ukraine: New Relations, Warsaw: Stefan Batory Foundation, 2005
90	POPESCU, NICU: Moldovan Foreign Policy Should not be Decided by Transnistria, Moldova.org, 2006
91	POTOČNÝ, M.: Mezinárodní právo veřejné, Zvláštní část, C.H. Beck 1996. — Praha, s. 12
92	SAVCEAC, OLGA: Transnistria-Moldova Conflict, http://www1.american.edu/tes/ice/moldova.htm
93	SOCOR, VLADIMIR: Voronins Six-Point Plan to Putin: A Calculated Risk. Chisinau Squeezed by both West and Russia. Eurasia Daily Monitor, October 4, 2006

94	SPANU, VLAD: Why is Moldova Poor and Economically Volatile?, Dec 21, 2004, http://foundation.moldova.org/pagini/eng/822/
95	Štatistická databáza SNŠ, http://cisstat.com/0base/frame-rus.htm
96	Štatistický úrad Moldavskej republiky, Štatistická ročenka 2002
97	Štatistický úrad Moldavskej republiky, Štatistická ročenka 2003 (ISBN 9975-9756-2-3)
98	Štatistický úrad Moldavskej republiky, Štatistická ročenka 2004 (ISBN 9975-9828-2-4)
99	Štatistický úrad Moldavskej republiky, Štatistická ročenka 2005 (ISBN 9975-9828-2-4)
100	Štatistický úrad Moldavskej republiky, Štatistická ročenka 2006 (ISBN 978-9975-9828-1-8)
101	Štatistický úrad Moldavskej republiky, Štatistická ročenka 2007
102	Štatistický úrad Moldavskej republiky, Štatistická ročenka 2008 (ISBN 978-9975-9786-8-2)
103	Svetová banka: Migration and Remittances Faktbook 2007
104	Svetová banka: Republic of Moldova. Economic Review of the Transnistria Region, 3, 17, 28s.
105	Svetová banka: Moldova: Country Brief 2006, http://www.worldbank.org/
106	Svetová obchodná organizácia WTO, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2008_e/its08_world_trade_dev_e.htm
107	The 2009 Index of Economic Freedom, http://www.heritage.org/Index/Default.aspx
108	The Economist Print Edition, The Hazards of a Long, Hard Freeze, Aug 19, 2004
109	The Free dictionary, http://encyclopedia.thefreedictionary.com/Transnistria
110	DILorenzo, T.: Tsunami a zahraničná pomoc – prečo škodia rovnako?, preklad Richarda Ďurana, Eunie.sk, http://www.eunie.sk/modules.php?name=News&file=article&sid=252
111	TOMKO, J. A KOL.: Medzinárodné verejné pravo, Obzor 1988, s. 106
112	Transdniestrian Conflict, Origins and Main Issues, Based on the Background Paper "The Transdniestrian Conflict in Moldova: Origins and Main Issues", CSCE Conflict Prevention Centre, Vienna, June 10, 1994, http://www.state.gov/documents/organization/13611.pdf
113	Transparency international: Corruption Perceptions Index 2008, Moldavsko 109 priečka, http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2008
114	U.S. Agency for International Development. 2004. "Assessing Competitiveness in Moldova's Economy," Washington, DC.
115	U.S. Agency for International Development. 2007. "Pre-Strategy Assessment of the Moldovan Wine Sector," Washington, DC.
116	UNCTAD Foreign Investment Database

117	UNDP: Human developement report, http://hdr.undp.org/
118	UNDP: Kvalita ekonomického rastu a vzťah s ľudským rozvojom in: National Human Development Report, 2006.
119	UNDP: Kvalita ekonomického rastu a vzťah s ľudským rozvojom in: National Human Development Report, 2006. 25s. Prekl. z angl. origin. Quality of Economic Growth and its Impact on Human Development: National Human Development Report
120	UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME (UNDP). 2006. Technical note [on-line]. In: United Nations Development Programme (UNDP): Human development report 2006. New York : UNDP, 2006. URL: http://hdr.undp.org/hdr2006/statistics/documents/technical_note_1.pdf (15. máj 2007).
121	UNITED NATIONS. 2007. UN Commodity Trade Statistics Database (Comtrade). United Nations and the National Bureau of Economic Research. 2005. UN-NBER World Trade Flows Database, 1962–2000.
122	VAHL, MARIUS: The Europeization of the Transnistrian Conflict. CEPS Policy Brief, číslo:73, 2005
123	VITU, LILIANA: Foreign Affairs of the Republic of Moldova: Does Moldovas Eastern orientation inhibit its European aspirations? Institute for Public Policy, Chisinau, 2003
124	Vnútroňny Predictor ZSSR: „Mŕtva Voda“, Sankt Petersburg 2004, ВНУТРЕННИЙ ПРЕДИКТОР СССР: „Мёртвая вода“, Китеж Державный град России 2004.
125	Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku: Analýza výsledkov implementácie Akčného plánu Ukrajiny s EÚ v rokoch 2005-2007, Bratislava, november 2008
126	Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku: Možnosti zefektívnenia spolupráce EÚ s Moldavskom v politickej, ekonomickej a bezpečnostnej oblasti, Bratislava marec 2007
127	WAY, LUCAN: Weak States and Pluralism: The Case of Moldova, in East European Politics & Societies, Vol. 17, No. 3, 2003 UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS, ISSN 0888-3254
128	SVETOVÁ BANKA: Republic of Moldova. Economic Review of the Transnistria Region, 3, 17, 28s.
129	SVETOVÁ BANKA: Doing Business 2008, Doing Business Project, Washington, DC.
130	Zákon neuznanej PMR: „Štátny program odštátňovania a privatizácie PMR na roky 2005-2006“, „Súpis objektov pripravených na privatizáciu v rokoch 2005 – 2006“ a „Súpis privatizovaných objektov od 2002 do 2005“
131	ŽÚDEL B.: Kľúčové ekonomické, sociálne a environmentálne aspekty hospodárskeho rastu vo vybraných ekonomických komplexoch svetového hospodárstva, dizertačná práca, FMV 2008.

VII. PRÍLOHY

Príloha č.1 : Zdrojové údaje „Index ekonomickej slobody“ vybrané štáty v tabuľkách

Tabuľka č. 1: Bielorusko

Index ekonomickej slobody												
Štát	Rok	Celkový počet bodov	Sloboda podnikania	Sloboda obchodu	Daňová sloboda	Verejný sektor	Menová sloboda	Investičná sloboda	Finančná sloboda	Autorské práva	Sloboda od korupcie	Sloboda práce
Bielorusko	1995	40,4	70	60	42	31,5		50	50	50	10	
Bielorusko	1996	38,7	70	60	38			50	70	50	10	
Bielorusko	1997	39,8	70	77,2	38	32,9		30	50	50	10	
Bielorusko	1998	38	55	79	43,4	44,5		30	50	30	10	
Bielorusko	1999	35,4	55	57,6	44,9	45,3	15,9	30	30	30	10	
Bielorusko	2000	41,3	55	57,6	58,3	39,3	32,5	30	30	30	39	
Bielorusko	2001	38	40	70,2	66	41,9		30	30	30	34	
Bielorusko	2002	39	40	75,4	68,2	36,5		30	30	30	41	
Bielorusko	2003	39,7	40	66	65,3	41,1	14,1	30	30	30	41	
Bielorusko	2004	43,1	40	65,8	75,4	36,8	31,6	30	30	30	48	
Bielorusko	2005	46,7	40	69	76,2	35,4	42,7	30	30	30	42	72
Bielorusko	2006	47,5	54,4	67,2	78,9	33,2	49,8	30	30	30	33	68,2
Bielorusko	2007	47	55,7	67,2	81,8	60	61,5	20	10	20	26	68,2
Bielorusko	2008	45,3	58,8	52,2	81	55,5	66,2	20	10	20	21	68,6
Bielorusko	2009	45	63,7	67,2	79,4	30,9	66,8	20	10	20	21	70,8

zdroj: Index ekonomickej slobody, <http://www.heritage.org/Index/>

Tabuľka č. 2: Čína

Index ekonomickej slobody												
Štát	Rok	Celkový počet bodov	Sloboda podnikania	Sloboda obchodu	Daňová sloboda	Verejný sektor	Menová sloboda	Investičná sloboda	Finančná sloboda	Autorské práva	Sloboda od korupcie	Sloboda práce
Čína	1995	52	55	20	70,6	93,7	68,4	50	50	30	30	
Čína	1996	51,3	55	20	70,7	94,6	61,5	50	50	30	30	
Čína	1997	51,7	55	30	70,4	95,4	62,7	50	50	30	22	
Čína	1998	53,1	55	34	70,5	95,9	68,2	50	50	30	24	
Čína	1999	54,8	55	38,2	70,5	95,1	75,2	50	50	30	29	
Čína	2000	56,4	55	42,6	70,4	90,3	84	50	50	30	35	
Čína	2001	52,6	55	46	70,4	94,1	84,1	30	30	30	34	
Čína	2002	52,8	55	48,6	70,3	92,3	87,6	30	30	30	31	
Čína	2003	52,6	55	50,6	66,9	90,2	85,8	30	30	30	35	
Čína	2004	52,5	55	51,4	66,4	88,4	86,4	30	30	30	35	
Čína	2005	53,7	55	54,4	67,9	86	84,8	30	30	30	34	65
Čína	2006	53,6	43,1	68	70	86	79,4	30	30	30	34	65,2
Čína	2007	52	46,9	68	66,6	87	75,5	30	30	20	32	64,2
Čína	2008	53,1	50,2	70,2	66,4	89,7	76,5	30	30	20	33	64,8
Čína	2009	53,2	51,6	71,4	70,6	88,9	72,8	30	30	20	35	61,8

zdroj: Index ekonomickej slobody, <http://www.heritage.org/Index/>

Tabuľka č. 3: India

Index ekonomickej slobody												
Štát	Rok	Celkový počet bodov	Sloboda podnikania	Sloboda obchodu	Daňová sloboda	Verejný sektor	Menová sloboda	Investičná sloboda	Finančná sloboda	Autorské práva	Sloboda od korupcie	Sloboda práce
India	1995	45,1	55		46,8	92,4	71,7	50	30	50	10	
India	1996	47,4	55	14	63,5	88,7	65,6	50	30	50	10	
India	1997	49,7	55	13,2	67,1	88,7	65,1	50	30	50	28	
India	1998	49,7	55	13,2	67,1	89,7	65,6	50	30	50	26	
India	1999	50,2	55	24	77,8	90,6	67,2	30	30	50	28	
India	2000	47,4	55	19,6	76,6	73	63,7	30	30	50	29	
India	2001	49	55	25,6	77	76,5	68,2	30	30	50	29	
India	2002	51,2	55	21,8	76,7	78,1	70,8	50	30	50	28	
India	2003	51,2	55	23	76,6	71,9	77,6	50	30	50	27	
India	2004	51,5	55	23,6	74,2	77,1	77	50	30	50	27	
India	2005	54,2	55	38	75,6	76,3	77,4	50	30	50	28	61,7
India	2006	52,2	49,6	24	76,1	74,6	77,6	50	30	50	28	62,3
India	2007	53,9	50,8	51,2	76	71,4	77,2	40	30	50	29	63,2
India	2008	54,1	50,9	51	75,7	73,5	70,2	40	30	50	33	66,4
India	2009	54,4	54,4	51	73,8	77,8	69,3	30	40	50	35	62,3

zdroj: Index ekonomickej slobody, <http://www.heritage.org/Index/>

Tabuľka č. 4: Moldavská republika

Index ekonomickej slobody												
Štát	Rok	Celkový počet bodov	Sloboda podnikania	Sloboda obchodu	Daňová sloboda	Verejný sektor	Menová sloboda	Investičná sloboda	Finančná sloboda	Autorské práva	Sloboda od korupcie	Sloboda práce
Moldavsko	1995	33	70	17,6	37,3	72,1		30	10	50	10	
Moldavsko	1996	52,5	70	75	75,1	72,1		50	50	50	30	
Moldavsko	1997	48,9	70	75	59	45,6	10,4	50	50	50	30	
Moldavsko	1998	53,5	70	75	57,7	52,7	46,3	50	50	50	30	
Moldavsko	1999	56,1	70	75	58,5	55,1	65,9	50	50	50	30	
Moldavsko	2000	59,6	70	75	55,8	85,5	69,9	50	50	50	30	
Moldavsko	2001	54,9	55	76,4	54,5	76,5	55,9	50	50	50	26	
Moldavsko	2002	57,4	55	76	78,2	76,5	54,7	50	50	50	26	
Moldavsko	2003	60	55	80,4	81,3	78,6	63,4	50	50	50	31	
Moldavsko	2004	57,1	55	80,4	81,5	74,2	71,3	30	50	50	21	
Moldavsko	2005	57,4	55	77,2	84,5	68,5	70	30	50	50	24	64,8
Moldavsko	2006	58	67,4	79,4	81,9	66,1	68,4	30	50	50	23	63,4
Moldavsko	2007	58,7	68,1	79,4	85,6	62,8	68	30	50	50	29	64,4
Moldavsko	2008	57,9	69,3	79,2	83	56,9	67,6	30	50	50	32	60,6
Moldavsko	2009	54,9	70,1	81,6	85,3	51,3	67,6	30	50	40	28	45,1

zdroj: Index ekonomickej slobody, <http://www.heritage.org/Index/>

Tabuľka č. 5: Rumunsko

Index ekonomickej slobody												
Štát	Rok	Celkový počet bodov	Sloboda podnikania	Sloboda obchodu	Daňová sloboda	Verejný sektor	Menová sloboda	Investičná sloboda	Finančná sloboda	Autorské práva	Sloboda od korupcie	Sloboda práce
Rumunsko	1995	42,9	55	79	39,4	52,2		70	50	30	10	
Rumunsko	1996	46,2	55	61,6	42,4	64,9	11,9	70	50	30	30	
Rumunsko	1997	50,8	55	73	44,3	65,5	39,1	70	50	30	30	
Rumunsko	1998	54,4	55	74	43,9	64,3	52,1	70	50	30	50	
Rumunsko	1999	50,1	55	74	45	65,1	27	70	50	30	34	
Rumunsko	2000	52,1	55	74	58,3	63,3	38,1	70	50	30	30	
Rumunsko	2001	50	55	73,4	57,6	79,7	41,4	50	30	30	33	
Rumunsko	2002	48,7	55	74,4	64,4	58,9	46,6	50	30	30	29	
Rumunsko	2003	50,6	55	60,2	69,1	62,4	50,8	50	50	30	28	
Rumunsko	2004	50	55	57,6	69,9	74,8	56,8	30	50	30	26	
Rumunsko	2005	52,1	55	70,4	70,1	68,9	62,6	30	50	30	28	55,5
Rumunsko	2006	58,2	74,6	68,4	87,5	68,9	66,6	50	50	30	29	57,5
Rumunsko	2007	61,2	73,2	84	85,9	71	69,7	50	60	30	30	58
Rumunsko	2008	61,7	74,9	86	85,6	70,8	72,5	60	50	30	31	56,3
Rumunsko	2009	63,2	74,9	85,8	87	70	75	60	50	35	37	57,1

zdroj: Index ekonomickej slobody, <http://www.heritage.org/Index/>

Tabuľka č. 6: Brazília

Index ekonomickej slobody												
Štát	Rok	Celkový počet bodov	Sloboda podnikania	Sloboda obchodu	Daňová sloboda	Verejný sektor	Menová sloboda	Investičná sloboda	Finančná sloboda	Autorské práva	Sloboda od korupcie	Sloboda práce
Brazília	1995	51,4	55	56,4	76,7	74,4		50	50	50	50	
Brazília	1996	48,1	55	57	66,7	74,4		50	50	50	30	
Brazília	1997	52,6	70	57	88,3	80,8		50	50	50	27	
Brazília	1998	52,3	70	57,8	88,6	74,4		50	50	50	30	
Brazília	1999	61,3	70	57,4	88,7	79,2	71	50	50	50	36	
Brazília	2000	61,1	70	51	87,2	71,2	80,5	50	50	50	40	
Brazília	2001	61,9	70	57	87	71,2	81,3	50	50	50	41	
Brazília	2002	61,5	70	58	86,3	71,2	79,3	50	50	50	39	
Brazília	2003	63,4	70	59	90,2	82,7	78,6	50	50	50	40	
Brazília	2004	62	70	62,8	90,2	68,1	77,2	50	50	50	40	
Brazília	2005	61,7	70	65,2	86,2	69,9	72,7	50	50	50	39	64,6
Brazília	2006	60,9	53,5	69	83,8	71,7	76,3	50	50	50	39	66,1
Brazília	2007	56,2	54,2	69,8	68,6	55,5	72,6	50	40	50	37	64,1
Brazília	2008	56,2	54	70,8	68,6	55,5	75,7	50	40	50	33	63,9
Brazília	2009	56,7	54,4	71,6	65,8	50,3	77,2	50	50	50	35	62,7

zdroj: Index ekonomickej slobody, <http://www.heritage.org/Index/>

Tabuľka č. 7: Slovensko

Index ekonomickej slobody												
Štát	Rok	Celkový počet bodov	Sloboda podnikania	Sloboda obchodu	Daňová sloboda	Verejný sektor	Menová sloboda	Investičná sloboda	Finančná sloboda	Autorské práva	Sloboda od korupcie	Sloboda práce
Slovensko	1995	60,4	85	75	57,7	22,3	63,3	70	50	70	50	
Slovensko	1996	57,6	70	75	66,4	22	65,1	70	50	50	50	
Slovensko	1997	55,5	70	73	66,4	22	68,1	50	50	50	50	
Slovensko	1998	57,5	70	73	66,4	35,4	72,7	50	50	50	50	
Slovensko	1999	54,2	70	73	53	17,6	74	50	50	50	50	
Slovensko	2000	53,8	70	71,2	54,8	25	73,9	50	50	50	39	
Slovensko	2001	58,5	70	80,2	59,3	39,3	70,8	70	50	50	37	
Slovensko	2002	59,8	70	79,8	61,1	33,7	68,8	70	70	50	35	
Slovensko	2003	59	70	72,8	67,5	22,3	71,3	70	70	50	37	
Slovensko	2004	64,6	70	72,8	68,5	42,4	80,8	70	90	50	37	
Slovensko	2005	66,8	70	72,8	81,9	42,4	78	70	90	50	37	75,7
Slovensko	2006	69,8	69,3	82,4	89,5	52,5	77,8	70	90	50	40	76,7
Slovensko	2007	69,6	70,7	86,6	89,5	53,7	76,6	70	80	50	43	76,1
Slovensko	2008	70	69,5	86	89,4	53,9	76,9	70	80	50	47	77,1
Slovensko	2009	69,4	73,4	85,8	84,1	57,4	78,7	70	70	50	49	75,4

zdroj: Index ekonomickej slobody, <http://www.heritage.org/Index/>

Tabuľka č. 8: Ukrajina

Index ekonomickej slobody												
Štát	Rok	Celkový počet bodov	Sloboda podnikania	Sloboda obchodu	Daňová sloboda	Verejný sektor	Menová sloboda	Investičná sloboda	Finančná sloboda	Autorské práva	Sloboda od korupcie	Sloboda práce
Ukrajina	1995	39,9	55	55	61,8	47,1		50	50	30	10	
Ukrajina	1996	40,6	55	66	57,7	47,1		50	30	30	30	
Ukrajina	1997	43,5	55	66	61,1	49,1		50	30	50	30	
Ukrajina	1998	40,4	55	53	64,4	51		50	30	30	30	
Ukrajina	1999	43,7	55	53	63	43	39,3	50	30	30	30	
Ukrajina	2000	47,8	55	70	62,3	41,9	63	50	30	30	28	
Ukrajina	2001	48,5	55	70	63,8	49,6	62,3	50	30	30	26	
Ukrajina	2002	48,2	55	71	66,1	58,9	58,2	50	30	30	15	
Ukrajina	2003	51,1	55	74,6	67,1	68,1	64	30	50	30	21	
Ukrajina	2004	53,7	55	74,4	67,5	77,8	74,5	30	50	30	24	
Ukrajina	2005	55,8	55	76,2	83	78,6	76,2	30	50	30	23	55,8
Ukrajina	2006	54,4	43,1	77,2	90,2	75,8	72,9	30	50	30	22	53,2
Ukrajina	2007	51,5	43,6	77,2	83,6	53,2	68,4	30	50	30	26	52,8
Ukrajina	2008	51	44,4	82,2	79	43	69,9	30	50	30	28	53,1
Ukrajina	2009	48,8	40,5	84	77	39	68,1	30	40	30	27	52,4

zdroj: Index ekonomickej slobody, <http://www.heritage.org/Index/>

Tabuľka č. 9: Ruská federácia

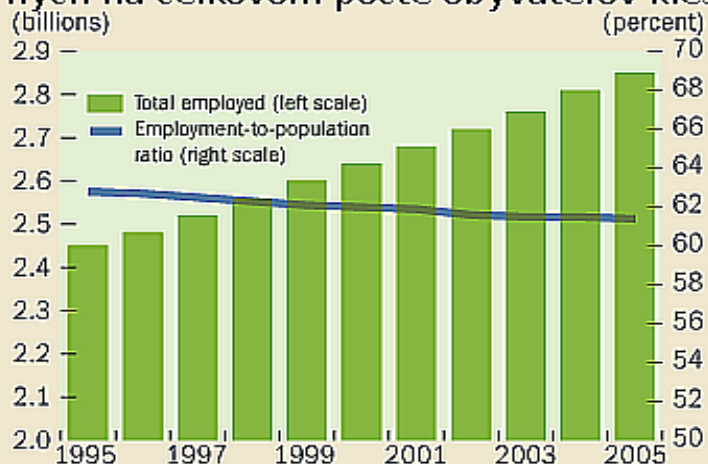
Index ekonomickej slobody												
Štát	Rok	Celkový počet bodov	Sloboda podnikania	Sloboda obchodu	Daňová sloboda	Verejný sektor	Menová sloboda	Investičná sloboda	Finančná sloboda	Autorské práva	Sloboda od korupcie	Sloboda práce
Rusko	1995	51,1	85	52	75,5	67,1	-	70	50	50	10	-
Rusko	1996	51,6	70	52	75,5	66,5	-	70	50	50	30	-
Rusko	1997	48,6	55	46	77,7	58,5	-	50	70	50	30	-
Rusko	1998	52,8	55	58,6	74,2	67,3	24,3	50	70	50	26	-
Rusko	1999	54,5	55	53,2	74,3	65,3	50,3	50	70	50	23	-
Rusko	2000	51,8	55	52,4	74,6	73	57,5	50	30	50	24	-
Rusko	2001	49,8	55	52,2	74,7	73	38,9	50	30	50	24	-
Rusko	2002	48,7	55	57,4	84,9	58,9	51,3	50	30	30	21	-
Rusko	2003	50,8	55	57,4	90,6	64,5	57	50	30	30	23	-
Rusko	2004	52,8	55	63,2	91,6	65,1	63,4	50	30	30	27	-
Rusko	2005	51,3	55	63,2	91,5	58,9	65,6	30	30	30	27	61,8
Rusko	2006	52,4	59,7	62,6	90,8	63,5	68	30	30	30	28	61,8
Rusko	2007	52,2	62	62,6	79,5	69,5	62,8	30	40	30	24	61,5
Rusko	2008	49,8	53,7	44,2	79,2	69,5	64,4	30	40	30	25	61,7
Rusko	2009	50,8	54	60,8	78,9	70,6	65,5	30	40	25	23	60

zdroj: Index ekonomickej slobody, <http://www.heritage.org/Index/>

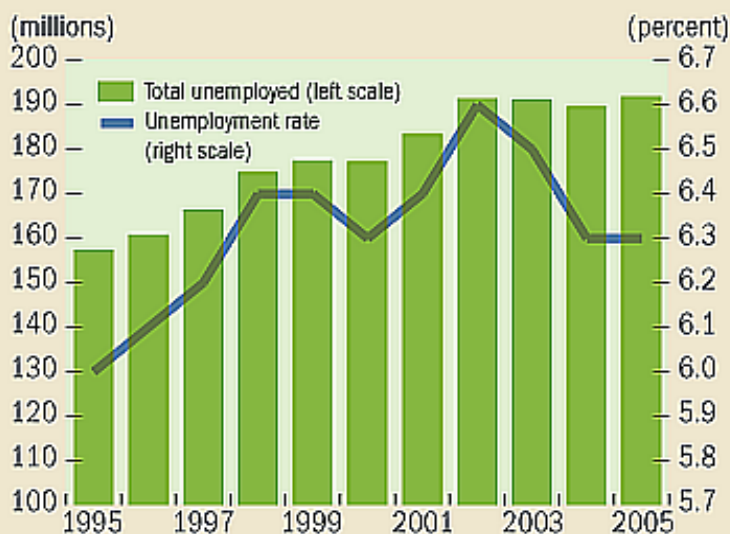
Príloha č.2 : Globálna pracovná sila a nezamestnanosť

Globálna pracovná sila a nezamestnanosť

Globálna pracovná sila rastie a podiel zamestnaných na celkovej počte obyvateľov klesá...

...zároveň nezamestnanosť rastie

zdroj: Medzinárodná organizácia práce (ILO), <http://laborsta.ilo.org>

Príloha č.3 : Teritoriálna štruktúra exportu Moldavskej republiky

Teritoriálna štruktúra exportu												
	(v tis. USD)											
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Export	874 057	631 817	463 432	471 466	565 495	643 792	789 934	985 174	1 091 255	1 051 621	1 341 735	1 591 185
z ktorých:												
Štáty SNŠ - celkovo	608 307	428 904	253 640	276 088	344 377	350 422	423 565	502 422	551 367	424 143	550 245	623 047
Arménsko	186	6	75	171	417	821	2 194	2 741	2 244	1 922	1 613	3 520
Azerbajdžan	1 478	572	601	437	328	1 099	993	1 232	3 718	4 766	8 740	7 128
Bielorusko	35 428	31 854	21 754	21 821	30 017	39 015	41 076	58 653	71 161	73 988	81 956	92 663
Ruska federácia	508 779	336 827	191 448	209 950	246 971	238 863	308 413	353 344	347 483	182 011	232 723	313 692
Gruzínsko	3 914	257	32	212	664	407	1 078	2 067	5 249	4 061	3 407	6 350
Kazachstan	1 902	3 459	3 381	4 722	4 470	6 520	9 206	15 424	17 299	24 164	45 542	44 509
Kirgizsko	401	155	134	37	261	757	1 258	1 253	1 721	1 068	2 264	3 562
Tadžikistan	350	408	161	54	-	1	-	-	154	225	789	221
Turkménsko	104	889	503	1 474	2 737	909	1 457	549	540	359	1 658	493
Ukrajina	49 427	48 711	32 618	35 474	57 168	61 370	56 135	64 752	99 909	128 784	167 863	142 815
Uzbekistan	6 339	5 767	2 934	1 737	1 344	661	1 754	2 407	1 891	2 797	3 691	8 096
Štáty EÚ - celkovo	185 500	163 273	177 176	165 280	182 435	231 348	307 451	400 687	443 367	537 667	679 256	820 090
Rakúsko	7 530	9 537	10 132	5 641	8 501	7 225	11 321	10 033	11 685	13 145	30 882	12 461
Belgicko	47	188	1 119	2 603	4 589	6 213	7 250	11 783	14 564	14 124	11 217	9 656
Bulharsko	9 966	2 819	5 298	3 626	3 669	3 390	6 191	5 499	7 639	14 107	27 274	22 336
Cyprus	1 062	349	757	55	533	647	915	784	1 281	1 292	1 842	747
Dánsko	331	202	85	81	76	18	146	457	24	49	154	157
Estónsko	1 877	2 031	2 104	2 177	1 362	794	677	1 110	1 854	1 898	1 554	1 715
Fínsko	6	6	2	16	2	-	307	126	50	95	44	572
Francúzsko	5 719	8 595	6 599	7 922	8 373	11 351	9 346	11 396	16 492	23 855	24 770	21 367
Nemecko	32 419	23 908	33 482	36 196	40 009	46 139	56 177	71 284	47 425	51 919	86 277	63 774
Grécko	4 839	4 614	5 813	2 375	2 720	3 112	3 727	3 421	4 831	5 881	9 630	9 004
Írsko	5 393	3 867	1 743	180	200	753	-	21	49	142	114	319
Taliano	23 873	22 344	25 496	36 322	45 448	56 822	82 393	136 438	133 440	116 869	140 176	167 041
Lotyšsko	8 038	3 255	3 103	3 746	2 264	2 553	2 550	2 231	3 077	3 765	3 492	2 474
Litva	10 996	2 527	3 910	3 863	3 226	6 024	5 252	2 414	6 322	8 551	10 170	8 057
Luxemburg	-	-	-	-	-	3	2	-	5	9	1	-
Holandsko	5 624	4 562	2 924	3 216	3 993	3 045	2 892	5 515	6 525	9 286	14 395	13 159
Poľsko	1 587	2 046	5 010	2 002	1 675	2 674	4 471	6 552	25 300	39 222	48 345	56 138
Portugalsko	40	222	75	5	60	85	88	503	409	187	224	133
Veľká Británia	1 282	2 564	3 694	5 403	5 619	5 310	5 611	10 016	11 137	27 335	34 120	52 263
Česko	842	1 391	2 421	2 257	557	893	1 524	1 867	4 432	5 601	5 933	5 334
Rumunsko	58 837	60 810	41 188	37 822	37 914	56 712	90 231	98 924	111 666	155 559	211 184	335 827
Slovensko	586	1 058	1 159	1 817	397	1 204	1 155	1 705	15 061	22 719	8 866	7 619
Slovinsko	167	330	554	1 097	2 664	3 518	2 099	807	841	1 244	1 104	1 465
Španielsko	2 745	2 657	4 095	1 954	1 266	3 182	5 085	2 979	4 068	6 004	1 663	1 250
Švédsko	2	-	7	291	87	517	37	362	444	183	759	8 749
Maďarsko	1 692	3 392	16 407	4 615	7 232	9 166	8 008	14 461	14 744	14 626	5 068	18 476

zdroj: samostatné spracovanie podľa údajov Colnej spravy Moldavskej republiky a Štatistického úradu Moldavskej republiky, tabuľka nezahrňuje údaje o zahraničnom obchode Podnesterska

Príloha č.3 : Teritoriálna štruktúra exportu Moldavskej republiky (pokračovanie)

Teritoriálna štruktúra exportu												
	(v tis. USD)											
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Iné štáty												
Afganistan	27	-	-	-	-	5	-	-	-	33	-	486
Juhoafrická republika	184	1	-	-	1	-	-	-	1	304	280	19
Albánsko	813	478	496	24	273	217	500	619	527	668	1,368	835
Angola	1	-	-	-	198	99	569	2	487	46	263	107
Austrália	-	3	25	77	92	38	151	114	147	247	380	151
Benin	-	-	-	-	-	-	-	-	15	56	-	850
Bosna a Hercegovina	57	6	12	8	126	550	405	115	303	47	476	464
Brazília	42	25	-	-	-	-	30	46	299	2,088	1,386	5,918
Burkina Faso	-	-	-	-	-	102	-	-	-	-	-	956
Kamerun	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	938
Kanada	5,792	9,525	3,335	2,118	2,330	6,340	4,423	1,147	961	442	453	901
Čína	-	-	32	1,004	15	1,323	71	78	628	367	989	2,247
Chorvátsko	-	196	75	57	102	279	204	7	704	153	86	789
Egypt	482	384	429	229	-	1	5	840	834	1,938	1,308	194
Švajčiarsko	1,541	1,093	1,069	987	857	1,714	1,983	1,083	7,383	14,223	22,579	39,697
Spojené arabské emiráty	-	149	-	17	3	-	28	1,773	2,225	12	1,375	-
Etiópia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,261	546
Ghana	-	-	-	-	-	-	-	-	-	145	151	579
Gibraltár	-	-	177	275	870	542	127	212	213	648	509	50
Hongkong, Čína	-	-	-	-	4	-	504	24	5	14	477	1,056
India	227	1,135	2,355	1,892	386	961	805	264	239	1,271	2,554	1,065
Indonézia	-	-	-	-	-	-	18	227	158	170	616	85
ostrovy Seychelles	612	420	-	-	-	-	-	500	1,968	1,237	57	-
Jordánsko	586	363	697	1,428	1,363	2,128	1,811	1,783	979	321	803	46
Irak	-	-	-	-	-	-	-	1,393	1,970	1,653	1,566	3,845
Irán	357	486	37	259	2	-	-	95	-	189	102	291
Izrael	2,760	812	1,086	537	523	487	758	1,395	688	1,273	1,393	1,343
Japonsko	-	-	16	3	58	22	13	68	270	686	667	1,891
Libanon	80	389	1,797	1,386	154	1,431	1,992	2,360	1,545	1,405	2,129	351
Macedónsko	144	61	48	1	98	138	102	82	58	170	400	1,424
Maroko	17	-	-	-	-	-	-	-	10	100	-	2,054
Mauritánia	-	-	-	105	-	-	-	-	-	-	-	515
Mongolsko	119	-	-	-	-	20	-	1	12	83	139	190
Panama	276	316	-	-	-	-	-	-	3,603	3,543	85	4,598
San Marino	-	-	4	-	-	-	-	-	12	-	-	1,480
Senegal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	300	477	378
Srbsko	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11,121
Srbsko a Čierna Hora	69	30	20	171	309	786	347	421	523	3,008	6,453	-
Síria	154	279	655	906	1,030	1,554	2,783	3,618	4,841	4,309	2,586	3,901
USA	58,235	18,090	14,520	15,573	25,047	34,925	33,647	42,701	37,486	16,229	15,167	15,102
Sudán	203	-	-	-	-	-	-	5	137	1,723	10,850	4,020
Svazijsko	-	-	-	-	-	17	-	-	281	87	82	337

zdroj: samostatné spracovanie podľa údajov Colnej spravy Moldavskej republiky a Štatistického úradu Moldavskej republiky, tabuľka nezahrňuje údaje o zahraničnom obchode Podnesterska

Príloha č.4 : Teritoriálna štruktúra importu Moldavskej republiky

Teritoriálna štruktúra importu												
	(v tis. USD)											
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Import-celkovo	1,171,252	1,023,575	586,368	776,416	892,228	1,038,000	1,402,347	1,768,534	2,292,292	2,693,184	3,689,524	4,898,762
z ktorých:												
Štáty SNŠ - celkovo	604,516	440,093	241,977	259,777	340,199	408,872	593,352	764,765	905,208	1,020,781	1,333,698	1,737,261
Arménsko	142	22	144	142	47	145	195	216	193	439	335	512
Azerbajdžan	3,538	1,536	116	19	33	105	50	63	4,527	1,841	196	339
Bielorusko	48,565	50,646	22,653	31,874	38,838	40,903	50,642	64,316	84,293	74,567	118,678	199,062
Gruzínsko	325	139	112	83	109	99	127	107	275	347	888	428
Kazachstan	4,887	2,071	55	2,798	3,382	9,578	48,325	50,261	66,768	5,655	11,393	21,508
Kirgizsko	46	360	797	399	887	588	758	430	287	269	1,135	652
Ruska federácia	333,153	233,029	138,650	119,428	143,947	153,404	182,921	212,269	267,835	417,020	498,632	666,137
Tadžikistan	85	1	84	-	2	-	14	14	81	126	118	143
Turkménsko	1,325		119	226	296	252	134	36	-	83	583	662
Ukrajina	211,250	151,536	79,109	104,607	152,571	203,643	309,253	436,329	479,727	516,455	686,998	838,984
Uzbekistan	1,200	752	138	202	88	156	935	723	1,223	3,982	14,744	8,835
Štáty EÚ - celkovo	449,850	488,086	283,636	413,231	431,439	467,825	633,432	774,847	1,038,777	1,218,507	1,680,983	2,105,264
Belgicko	7,583	3,789	3,397	5,913	12,234	11,890	18,427	21,684	30,101	37,013	37,551	33,894
Bulharsko	61,555	29,309	9,518	13,598	20,486	20,701	30,143	29,592	28,978	35,094	50,420	45,071
Cyprus	477	58	122	136	477	193	27	688	205	458	1,769	817
Česko	8,970	8,767	6,328	9,298	11,334	12,878	18,976	21,516	28,752	30,878	43,636	57,514
Dánsko	7,233	5,584	1,227	2,042	2,870	5,107	6,890	6,012	7,588	7,627	9,900	15,647
Estónsko	928	1,299	704	1,342	2,449	3,022	1,952	1,962	1,789	1,885	3,292	3,793
Fínsko	2,223	3,966	1,814	2,124	3,503	3,781	9,408	6,019	9,850	8,110	15,255	21,408
Francúzsko	13,264	22,125	12,559	19,973	25,601	23,323	35,173	52,667	64,425	62,679	94,821	103,360
Grécko	8,917	6,705	8,426	14,991	5,242	13,267	11,466	10,404	10,306	16,733	21,939	31,294
Holandsko	12,032	10,401	9,335	8,705	12,827	10,501	13,219	17,504	31,036	19,379	41,142	49,498
Írsko	1,462	1,430	1,087	1,941	1,898	1,362	1,038	2,705	3,187	3,369	3,702	5,167
Litva	6,110	5,444	4,066	2,361	6,320	4,724	6,722	8,060	8,130	8,303	14,020	17,954
Lotyšsko	1,799	1,878	3,795	4,642	1,685	2,050	3,246	2,917	2,939	5,202	5,287	7,647
Luxemburg	76	332	207	106	233	532	186	217	155	182	148	709
Maďarsko	15,767	29,009	6,903	13,026	18,089	16,842	19,577	22,934	33,805	33,040	46,362	69,247
Malta	-	9	1	1	14	46	36	68	8	5	25	63
Nemecko	94,612	91,994	61,387	87,649	84,039	85,701	135,593	150,214	191,061	214,125	319,269	364,473
Poľsko	13,406	9,922	8,332	15,503	17,993	24,658	39,521	44,758	65,072	73,375	89,053	121,342
Portugalsko	4,907	4,024	536	2,342	3,425	3,410	6,026	6,809	7,713	3,388	4,987	6,799
Rakúsko	11,234	31,108	5,124	6,844	9,115	9,355	14,610	14,061	21,835	23,377	37,286	74,557
Rumunsko	101,286	112,878	81,514	119,496	93,443	90,356	97,936	164,143	257,330	345,952	449,050	590,781
Slovensko	3,363	4,339	4,647	4,211	5,990	8,865	8,656	11,454	14,910	13,396	16,773	25,170
Slovinsko	2,319	3,942	1,418	3,646	7,649	9,466	8,544	9,840	10,885	13,512	15,305	15,333
Španielsko	11,122	19,413	1,955	5,463	5,814	5,590	8,476	11,737	18,071	17,756	25,306	34,954
Švédsko	2,143	5,998	2,845	9,186	3,204	2,674	7,500	12,602	20,526	14,759	27,168	40,835
Taliansko	48,546	64,985	38,212	48,954	64,427	87,778	116,589	131,631	151,959	196,320	269,276	306,237
Veľká Británia	8,520	9,378	8,178	9,739	11,079	9,756	13,496	12,650	18,161	32,590	38,242	61,700

zdroj: samostatné spracovanie podľa údajov Colnej spravy Moldavskej republiky a Štatistického úradu Moldavskej republiky, tabuľka nezahrňuje údaje o zahraničnom obchode Podnesterska

Príloha č.4 : Teritoriálna štruktúra importu Moldavskej republiky (pokračovanie)

Teritoriálna štruktúra importu												
	(v tis. USD)											
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Iné štáty												
Albánsko	-	-		351	-	7	-	-	5	19	52	5
Argentína	367	864	257	292	173	181	663	774	1,262	2,023	3,476	9,636
Austrália	19	50	9	21	53	26	24	209	361	699	342	760
Bangladéš		-	135	240	583	530	879	1,379	1,955	2,345	2,893	3,260
Belize	-	-	-	-	-	-	196	-	5	-	110	16
Bosna a Hercegovina	22	37	-	12	4	55	116	183	717	917	916	1,682
Brazília	5,488	4,489	232	160	11,009	13,119	6,567	5,970	12,416	13,777	12,558	25,199
Čili	57	17	-	-	5	127	65	352	662	881	1,166	1,972
Čína	1,592	1,579	1,147	2,970	8,410	11,842	21,473	37,700	73,888	116,864	202,907	325,479
Dominičánska republika	2		-		1	5	18	10	4	55	111	108
Ecuador	1,178	411	281	371	491	819	1,018	1,443	2,069	2,371	5,300	7,072
Egypt	830	1,001	129	110	656	707	722	1,790	4,206	4,784	8,672	7,415
Filipíny	24	217	15	33	49	143	136	272	322	272	353	530
Hongkong, Čína	1,953	1,191	76	304	321	372	236	312	642	1,162	1,425	2,289
Chorvátsko	382	6,228	1,488	1,824	2,789	1,977	3,076	2,220	2,084	1,027	1,882	2,114
India	3,631	2,462	1,951	4,084	4,217	5,909	5,967	8,044	12,742	12,876	19,298	24,663
Indonézia	74	41	42	167	259	371	543	1,294	1,933	2,845	4,887	5,477
Irán	52	8	63	26	46	90	224	222	522	380	548	1,285
Island	2,067	151	19	25	98	268	391	456	278	1,635	2,977	5,492
Izrael	9,473	5,098	2,697	3,138	4,146	4,376	4,333	7,678	9,119	9,323	14,405	37,963
Japonsko	4,528	3,284	5,630	2,442	7,966	5,520	11,708	15,869	21,340	22,545	43,935	83,605
Jordánsko	107	39	19	28	1	81	4	32	152	370	895	345
Juhoafrická republika	16	275	33	118	86	607	1,569	1,672	2,082	2,110	3,343	5,731
Južná Kórea	6,682	2,852	3,163	4,816	4,487	5,372	9,972	13,742	13,919	25,180	38,706	42,670
Kambodža	-	-	-	1		20	6	7	10	61	163	340
Kanada	1,470	1,195	819	753	776	729	738	1,548	1,741	3,795	5,401	11,229
Kolumbia	23	28	32	31	58	86	85	174	160	312	352	642
Kostarika	91	61	-	-	75	28	84	85	121	163	106	464
Kuba	-	3,563	-	1	-	6,306	63	3	2	13	62	196
Libanon	26	100	373	6	52	82	255	23	364	372	392	241
Liechtenstein	460	5	-	4	50	14	38	60	53	89	103	107
Macedónsko	170	624	91	8	17	218	135	109	28	256	210	183
Malajzia	518	1,131	139	605	768	2,049	1,489	2,660	3,264	4,163	5,048	9,246
Maroko	6	11	3		13	16	37	66	494	677	706	1,029
Mexiko	799	1,575	754	283	110	317	249	298	336	696	1,240	2,001
Nórsko	1,314	1,006	1,100	1,860	3,130	2,458	2,222	2,573	4,396	5,562	6,546	8,486
Nová Zéland	-	18	18	150	42	308	304	472	1,742	1,953	3,337	3,350
Pakistan	15	332	585	479	643	189	138	163	255	355	457	674
Panama	1,178	3	199	43	33	19	-	-	20	61	66	380
Peru	63,3	49	1	1	5	8		87	158	147	288	155
Pobrežie slonoviny	482	490	636	451	635	819	830	1,318	981	1,420	1,664	2,123
Saudská Arábia	-	-	17	-	3	7	24	98	235	492	308	245
Severná Kórea	48	122	117	35	53	57	29	29	39	42	301	904
Singapur	161	247	29	59	115	174	359	632	563	541	818	2,255
Síria	361	43	41	17	56	250	137	183	382	634	1,570	1,473
Spojené arabské emiráty	304	686	162	334	186	227	568	220	555	1,195	1,466	1,641
Srbsko	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8,272
Srbsko a Čierna Hora	1,664	1,161	238	960	1,155	1,712	1,917	2,891	3,214	3,943	3,797	8,272
Švajčiarsko	12,387	5,847	1,303	5,728	12,896	5,574	4,259	7,760	14,191	17,224	18,891	27,082
Taiwan	427	1,407	1,642	2,057	3,767	2,733	3,346	3,572	7,091	8,125	12,173	13,326
Thajsko	140	155	126	153	461	645	641	1,098	1,202	2,289	5,098	8,808
Tunisko	-	-		4	5	65	26	39	65	62	193	816
Turecko	13,520	10,602	11,824	18,244	19,684	32,730	48,247	69,094	93,034	113,814	166,769	231,877
Uruguaj	-	-	-	34	36	62	6	99	333	430	630	328
USA	40,805	33,451	22,182	48,208	28,058	48,050	34,548	29,383	40,757	35,863	46,832	93,312
Vietnam	274	163	149	559	1,075	1,960	3,920	1,478	3,317	5,222	9,437	15,732

zdroj: samostatné spracovanie podľa údajov Colnej spravy Moldavskej republiky a Štatistického úradu Moldavskej republiky, tabuľka nezahrňuje údaje o zahraničnom obchode Podnesterska

Príloha č.5 : Počet obyvateľov zamestnaných v ekonomike

Počet obyvateľov zamestnaných v ekonomike (údaje v mil.)								
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Arménsko	1.3	1.3	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1
Austrália	9	9.2	9.3	9.5	9.7	10	10.2	10.5
Rakúsko	3.7	3.7	3.7	3.7	3.7	3.8	3.9	4
Azerbajdžan	3.7	3.7	3.7	3.7	3.8	3.9	4	4
Bielorusko	4.4	4.4	4.4	4.3	4.3	4.3	4.4	4.5
Belgicko	4.1	4	4	4	4.1	4.2	4.3	4.4
Bulharsko	2.8	2.7	2.7	2.8	2.9	3	3.1	3.2
Kanada	14.8	14.9	15.3	15.7	14.7	16.2	16.5	16.9
Dánsko	2.7	2.7	2.7	2.7	2.7	2.7	2.8	2.8
Švajčiarsko	4.1	4.2	4.2	4.2	4.2	4.2	4.3	4.4
Estónsko	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.7
Ruská federácia	64.5	65	65.6	66	66.4	66.8	67	67.7
Fínsko	2.3	2.4	2.4	2.4	2.4	2.4	2.5	2.5
Francúzsko	23.3	23.8	23.9	24.3	24.4	24.5	24.7	25.6
Gruzínsko	1.8	1.9	1.8	1.8	1.8	1.7	1.7	1.7
Nemecko	36.6	36.8	36.5	36.2	35.7	36.6	37.3 ...	
Grécko	4.1	4.1	4.2	4.3	4.3	4.4	4.5	4.5
Írsko	1.7	1.7	1.8	1.8	1.9	2	2	2.1
Izrael	2.2	2.3	2.3	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7
Taliansko	21.1	21.5	21.8	22.1	22.4	22.6	23	23.2
Japonsko	64.5	64.1	63.3	63.2	63.3	63.6	63.8	64.1
Kazachstan	6.2	6.7	6.7	7	7.2	7.3	7.4	7.6
Kirgizsko	1.8	1.8	1.9	1.9	2	2.1	2.1	2.2
Lotyšsko	1	1	1	1	1	1	1.1	1.1
Litva	1.4	1.4	1.4	1.4	1.5	1.5	1.5	1.5
Mexiko	39.5	39.7	40.3	41	42.1	41.7	42.3	43.1
Nórsko	2.3	2.3	2.3	2.3	2.3	2.3	2.4	2.4
Holandsko	7.9	8.1	8.2	8.1	8.1	8.1	8.3	8.5
Poľsko	14.5	14.2	13.8	13.6	13.8	14.1	14.6	15.2
Portugalsko	5	5.1	5.1	5.1	5.1	5.1	5.2	5.2
Veľká Británia	27.5	27.7	27.9	28.2	28.5	28.7	29	29.2
Česko	4.7	4.7	4.8	4.7	4.7	4.8	4.8	4.9
Kórea	21.2	21.6	22.2	22.1	22.6	22.9	23.2	23.4
Moldavska republika	1.5	1.5	1.5	1.4	1.3	1.3	1.3	1.2
Rumunsko	10.8	10.7	9.2	9.2	9.2	9.1	9.3	9.4
USA	136.9	136.9	136.5	137.7	139.3	141.7	144.4	146
Slovensko	2.1	2.1	2.1	2.2	2.2	2.2	2.3	2.3
Španielsko	14.5	14.8	16.3	16.7	17.1	19	19.7	20.4
Švédsko	4.2	4.2	4.2	4.2	4.2	4.3	4.3	4.4
Tadžikistan	1.7	1.8	1.9	1.9	2.1	2.1	2.1	2.1
Turecko	21.6	21.5	21.4	21.3	21.8	22	22.3	22.8
Ukrajina	20.2	20	20.1	20.2	20.3	20.7	20.7	20.9
Uganda	3.8	3.9	3.9	3.9	3.9	3.9	3.9	3.9
Uzbekistan	9	9.1	9.3 ...		9.9	10.2	10.5	10.7

zdroj: samostatné spracovanie podľa údajov CIA World Factbook a Štatistickej ročenky 2008 (ISBN 978-9975-9786-8-2), Štatistického úradu Moldavskej republiky

Príloha č.6 : Miera nezamestnanosti

Úroveň nezamestnanosti v %								
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Albánsko	16.8	16.4	15.8	15	14.4	14.1	13.8	...
Arménsko	10.7	9.8	9.1	9.8	9	7.6	7.2	6.6
Rakúsko	3.6	3.6	4	4.2	4.9	5.1	4.8	4.4
Azerbajdžan	9.7	8.4	7.6	6.8	6.5
Bielorusko	2.1	2.3	3	3.1	1.9	1.5	1.2	1
Belgicko	7	6.6	7.6	8.2	8.4	8.4	8.3	7.4
Bosna a Hercegovina	39.4	39.9	42.7	44	44.9	46.6	47.7	...
Bulharsko	16.9	19.8	17.8	13.7	12	10.1	9	6.9
Kanada	6.8	7.2	7.7	7.6	7.2	6.8	6.3	6
Cyprus	4.9	3.8	3.6	4.1	4.7	5.3	4.6	3.9
Chorvátsko	16.1	15.8	14.8	14.3	13.8	12.7	11.1	9.6
Dánsko	4.6	4.8	4.7	5.5	5.7	5	4.1	4
Švajčiarsko	2.7	2.5	2.9	4.1	3.9	3.8	3.3	3.3
Estónsko	13.6	12.6	10.3	10	9.7	7.9	5.9	4.7
Rusko	10.6	9	7.9	8.2	7.8	7.2	7.2	6.1
Fínsko	9.8	8.6	9.1	9.2	8.7	8.2	7.4	6.5
Francúzsko	10	8.8	8.9	8.9	9.2	9.1	9.1	8
Gruzínsko	10.3	11.1	12.6	11.5	12.6	13.8	13.6	13.3
Nemecko	7.9	7.9	8.7	9.1	9.2	9.2	8.1	8.3
Grécko	11	10.8	10.3	9.7	10.5	9.9	8.9	8.3
Írsko	4.3	3.9	4.4	4.7	4.5	4.3	4.4	4.6
Island	2.3	2.3	3.3	3.4	3.1	2.6	2.9	2.3
Izrael	8.8	9.4	10.3	10.7	10.4	9	8.4	7.3
Taliansko	10.5	9.1	8.6	8.5	8.1	7.7	6.8	6.1
Kazachstan	12.8	10.4	9.3	8.8	8.4	8.1	7.8	7.3
Kirgizsko	12.5	9.9	8.5	8.1	8.3	...
Lotyšsko	14.4	13.1	12	10.6	10.4	8.9	6.8	6
Lichtenštajnsko	1.1	1.1	1.3	2	2.3	2.5	3.2	2.9
Litva	16.4	17.4	13.8	12.4	11.4	8.3	5.6	4.3
Luxemburg	2.2	1.9	2.6	3.8	5	4.6	4.6	4.1
Malta	6.7	7.6	7.5	7.6	7.4	7.2	7.1	6.4
Nórsko	3.4	3.6	3.9	4.5	4.5	4.6	3.5	2.5
Holandsko	3.3	2.3	2.8	3.7	4.6	4.7	3.9	3.2
Poľsko	16.1	18.3	19.9	19.7	19	17.8	13.9	9.6
Portugalsko	3.9	4.1	5.1	6.4	6.7	7.6	7.7	8
Veľká Británia	5.5	5.1	5.2	5	4.8	4.8	5.4	5.4
Česko	8.8	8.1	7.3	7.8	8.3	7.9	7.2	5.3
Moldavská republika	8.5	7.3	6.8	7.9	8.1	7.3	7.4	5.1
Rumunsko	7.1	6.6	8.4	7	8	7.1	7.3	6.4
USA	4	4.7	5.8	6	5.5	5.1	4.6	4.6
Slovensko	18.6	19.2	18.5	17.4	18.1	16.2	13.4	11.2
Slovinsko	6.7	6.2	6.3	6.7	6.3	6.5	6	4.9
Španielsko	13.9	13.1	11.4	11.3	10.8	9.2	8.5	8.3
Švédsko	4.7	4	4	4.9	5.5	5.8	5.3	4.5
Tadžikistan	2.6	2.5	2.6	2.3	2	2.1	2.3	2.5
Turecko	6.5	8.4	10.3	10.5	10.3	10.3	9.9	9.9
Ukrajina	11.6	10.9	9.6	9.1	8.6	7.2	6.8	6.4
Uganda	6.4	5.7	5.8	5.9	6.1	7.2	7.5	7.4
Uzbekistan	0.4	0.4	0.4	0.4	0.3	0.3	0.3	0.2

zdroj: samostatné spracovanie podľa údajov CIA World Factbook a Štatistickej ročenky 2008 (ISBN 978-9975-9786-8-2), Štatistického úradu Moldavskej republiky